

**План за управление
на Природна забележителност
„Деветашка пещера“**

**Община Ловеч
„Екологичен център“ ЕООД
СНЦ „Зелени Балкани – Стара Загора“**

2015 г.

СЪДЪРЖАНИЕ

I. ПЛАН ЗА УПРАВЛЕНИЕ НА ПЗ „ДЕВЕТАШКА ПЕЩЕРА“.....	5
ПРЕДМЕТ НА ПЛАНА ЗА УПРАВЛЕНИЕ.....	5
УПРАВЛЯВАЩА ОРГАНИЗАЦИЯ.....	5
УЧАСТНИЦИ В РАЗРАБОТВАНЕТО НА ПЛАНА.....	5
РЕЗЮМЕ.....	6
ЧАСТ 0: ВЪВЕДЕНИЕ.....	8
0.1. ОСНОВАНИЕ ЗА РАЗРАБОТВАНЕТО НА ПЛАНА ЗА УПРАВЛЕНИЕ (ПУ).....	8
0.2. ПРОЦЕС НА РАЗРАБОТВАНЕ – УЧАСТНИЦИ, ОБЩЕСТВЕНИ ОБСЪЖДАНИЯ.....	10
0.3. ПРЕДНАЗНАЧЕНИЕ И ОСОБЕНОСТИ НА ПЛАНА.....	12
ЧАСТ 1: ОПИСАНИЕ И ОЦЕНКА НА ЗАЩИТЕНАТА ТЕРИТОРИЯ.....	13
1.1. ОБЩА ИНФОРМАЦИЯ.....	13
1.2. ОПИСАНИЕ НА ДЕВЕТАШКАТА ПЕЩЕРА.....	14
1.3. МЕСТОПОЛОЖЕНИЕ И ГРАНИЦИ.....	16
1.4. ПЛОЩ НА ЗАЩИТЕНАТА ТЕРИТОРИЯ.....	16
1.5. ФОНДОВА И АДМИНИСТРАТИВНА ПРИНАДЛЕЖНОСТ.....	16
1.6. ЗАКОНОВ СТАТУТ НА ПРИРОДНА ЗАБЕЛЕЖИТЕЛНОСТ „ДЕВЕТАШКА ПЕЩЕРА“.....	17
1.7. СОБСТВЕНОСТ.....	25
1.8. УПРАВЛЕНСКА СТРУКТУРА.....	25
1.9. СЪЩЕСТВУВАЩО ФУНКЦИОНАЛНО ЗОНИРАНЕ И РЕЖИМИ НА ОБЕКТА.....	27
1.10. КЛИМАТ.....	27
1.11. ГЕОЛОГИЯ И ГЕОМОРФОЛОГИЯ.....	30
1.12. ХИДРОЛОГИЯ.....	31
1.13. ПОЧВИ.....	32
1.14. ЕКОСИСТЕМИ И БИОТОПИ.....	33
1.15. РАСТИТЕЛНОСТ.....	34
1.16. ФЛОРА.....	39
1.17. ФАУНА.....	51
1.18. ПОЛЗВАНЕ НА ЗАЩИТЕНАТА ТЕРИТОРИЯ И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКИ АСПЕКТИ...64	64
1.19. КУЛТУРНО-ИСТОРИЧЕСКО НАСЛЕДСТВО.....	75
2. СЪСТОЯНИЕ НА КОМПОНЕНТИТЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА.....	82
2.1. ЕКОЛОГИЧНА ОЦЕНКА.....	82
2.1.1. УЯЗВИМОСТ.....	82
2.2.1. РЯДКОСТ.....	84
2.3.1. ЕСТЕСТВЕННОСТ.....	86

2.4.1. БИОЛОГИЧНО РАЗНООБРАЗИЕ.....	86
2.2. СОЦИАЛНА И ИКОНОМИЧЕСКА ОЦЕНКА.....	87
ЧАСТ 2: ДЪЛГОСРОЧНИ ЦЕЛИ И ОГРАНИЧЕНИЯ.....	93
2.1. ДЪЛГОСРОЧНИ ЦЕЛИ.....	93
2.2. ОГРАНИЧЕНИЯ И ЗАПЛАХИ.....	94
2.2.1. ОГРАНИЧЕНИЯ И ЗАПЛАХИ НА ТЕРИТОРИЯТА НА ПЗ.....	89
2.2.2. ОГРАНИЧЕНИЯ И ЗАПЛАХИ ИЗВЪН ПЗ.....	107
2.3. ЕФЕКТ НА ОГРАНИЧЕНИЯТА ВЪРХУ ДЪЛГОСРОЧНИТЕ ЦЕЛИ.....	109
2.4. ПОТЕНЦИАЛНИ ВЪЗМОЖНОСТИ НА ЗАЩИТЕНАТА ТЕРИТОРИЯ.....	129
ЧАСТ 3: РЕЖИМИ, НОРМИ, УСЛОВИЯ И ПРЕПОРЪКИ ЗА ОСЪЩЕСТВЯВАНЕ НА ДЕЙНОСТИТЕ.....	130
3.1. ЗОНИРАНЕ И ФУНКЦИОНАЛНО ПРЕДНАЗНАЧЕНИЕ НА ЗОНИТЕ.....	130
3.2. РЕЖИМИ И НОРМИ.....	130
ЧАСТ 4: ОПЕРАТИВНИ ЗАДАЧИ И ПРЕДПИСАНИЯ ЗА ОПАЗВАНЕ И ПОЛЗВАНЕ.....	136
4.1. ОПРЕДЕЛЯНЕ НА ПРИОРИТЕТИТЕ.....	136
4.2. ПРОГРАМИ.....	137
4.3. ПРОЕКТИ.....	137
ДРУГИ ПРОГРАМИ.....	144
ВРЕМЕВИ ГРАФИК НА ИЗПЪЛНЕНИЕ НА ПРОГРАМИТЕ И ПРОЕКТИТЕ.....	146
ЧАСТ 5: ПРЕГЛЕД НА ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА ЦЕЛИТЕ И ЗАДАЧИТЕ.....	147
5.1. ПРЕРАЗГЛЕЖДАНЕ НА ЦЕЛИТЕ.....	147
5.2. СХЕМА ЗА ИЗВЪРШВАНЕ НА ПРЕГЛЕДА, ВКЛЮЧВАЩА УЧАСТНИЦИ И КРИТЕРИИ.....	148
II. ПРИЛОЖЕНИЯ.....	153
1. БИБЛИОГРАФИЯ	
2. СПИСЪЦИ И ТАБЛИЦИ	
3. РЕЧНИК	
4. СНИМКОВ МАТЕРИАЛ	

СЪКРАЩЕНИЯ ИЗПОЛЗВАНИ В ТЕКСТОВЕТЕ

АИС – Автоматична измервателна станция
БАН – Българска академия на науките
БДЗП – Българско дружество за защита на птиците
БПС – Благоприятно природозащитно състояние
ДВ – Държавен вестник
ДГС – Държавно горско стопанство
ДЗХП – Дружество за защита на хищните птици
ДОВОС – Доклад за оценка за въздействие върху околната среда
ДОС – Доклад за оценка за съвместимост
ЕО – Екологична оценка
ЕС – Европейски съюз
ЗБР – Закона за биологичното разнообразие
ЗЗ – Защитена зона
ЗЛОД – Закон за лова и опазване на дивеча
ЗООС – Закон за опазване на околната среда
ЗТ – Защитена територия
ИАГ – Изпълнителна агенция по горите
ИАОС – Изпълнителна агенция по околна среда
ИАРА – Изпълнителна агенция по рибарство и аквакултури
МЗХ – Министерство на земеделието и храните
МИН – Минимум
МОСВ – Министерство на околната среда и водите
МРРБ – Министерство на регионалното развитие и благоустройството
МС – Министерски съвет
НПК – Национален паметник на културата
НПО – Неправителствена организация
НРПУЗТ – Наредба за разработване на планове за управление на защитени територии
НСЗП – Национална служба за защита на природата
НСИ – Национален статистически институт
НСМБР – Националната система за мониторинг на биологичното разнообразие
ОВОС – Оценка на въздействието върху околна среда
ОПОС – Оперативна програма околна среда
ОС – Оценка за съвместимост
ПЗ – Природна забележителност
ПУ – План за управление
ПУДООС – Предприятие за управление на дейностите по опазване на околната среда
ПУРБ – План за управление на речен басейн
РДГ – Регионална дирекция по горите
РИОСВ – Регионална инспекция по околната среда и водите
СНЦ – Сдружение с нестопанска цел
ТУП – териториално устройствен план
ФАО – Организация за прехрана и земеделие
ФПС – Федерация на природозащитни сдружения
ЦИЗП – **НПНМ, БАН** – Център за изследване и защита на прилепите, към Национален природонаучен музей - БАН
CITES – Конвенция за международна търговия със застрашени видове от дивата фауна и флора.
EUROBATS – Споразумение за опазване на популациите на европейските видове прилепи.
IUCN – Международен съюз за защита на природата.

I. ПЛАН ЗА УПРАВЛЕНИЕ НА ПЗ „ДЕВЕТАШКА ПЕЩЕРА“

ПРЕДМЕТ НА ПЛАНА ЗА УПРАВЛЕНИЕ

Предмет на Плана за управление на природна забележителност „Деветашка пещера“, съгласно заповедта за обявяване (заповед РД-928 от 13.12.2012 г. на МОСВ) са:

- разнообразието на екосистемите, местообитанията, видовете от флората и фауната;
- обектите и дейностите, свързани с опазване на биологичното разнообразие и ресурсите;
- обектите и дейностите, свързани с туризма;
- режимите, нормите, условията, препоръките, проектите и дейностите за управление на природната забележителност, съобразно поставените цели за период от 10г.
- ландшафтното значение на обекта.

Предмет на обследване за влияние върху природна забележителност „Деветашка пещера“ са и дейностите, осъществявани в прилежащите ѝ територии.

УПРАВЛЯВАЩА ОРГНИЗАЦИЯ

Управляваща организация на ПЗ „Деветашка пещера“ е Община Ловеч.

Обектът е предоставен за управление на Общината от Министерския съвет на Република България – с Решение № 943 от 15.11.2012 г. (за безвъзмездно предоставяне за управление на имоти публична държавна собственост). Решението е на основание чл. 15, ал. 2 и чл. 7, ал. 1 от Правилника за прилагане на Закона за държавната собственост (приет с постановление 254 на МС от 2006 г.), въз основа на Решение № 6, Протокол № 7 от заседание на Общинския съвет на Община Ловеч от 13.03.2012 г. (с което е взето решение Община Ловеч да заяви желанието си да управлява обекта).

С решението си, МС отнема на МОСВ правото за управление на имотите, публична държавна собственост и ги предоставя на Община Ловеч при следните условия: *„При стопанисване на ПЗ да се спазват разпоредбите на ЗЗТ и режимите, определени със заповедта ѝ за обявяване; всички дейности, които се предвижда да бъдат осъществявани в границата на ПЗ да се съгласуват с МОСВ и РИОСВ – Плевен; реализирането на планове, програми, проекти и инвестиционни предложения, свързани с дейности за благоустрояване и развитие на устойчиви форми на туризъм в границите на ПЗ, да са в съответствие с екологичното законодателство за ЗТ и биологичното разнообразие; да се спазват режимите – граници и предписания за опазване на обект „Деветашка пещера“, определен с Протокол № 17 от май 1995 г. на комисия, определена със заповед на заместник-министъра на културата от 02.05.1995 г.“.*

На 04.12.2013 г. е сключен договор № 64 на Областния управител на Област Ловеч с Община Ловеч, с което се уреждат правата и задълженията на страните, и се организира предаването и приемането на имотите с приемно-предавателен протокол. Документите са представени в Приложение 3 към ПУ – Документи, свързани с управлението на обекта.

УЧАСТНИЦИ В РАЗРАБОТВАНЕТО НА ПЛАНА

Планът за управление на Деветашката пещера се разработва от „Екологичен център“ ЕООД, на базата на Договор ДВ 331 от 22.08.2013 г. с Община Ловеч.

В разработването на Плана за управление участват експерти от СНЦ „Зелени Балкани – Стара Загора“, Национален природонаучен музей – БАН, Българска федерация по спелеология, други.

Деветашката пещера е една от най-големите пещери в България. Общата ѝ дължина е 2 442 м, общата ѝ площ е 20 400 м², височина – 60 м. Разположена е на 16 км северно от Ловеч, близо до село Деветаки – на десния бряг на река Осъм. Пещерата е описана през 1877 г. В нея са направени открития на някои от най-интересните останки от времето на неолита по българските земи. В миналото пещерата е била засекретен военен обект и до началото на 90-те е била използвана за съхранение на петрол.

Пещерата е от международно значение като убежище на прилепите и е включена като приоритетен обект в списъка на Споразумението за опазване на европейските видове прилепи – EUROBATS. Въпреки малката ѝ площ, на нейна територия се срещат редица редки растителни и животински видове, както и приоритетни местообитания от Директива 92/43/ЕИО.

ПЗ „Деветашка пещера“ е обявена със Заповед № РД-926 от 13.12.2012 г. на Министъра на околната среда и водите, с цел опазване на едноименната пещера. ПЗ има площ 141 дка и попада в землищата на селата Дойренци и Деветаки, Община Ловеч, Област Ловеч. Собствеността на земята е публична-държавна. Защитената територия попада в обхвата на РИОСВ – Плевен, РДГ Ловеч, ДГС Ловеч.

Деветашката пещера попада в границите на две защитени зони от мрежата Natura 2000 - BG0000615 „Деветашко плато“ - за опазване на природните местообитания и дивата флора и фауна, и BG0002102 „Деветашко плато“ за опазване на дивите птици.

Деветашката пещера е паметник на културата – недвижима културна ценност с национално значение. На територията ѝ се намират археологически находки от средния палеолит (70 хил. г. пр. Хр.), новокаменната, каменно-медна, бронзова и желязна епоха, римския период и средновековието.

Пещерата е популярен туристически обект от национално и международно значение и след изграждането на мост над река Осъм се посещава ежегодно от хиляди туристи. Обектът има значителен потенциал за развитие на рекреационни и образователни дейности, за което е необходимо изграждането на допълнителна посетителска инфраструктура, разположена непосредствено до природната забележителност. През 2014г. пещерата е включена в списъка на „100те най-значими туристически обекта в България“, въз основа на споразумение на Община Ловеч с Българския туристически съюз.

Увеличеният туристопоток и свързаните с него негативни последствия са основната идентифицирана заплаха за обекта. За преодоляването ѝ са необходими серия от мерки, свързани със създаване и прилагане на регламенти в обекта, контролиране на туристопотока, и извършване на поддържащи дейности. Целта е запазване на естествения облик на обекта и неговата атрактивност като природен феномен, както и опазване на целия комплекс от растителни и животински видове, които го обитават.

Определени са следните първостепенни и второстепенни цели:

1. Първостепенни цели – цели, свързани с опазване и поддържане на биологичното разнообразие, ландшафтното значение и културното наследство, а именно:

1.1. Опазване и поддържане на обекта като природен феномен с уникално ландшафтно значение;

1.2. Опазване, поддържане и възстановяване на природните местообитания на територията на ПЗ;

1.3. Опазване, поддържане и възстановяване на популациите на консервационно значимите видове, обитаващи ПЗ (с акцент върху прилепите и пещерната фауна);

1.4. Опазване на археологическото и културно наследство на територията на обекта.

2. Второстепенни цели – цели, свързани с развитието на обекта като туристическа дестинация с национално значение, създаване на условия за развитие на научни и образователни дейности:

2.1. Подобряване на визията на обекта, чрез запазване и възстановяване на неговия естествен природен характер;

2.2. Създаване на ясни регламенти и контрол за посетителите в ПЗ, които да гарантират спазване на режимите и мерките (определени със законодателството, заповедта за обявяване или въведени в Плана за управление);

2.3. Създаване на предпоставки и туристическа инфраструктура за повишаване на посещаемостта на обекта;

2.4. Подобряване на качеството на туристическия продукт;

2.5. Популяризиране на обекта като туристическа дестинация с международно значение;

2.6. Създаване на предпоставки за повишаване на екологичната култура и създаване на необходимата инфраструктура за използване на обекта за целите на екологичното образование;

2.7. Създаване на условия за използването на обекта за целите на научните изследвания и мониторинга.

Към постигане на главните цели са насочени управленските решения и конкретните дейности в природната забележителност, за следващите 10 години (описани в Глава 4).

Целите за опазване на природното и културно наследство са определени като първостепенни, тъй като те са определящи и за запазването на значението на обекта като туристически. Увреждането на неговото естествено състояние би имало негативен ефект и върху значението му като туристическа дестинация и би намалило стойността на туристическия продукт.

В Глава 2 са определени заплахите и ограниченията за постигане на целите (упоменати по-горе), направена е оценка на степента им на въздействие, посочени са мерки за ограничаването им, и е оценен потенциала за преодоляването им.

За постигане на целите, в Глава 3 са предвидени и приоритизирани серия от дейности, режими и препоръки – подробно разписани в Глава 4.

По отношение на режимите: в допълнение на забраните, определени със Заповед на МОСВ № РД-926 от 13.12.2012 г., за територията на цялата природна забележителност се въвеждат допълнителни забрани, а именно:

1. Горскостопански мероприятия (сечите, залесявания и други), с изключение на такива, необходими за възстановяване на естествени за ПЗ природни местообитания или консервационно-значими видове. Горскостопанските мероприятия и дейности се допускат, след изработването на План за възстановяване на местообитания и видове, и след неговото съгласуване с МОСВ;

2. Залесяването или озеленяването с чуждоземни видове;

3. Озеленяване с растителност, която би намалила силно свободния въздушен обем на главния вход и отворите на тавана (окната);

4. Събирането на билки, гъби и горски плодове в цялата ПЗ;

5. Събирането на петрофилни (скални) растителни видове;

6. Пашата на кози на територията на цялата ПЗ;

7. Осветяване на пещерата, чрез използване на подвижни прожектори, както и монтиране, на каквито и да било осветителни средства по стените и тавана на пещерата;

8. Озвучаването в пещерата;

9. Променяне на естествения облик на пещерата, чрез извършване на различни строителни дейности, монтиране на съоръжения, информационни табели, билбордове, въздушни трасета, телове, мрежи, висящи пътеки и площадки и други. Изключения се допускат за съоръжения и табели, предназначени за насочване на туристопотока, с оглед спазване на режимите на ПЗ, след съгласуване с МОСВ;

10. Ловуването, с изключение на регулиращи дейности по отстраняване на скитащи котки и кучета, или при епизоотични и други заболявания, застрашаващи живота на посетителите, или дивите животни;

11. Катерене по скалите с цел събиране на мед, улавяне на пчелни семейства, бране и изкореняване на диворастящи цветя;

12. Бивакуване под различна форма в цялата ПЗ (направа на огнища, разпъване на палатки и шатри, спиране на каравани, направа на временни биваци и др.);

13. Дейности, които биха замърсили или намалили обема на водата в реката, изтичаща от пещерата, както и коригиране на естественото речно корито;

14. Използването в ПЗ на химически препарати – изкуствени торове, родентициди, инсектициди и др.;

15. Промяна на естествения характер на коритото на р. Осъм и крайречната растителност;

16. Палене на огън и използване на леснозапалими материали, и извършването на дейности, които могат да бъдат причина за възникване на пожар в ПЗ;

17. Надземното прокарване на електрически трасета в цялата ПЗ;

18. Провеждането на изкопни работи, с изключение на регламентирани археологически и палеонтологични проучвания и такава за нуждите на управление на ПЗ (след съгласуване с МОСВ и МК);

19. Всякакви други дейности - неупоменати по-горе, които под някаква форма биха обезпокоили или застрашили живота на консервационно значими видове и местообитания, или културно-историческото наследство.

С цел прецизно управление на ПЗ са обособени две зони:

- Зона за опазване на прилепите и пещерната фауна – зона със строг режим, целящ опазването на подземната фауна и прилепите;
- Зона за рекреация, туризъм и възстановителни дейности – зона с по-либерален режим, в която се развиват туристически дейности, които се осъществяват по начин гарантиращ опазването на биоразнообразието.

За постигане на целите на Плана са разработени програми, представени в Глава 4, съдържащи серия от проекти и дейности за постигане на главните и второстепенни цели:

- Програма за постигане на Цел 1 - опазване и поддържане на биологичното и ландшафтното разнообразие;
- Програма за развитието на Цел 2 – развитие на обекта като туристическа дестинация с национално значение.

Основните дейности са насочени към проучване и опазване на биоразнообразието, опазване на културното наследство, създаване на предпоставки за тяхното представяне и експониране по атрактивен начин, създаването на съпътстваща инфраструктура и серия от услуги, насочени към туристите – с цел създаване на цялостен и качествен туристически продукт. Крайната цел на програмите и дейностите е увеличаване на приходите от посетители в обекта, при гарантирано опазване на неговото природно и културно наследство.

В Глава 5 е представен преглед на изпълнение на целите и задачите, като са определени критерии и участници, на базата на които да се направи ревизия и преразглеждане на целите след първия 5 годишен период от изпълнението на плана.

Ч А С Т 0: ВЪВЕДЕНИЕ

0.1. ОСНОВАНИЕ ЗА РАЗРАБОТВАНЕТО НА ПЛАНА ЗА УПРАВЛЕНИЕ (ПУ).

Необходимостта от разработването на настоящия план е породена от следните причини:

- значението на Деветашката пещера като обект от международно значение по отношение на прилепите, уникален природен феномен, местообитание на редки видове;
- уязвимостта на обекта, вследствие на многократно увеличаване на броя на посетителите в Деветашка пещера, след изграждането на мост над река Осъм;
- свързаните с това нарушения на режима на защитената територия;
- нанасянето на вреди на редки видове, които обитават ПЗ, причинени от липсата на ясно определени норми, режими и зонирание на защитената територия;
- липсата на специализирано законодателство за управление на пещерите и подземните местообитания и за тяхното опазване;

– очакваното увеличаване на туристопотока към пещерата.

Настоящият план е разработен, след предоставянето на обекта за управление от Община Ловеч от страна на МОСВ. Той е израз на нейната готовност за устойчиво управление на обекта, базирано на сериозен анализ за неговото природно и културно-историческо наследство, и за неговия туристически потенциал.

Основания за разработването на настоящия план са:

0.1.1. Закон за защитените територии (ЗЗТ). Обн. ДВ. бр.133 от 11.11.1998 г., изм. ДВ. бр.98 от 12.11.1999 г., изм. ДВ. бр.28 от 4.04.2000 г., изм. ДВ. бр.48 от 13.06.2000 г., доп. ДВ. бр.78 от 26.09.2000 г., изм. ДВ. бр.23 от 1.03.2002 г., изм. ДВ. бр.77 от 9.08.2002 г., изм. ДВ. бр.91 от 25.09.2002 г., изм. ДВ. бр.28 от 1.04.2005 г., изм. ДВ. бр.94 от 25.11.2005 г., изм. ДВ. бр.30 от 11.04.2006 г., изм. ДВ. бр.65 от 11.08.2006 г., изм. ДВ. бр.24 от 20.03.2007 г., изм. ДВ. бр.62 от 31.07.2007 г., изм. ДВ. бр.36 от 4.04.2008 г., изм. ДВ. бр.43 от 29.04.2008 г., изм. ДВ. бр.19 от 13.03.2009 г., изм. ДВ. бр.80 от 9.10.2009 г., изм. ДВ. бр.103 от 29.12.2009 г., изм. ДВ. бр.19 от 8.03. 2011 г., изм. ДВ. бр.38 от 18.05.2012 г., изм. ДВ. бр.27 от 15.03.2013 г., изм. ДВ. бр.66 от 26.07.2013 г.

Чл. 55. (1) За защитените територии се разработват планове за управление при условия и по ред, определени с наредба, утвърдена от Министерския съвет.

0.1.2. Наредба за разработване на планове за управление на защитени територии (НРПУЗТ): приета с ПМС № 7 от 8.02.2000 г., обн., ДВ, бр. 13 от 15.02.2000 г., изм. и доп., бр. 55 от 20.07.2012 г., в сила от 20.07.2012 г.

Чл. 2. (2) Планове за управление на природни забележителности и защитени местности се разработват по преценка на Министерството на околната среда и водите (МОСВ) или в случаите по чл. 10.

Според Наредбата: „**Чл 2. (3)** Приоритетно се разработват планове за управление на защитени територии, включени в списъци към международни конвенции или с европейско значение за опазване на биологичното разнообразие“. Деветашката пещера отговаря на тези условия и е включена в списъка на подземните местообитания с европейска и световна значимост към Споразумението за опазване на популациите на Европейските видове прилепи (EUROBATS).

0.1.3. Задание за ПУ на ПЗ „Деветашка пещера“.

Заданието е изготвено и внесено в МОСВ от Община Ловеч за утвърждаване. Министерството на околната среда и водите утвърждава заданието с писмо с Изх. №: 08-00-691/13.02.2013 г.

В заданието е посочено следното: „Да се разработи план за управление на природна забележителност „Деветашка пещера“.

Предмет на Плана за управление на природна забележителност „Деветашка пещера“ съгласно Заповед РД-928 от 13.12.2012 г. ще бъдат:

- разнообразието на екосистемите, местообитанията и видовете от флората, и фауната;
- обектите и дейностите свързани с опазване на биологичното разнообразие, и ресурсите;
- обектите и дейностите, свързани с туризма;
- режимите, нормите, условията, препоръките, проектите и дейностите за управление на природната забележителност, съобразно поставените цели за период от 10 г.;
- ландшафтното значение на обекта.

Предмет на обследване за влияние върху природна забележителност „Деветашка пещера“ ще са и дейностите, осъществявани в прилежащите ѝ територии.

0.1.4. Договор за възлагане за изготвяне на План за управление на природна забележителност „Деветашка пещера“ между Община Ловеч и „Екологичен център“ ЕООД.

0.2. ПРОЦЕС НА РАЗРАБОТВАНЕ – УЧАСТНИЦИ, ОБЩЕСТВЕНИ ОБСЪЖДАНИЯ.

В разработването на Плана за управление взеха участие експерти от различни области. Те разработиха основните части на плана. Нормите, режимите, препоръките за управление бяха консултирани с широк кръг от специалисти и съгласувани с представители на заинтересовани страни: граждански организации, държавни институции, експерти. Всички тестове бяха съгласувани с Общинска администрация Ловеч и отделите, които имат отношение към управление на обекта. Процесът на разработване на Плана, методически се направлява от експерти от отдел „Защитени територии“ на НСЗП - МОСВ.

0.2.1. Авторски колектив.

Участниците в основния екип, разработил Плана за управление са представени в **Таблица 1**:

Име, фамилия	Организация/институция	Участие в разработването на плана за управление – авторство на раздели:
Елена Стоева	„Екологичен център“ ЕООД СНЦ „Зелени Балкани – Стара Загора“	Цялостна координация по разработването на Плана; Глава 2,3,4,5.
Алексей Жалов	Българска федерация по спелеология (БФС)	Характеристика на абиотичните фактори.
Ивайло Николов	ДНЦ „Централен Балкан“	Екосистеми, Растителност, Флора, Лов, Риболов, Лечебни растения.
Боян Петров	Национален природонаучен музей – БАН (НПМ – БАН)	Фауна (без птици). Консултации по останалата част от Плана.
Георги Стоянов	Дружество за защита на хищните птици (ДЗХП)	Фауна – птици. Консултации по останалата част от плана.
Радослав Гущераклиев	РИМ – Ловеч	Археология, Културно-историческо наследство.
Кирил Данаилов		Геодезично заснемане на пещерата.
Евгения Добрева	„Екологичен център“ ЕООД СНЦ „Зелени Балкани – Стара Загора“	ГИС – експерт. Разработването на географски данни, картен материали и приложения за целите на Плана.

Всички експерти, освен по основните глави, които са разработвали, са участвали в цялостното консултиране на плана, разработването на режимите и препоръките за управлението на Природната забележителност.

Външни експерти – консултанти

В процеса на разработване на Плана, неговата работна версия бе представена на вниманието на следните експерти, които не са били пряко ангажирани с неговото разработване:

- експерти на ФПС „Зелени Балкани“ с опит в подготовката на планове за управление на защитени територии;
- експерти от Общинска администрация Ловеч – отдели „Култура и туризъм“, „Стратегическо планиране и програмиране“, дирекция ТИОС, дирекция АПИО, дирекция ИПБ;
- експерти от НПМ – БАН;
- експерти с познания за пещери или приоритетни групи от фауната.

0.2.2. Процес на разработване на Плана.

В периода 2011-2012 г. Деветашката пещера става предмет на обществено внимание, в следствие на получените сигнали от НПО и експерти за извършването на нерагламентирани дейности в нея (свързани със заснемането на Холивудска продукция и изграждането на мост над реката). Те стават повод за значима обществена кампания, в защита на пещерата и на няколко съдебни дела, заведени от СНЦ „Зелени Балкани – Стара Загора“ за гарантиране на законовия

статут на защитената територия. Една от причините за нарушаването на режимите са неясноти в текстовете на заповедта за обявяване, свързани с режимите на защитената територия и ограниченията за достъп. По тази причина е инициран процес за разработване на нова заповед, с участието на представители на МОСВ, Община Ловеч, Зелени Балкани, ЦИЗП – БАН, Българска федерация по спелеология и други заинтересовани страни. Консултациите завършват с обнародването на нова Заповед за обявяване на ПЗ „Деветашка пещера“ в брой 3 на ДВ от 2013 г. (Заповед на МОСВ - РД 926 от 13.12.2012 г.). На 25.02.2013 г., природозащитната организация „Зелени Балкани“ отправя предложение към Община Ловеч да разработи безвъзмездно Задание за разработване на План за управление, който да бъде внесен от Общината. „Зелени Балкани“ посочват в писмото си, че следващата законова стъпка за опазването на пещерата е разработване на план за управление по Закона за защитените територии, който да се базира на експертни проучвания и да разпише конкретните, дългосрочни мерки за опазване на пещерата. Според експертите по управление на защитени територии, единствено наличието на План за управление може да обедини различните аспекти и възможности за ползване на обекта и е гаранция за устойчивото му и законосъобразно управление.

На 05.07.2013 г. Зелени Балкани внасят в Община Ловеч, проект на Задание за разработване на план за управление на ПЗ „Деветашка пещера“. Заданието е доработено от Община Ловеч и внесено за утвърждаване в МОСВ с изх. № Р-0400-253 от 01.07.2013 г. (вх.№ в МОСВ 08-00-691 от 02.08.2013 г.). В следствие на това и на основание на Чл. 58 (3) от Закона за защитените територии (ДВ бр. 133 от 11 ноември 1998 г. (посл. изм. ДВ. бр.38 от 18 Май 2012 г.), Чл. 2 (2), и Чл. 11 от Наредбата за разработване на планове за управление на защитени територии (ДВ бр. 13 от 15 февруари 2000 г. (изм. и доп. ДВ. бр.55 от 20.07.2012 г.), Министерството на околната среда и водите, съгласува намерението на Община Ловеч за възлагане разработването на План за управление на природна забележителност „Деветашка пещера“ с писмо с изх. №: 08-00-691/13.02.2013 г.

С договор ДВ 331 от 22.08.2013 г., Община Ловеч възлага разработването на Плана на „Екологичен център“ ЕООД. В рамките на заданието е разработен настоящия текст на Плана за управление.

В процеса на разработването, освен посочения в горната точка авторски колектив е потърсена консултантска помощ, от други експерти, организации и институции, допринесли за професионалното разработване на Плана за управление.

Заинтересовани страни, участвали при формиране и вземане на решенията в плана:

- Министерство на околната среда и водите (МОСВ);
- Изпълнителна Агенция по горите (ИАГ);
- Министерство на регионалното развитие и благоустройството (МРРБ);
- Областна администрация Ловеч;
- Общинска администрация Ловеч;
- Общински служби по земеделие и гори;
- Регионална Дирекция по горите (РДГ-Ловеч);
- Регионална инспекция по околната среда и водите (РИОСВ) - гр. Плевен;
- ДГС;
- Неправителствени организации: Център за изследване и защита на прилепите – НПНМ – БАН, Дружество за защита на хищните птици.

0.2.3. Процес на съгласуване на Плана.

По време на разработване на плана е направен детайлен преглед на наличната информация за пещерата и цялата територия на ПЗ.

В процеса на разработване са провеждани редовни консултации с представители на експертната общност и представители на спелеоклубове.

За прецизиране съдържанието на Плана за управление, са проведени следните работни срещи и обществени обсъждания:

- работни срещи с представители на Общинска администрация – 24.02.2014 г.;
- работна среща на експертите, участващи в разработването на Плана за управление - 25.02.2014 г.;
- обществено обсъждане на плана за управление – 08.07.2014 г., град Ловеч

0.3. ПРЕДНАЗНАЧЕНИЕ И ОСОБЕНОСТИ НА ПЛАНА.

Настоящият документ е първия план за управление в България, разработван с цел опазване на защитена територия, обявена за опазването на пещера. Предвид липсата в България на специализирано законодателство и регламент за управление на пещерите, той може да бъде считан като пилотен в това отношение и да бъде използван и при разработването на ПУ за други подобни обекти.

Обектът е с висока природозащитна, научна и образователна стойност, а именно:

- ландшафтно значение – обектът е един от най-атрактивните и забележителни природни феномени в България. Предвид това, той представлява интерес за туристите – както в национален, така и в международен мащаб. Това е и основната аргументация за мерките, целящи опазване на неговото ландшафтно значение, които са предвидени в настоящия план;

- природозащитно значение – обектът е едно от най-значимите подземни местообитания в България, включен в списъка на EUROBATS като един от трите най-значими обекти в Европа, по отношение опазването на прилепите; значение като паметник на културата с национално значение – един от най-значимите археологически обекти в Югоизточна Европа;

- значение като туристически обект с национално значение;

- образователно значение – предвид близостта на обекта с град Ловеч и други населени места, той има голям потенциал за провеждане на образователни дейности, насочени към опазването на дивата природа или на редки видове, които обитават защитената територия.

Всички тези причини определят Деветашката пещера като един от приоритетните природни обекти на територията на Община Ловеч и такъв от национално природозащитно значение. Това налага необходимостта Планът за управление да приложи концептуален подход за управление на обекта, при отчитане на неговото значение като природен феномен, местообитание на редки видове, паметник на културното наследство и туристически обект с национално значение.

Предвид лесната достъпност на обекта, след изграждането на бетонен мост през 2011 г., както и повишения интерес към него, той е уязвим по отношение на опасността от безпокойство на защитените видове, замърсяване с битови отпадъци, промени на местообитанията, промяна на естествения характер на обекта и неговото ландшафтно значение. В идните години може да се очаква увеличаване на туристопотока и свързания с това антропогенен натиск върху видове и местообитания, което налага и разработването на настоящия план. За целта е необходимо повишения туристопоток да бъде изведен като една от основните заплахи за устойчивото управление на обекта, както и да се вземат превантивни мерки за минимизиране на това въздействие. *Подробно описание на заплахите и мерките за тяхното преодоляване е представено в Глави 2,3,4.*

Настоящият план е разработен при отчитане на всички специфики на обекта, посочени по-горе. Целта му е да гарантира балансирано и устойчиво управление на обекта, при което от една страна се създават предпоставки за увеличаване на неговата посещаемост (съответно – на приходите от нея), като в същото време не се допуска увреждането на естественото му състояние, и от друга страна се гарантира възстановяването, и поддържането на биологичното разнообразие.

За постигане на това като първостепенни цели в настоящия план са идентифицирани именно мерките за опазване и поддържане на биологичното разнообразие, ландшафтното значение и културното наследство. Като второстепенни са посочени целите, свързани с развитието на обекта като национална туристическа дестинация, която може да допринесе за икономическото развитие на региона. При това е изхождано от идеята, че за подобни природни обекти единствено

съхраняването на естественото им състояние определя тяхната висока стойност като туристически продукт и всички дейности, които биха го увредили, вредят и на значението му като такъв.

Настоящият план е разработен на базата на задълбочено познаване на биологичното и ландшафтното разнообразие на обекта, неговото културно-историческото наследство, рекреационни възможности и перспективите за развитието му като туристически обект:

- да анализира значимостта на обекта и да изведе приоритетите за неговото управление;
- да посочи и степенува целите на управлението му и задачите за тяхното постигане;
- да се идентифицират лицата и институциите отговорни за управлението на защитената територия и прилагането на задачите и мерките, предвидени в настоящия план;
- да се посочат възможностите за обекта и мерките за тяхното реализиране;
- да представи времеви график за изпълнение на задачите и постигане на поставените цели, за 10 годишен период.

Предвид възлагането на обекта за управление от Община Ловеч, сред основните цели на настоящия план са:

- създаването на ясна схема за управление на обекта от страна на служителите на община Ловеч;
- подобряване капацитета на Общината за управлението на обекта и на защитени територии като цяло;
- създаване на предпоставки за финансиране на проекти и дейности в ПЗ от различни външни източници (на базата на официално утвърдения план за управление);
- интегриране на мерките, предвидени в Плана в регионалните планове и програми, с цел синхронизиране на мерки и дейности, насочени към обекта;
- разпространение на опита от този пилотен (за пещера и за ПЗ) план за управление и прилагането му и на други места в България (за други пещери, обявени за защитени територии);
- поощряване на други общински администрации да разработват планове за управление и да управляват устойчиво защитени територии и други обекти от Националната екологична мрежа;
- създаване на предпоставки за реализиране на някои демонстрационни програми и инициативи, подкрепящи интегралния процес на управление в защитената територия (програма за подобряване качеството на туристическия продукт, други).

Не на последно място, настоящият план цели да допринесе за спазване на ангажиментите на страната ни, поети по различни международни конвенции и споразумения, както и да допринесе за опазването на видовете – предмет на защита в двете защитени зони, на чиято територия попада обекта.

Ч А С Т 1: ОПИСАНИЕ И ОЦЕНКА НА ЗАЩИТЕНАТА ТЕРИТОРИЯ.

1.1. ОБЩА ИНФОРМАЦИЯ.

Деветашката пещера е една от най-големите пещери в България. Общата ѝ дължина е 2 442 м, общата ѝ площ е 20 400 м², височина – 60 м. Разположена е на 16 км северно от Ловеч, близо до село Деветаци – на десния бряг на река Осъм. В нея са направени открития на някои от най-интересните останки от времето на неолита по българските земи. Пещерата е от международно значение като убежище на прилепи и е включена, като приоритетен обект в списъка на EUROBATS. В миналото пещерата е била засекретен военен обект и до началото на 90те е била използвана за съхранение на петрол.

ПЗ „Деветашка пещера“ е обявена със заповед № РД 238/07.06.1996г. на министъра на околната среда и водите, с цел опазване на едноименната пещера. ПЗ има площ 141 дка и попада в землищата на селата Дойренци и Деветаци, Община Ловеч, Област Ловеч. Собствеността

на земята е е публична-държавна Защитената територия попада в обхвата на РИОСВ – Плевен, РДГ Ловеч, ДГС Ловеч.

Деветашката пещера попада в границите на две защитени зони от мрежата Натура 2000:

- BG0000615 „Деветашко плато“ за опазване на природните местообитания и дивата флора, и фауна, включена в списъка на защитените зони, приет от Министерския съвет с решение от 2007 г.;

- BG0002102 „Деветашко плато“ за опазване на дивите птици.

Деветашката пещера е паметник на културата – недвижима културна ценност с национално значение. На нейна територия се намират археологически находки от средния палеолит (70 хил. г. пр. Хр.), новокаменната, каменно-медна, бронзова и желязна епоха, римския период, и средновековието.

Атрактивността на пещерата като природен феномен, нейното природозащитно и културно значение, тя може да бъде определена като туристически обект от национално и международно значение.

1.2. ОПИСАНИЕ НА ДЕВЕТАШКАТА ПЕЩЕРА.

Основният обект на защита в ПЗ, за чието опазване е обявена е самата Деветашката пещера. Регистрационният номер в Картотеката на пещерите в България е: 0517. Регистрационен номер според Районирането на карста в България (по Вл. Попов) – 212012. Пещерата попада в област „Старопланинска“ – Деветашки под район. Общата ѝ дължина е 2442 м. Надморската височина на входа е 120 м., денивелация (- , +) – 121 м. (-25 м., 96 м.). Картирана е за първи път от Павел Петров, от Българско Пещерно Дружество през 1928 г. и прекартирана от П. Трантеев 1960 г., З. Илиев, Ст. Петков, Ц. Остромски, И. Тачев, Н. Ланджев, В. Пелтеков – РПЕ експедиция 1994 г. Последната карта на пещерата е изработена през 1994 г. Входът на пещерата има правоъгълна форма с размери 50 x 21,6 м. До около 40-тия метър галерията запазва тези размери и се разширява и дава началото на входната зала на пещерата. Дължината ѝ е 328 м, считано до преградната каменна стена в края. Максималната ѝ широчина достига 114 м, а максималната височина, измерена при отвора „Кошерището“ е 48 метра. Площта на залата е 19 970 м², а обемът на естествената част (без този на двете изкуствени галерии) е 439 340 кв.м. – размери, които я правят най-голямата пещерна зала в страната. В свода (тавана) на залата, гледано от входа към вътрешността има 7 отвора, които местното население именува „окната“. Чрез пет от тях, пещерата се съобщава с повърхността.

Първият от тях, по реда на влизане е наречен „Поличките“. Той има формата на елипса с дължина по дългата си ос 40 м и по късата 34 м. Следващият отвор е т. нар. „Централният“ (Средният) отвор и е на около 14 м по-навътре. Той е с правоъгълна форма и размери 25 x 5,10 м. На запад от „Централният отвор“ са следващите две „окна“, които носят обобщаващото наименование „Кошерището“. Фактически, става дума за една пукнатина в свода разделена на две от заклинен в стените ѝ каменен блок . Тук залата достига максималната си височина от 48 м. Северно от „Кошерището“ в лявата част на залата, се намира най-големият по размери отвор към входната зала, наречен „Килика“. Той има елипсовидна форма и размери 62 м по дългата и 42 м по късата ос. Площта му е 2 182 м². Другите два „Кучешките отвори“ представляват малки кръгли дупки с диаметър около 1.50 м, които нямат връзка с повърхността.

В лявата страна на входа, а и по цялото протежение на входната зала протича подземна река, чието начало води от вътрешността на пещерата. Предвид функциите, които пещерата е изпълнявала леглото на потока е изместено и коригирано. За целта във вътрешната част на залата е изграден каменен зид с широчина 0,50 м и височина 1,10 м като той разделя сухата от водната част, респективно частично ограничава достъпа към вътрешността на пещерата. На 30 м след входа, вдясно има едноетажна постройка. Същата е била изградена в периода когато пещерата е служила за склад на петролни продукти. Според наличната информация е служела за КПП.

От същата страна на галерията, на 55 м по-навътре са прокопани две изкуствени галерии – вместилища на цистерни за съхранение на петрол. Галериите отстоят на 20 м една от друга като всяка от тях е вместила по 2 цистерни с твърд покрив (общо 4 цистерни) с вместимост 1000 м³. И

двете галерии са дълги (вкл. залите, където са били вместени цистерните) по 38 м. Първата от тях заема площ 353 м², а втората 295 м². Средната височина на залите е 12 м. В горната част на залите, от дъното на галериите към входа им са прокопани изкуствени галерии – отдушници, чийто краища се отварят на височина 10 м в дясната стена на входната зала непосредствено над входовете на двете галерии. Поради разположението си, отдушниците са недостъпни.

В следващите 80 м след втората изкуствена изработка, пещерната зала постепенно се разширява и достига широчина приблизително 70 м. Подът в дясната периферия е застлан с ръбести камъни. Непосредствено под стената сред струпалите се камъни се разкрива отвор, вероятно старо, затлачено губилище на реката пресичаща през пещерата.

Лявата половина на следващите 40 метра по дължината на оста са заети от земен насип с дъговидна форма. След сравнение между съществуващата картна информация (преди и след извършването на строителните работи) може да се заключи, че насипът е изкуствен. Насипът е с две нива. Първото е на относителна, спрямо пода на залата, височина 8 м. От тази височина нагоре има втори насип. Върхната му част отстои на 12 м спрямо пода. На кота 8 м, в центъра и в двата края на насипа са иззидани тунели (проходи), които въвеждат в просторно разширение, което всъщност представлява естествена част от входната зала. Максималната широчина на разширението достига 42 м, а височината му достига 15 м.

В разширението са били вместени 3 цистерни с покрив с вместимост от по 5000 м³.

В южния си край залата постепенно се стеснява до широчина 4 м, след което прехождя широка, полусветла зала с кръговидна форма на дъното, диаметър 14 м и височина достигаща 9 м.

В края на залата има естествен скално-глинен праг с височина 4,70 м, след което тя преминава в сравнително широка, в началото си, галерия (14 м), чиято височина достига до 9 м. Навътре, галерията се стеснява и снижава, но в последствие прехождя в малка, богата на образувания зала с глинесто дъно. Максималната ѝ височина достига 6 м. Краят за залата бележи и крайната точка на лявото разклонение на пещерата.

В противоположна посока от фронта на насипа се разкрива най-големият по размери таванен отвор (окно) на пещерата – „Килика“.

Вътрешната част от челото на насипа е подзидана със стена от дялан камък с височина, варираща от 2,40 до 3 м. Перпендикулярно на края на насипа, по посока на дългата му ос, е изградена втора, по-ниска стена от дялан камък, с широчина 0,50 и височина 1,40 м. На 2,60 м срещу външния ѝ спрямо дясната стена на залата, край е и началото на зида коригиращ речното течение. Така между двата градежа се образува своеобразен проход с посочената широчина, който ограничава високата от следваща я по-ниска нейна част. Проходът маркира и преходната граница от светлата към полутъмната до тъмната (в крайната си част) на залата.

В участъка между прохода и края на залата (ограничен от зида) са били изградени 4 цистерни. В лявата част на залата (зад преградната стена), речното корито се разширява и в зависимост от сезона, и климатичните условия е частично или изцяло заето от вода.

Непосредствено зад зида, ограничаващ края на залата се отваря т.нар. „ляво разклонение“ на пещерата, което е и проводник на водите, идващи от вътрешността на пещерата. В началото си то е с широчина 40 - 42 м и височина достигаща 17 м.

Навътре галерията постепенно се стеснява и на около 100 м навътре, приема ляво разклонение с дължина 90 м, наречено от първите изследователи на пещерата „Коритцата“. По галерията протича поток, който се влива в основната река. Тя се развива възходящо стъпаловидно и е насечено от синтрови прегради, които зад себе си образуват малки езера. Размерите на този участък са променливи.

От водослива навътре, пещерата намалява размерите си. По хода на галерията са образувани 11 езера, които имат различни линейни размери и дълбочина. Галерията е насечена от скални прагове с различна височина. Гледано отвън-навътре, скално-ситровите прагове са със следните имена: „Калето“ (височина 6 м); „Ниагара“ – 4 м; „Пристанището“ – 1,20 м; „Малък праг“ 0,70 м; „Лечов праг“ – 5 м.

След последният праг, пещерата променя посоката на развитие и размерите си, както и водният си режим. Галерията взема посока югоизток-северозапад, става значително по-широка и относително суха. В зависимост от климатичните условия в края на този участък периодично се

образуват малки по площ и дълбочина езера. Дължината на този участък е 372 м. В самият му край, пещерата отново сменя характера си. Галерията, чиято дължина е около 240 м взима южна посока и значително се стеснява. В самият ѝ край отново се появява воден поток, чиито води се губят в скални пукнатини, вероятно за да се присъединят по-късно към основният воден поток протичащ през пещерата.

Вътрешността на пещерата е представена на Карти 1.4 и 1.5.

1.3. МЕСТОПОЛОЖЕНИЕ И ГРАНИЦИ.

Местоположение на природната забележителност спрямо физикогеографското райониране

Деветашката пещера е разположена на северния склон на Деветашкото плато. То се простира в северната част на Средния Предбалкан, между долините на реките Осъм на севрозапад и Росица на югоизток. На югозапад река Гостинка (десен приток на Осъм), а на юг река Мъгъра (ляв приток на Росица), го отделят съответно от Ловчанските височини и Севлиевските височини. Южно от село Брестово, чрез ниска седловина (440 м) се свързва с Ловчанските височини. По северното му подножие преминава условната граница между Средната Дунавска равнина и Средния Предбалкан. Дължината му от запад на изток е 28 – 30 км, а ширината – до 18 км. Най-високата му точка – връх Чуката (555,7 м) се намира в южната му част на около 600 м североизточно от село Брестово. Средната му надморска височина е 400 – 500 м и е наклонено на север. Северозападните и северните му склонове, обърнати съответно към река Осъм и Дунавската равнина, са стръмни, на места отвесни. Платото е оформено върху долнокредни варовици, които са силно окарстени с въртопи, понори, пропасти, пещери, карстови извори и езера.

Местоположение спрямо административното деление.

ПЗ попада в землищата на селата Дойренци и Деветаки, Община Ловеч, Област Ловеч. Защитената територия попада в обхвата на РИОСВ – Плевен, РДГ Ловеч, ДГС Ловеч.

Близки селищни образувания, градове и села.

Входът на пещерата се намира на 6 километра от село Деветаки и на 5 километра от село Дойренци (в чиито землища попада и самата защитена територия). Пещерата отстои на 17 километра от град Ловеч, 39 километра от град Плевен и 22 километра от град Пордим.

Разположението на природната забележителност е представено на Карти 1.1, 1.2, 1.3.

*Границите на имотите, попадащи на територията на природната забележителност е представенана на **Карта 1.3.***

Съществуващи постройки и други съоръжения на територията на природната забележителност. Поради използването на обекта в миналото като склад за гориво, на нейна територия са били разположени цистерни. Понастоящем, те са отстранени. На територията на природната забележителност е запазена една малка постройка, намираща се при входа на Деветашката пещера, която в миналото е изпълнявала ролята на КПП.

1.4. ПЛОЩ НА ЗАЩИТЕНАТА ТЕРИТОРИЯ.

Според заповед на МОСВ № РД 238/07.06.1996г. за обявяване на природната забележителност, общата площ е 141 дка. Не са правени промени на площта, на защитената територия.

1.5. ФОНДОВА И АДМИНИСТРАТИВНА ПРИНАДЛЕЖНОСТ.

Според Заповед № РД - 238 от 7.06.1996 г. на МОСВ, защитената територия включва два имота: – поземлен фонд, държавни земи от плана за земеразделяне на с. Деветаки, масив 13, парцел 17 с площ 136 дка;

– поземлен фонд, държавни земи от плана за земеразделяне на с. Дойренци, масив 180, парцел 123 (част) - с площ 5 дка.

Според направената актуална справка в СГКК гр.Ловеч и Общинска служба „Земеделие“ гр.Ловеч, имотите са:

- поземлен имот с идентификатор 21823.180.65 по КККР на с. Дойренци с площ 5 дка, Начин на трайно ползване: Водопад;
- имот № 000648 от КВС с. Деветаки с площ 136 дка, Начин на трайно ползване: Скала, пещера.

Собствеността на земята е публична държавна, съгласно АПДС №2340/07.10.2008 г., Акт № 2722/09.10.2012 г. за поправка на АПДС №2340/07.10.2008 г. и АПДС № 2341/07.10.2008 г., Акт № 2723/09.10.2012 г. за поправка на АПДС №2340/07.10.2008 г.

Природната забележителност попада в границите на следните административни структури: Община Ловеч, Област Ловеч, РДГ Ловеч, ДГС Ловеч, РИОСВ – Плевен, Басейнова дирекция „Дунавски район“. Област Ловеч (съответно Деветашката пещера) попада на територията на Северозападен район за планиране от Националния план за регионално развитие.

Фондовата принадлежност на защитената територия е представена на **Карта 1.2**.

1.6. ЗАКОНОВ СТАТУТ НА ПРИРОДНА ЗАБЕЛЕЖИТЕЛНОСТ „ДЕВЕТАШКА ПЕЩЕРА“.

1.6.1. Исторически преглед на статута и предназначението на територията в миналото.

Деветашката пещера е съобщена за първи път през 1877 г. от английския пътешественик Джеймс Бейкър (племенник на откривателя на изворите на Нил Самюъл Бейкър), в книгата му "Европейска Турция", която отразява неговото пътуване в България през 1874 г. Ето част от пасажа, описващ пътуването от Търново за Ловеч: "*През повечето време пътят вървеше покрай реката Осма и аз видях едно огромна скална пещера от другата страна на реката. Отворът ѝ се намиреше на височина най-малко петдесет фута (15 м б. а) и изглежда, навлизаше доста навътре в хълма*". Няма никакво съмнение, че това е първото описание на входа на Деветашката пещера.

Пещерата е проучена за първи път през 1921 г. от Гаврил Кацаров, който установява следи от материална култура. Съгласно непубликувани материали в Окръжния музей в Ловеч, Михаил Хаджи Неделчев – учител пенсионер от Ловешката гимназия, е правил сондажни разкопки на различни места в Деветашката пещера (Миков и Джамбазов,1960). Гено Иванов - учител по история в Ловешката гимназия, инициира и заедно с ученици участва в провеждането на сондажни разкопки в Деветашката пещера през есента на 1927 г. (Миков и Джамбазов,1960). Няколко години по-късно Михаил Хаджинеделчев, също учител в Ловешката гимназия, копае в пещерата за материали, за музейната сбирка в Ловеч.

Проучвана биоспелеологично от д-р Ив. Буреш, в присъствието на цар Борис III на 02.02.1924 г. и Д. Илчев и цар Борис III, през октомври 1924 г., и септември 1925 г., а в по-ново време от А. Попов, П. Берон, Т. Иванова и др. биоспелеолози.

Таблица 2.

Пещера, селище	Дати на проучване	Извършили
Деветашката пещера	2 февруари 1924	И. Буреш, Цар Борис III
Деветашката пещера,	17 септември 1924	Ив. Буреш
Деветашката, с. Деветаки	26 септември1924	Д. Илчев
Деветашката, с. Деветаки	30 октомври1924	Д. Илчев, Цар Борис III
Деветашката, с. Деветаки	8 април 1925	Д. Илчев, Цар Борис III

В периода 1925-1928 г. пещерата е проучвана неколнократно от инж. Павел Петров. Същият със саморъчно направена дървена лодка, прониква до края на водните галерии, прави хидрогеоложки изследвания и карта на пещерата.

Оценявайки голямото природно и културно значение на обекта, през 1930 г. инж. Павел Петров предлага на Деветашкото селско общинско управление, тя да бъде предоставена на Българското пещерно дружество за проучване и модернизация. С протокол №31/1930 Деветашкият селски общински съвет, предоставя пещерата за проучване и модернизация, но поради липса на средства и незаинтересованост в това отношение, не е направено нищо.

Сондажни разкопки са правени от В. Миков през 1927 г.

През 1950 г. пещерата е предоставена на ДСО „Петрол“ за складова база на петролни продукти основно предназначени за държавен резерв. В пещерата и специално прокараните в нея изкуствени галерии, са вместени 15 цистерни, от които $5 \times 5000 \text{ м}^3$; $1 \times 2000 \text{ м}^3$; $9 \times 1000 \text{ м}^3$.

Системните археологически разкопки в пещерата започват през 1950 г. от Васил Миков и Никола Джамбазов. Те са свързани с предстоящото преустройство на пещерата, за склад на петролни продукти. Първоначално са заложили 2 сондажа, в начало на дясното сухо разклонение. Единият сондаж обхваща площ от 74 кв. м, а вторият 12 кв. м. Разкопките са продължени през пролетта на 1952 г. под ръководството на Н. Джамбазов, но вече имат спасителен характер, поради вече започналите строителни работи пещерата.

През 1967 г. пещерата е обявена за паметник на културата от местно значение (ДВ бр.75/22.09.1967 г.).

В този период представители на партийните и държани органи в Ловешки окръг неколкратно повдигат въпроса за нецелесъобразното използване на пещерата. В резултат на тяхната настойчивост, през 1968 г. на специалисти от Републиканската комисия по пещерно дело и пещерен туризъм към ЦС на БТС: П. Недков, П. Трантеев, Ст. Андреев, А. Попов, проучват пещерата и изготвят експертен доклад относно нейното евентуално благоустройство. В изготвения доклад обаче са допуснати неправилни постановки, в резултат на което не са предприети никакви мерки за освобождаването на пещерата и нейното социализиране.

През 1973 г. Деветашкият селски народен съвет, партийното и стопанско ръководство на ТКЗС, правят изложение до първия секретар на ЦК на БКП - Т. Живков, да се преразгледа въпроса с пещерата, и тя да бъде освободена от ДСО „Петрол“.

През 1980 г. Общинския народен съвет на селищна система Александрово, в изложение до Комитета за опазване на природната среда при МС и Държавния съвет подновява искането, пещерата да бъде освободена, и социализирана за посещения.

В края на 1989 г. в една от цистерните с гориво в Деветашката пещера става пробив и част от горивото изтича в подземната река, и оттам в р. Осъм. Това става повод да се заговори за екологичния проблем, свързан със съхраняването на горива в пещера. В последствие е създаден и комитет за освобождаването на пещерата от петролните продукти. Поради засиления обществен натиск през 1990 г. ДСО „Петрол“ освобождава цистерните от петролни продукти, почиства ги и ги дегазира. Този процес се извършва на етапи, в периода 1994 – 1996 г. Почистването на пясъка и изнасянето на всички остатъци от цистерните, и изградените помощни съоръжения продължава до края на 1998 г.

През 1994 г., Българската федерация по спелеология организира специална експедиция за изготвянето на актуална карта на пещерата. Тя е картографирана от екип със състав: З. Илиев, Ц. Остромски, И. Тачев, Ст. Петков, М. Златкова, Н. Милев и други пещерняци от София.

През лятото на 1992 г., под ръководството на Младен Стоянов, се подновяват археологическите проучвания в пещерата. През 1993 г. спасителните разкопки продължават, ръководени от Венцислав Геров. Те са подновени през 1995 г. при входа на пещерата и се провеждат през следващите 1996, 1997 и 1999 г. През 2005 г., В. Гергов и М. Валентинова провеждат спасителни разкопки (находките се от времето на халколита).

1.6.2. Причини и стъпките за обявяването на защитената територия.

През 1996 г., Деветашката пещера е обявена за природна забележителност на основание чл. 18 и 22 от Закона за защита на природата, със същото име със Заповед № РД - 238 от 7 юни 1996 г., обнародвана в бр. 55 от 28.06.1996 г. на ДВ. Основната цел е запазване на уникалните природни феномени, археологични ценности, местообитания на редки животински видове (прилепи,

безгръбначни и др.). Със същата заповед за природна забележителност е обявена и пещерата „Нанин Камък“.

Според горесцитираната заповед в границите на природните забележителности се забраняват:

1. Всякакви дейности, нарушаващи естествения облик на скалния венец и пещерите (строителство, разкриване на кариери, залесяване, катерене и др.);
2. Достъпът до пещерите през периода 1 юни – 31 юли;
3. Всякакви дейности, водещи до безпокоенето, нараняването, убиването или прогонването на прилепите;
4. Промяната на водния режим и замърсяването на водите в пещерите;
5. Паленето на огън в пещерите;
6. Пладнуването на стада от кози.

Разрешават се:

1. Мероприятията, подпомагащи нормалното съществуване на прилепните колонии, след съгласуване с Министерството на околната среда;
2. Посещенията в пещерите за научни изследвания или с туристическа цел през периода 1 август - 31 май;
3. Дейностите по благоустрояване и опазване на пещерите, след съгласуване с Министерството на околната среда.

На основание чл. 25, ал. 2 от Закона за защита на природата, ПЗ „Деветашка пещера“ е определена като защитени природни обекти с международно значение за опазването на размножителните и зимуващите колонии от прилепи.

В следствие на казуса със снимането на филмовата продукция „Непобедимите 2“ в пещерата, през 2011 г. е повдигнат въпроса с неясно формулираните режими в заповедта за обявяването на защитената територия. По този повод съвместна комисия с представители на МОСВ, ФПС „Зелени Балкани“, Национален природонаучен музей и Българската федерация по спелеология, излиза с предложения за нова заповед. Тя е публикувана в ДВ, брой 3 (заповед № РД-926 от 13 декември 2012 г. на Министър Нона Караджона). С нея, на основание чл. 42, ал. 5 във връзка с чл. 41, т. 5 от Закона за защитените територии се променят режима на дейностите, установен със Заповед № РД-238 от 7.06.1996 г. на Министъра на околната среда (ДВ, бр. 55 от 1996 г.) за обявяване на природни забележителности: „Деветашка пещера“ и пещера „Нанин камък“. Режимите, въведени със заповедта за обявяване, са посочените в следващата точка.

1.6.3. Законов статут на обекта.

1.6.3.1. Законов статут, според Закона за защитените територии.

Деветашката пещера е Природна забележителност – обявена със Заповед № РД-238 от 7 юни 1996 г. на МОСВ, обнародвана в бр. 55 от 28.06.1996 г. на ДВ. Обявена е на основание чл. 18 и 22 от Закона за защита на природата, с цел запазване на уникалните природни феномени, археологични ценности, местообитания на редки животински видове (прилепи, безгръбначни и др.). Обектът е вписан в Държавния регистър на защитените природни обекти, с номер 522.

През 2012 г. със заповедта ПЗ – № РД-926 от 13 декември 2012 г. на Министъра на околната среда и водите, на основание чл. 42, ал. 5 във връзка с чл. 41, т. 5 от Закона за защитените територии **се променят режима на дейностите**, установен със Заповед № РД-238 от 7.06.1996 г. на министъра на околната среда (ДВ, бр. 55 от 1996 г.) за обявяване на природни забележителности „Деветашка пещера“ и пещера „Нанин камък“. Въвежда се следния режим за двете ПЗ:

I. В границите на природните забележителности се забранява:

1. Внасяне на неприсъщи за района растителни и животински видове;
2. Дейности свързани с къртене, чупене, пробиване и разширяване на отвори в пещерите и скалните венци;
3. Унищожаване, повреждане и изнасяне на елементи от пещерната структура (камъни и пещерни образувания);
4. Разкопаване и изнасяне на глина и гуано;

5. Унищожаване, повреждане, пренасяне и изнасяне на палеонтоложки или археологически находки, с изключение при провеждането на регламентирани научни изследвания;
6. Палене на огън, опушване с дим, използване на пиротехнически, димни и огнени ефекти, използване на взрив;
7. Поставянето на надписи или знаци по стените, пода, тавана, или входа на пещерите, с изключение за целите на картографирането;
8. Скално катерене, екипиране на катерачески маршрути, вкл. поставяне на клинове чрез пробиване и лепене, провеждане на бързи скокове, и други дейности, свързани с използването на пещерите за спортни прояви;
9. Използването на пещерите за осъществяването на производствени и складови дейности;
10. Промяната на начина на трайно ползване и промяна на предназначението на имотите, строителство с изключение на такова, свързано с отстраняване на стари съоръжения, и с управлението и обслужване на посетителите на природна забележителност „Деветашка пещера“;
11. Водоползване, преграждане или изместване на течението на реката в „Деветашката пещера“;
12. Влизане в „Деветашката пещера“ с моторни превозни средства;
13. Влизане в пещерата „Нанин камък“ в периодите 25 май – 31 юли и 1 ноември – 1 април, с изключение на посещения с научна цел и мониторинг;
14. Влизане във водната галерия на „Деветашката пещера“ след последната подпорна стена, с изключение на посещение с научна цел и мониторинг;
15. Влизане във водната галерия на „Деветашката пещера“ след първия бетонов зид в периода 1 ноември – 1 април, с изключение на посещения с научна цел и мониторинг;
16. Влизане в сухата галерия на „Деветашката пещера“ след изградения насип с арка в периода 25 май – 31 юли, с изключение на посещения с научна цел и мониторинг;
17. Убиване, улавяне и изнасяне на троглобионти през всички фази на тяхното развитие;
18. Провеждане на масови мероприятия (концерти, събори, масови сцени във филмови продукции, колективни игри) в „Деветашката пещера“;
19. Влизане и пладнуване на домашни животни в „Деветашката пещера“.

Режимите не се отнасят в случаите на провеждането на спасителни акции в пещерите.

1.6.3.2. Законов статут по Закона за биологичното разнообразие.

ПЗ „Деветашката пещера“ попада в границите на две защитени зони от мрежата Натура 2000:

- **Защитена зона BG0000615 „Деветашко плато“ за опазване на природните местообитания и дивата флора и фауна**, включена в списъка на защитените зони, приет от Министерския съвет с решение № 122 от 02.03.2007 г. Площта на зоната е 149 970.70 дка.

Цели на опазване:

- Запазване на площта на природните местообитания и местообитанията на видове и техните популации, предмет на опазване в рамките на защитената зона;
- Запазване на естественото състояние на природните местообитания и местообитанията на видове, предмет на опазване в рамките на защитената зона, включително и на естествения за тези местообитания видов състав, характерни видове и условия на средата;
- Възстановяване при необходимост на площта и естественото състояние на приоритетни природни местообитания и местообитания на видове, както и на популации на видовете, предмет на опазване в рамките на защитената зона.

Предмет на опазване:

Природни местообитания: 91E0 *Алувиални гори с *Alnus glutinosa* и *Fraxinus excelsior* (*Alno-Pandion*, *Alnion incanae*, *Salicion albae*), 3140 Твърди олиготрофни до мезотрофни води с бентосни формации от Чага, 3150 Естествени еутрофни езера с растителност от типа *Magnopotamion* или *Hydrocharition*, 6110 *Отворени калцифилни или базифилни тревни съобщества от *Alyssa-Sedion albi*, 6210 Полуестествени сухи тревни и храстови съобщества върху варовик (*Festuco-Brometalia*)

(*важни местообитания на орхидеи), 6240 *Субпанонски степни тревни съобщества, 6430 Хидрофилни съобщества от високи треви в равнините и в планинския до алпийския пояс, 6510 Низинни сенокосни ливади, 7220 *Извори с твърда вода с туфести формации (*Cratoneurion*), 8210 Хазмофитна растителност по варовикови скални склонове, 8310 Неблагоустроени пещери, 91G0 *Панонски гори с *Quercus petraea* и *Carpinus betulus*, 91H0 *Панонски гори с *Quercus rubescens*, 91M0 Балкано-панонски церово-горунови гори, 91Z0 Мизийски гори от сребролистна липа.

Бозайници: широкоух прилеп (*Barbastella barbastellus*), *европейски вълк (*Canis lupus*), видра (*Lutra lutra*), добруджански (среден) хомяк (*Mesocricetus newtoni*), дългокрил прилеп (*Miniopterus schreibersi*), степен пор (*Mustela eversmannii*), остроух нощник (*Myotis blythii*), дългопръст нощник (*Myotis capaccinii*), трицветен нощник (*Myotis emarginatus*), голям нощник (*Myotis myotis*), средиземноморски подковонос (*Rhinolophus blasii*), южен подковонос (*Rhinolophus euryale*), голям подковонос (*Rhinolophus ferrumequinum*), малък подковонос (*Rhinolophus hipposideros*), подковонос на Мехели (*Rhinolophus mehelyi*), лалугер (*Spermophilus citellus*), пъстър пор (*Vormela peregusna*).

Земноводни и влечуги: червенокоремна бумка (*Bombina bombina*), жълтокоремна бумка (*Bombina variegata*), ивичест смок (*Elaphe quatuorlineata*), обикновена блатна костенурка (*Emys orbicularis*), шипобедрена костенурка (*Testudo graeca*), шипоопашата костенурка (*Testudo hermanni*), голям гребенест тритон (*Triturus karelinii*).

Риби: черна (балканска) мряна (*Barbus meridionalis*), обикновен щипок (*Cobitis taenia*), европейска горчивка (*Rhodeus sericeus amarus*).

Безгръбначни: *ручечен рак (*Austropotamobius torrentium*), бисерна мида (*Unio crassus*), обикновен сечко (*Cerambyx cerdo*), бръмбар рогач (*Lucanus cervus*), буков сечко (*Morimus funereus*), *алпийска розалия (*Rosalia alpina*), ивичест теодоксус (*Theodoxus transversalis*).

За зоната няма влязла в сила заповед за обявяване или разработен План за управление, в които да са посочени режими и ограничения.

• **Защитена зона BG0002102 „Деветашко плато” за опазване на дивите птици**

Защитената зона е обявена със заповед на МОСВ № РД-576 от 08.09.2008 г., обн. в ДВ бр.85 от 30.09.2008 г. и № РД-138 от 23.02.2009 г., обнародвана в ДВ бр. 21 от 20.03.2009 г.

Цели на обявяване:

– Запазване на площта на природните местообитания и местообитанията на видове и техните популации, предмет на опазване в рамките на защитената зона;

– Запазване на естественото състояние на природните местообитания и местообитанията на видове, предмет на опазване в рамките на защитената зона, включително и на естествения за тези местообитания видов състав, характерни видове и условия на средата;

– Възстановяване при необходимост на площта и естественото състояние на приоритетни природни местообитания и местообитания на видове, както и на популации на видовете, предмет на опазване в рамките на защитената зона.

Предмет на опазване в зоната са следните видове:

Видове, включени в Прил. 2 на Закона за биологичното разнообразие (Прил. 1 на Дир.79/409/ЕЕС): късопръста чучулига (*Calandrella brachydactyla*), сирийски пъстър кълвач (*Dendrocopos syriacus*), белоопашат мишелов (*Buteo rufinus*), градинска овесарка (*Emberiza hortulana*), черночела сврачка (*Lanius minor*), червеногърба сврачка (*Lanius collurio*), горска чучулига (*Lullula arborea*), среден пъстър кълвач (*Dendrocopos medius*), сив кълвач (*Picus canus*), козодой (*Caprimulgus europaeus*), бухал (*Bubo bubo*), ливаден дърдавец (*Crex crex*), малък креслив орел (*Aquila pomarina*), орел змияр (*Circaetus gallicus*), осояд (*Pernis apivorus*), бял щъркел (*Ciconia ciconia*), черен щъркел (*Ciconia nigra*), земеродно рибарче (*Alcedo atthis*), ястребогушо коприварче (*Sylvia nisoria*), брегова лястовица (*Riparia riparia*), обикновен пчелояд (*Merops apiaster*), орко (*Falco subbuteo*).

Редовно срещани се мигриращи видове птици, които не са включени в Прил. 2 на Закона за биологичното разнообразие (Прил. 1 на Дир.79/409/ЕЕС): обикновен мишелов (*Buteo buteo*), зеленоножка (*Gallinula chloropus*), брегова лястовица (*Riparia riparia*), обикновен пчелояд (*Merops apiaster*).

Разположението на двете защитени зони е представено на **Карта 2**.

1.6.3.3. Законов статут на природната забележителност по Закона за културното наследство.

Деветашката пещера е обявена за „народна старина“ в ДВ бр. 53/1932 г. по силата на тогава действащия Закон за старините (от 1911 г.).

През 1967 г., пещерата е обявена за „Архитектурно-строителен паметник на културата от Античността и Средновековието, с местно значение“ (в ДВ бр. 75/1967 г.), под името „Окната“.

През 1994 г., праисторическо селище в пещера „Окната“ (Деветашка пещера), Ловешка община, е прекатегоризирана от паметник с „местно“ в паметник „с национално значение“. Това става със заповед на Министъра на културата, въз основа на протокол на Национален съвет за опазване на паметниците на културата (НСОПК) от 24.04.1994 г., по силата на действащия тогава Закон за паметниците на културата и музеите (Обн. ДВ. бр.29 от 11 Април 1969 г., изм. ДВ. бр.29 от 10 Април 1973 г., изм. ДВ. бр.36 от 8 Май 1979 г., изм. ДВ. бр.87 от 11 Ноември 1980 г., изм. ДВ. бр.102 от 29 Декември 1981 г., изм. ДВ. бр.45 от 8 Юни 1984 г., изм. ДВ. бр.45 от 13 Юни 1989 г., изм. ДВ. бр.10 от 2 Февруари 1990 г., изм. ДВ. бр.14 от 16 Февруари 1990 г., изм. ДВ. бр.112 от 27 Декември 1995 г., изм. ДВ. бр.31 от 12 Април 1996 г., изм. ДВ. бр.44 от 21 Май 1996 г., изм. ДВ. бр.117 от 10 Декември 1997 г., изм. ДВ. бр.153 от 23 Декември 1998 г., изм. ДВ. бр.50 от 1 Юни 1999 г., изм. ДВ. бр.55 от 25 Юни 2004 г., изм. ДВ. бр.28 от 1 Април 2005 г., изм. ДВ. бр.94 от 25 Ноември 2005 г.) и с Протокол от 17.05.1995 г. (Одобрен от зам. министър на културата Ив. Богданов), на основание Заповед № РД 09-150 от 02.05.1995 г. на зам. Министъра на културата, са **определени граници на охранителните зони и режими за ползването на територията на археологическия паметник на културата – „Деветашка пещера“** при с. Деветаки-община.

Определени са:

Територията на Паметника на културата – територия за археологически разкопки, консервация, експониране и други научни изследвания – забраняват се всякакви дейности, несвързани с тях; забраняват се посещения – с изключение на тези по специален Правилник (за проучване, опазване, посещение и използване на ПК и Охранителните му Зони, Програмата да е съобразена с изискванията, представени от специалисти на МК, МОС, БАН, МТРС, МТ). Изготвен от Община Ловеч, утвърден от БАН, МК, МОСВ.

Граница на територията на Паметника на културата – включва цялата територия на пещерата с разклонения и прилежащата ѝ територия със Селищната могила. Границите са определени по конкретни парцели от север, изток, запад и юг: от север – от парцел 138 на землище 12 на изток по съществуващата ограда на петролната база до западния ъгъл на парцел 233 от землище 12; от изток – от западния ъгъл на парцел 233/12 на юг по западните граници на парцели 233/12 и 235/12 продължава по права линия на юг през р. Осъм до границата на горския фонд / до ската на десния бряг; от запад – от парцел 138/12, по източната му граница, на юг по източните граници на парцели 139/12, 141/12, 228/12, 230/12, 287/12 по права линия на юг, през р. Осъм до границата на горския фонд до ската на десния бряг; от юг – по границата на горския фонд (ската на десния бряг) до входа на пещерата и вътрешния контур на пещерата.

Територия на Охранителната зона – забранява се всякакъв вид строителство. Допуска санитарна сеч и залесяване след съгласуване с АИМ при БАН и ИМ - Ловеч. Запазва се начина на ползване на земята.

Граница на територията на Охранната зона. Границите са определени по конкретни парцели от Север, Изток, Запад и Юг: от север – от пътя Ловеч-Деветаки, на изток по дигата (от левия бряг на р. Осъм), по южната граница на парцели 231/12, 232/12 и 230/12 до западната граница на ПК; от югозападния ъгъл на парцел 235/12, по южните граници на парцели 235/12, 237/12, 239/12, 241/12, 242/12, 250/12, 251/12; от изток – от югоизточния ъгъл на парцел 251/12 на юг по права линия през реката, до суходолието и оттам на юг по суходолието на 800 м; от юг – от пътя Ловеч – Деветаки (западния край на северната

граница) на юг по пътя за Деветаки през реката и оттам на изток по пътя до пресичането му с проекцията на пещерата, и от там на изток по права линия 750 м до източната граница (суходолието).

Територия на Контактната зона. Запазва се начина на ползване на земята. Допуска се ново строителство, свързано единствено с обслужването, охраната и популяризирането на ПК. Проектирането и изпълнението само след изработване и утвърждаване на ОГР на зоната. ОГР се съгласува с МТРС, МОС и МК. Визите за проектиране и проектите за отделните обекти задължително се съгласуват с НИПК.

Граници на територията на контактната зона: Границите са определени по конкретни парцели от Север, Изток, Запад и Юг. От север – от североизточния ъгъл на парцел 129/12, на изток по шосето Ловеч – Левски до северозападния ъгъл, по парцел 236/12. От изток – от шосето на юг по източните граници на парцели 234/12 и 235/12 до северната граница на охранныя зона. От запад – от северната граница на парцел 129/12, по южните граници на парцели 130, 131, 132, 133, 134, 135 и 136/12 и от там на юг по западните граници на парцели 137, 142, 141, 227,230, и 231/12 до северната граница на охранныя зона. От юг – по северните граници на охранныя зона и западната, северната и източната граница на ПК.

На 10.04.2009 г. влиза в сила новия Закон за културното наследство (обн., ДВ, бр. 19 от 13.03.2009 г., в сила от 10.04.2009 г.; изм. с Решение № 7 от 29.09.2009 г. на Конституционния съд на РБ - бр. 80 от 9.10.2009 г.; изм. и доп., бр. 92 от 20.11.2009 г., в сила от 20.11.2009 г., изм., бр. 93 от 24.11.2009 г., в сила от 25.12.2009 г., бр. 101 от 28.12.2010 г., изм. и доп., бр. 54 от 15.07.2011 г., изм., бр. 15 от 21.02.2012 г., бр. 38 от 18.05.2012 г., в сила от 1.07.2012 г., бр. 45 от 15.06.2012 г., в сила от 1.09.2012 г., бр. 77 от 9.10.2012 г., изм. и доп., бр. 82 от 26.10.2012 г., в сила от 26.11.2012 г., изм., бр. 15 от 15.02.2013 г., в сила от 1.01.2014 г., бр. 66 от 26.07.2013 г., в сила от 26.07.2013 г.). Според параграф 10, ал.1 от преходните и заключителни разпоредби на Закона „Заварените обявени по досегашния ред недвижими паметници на културата запазват своя статут и категория като културни ценности по смисъла на този закон“. По силата на този закон **праисторическото селище в Деветашката пещера има статут на недвижима културна ценност с национално значение.**

*Границите на Паметника на културата и неговото зонирание са представени в **Карта 3**.*

1.6.3.4. Правна рамка за управлението на обекта.

Отношение към управлението на обекта имат редица международни стратегически документи, споразумения и конвенции; национални (законови и подзаконови) нормативни актове; регионални планове и програми.

Национална правна рамка:

- Закон за биологичното разнообразие;
- Закон за водите;
- Закон за лова и опазване на дивеча;
- Закон за лечебните растения;
- Закон за културното наследство.

Подзаконови нормативни актове:

- Наредба за обхвата, структурата, съдържанието и методологията за изработване на плановете за опазване и управление на единичните или груповите недвижими културни ценности;
- Наредба № Н-00-0001 от 14.02.2011 г. за извършване на теренни археологически проучвания;
- Наредба № Н-2 от 6.04.2011 г. за създаване, поддържане и предоставяне на информация от автоматизирана информационна система „Археологическа карта на България“;
- Наредба № Н-12, 2012 от 21.11.2012 г. за реда за идентифициране, деклариране, предоставяне на статут и за определяне на категорията на недвижимите културни ценности, за

достъпа и подлежащите на вписване обстоятелства в националния регистър на недвижимите културни ценности;

- Наредба № Н - 00-0005 от 8.06.2010 г. за условията и реда за възпроизвеждане на културни ценности в копия, реплики и предмети с търговско предназначение;
- Наредба № Н-3 от 6.04.2011 г. за условията и реда за създаване и поддържане на публичен регистър на лицата, които имат право да извършват дейности по консервация и реставрация;
- Наредба № Н-3 от 26.01.2012 г. за създаването, съдържанието, поддържането, съхранението и използването на Националния документален архив на Националния институт за недвижимо, културно наследство, и научния архив на музеите (ДВ, бр. 11, 2012 г.);
- Наредба №1 от 10.10.2010 г. за проучване, ползване и опазване на подземните води;
- Наредба №1 от 11.04.2011 г. за мониторинг на водите;
- Наредба №2 от 13.09.2007 г. за опазване на водите от замърсяване с нитрати от земеделски източници;
- Наредба за условията и реда за разработване и утвърждаване на планове за управление на защитени зони.

Международни споразумения, касаещи консервацията на биоразнообразието на територията на защитената зона – редица международни Конвенции, по които Република България е страна, отделят специално внимание на проблемите на биологичното разнообразие и на необходимостта от неговото опазване, и възстановяване. Посочените конвенции и европейски директиви са отправните точки при определянето на основните цели и мерки, залегнали в настоящия План за управление.

Такива са: Конвенция за биологичното разнообразие, Конвенция за опазване на дивата флора и фауна и природните местообитания (Бернска конвенция), Конвенция за съхраняване на мигриращите видове диви животни (Бонска конвенция), Споразумение за опазване на популациите на европейските видове прилепи – EUROBATS, Рамкова директива за водите 2000/60/ЕС, Директива 92/43/ЕЕС за запазване на природните местообитания на дивата флора и фауна, Директива 79/409/ЕЕС за опазване на дивите птици, Европейска културна конвенция, Европейска конвенция за опазване на археологическото наследство, 16 януари 1992 г., Ла Валета, Трета Европейска конвенция на министрите, отговарящи за културното наследство, Конвенция за опазване на световното културно и природно наследство, Конвенция за защита на архитектурното наследство на Европа, Гренада, Европейска конвенция за ландшафта, 2004 г., Флоренция, Рамкова конвенция на Съвета на Европа за значението на културното наследство за обществото, Общоевропейска стратегия за опазване на биологичното и ландшафтното разнообразие.

Политическа рамка

- **Международни стратегии** – Общоевропейска стратегия за опазване на биологичното и ландшафтното разнообразие.
- **Национални планове и стратегии** – Националната стратегия за регионално развитие (НСРР) за периода 2012 – 2022 г., Национална стратегия за развитие на научните изследвания 2020 г., Национална стратегия за развитие на културата, проект 2011 г., Национална стратегия за регионално развитие на Р. България 2012 – 2022 г., Национална концепция за пространствено развитие за периода 2013 – 2025 г., Национална стратегия за опазване на биологичното разнообразие, Национална стратегия за екотуризма и план за действие за България, Национални планове за действие за световно застрашени видове птици, Проект на Национална стратегия за културното наследство, Национална система за мониторинг на биологичното разнообразие, Национална система по опазване на културното наследство.
- **Регионални планове и програми** – Проект на Регионален план за развитие на Северозападен район 2014 -2020 г., Областна стратегия за развитие на област Ловеч 2014 – 2020 г., Програма за закрила и развитие на културните институти в Община Ловеч 2014 – 2020 г., Общински план за развитие на Община Ловеч 2014 – 2020 г., Стратегия/План/Програма за развитие на туризма на Община Ловеч, 2014 – 2020 г. - разработва се в момента, Програма за развитие на младежките дейности 2014 - 2020 г.

По-пълна информация за естеството на документите и отношението им към обекта е представена в Приложение 2.

1.7. СОБСТВЕНОСТ.

Собствеността на земята на природната забележителност е публична-държавна. *Собствеността на земята е представена на **Карта 1.3.***

1.8. УПРАВЛЕНСКА СТРУКТУРА.

С писмо изх.№ 08-00-3195 от 31.07.2013 г. МОСВ възлага управлението на ПЗ „Деветашка пещера“ на Община Ловеч.

*Структурата на Общинска администрация Ловеч е представена на **Фигура 1.***

1.8.1 Организационна структура и администрация.

Община Ловеч управлява ПЗ „Деветашка пещера“. Към момента в Общинска администрация Ловеч на пълно работно по трудово и служебно отношение са заети 171 служители. На непълно работно време в администрацията работят 3 човека.

Към момента на разработване на Плана за управление, Община Ловеч е реализирала успешно 7 проекта на обща стойност над 21 млн. лева, финансирани от Оперативна програма „Регионално развитие“ 2007 - 2013 г., като други 7 са в процес на изпълнение. Наред с това експертите на общината са придобили значителен опит в изпълнението и управлението на проекти, реализирани с финансовата подкрепа на ОП „Околна среда“, ОП „Административен капацитет“, ОП „Развитие на човешките ресурси“, програма „Красива България“ и други национални и чуждестранни донори. Натрупаният опит и научените уроци в процеса на изпълнение на тези проекти ще гарантира законосъобразната и навременна реализация на настоящия проект, както и постигането на планираните непосредствени резултати и желаните дългосрочни ефекти за жителите и гостите на града.

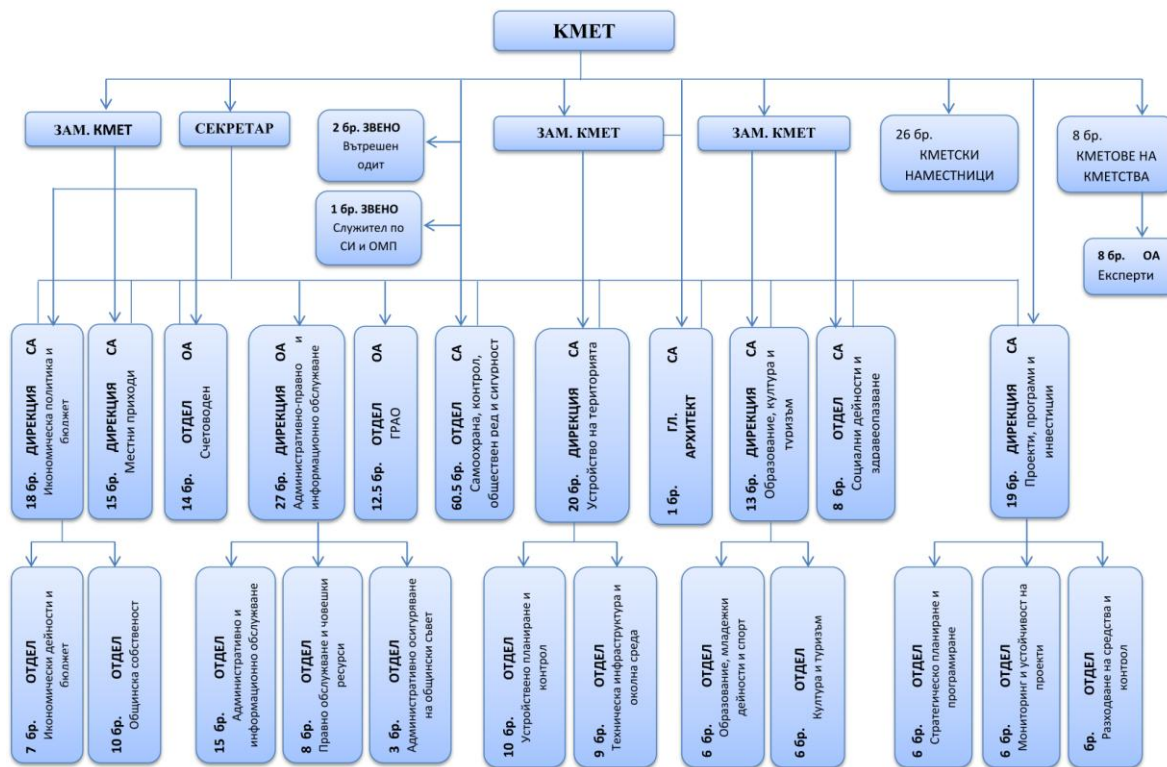
Община Ловеч разполага със самостоятелна масивна административна сграда със застроена площ от 1382 м², разположена в централната част на града. В сградата има 1 заседателна зала, център за информация и услуги за гражданите, както и 126 броя работни кабинети. Община Ловеч разполага и с още 2 изнесени зали за заседания и срещи. Технически дейността на община Ловеч е обезпечена чрез разполагаеми: 200 компютъра и 140 принтера; 2 локални компютърни мрежи – едната със 160 точки, а другата с 20; 8 компютърни системи, работещи като сървъри; мултимедийна апаратура; географско-информационна система (ГИС); деловодна сиситема.

В община Ловеч са внедрени Система за управление на качеството съгласно изискванията на международния стандарт ISO 9001 и Система за управление на околната среда ISO 14001, които са успешно сертифицирани през м. юли 2011 г.

Органограма на общинската администрация е представена на **Фигура 1.**

Органограма на общинска администрация Ловеч

Приложение 1

Към момента на разработване на Плана за управление, няма специализирано звено от Общинската администрация, отговарящо за управлението на ПЗ „Деветашка пещера“.

Дейностите по охрана на ПЗ „Деветашка пещера“ от 2012 г. се извършват пряко от бюджетна дейност „Самоохрана, контрол, обществен ред и сигурност“ (БД СКОРС). Звеното е създадено с Решение на Общински съвет – Ловеч и се финансира с местни приходи. Структурата и числеността на БД СКОРС се определят от Общински съвет – Ловеч. Общата численост е 47 служители, както следва: ръководител – 1 бр., организатор група „Самоохрана на общински обекти“ – 1 бр., охранители – 18 бр., организатор група „Контрол по спазване на наредбите на Общински съвет, паркинги и синя зона“ – 1 бр., младши специалисти – 25 бр., технически сътрудник – 1 бр. Пряко ангажирани към дейностите, свързани с охраната на Деветашката пещера са 4 служители на звеното, подсигурени с транспорт, караулно помещение (фургон за временно настаняване), мобилни телефони, охранително куче. Отношение към управлението на обекта имат още следните отдели на общината:

- дирекция „Образование, култура и младежки дейности“ – има отношение към популяризирането на обекта, управление на културните обекти на територията на Общината, провеждането на образователни дейности, координиране на дейностите по реализация на проекта ни с ПУДООС. Към отдела се планира създаването на специална длъжност, отговаряща за туризма, в чиито задължения да бъдат включени и дейностите за управление на обекта. Към дирекцията е зачислен и експерт „Връзки с обществеността“ – отговорен за разпространение на информация за дейности и инициативи на общината, както и за цялостно популяризиране на културно-историческото и природно наследство на района, туристически обекти на негова територия и др.

- дирекция „Техническа инфраструктура и околна среда“ – в тази дирекция са и служителите, отговарящи за околна среда, които имат пряко отношение към биологичното разнообразие на обекта;

- дирекция „Икономическа политика и бюджет“ - имаща отношение по финансовата част на договори по проекти с външно финансиране, касаещи обекта;

– дирекция „Проекти, програми и инвестиции“ – организира и координира подготовката, разработването и представянето на общински проекти за финансиране по оперативните програми и по други програми на Общността и от международни финансови институции, координира дейността и оказва методическа помощ във връзка с изпълнението на проектите в т.ч. и проекти насочени към подобряване на туристическа инфраструктура и др.

1.9. СЪЩЕСТВУВАЩО ФУНКЦИОНАЛНО ЗОНИРАНЕ И РЕЖИМИ НА ОБЕКТА.

Към момента на разработване на ПУ, за защитената територия не е правено зонироване, определящо режими и ограничения в различните ѝ зони. Настоящия план за управление е първия документ, който въвежда такъв регламент.

ХАРАКТЕРИСТИКА НА АБИОТИЧНИТЕ ФАКТОРИ

1.10. КЛИМАТ.

1.10.1. Фактори за формиране на местния климат.

Климатът в района е формиран основно под влиянието на океански въздушни маси на умерените ширини, които нахлуват от запад и северозапад, и на континентални въздушни маси на умерените ширини, които нахлуват от североизток, и много рядко от север. Независимо, че климатът в района на Деветашкото плато се определя от разглежданите циркулационни условия, специфичността му се дължи на особеностите на релефа (форма и надморска височина) и влиянието на местната растителност.

1.10.2. Елементи на климата.

Климатът в района на Деветашкото плато е умерено-континентален.

Средногодишната продължителност на слънчевото греене е 2250 часа. Максимумът е през лятото – между 9 и 11 часа. През юли и август няма дни без слънчево греене. Относителната продължителност на слънчевото греене е 48%.

През летните месеци доминира пряката слънчева радиация, която през м. юли и м. август надхвърля 72% от сумарната радиация. От средата на есента до средата на пролетта доминираща е разсеяната радиация, като през месеците декември-януари, тя достига от 66 до 72% от сумарната. Средно за годината разсеяната радиация варира от 48 до 55%.

Максимални стойности на сумарна слънчева радиация са през м. юли – 8,15 – 8,45 MJ /m² или между 19,5 и 20,2 kcal/cm². Минимумът в годишния ход е през м. декември и е в границите 1,45 – 1,60 MJ /m² или 3,46 , и 3,82 kcal/cm². Средногодишните стойности са между 56,0 -57,5 MJ /m² или 134 – 137 kcal/cm².

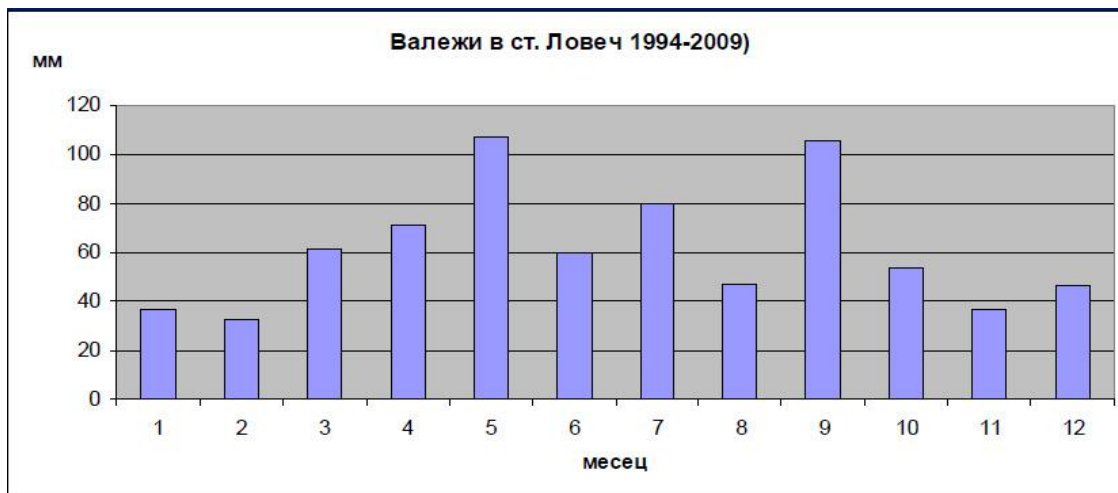
Средната месечна облачност за изследвания район е с добре изразен годишен ход - минимум през м. юли (2,7 бала) – м. август (2,8 бала). Най-значително нарастване на облачността се наблюдава от м. септември към м. октомври. Максимумът (7,3 бала) е през м. януари, но много близки са стойностите на облачността през м. декември (7,2 бала) и м. февруари (7,1 бала).

Средногодишният брой на дните с мъгла е 48 като през студеното полугодие са около 70% от общият им брой. През топлото полугодие, явлението е средно 7-8 дни. Максималният брой на дните с мъгла е 68.

Средната месечна относително влажност е 73%, със зимен максимум (м. декември- м. януари). Минимумът в годишния ход е през м. август. Амплитудата в рамките на годината е от 20 до 22%.

Средногодишните валежи са около 600 мм с пролетен максимум (32%). Зимните и есенните валежни суми са почти изравнени (по около 20% от годишната сума). Броят на дните със снежна покривка е 42 – от началото на м. декември до средата на м. март.

Фигура 2. Валежи – станция Ловеч. Източник: Географски институт при БАН.

Средногодишната температура е малко над 11°C. Най-топъл е месец юли – със средномесечна температура 22,5°C, най-студен – м. януари -2,2°C. Денонощните амплитуди са по-големи през топлото полугодие. Абсолютните минимални температури достигат до минус 28°C, а абсолютните максимални до плюс 40°C.

Фигура 3. Средномесечни температури, измерени в метеорологична станция Ловеч. Източник: Географски институт при БАН.

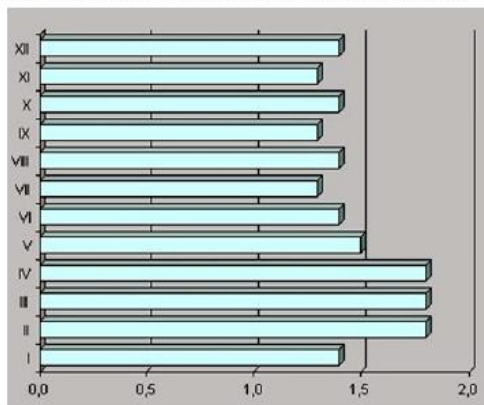

Скоростта на вятъра, средногодишно е около 2,2 м/сек, с максимум в края на зимата и пролетта. Преобладаващият по посока вятър е от W – около 30%, малко под 40% от дните в годината са с тихо време.

Фигура 4. Скорост на вятъра, измерена в гр. Ловеч. Източник Географски институт при БАН, секция “Физическа География”), автор: Кристина Гърциянова.

Ветрове

Средната месечна и годишна скорост на вятъра е сравнително ниска – от 1,3 м/сек през юли, септември и ноември до 1,8 м/сек през февруари, март и април. Преобладаващата посока на ветровете е североизток, запад и юг.

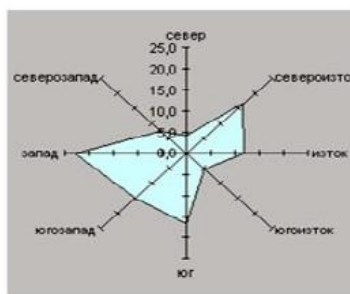
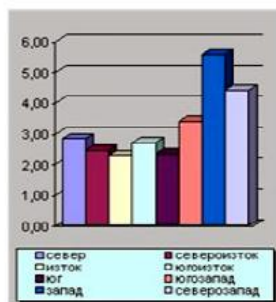
Месец	Скорост (м/сек)
I	1,4
II	1,8
III	1,8
IV	1,8
V	1,5
VI	1,4
VII	1,3
VIII	1,4
IX	1,3
X	1,4
XI	1,3
XII	1,4
Год.	1,5

Средногодишна роза на ветровете за района на Ловешка община:

Посока	Север	Североизток	Изток	Югоизток	Юг	Югозапад	Запад	Северозапад
Скорост (м/сек)	2,83	2,45	2,28	2,69	2,33	3,40	5,57	4,41
Честота (%)	4,2	16,6	11,8	5,2	16,8	14,9	23,0	7,4

Скорост (м/сек)

Средна годишна роза на ветровете (%)

Броят на дните с гръмотевични бури е около 25, а дните с градушка са средно 9 за година. (Климатична характеристика на водосборните басейни на реките Вит и Осъм).

1.10.3. Пещерен климат.

В Деветашката пещера не са правени систематични климатични проучвания, освен периодичните измервания свързани с мониторинга на прилепните колонии. Предвид огромните размери на входа и окната, температурата и влажността в така наречените „светли части“ са в съответствие с тези извън пещерата (поради липсата на физическа и термична „преграда“). На **Таблица 3** са представени единствените съществуващи измервания на температурата в пещерата, предоставени от ЦИЗП – БАН и правени във връзка с мониторинга на прилепните колонии. Според тях, температурата и влажността стават сравнително постоянни във „водната“ и „горната суха галерия на пещерата“. В тях температурата варира съответно от 9,8 до 18,6 градуса и от 18,3 до 24,5 градуса. Влажността във водната галерия е над 75 процента, а тази в сухата – над 54 %.

Таблица 3. Налични данни за температурата в пещерата, към момента на разработване на ПУ.

Място на измерването	8.6.2010	6.7.2010	5.6.2011	22.6.2012	24.9.2010	14.2.2012	28.3.2012	23.11.2012	9.12.2013
Суха галерия	18.3°C	20.2°C	19.7°C	24.5°C	-	-	-	-	-
Водната галерия (в района на първото езеро)	15.2°C	18.0°C	15.3°C	18.6°C	13.5°C	2.4°C	13.2°C	10.1°C	9.8°C
Водна галерия (след второто езеро)	-	-	-	-	-	9.7°C	14.3°C	-	-
Външна температура (при входа на пещерата)	-	-	-	-	24.0°C	10.0°C	-	-	-

Таблица 4. Налични данни за влажността в пещерата, към момента на разработване на ПУ.

Място на измерването	14.02.2012	28.3.2012	22.06.2012
Суха галерия	-	-	54.9%
Водната галерия (в района на първото езеро)	77.0%	76.9%	-
Водна галерия (след второто езеро)	95%	86%	-

Забележка: Измерванията на температурата в пещерата през 2010 г., 2011 г. и 2013 г. са правени с дигитални термометри с точност 0.1°C. Измерванията през 2012г. са правени с дигитален термо-влажнометър Mini MS-83.

Предвид факта, че измерванията не са правени със специализирани уреди с висока прецизност и не са правени целево може да се счита, че за пълното описание на пещерния климат е необходимо да се проведе специализирано проучване. Такова проучване има пряко отношение към състоянието на прилепните колонии и съответно – към управлението за обекта. Необходимостта от такова проучване е посочена в Точка 5 като пропуск в познанията и предвидени дейности.

1.11. ГЕОЛОГИЯ И ГЕОМОРФОЛОГИЯ.

1.11.1. Геоложки строеж, морфоструктури и морфометрия.

Според последната физикогеографска регионализация на страната (Велев и др., 2002 г.), ПЗ „Деветашка пещера“ се намира на територията на Средната подобласт на Предбалкана и по-точно в границите на Деветашкото плато, което е една от основните морфографски единици в Средния Предбалкан. То се простира в северната част на Средният Предбалкан между долините на реките Осъм на севрозапад и Росица на югоизток. На югозапад – река Гостинка (десен приток на Осъм), а на юг - река Мъгъра (ляв приток на Росица), го отделят съответно от Ловчанските височини и Севлиевските височини. Южно от село Брестово, чрез ниска седловина (440 м) се свързва с Ловчанските височини. По северното му подножие преминава условната граница между Средната Дунавска равнина и Средния Предбалкан. Дължината на Деветашкото плато от запад на изток е 28 – 30 км, а ширината — до 18 км. Най-високата му точка връх Чуката (555,7 м) се намира в южната му част, на около 600 м североизточно от село Брестово. Средната му надморска височина е 400 – 500 м и е наклонено на север. Северозападните и северните му склонове обърнати съответно към река Осъм и Дунавската равнина са стръмни, на места отвесни. Релефът около пещерата представлява екстраграцилен комплекс от четвъртични тераси.

Геологически пещерата попада в Деветашкия карстов район. Той съвпада почти напълно с разпространението на Деветашката варовикова свита (dK_1^{ap}), която се състои от органогенни варовици (Хрисчев и др., 1995 г.). Типовият разрез се намира в западния край на с. Деветаци. Деветашката свита се разполага върху теригенните скали на Смочанската свита, представена от

пясъчници, алевролити, алевролитови варовити глини и пясъчливи варовици. Дебелината на свитата е около 200 м и заляга мониклинално 5 – 20 градуса на север. Южната граница на формацията е литоложка със скалите от Смочанската свита, а северните и западните граници са тектонски и се определят от Крушунския и Осъмския разломи. Тези разломи фактически ограничават и двете големи тектонски структури – Предбалкана и Мизийската платформа.

От тектонска гледна точка Деветашката пещера е разположена в т. нар. Преходна зона, която заема междинно положение между Същинският Предбалкан и Мизийската платформа.

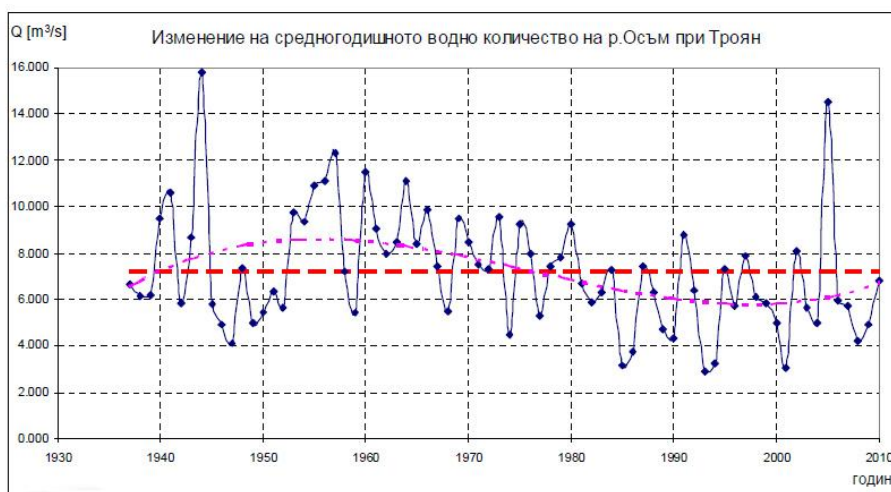
Според хидрогеоложката подялба на страната Деветашката пещера попада в Балканидният хидрогеоложки район – Ловеч-Търновски басейн. В северната и източната част на басейна, изграждащите го ургонските варовици са напукани и окарстени и в него се формира подземна карстова вода. На повърхността се срещат голям брой повърхностни карстови форми – валози, въртопи, карстови блата. Силно застъпени са и подземните карстови форми – вертикални и хоризонтални пещери. Карстовият терен има добра водоприемна способност, което осигурява интензивно подхранване на карстовите извори, част от които са пещери, разположени на и под нивото на ерозионния базис. Те основно се подхранват от инфилтрация на валежна вода и се дренират от хидрографската мрежа на р. Осъм. По-важни от тях са Крушунските извори, Деветашката пещера, Белият и Черния извори, северозападно от с. Деветаци, Сутна Бунар при с. Александрово, и т.н.

Повърхностните карстови форми са широко разпространени и са описани подробно от Попов, Пенчев, Зяпков (1965 г.). Предвид на това, че скалите са покрити с почвен слой, карите и карните полета не са широко разпространени. Установени са 670 въртопи и валози, като някои от тях са с колматирани дъна, и в тях са се образували малки карстови езера, и блата. В периферията на района, са образувани стръмни сухи дерета, без постоянен отток. Интересна форма е бигоровата тераса и водопада при с. Крушуна. В Деветашкото плато са открити досега едни от най-големите български водни пещери.

1.12. ХИДРОЛОГИЯ.

Пещерата се намира на левият бряг в горното течение на на р. Осъм. След събирането на р. Черни Осъм с Бели Осъм, малко под гр. Троян, реката носи името само Осъм. Оттам надолу, р. Осъм държи северна посока до гр. Ловеч и минавайки през пресечена хълмиста местност, мие северната периферия на Деветашкото плато, включително района на едноименната пещера. Тя се намира на десния бряг на реката в участъка между селата Александрово и Дойренци. Речната долина тук е широка и сравнително плитка, с високи южно-югозападни брегове. Увеса на реката тук е 1 % . Средногодишният отток на р. Осъм по данните от хидрологичните станции се изменя. В най-близката до местоположението на пещерата хидро-метеорологична станция Троян (Бели Осъм) е $09 \text{ m}^3/\text{s}$ ($97,4 \cdot 10^6 \text{ m}^3$), а средно-годишният дебит е $32,5 \text{ m}^3/\text{s}$.

Фигура 5. Изменение на средногодишно водно количество на река Осъм при гр. Троян.
Източник: Географски институт при БАН.

Изменение на средногодишното водно количество на р. Осъм - ХМС № 22700 при Троян

Варовиците, в които е вместена пещерата са интензивно напукани и окарстени. В тях е формиран самостоятелен обособен басейн с карстова вода, който хидрогеоложки се отнася до Ловеч – Търновски басейн. На повърхността над пещерата се наблюдават разнообразни карстови форми – основно кари, въртопи, валози. Те създават условия за формиране на зона на насищане в долната част на карбонатния комплекс на нивото на ерозионния базис, в случая р. Осъм. Карстовият район над пещерата има добра водопоглещаща способност, което осигурява подхранване на подземната река в пещерата. Тя се формира изключително за сметка на инфилтриралите се атмосферни води и частично – в резултат на площтна кондензация. Водите проникват в дълбочина и се появяват в пещерата във вид на 14 на брой подземни извори. Част от изворите са постоянни и целогодишно подхранват водното количество на подземната река. Останалите действат сезонно или периодично, при поройни дъждове и снеготопене. Карстовата вода се дренира чрез оттичане към хидрографската мрежа на р. Осъм. Една част от формираната река се оттича подземно. Тя се губи в губилището, намиращо се непосредствено зад първият синтров праг (Калето), след което извира на повърхността от карстов извор на десния бряг на р. Осъм на около 300 м от входа срещу течението на реката. От същото място се оттичат и високите води, идващи от пещерата. Останалата част от водите изтичат през естествения вход на Деветашката пещера. Във връзка с изграждането на инфраструктурата на склада за петролни продукти, речното легло е коригирано. С цел да се предотврати евентуален разлив на речните води при екстремни природни явления на мястото на заустването на водната галерия, на левият бряг на реката е издигнат зид. Същият следва течението в продължение на 160 м. В участъка до излизането на реката извън пределите на пещерата, леглото ѝ е оформено покрай североизточната стена на залата, където е сравнително тясно като в следствие леко се уширява, за да попадне след това в специално изгладен отводнителен канал.

Режимни измервания върху хидрологичният режим на подземната река не са извършвани. Според най-ранните и спорадични проучвания (по Петров, 1930 г.), температурата на водата варира между 9 – 13°C.

1.13. ПОЧВИ.

Съгласно почвено-географското райониране на България (Глазовская, 1983 г., Нинов, 1997 г.) почвите в разглеждания раён попадат в Долнодунавската почвена подобласт: Средна дунавско-равнинна и Хълмисто-предбалканска провинция. Намирайки се в границите на Предбалкана, районът на Деветаки попада в Северната почвена зона. Почвената покривка в района на Деветашката пещера е разнообразна, но доминират плитките почви (литосоли, рендзини). Почвообразуващите материали имат разнообразен литоложки състав, но са сравнително по-леки. В по-високата част над пещера се наблюдават сиви горски почви. Те са дълбоко карбонатни и при тях хумусният хоризонт е 65 см. Механичният им състав е тежко-песакливо глинест. На по-ниските хоризонти се наблюдават рендзините и на заливната тераса около пещерата почвата е алувиална, и алувиално-ливадна. Последните имат лек механичен състав – пясъчлив до средно пясъчливо-глинест. Мощността на хумусния хоризонт е от 20 до 40 см, а съдържанието на хумус варира от 2 до 5 %. Наличието на карбонати по целия почвен слой ги прави рохкави.

Съставът на пещерните наслаги има общи черти със състава на наслагите по терасите на р. Осъм. Според съществуващите данни (Миков, Джамбазов, 1960 г.), входната зала на пещерата е покрита от алувиални напластявания, образувани през плеистоцена. Като цяло те се състоят от различни по цвят глини, част от които са пясъчливи, а друга примесена с варовит чакъл. Дебелината на седиментите по дължината на залата е различна и според цитирания източник варира от 0,30 до 5,5 м.

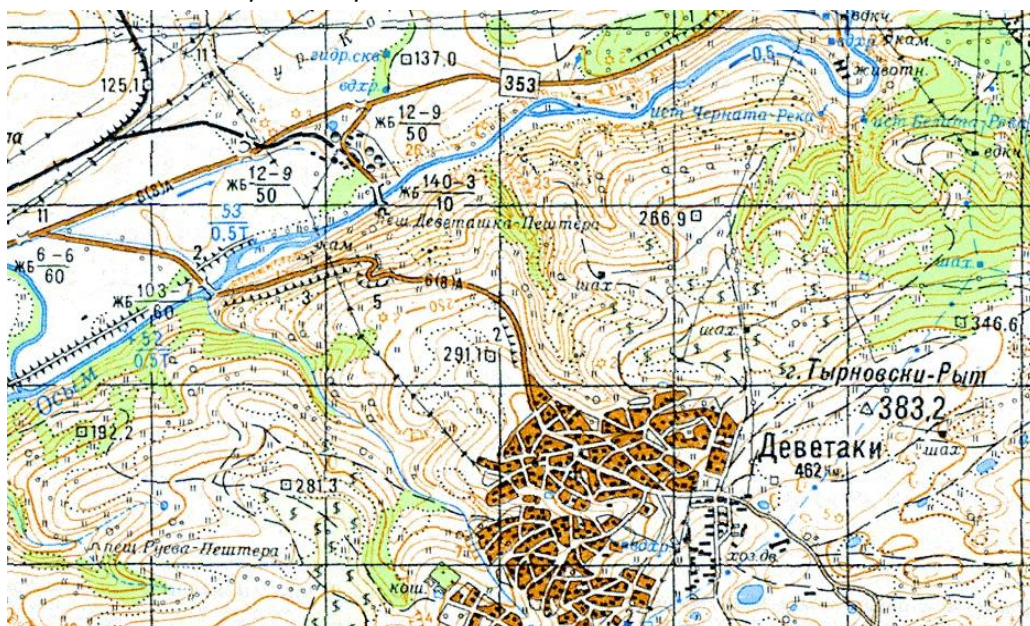
1.14. ЕКОСИСТЕМИ И БИОТОПИ.**1.14.1. Биологичната характеристика.****1.14.1.1. Литературен преглед, данни за минали проучвания на видовете и екосистемите.**

На територията на Защитената местност не са извършвани специализирани флористични и фитоценотични проучвания. В близкото минало ограничени проучвания в района на Деветашкото плато са извършвани от Урумов и Баев. Последни по – систематизирани изследвания в района са извършвани в рамките на Проект "Картиране и определяне на природозащитно състояние на природни местообитания и видове – фаза I", финансиран по Оперативна програма околна среда (ОПОС), тъй като природната забележителност попада на територията на ЗЗ „Деветашко плато“ BG 0000615, в нейния северозападен край близо до р. Осъм.

Във фитогеографско (геоботаническо) отношение (по Бондев, 1997 г.), районът попада на територията на Европейската широколистна област, Илирийско Балканска провинция, Предбалкански окръг – Флористичен район „Източен Предбалкан“. Растителността в региона на ПЗ е изключително разнообразна. Още от далечно минало районът на природната забележителност е използван за всякакъв вид човешка дейност – от животновъдство, до добив на инертни материали и руда. Множеството пещери в района са обитавани още в древността. В периода преди 1700г. поради по ксеромезофитния микроклимат, през тези времена района е бил обрасъл с големи дъбови комплекси, съставени предимно от *Quercus cerris*, *Q. frainetto* и в по-малка степен от *Q. pubescens*. Впоследствие, в следствие на екстензивното, но силно развито пасищно животновъдство, голяма част от горите постепенно са изсечени и опожарени. От този период започва и постепенното изчезване от района на компактните комплекси от космат дъб, опожарен и изсечен в продължение на няколко цикъла.

В периода след 1900 г. бързо се сформира сегашната растителна покривка, която е силно повлияна от съседната евросибирска лесостепна област. Голяма част от горите съставени от благун и цер са изсечени, а на тяхно място се образуват плътни комплекси от *Carpinus betulus*, *Carpinus orientalis*, *Fraxinus ornus*, *Acer campestre*, *Ulmus minor*. Впоследствие тази растителна горска покривка, под активното влияние на пашата и селскостопански дейности, постепенно се разкъсва, фрагментира, някои видове като *Carpinus betulus* и *Quercus pubescens* почти напълно биват изсичани за дърва за огрев. Отделни фрагменти от мизийските гори от космат дъб са запазени единствено в източната част на природната забележителност по левия бряг на Извор дол.

Фигура 6. Растителна покривка в района 1970 г.

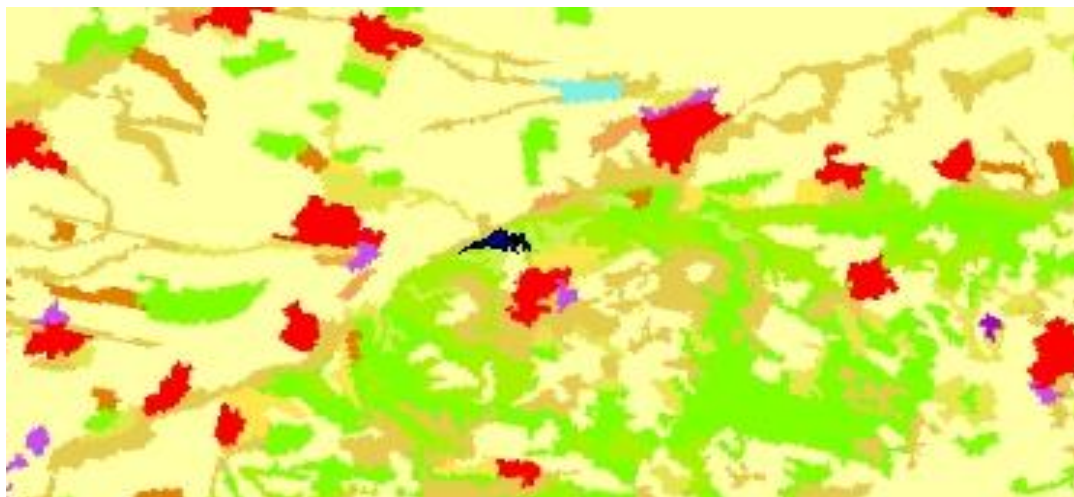

През последните години силно развитие на своите масиви бележат степните комплекси в района, съставени предимно от петрофилни степи и комплекси ксеротермни ливади, и пасища от садина (*Chrysopogon gryllus*), белизма (*Bothriochloa ischaetum*), и валезийска власатка (*Festuca valesiaca*). Тези местообитания – част от тях с подчертан полуестествен характер, заемат големи площи – предимно в централната и южната част на природната забележителност – пещерния комплекс и в м. “Укната”.

В съвременния състав на растителната покривка, почти наравно участие, взимат степните тревни и горски екосистеми като те са в непрекъсната борба за надмощие през отделни периоди на съществуването си. Към момента при относителен покой от паша и значителна антропогенна дейност се наблюдава силна инвазия на горските и храстови екосистеми, предимно от драка и източен габър, които са невзискателни към почвените, и климатични фактори, и притежават отлични възобновителни качества.

Съвременната растителна покривка в района се характеризира и е съставена основно от **17** вида, природни местообитания, определени и диагностирани като такива съгласно класификационната схема на EUNIS (Davies, C. & Moss, D. 1999. EUNIS Habitat Classification. Final Report to the European Topic Centre on Nature Protection and Biodiversity, Paris.), 10 бр. типа природни местообитания, определени като такива по INTERPRETATION MANUAL OF EUROPEAN UNION HABITATS EUR 27 July 2007 EUROPEAN COMMISSION (ЗБР - Приложение № 1 към чл. 6, ал. 1, т. 1 на ЗБР).

Фигура 7. Карта на природните екосистеми CORINE Land Cover Europe (100 m Resolution)

 Населени места	 Обработваеми площи	 Антропогенни екосистеми
 Горски екосистеми	 Храсталачни екосистеми	 Скални екосистеми

1.15. РАСТИТЕЛНОСТ.

1.15.1. Класификация на растителността.

Кратка характеристика на съвременната растителност по EUNI (Davies, Savies, C. & Moss, D. 1999 – 2007. EUNIS Habitat Classification. Final Report to the European Topic Centre on Nature Protection and Biodiversity, Paris).

На територията на ПЗ са установени следните местообитания:

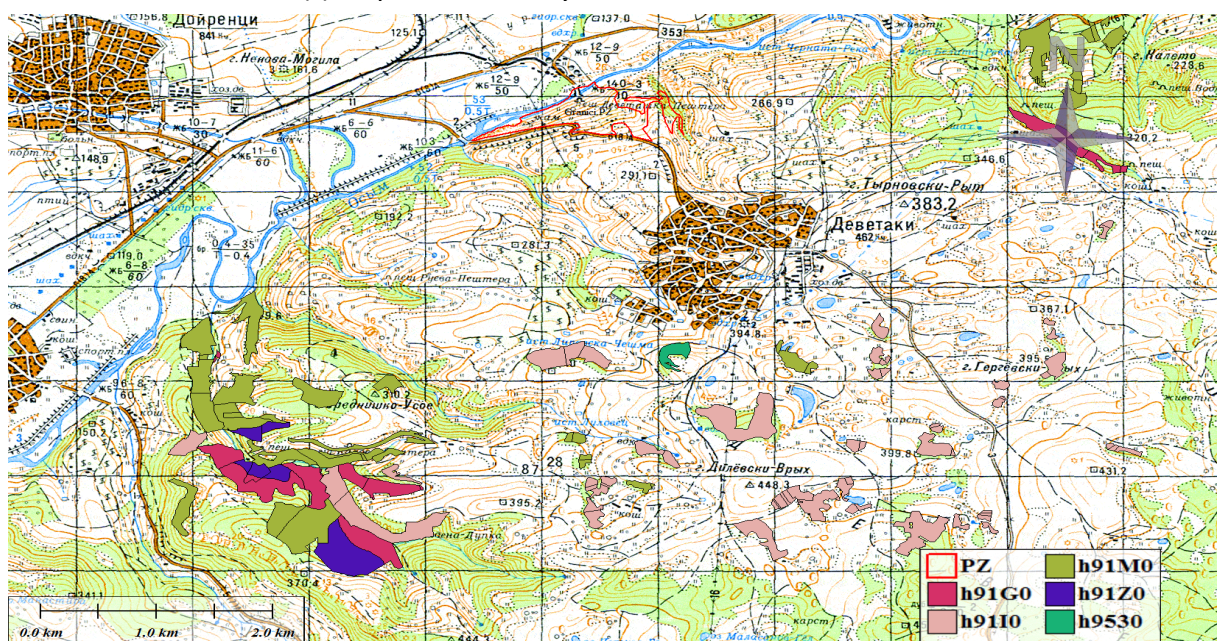
- **C3.53 Euro-Siberian annual river mud communities** (Кални речни брегове с полурудерални съобщества от високи едногодишни хигрофити). По Директива 92/43 ЕЕС/ЗБР – 3270 Реки с кални брегове с *Chenopodium rubri* и *Bidention* p.p.;

- **C2.33 Mesotrophic vegetation of slowfloating rivers** (Бавнотечащи реки с макрофитна растителност). По Директива 92/43 ЕЕС/ЗБР – 3260 Равнинни или планински реки с растителност от *Ranunculion fluitantis* и *Callitricho-Batrachion*.;

- **E1.113 Middle European rock debris communities** (Средно-Европейски съобщества на едногодишни и сукулентни растения на скални трошляци). По Директива 92/43 ЕЕС/ЗБР 6110*Отворени калцифилни или базифилни тревни съобщества от *Alyso-Sedion albi*;
- **E1.222 Moesio-Carpathian steppes** (Субконтинентални петрофитни степи) по Директива 92/43 ЕЕС/ЗБР 6240 *Субпанонски степни тревни съобщества;
- **E1.4344 Helleno-Balkanic andropogonid grass steppes** /Ксеротермни ливади и пасища от садина (*Chrysopogon gryllus*), белизма (*Bothriochloa ischaetum*) и валезийска власатка (*Festuca valesiaca*) по Директива 92/43 ЕЕС/ЗБР 6210 Полуестествени сухи тревни и храстови съобщества върху варовик (*Festuco Brometalia*) (*важни местообитания на орхидеи);
- **E5.572 Moesian tall herb communities** (Мизийски високотревни съобщества край потоци и реки). По Директива 92/43 ЕЕС/ЗБР 6430 - Хидрофилни съобщества от високи треви в равнините и в планинския до алпийския пояс;
- **F3.24 Subcontinental and continental deciduous thickets** (Широколистни храсталаци);
- **G1.1112 Eastern European poplar-willow forests** (Крайречни върбово тополови гори) по Директива 92/43 ЕЕС/ЗБР 91Е0 Алувиални гори с *Alnus glutinosa* и *Fraxinus excelsior* (*Alno-Padion*, *Alnion incanae*, *Salicion albae*);
- **G1.A614 Sub-continental field elm woods** (Гори и храсталаци от полски бряст (*Ulmus minor*));
- **G1.7C222 Moesian oriental hornbeam woods** Мизийски гори от келяв (източен) габър;
- **G1.C4 Other broadleaved deciduous plantations** (Плантации с други широколистни дървета);
- **H3.2A13 Balkan Range calcicolous chasmophyte communities** (Балкански варовикови хазмофитни съобщества) по Директива 92/43 ЕЕС/ЗБР 8210 Хазмофитна растителност по варовикови скални склонове;
- **G5.6 Early-stage natural and semi-natural woodlands and regrowth** (Ранни стадии на формиране на естествени и полуестествени гори). Навсякъде по периферията на горските масиви а също и върху изсечени площи под електропроводи и др.;
- **H1.221 Continental subtroglophile vertebrate caves** (Наземни пещери) по Директива 92/43 ЕЕС/ЗБР 8310 Неблагоустроени пещери;
- **G1.7C63 Manna tree woods** (Гори на мъждрян).

Извън защитената територия, но в непосредствена близост до нея, е установено местообитанието **G1.7372 Moesian white oak woods** (Мизийски гори от космат дъб (*Quercus pubescens*) по Директива 92/43 ЕЕС/ЗБР 91Н0 Панонски гори с *Quercus pubescens*.

Фигура 8. Картиране на горски природни местообитания EUR 27 Директива 92/43 ЕЕС Приложение №1 на ЗБР Обн. ДВ. бр.77 от 9 Август 2002 г.

Пълно описание на разпространението на съответните местообитание и информация за тях е представена в Приложение 4.

Класификация на растителността по сигматичния метод (метод на Braun-Blanquet)

На територията на ПЗ и изобщо на територията на Деветашкото плато, не са извършвани специализирани геоботанически проучвания, и картирания на растителността по сигматичния метод на (Braun - Blanquet 1964г., Westhoff & Maarel 1978). Ориентировъчна информация за района по тази класификация, подкрепена от картни единици, може да се намери в „Карта на естествената растителност на Европа” – Bohn, U. & Neuhäusl, R. (eds.) (2000 -2003): Karte der natürlichen Vegetation Europas. Д Landwirtschaftsverlag, Münster. Maßstab / Scale 1 : 2 500 000, както и в някои от Българските разработки, касаещи картиранията по Натура 2000, и Директивата – Кавръкова, В., Димова, Д., Димитров, М., Цонев, Р., Белев, Т., Раковска, К. /ред./ 2009. Ръководство за определяне на местообитания от европейска значимост в България.

В Приложение 4 е дадена обща класификация на растителността в района, съставена на базата на полевите наблюдения и анализ на съседни флористични и геоботанически разработки.

Таблица 5. Природни местообитания категоризация съгласно Червената книга на местообитанията (Бисерков, В. (гл. ред.), Гусев, Ч., Попов, В., Хибаум, Г., Русакова, В., Пандурски, И., Узунов, Й., Димитров, М., Цонев, Р., Цонева Червена книга на Република България, Том 3. Природни местообитания”. ИБЕИ – БАН & МОСВ).

Код и име по EUNIS	Българско название	Код и име по Приложение 1 на ЗБР и по Приложение 1 на Директива 92/43	Консервационна значимост Червена книга на България
C3.53 <i>Euro-Siberian annual river mud communities</i>	Кални речни брегове с полурудерални съобщества от високи едногодишни хигрофити.	3270 Реки с кални брегове с <i>Chenopodion rubri</i> и <i>Bidention p.p.</i>	Застрашено
C2.33 Mesotrophic vegetation of slow floating rivers	Бавнотечащи реки с макрофитна растителност	3260 Равнинни или планински реки с растителност от <i>Ranunculion fluitantis</i> и <i>Callitricho-Batrachion</i>	Застрашено
E1.113 Middle European rock debris communities	Средно-Европейски съобщества на едногодишни и сукулентни растения на скални трошляци	6110*Отворени калцифилни или базифилни тревни съобщества от <i>Alyso-Sedion albi</i>	Потенциално застрашено
E1.222 Moesio-Carpathian steppes	Субконтинентални петрофитни степи	6240 *Субпанонски степни тревни съобщества	Уязвимо
E1.4344 Helleno-Balkan andropogonid grass steppes	Ксеротермни ливади и пасища от садина (<i>Chrysopogon gryllus</i>), белизма (<i>Bothriochloa ischaetum</i>) и валезийска власатка (<i>Festuca valesiaca</i>)	6210 Полуестествени сухи тревни и храстови съобщества върху варовик (<i>Festuco Brometalia</i>) (*важни местообитания на орхидеи)	Потенциално застрашено
E5.4 Moist or wet tall-herb and fern fringes and meadows	Влажни или мокри високотревия и крайнини на гори и ливади		

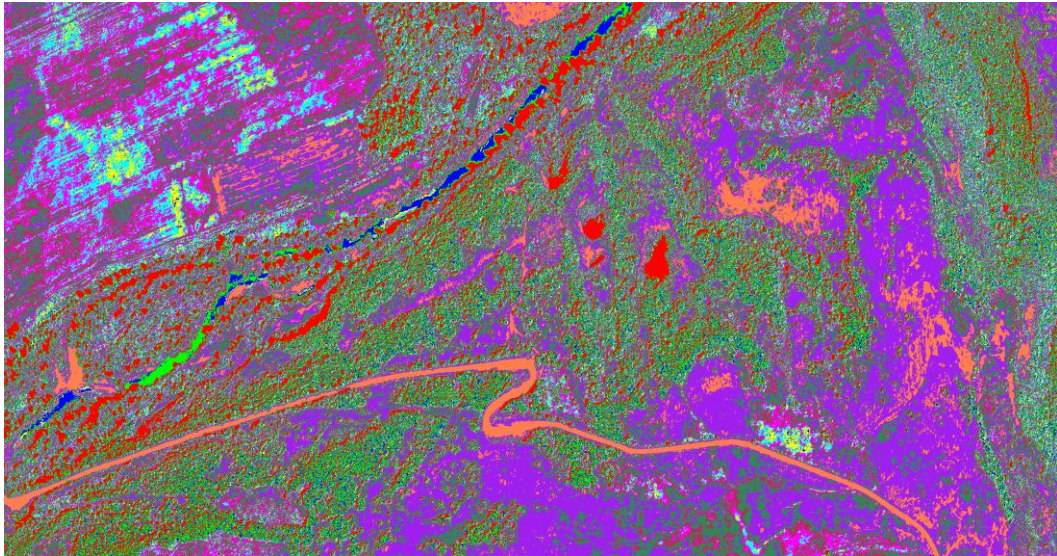
E5.572 Moesian tall herb communities	Мизийски високотревни съобщества край потоци и реки	6430 Хидрофилни съобщества от високи треви в равнините и в планинския до алпийския пояс	Уязвимо
F3.24 Subcontinental and continental deciduous thickets	Широколистни храсталаци	–	–
G1.1112 Eastern European poplar-willow Forests	Крайречни върбово топови гори	91E0 Алувиални гори с <i>Alnus glutinosa</i> и <i>Fraxinus excelsior</i> (<i>Alno-Padion</i> , <i>Alnion incanae</i> , <i>Salicion albae</i>)	Застрашено
G1.A614 Sub-continental field elm woods	Гори и храсталаци от полски бряст (<i>Ulmus minor</i>)		
G1.7C222 Moesian oriental hornbeam woods	Мизийски гори от келяв (източен) габър		
G1.7372 Moesian white oak woods	Мизийски гори от космат дъб (<i>Quercus pubescens</i>)	91H0 Панонски гори с <i>Quercus pubescens</i>	
G1.7C63 Manna tree woods	Гори на мъждрян	–	–
G1.C4 Other broadleaved deciduous plantations	Плантиции с други широколистни дървета	–	–
G5.6 Early-stage natural and semi-natural woodlands and regrowth	Ранни стадии на формиране на естествени и полустествени гори	–	–
H1.221 Continental subtrogliphile vertebrate caves	Наземни пещери	8310 Неблагоустроени пещери	
H3.2A13 Balkan Range calcicolous chasmophyte communities	Балкански варовикови хазмофитни съобщества	8210 Хазмофитна растителност по варовикови скални склонове	Уязвимо

Таблица 6. Разпределение на основните природните местообитания и техните комплекси по площ и фрагментация картирани и описани с дистанционния инструмент ENVI 4.8, авторска компания ITT Visual Information Solutions (ITT VIS) 2009 г., версия 1.0.01.1157, <http://www.itvis.com/>.

Код и име по EUNIS	Българско название	% от общата площ на НП
C3.53 Euro-Siberian annual river mud communities	Кални речни брегове с полурудерални съобщества от високи едногодишни хигрофити.	200< кв.м.
C2.33 Mesotrophic vegetation of slowfloating rivers	Бавнотечащи реки с макрофитна растителност	200<кв.м.

E1.113 Middle European rock debris communities X E1.222 Moesio-Carpathian steppes	Средно-Европейски съобщества на едногодишни и сукулентни растения на скални трошляци в съчетание с фрагменти Субконтинентални петрофитни степи	2,83
E1.222 Moesio-Carpathian steppes	Субконтинентални петрофитни степи	10,41
E1.4344 Helleno-Balkanic andropogonid grass steppes X F3.24 Subcontinental and continental deciduous thickets	Широколистни храсталаци в съчетания Ксеротермни ливади и пасища от садина (<i>Chrysopogon gryllus</i>), белизма (<i>Bothriochloa ischaetum</i>) и валезийска власатка (<i>Festuca valesiaca</i>).	4,51
E1.4344 Helleno-Balkanic andropogonid grass steppes	Ксеротермни ливади и пасища от садина (<i>Chrysopogon gryllus</i>), белизма (<i>Bothriochloa ischaetum</i>) и валезийска власатка (<i>Festuca valesiaca</i>)	5,14
E5.572 Moesian tall herb communities X E5.4 Moist or wet tall-herb and fern fringes and meadows X F3.24 Subcontinental and continental deciduous thickets	Мизийски високотревни съобщества край потоци и реки в съчетание с влажни високотревия в крайнинете на горите и др. антропогенизирани растителни фитоценози и храсталачни съобщества.	8,98
F3.24 Subcontinental and continental deciduous thickets	Широколистни храсталаци	5,47
G1.1112 Eastern European poplar-willow forests	Крайречни върбово топови гори	2,60
G1.A614 Sub-continental field elm woods X 'G1.7C222 Moesian oriental hornbeam woods	Гори и храсталаци от полски бряст (<i>Ulmus minor</i>) в съчетание с Мизийски гори от келяв (източен) габър	11,88
G1.7C222 Moesian oriental hornbeam woods	Мизийски гори от келяв (източен) габър	7,14
G1.7372 Moesian white oak woods	Мизийски гори от космат дъб (<i>Quercus pubescens</i>)	20 кв.м. <
G1.7C63 Manna tree woods X с G1.7C222 Moesian oriental hornbeam woods	Гори на мъждрян в съчетание с Мизийски гори от келяв (източен) габър и отворени степни тревни групировки.	15,59
H1.221 Continental ubtroglophile vertebrate caves X H3.2A13 Balkan Range calcicolous chasmophyte communities X E1.222 Moesio-Carpathian steppes	Наземни пещери в съчетание с Балкански варовикови хазмофитни съобщества и др. аналогични разположени около пещерните комплекси и техните входове както и фрагменти на субконтиненталните петрофилни степи	14,12

Фигура 9. Разпределение на основните природните местообитания и техните комплекси по площ и фрагментация картирани и описани с дистанционния инструмент ENVI 4.8, авторска компания ITT Visual Information Solutions (ITT VIS) 2009 г., версия 1.0.01.1157, <http://www.itervis.com/>.

Основни изводи от изпълнения дистанционен анализ:

- Природната забележителност е от особено важно значение, както в регионален така и в национален контекст за опазването на местообитание 6240 *Субпанонски степни тревни съобщества - приоритетно по Приложение № 1 към чл. 6, ал. 1, т. 1 на ЗБР.
- Природната забележителност е особено значение и за опазването на местообитание 6110*Отворени калцифилни или базифилни тревни съобщества от *Alyssa-Sedion albi* – приоритетно по Приложение № 1 към чл. 6, ал. 1, т. 1 на ЗБР.

1.16. ФЛОРА.

Теренни проучвания и инвентаризация на флористичният състав.

В рамките на извършените теренни проучвания в района, бяха установени **447 бр. висши растения, разпределени в 91 семейства** – Приложение б.1. Основна причина за тази голяма концентрация на видове е изключителното разнообразие на абиотични фактори в района, както и историческото развитие на растителната покривка, което е довело до оцеляването, и запазването на доста видове, особено около пещерните комплекси, и долинните понижения около р. Осъм, и Извор дол. Друг фактор, освен заледяването, който води към високото флористично разнообразие е и отворения характер на местността, както и северното изложение на ската, което пък от своя страна дава възможност за свободно проникване на доста лесостепни, и степни елементи от съседната Евросибирска област. Значителното богатство на видове в съвременния фитогеографски период се дължи и на факта, че голяма част от поречието на р. Осъм е включено също в ПЗ, което от своя страна води до значително участие във флористичния състав на мезофитна, хигромезофитна, и хигрофитна растителност (което е немислимо за останалата част от ПЗ, където преобладават сухите ксерофитни и много рядко ксеромезофитни комплекси).

Съставяне на списъци по литературни източници за допълване данните на флористичния състав.

След направената литературна справка бяха установени и описани в района **509** вида висши растения, разпределени в **91** семейства – Приложение б.2. Около 50 вида не бяха регистрирани на терен, по всяка вероятност, поради причини, свързани с вегетацията, тъй като основно бяха обследвани есенните спектри. Направен беше и анализ на фитогеографската структура на растителността. В рамките на природната забележителност е установено следното съотношение

на фитогеографските елементи:

- ◆ subMed (субсредиземноморски) - 10%
- ◆ Eur-As (европейско-азиатски) - 10%
- ◆ Eur-Med (европейско-медиетерански) - 15%
- ◆ Eur (европейски) - 15%
- ◆ Boreal (бореални) - 10%
- ◆ Eur-Sib (европейско-сибирски) – 5%
- ◆ subBoreal (суббореални) - 5%
- ◆ Bal (балкански) - 5%
- ◆ subBal (суббалкански) - 5%
- ◆ Med (средиземноморски) - 5%
- ◆ Kos (космополитни) - 3%
- ◆ Pont и subPont (понтийски и субпонтийски) - 5%
- ◆ subEur (субевропейски) - 3%
- ◆ Други – 6%

Значително участие на територията на ПЗ имат субсредиземноморските фитоелементи, въпреки непосредствената близост на Евросибирската лесостепна област. Районът представлява т.н. субсредиземноморско убежище, което по време на последното заледряване е съхранило в себе си значително количество видове, оцелявайки за разлика от същите, обитаващи студените през това време обезлесени степи на Деветашкото плато. Такъв фитогеографски обект представлява и дълбокия Извор дол, където флористичното богатство е значително по-голямо от откритите билни, и стръмни части към река Осъм. Входовете на пещерните комплекси по време на ледниковия период, също са били микротопографски понижения, които са задържали и циркулирали по топли въздушни маси от околните райони. Това също е довело до повишаване оцеляемостта на видовете през този период около тези входове, така че флористичното разнообразие там също е високо.

Таблица 7. Екологична структура на растителността в района на ПЗ Деветашка пещера

Екологични групи	Участие в установения състав
Ксеромезофит	10%
Ксерофит	60%
Мезоксерофит	12%
Мезофит	5%
Мезохигрофит	5%
Хигромезофит	5%
Хигрофит	3%

Таблица 8. Типове и видове отрицателно действащи фактори

Антропогенно въздействие	Въздействие/ интензивност/ значение	Видове повлияни от въздействието
Косене / Сечи	10/C/(0)	<i>Pteridium aquilinum</i> (L.) Kuhn, <i>Xeranthemum annum</i> L., <i>Echium vulgare</i> L. Обикновено усойниче, <i>Euphorbia amygdaloides</i> L., <i>Euphorbia cyparissias</i> L. Кипарисова млечка, <i>Quercus pubescens</i> Willd, <i>Glechoma hirsuta</i> Waldst. et Kit
Използване на пестициди	0,1/C/(-)	<i>Achillea clypeolata</i> S. et S., <i>Xeranthemum annum</i> L., <i>Echium vulgare</i> L. Обикновено усойниче, <i>Trifolium pratense</i>
Наторяване	0,1/C/(-)	<i>Achillea clypeolata</i> S. et S., <i>Trifolium pratense</i> L.
Паша	10/B/(0)	<i>Pteridium aquilinum</i> (L.) Kuhn, <i>Ari stolochia clematitidis</i> L., <i>Achillea clypeolata</i> S. et S., <i>Xeranthemum annum</i> L.

Изоставяне на пасторални системи	30/C/(-)	<i>Xeranthemum annum</i> L., <i>Echium vulgare</i> L. Обикновено усойниче
Реорганизация на селскостопански земи	10/B/(-)	<i>Pteridium aquilinum</i> (L.) Kuhn, <i>Xeranthemum annum</i> L., <i>Chamaecytisus hirsutus</i> (L.) Link
Отстраняване на плетове и храсти	1/C/(-)	<i>Cotinus coggygria</i> Scop, <i>Euonymus europaeus</i> L. <i>Cornus mas</i> L., <i>Euphorbia amygdaloides</i> L., <i>Chamaecytisus hirsutus</i> (L.) Link, <i>Glechoma hirsuta</i> Waldst. et Kit, <i>Ligustrum vulgare</i> L., <i>Paliurus spina-christ</i>
Обща управление на горите	10/C/(0)	<i>Acer campestre</i> L, <i>Carpinus orientalis</i> Mill., <i>Quercus pubescens</i> Willd, <i>Geranium robertianum</i> L.
Изкуствено залесяване	1/C/(-)	<i>Euphorbia amygdaloides</i> L.
Отстраняване на мъртви и загиващи дървета	10/1/(-)	<i>Acer campestre</i> L, <i>Hedera helix</i> L. - бръшлян, <i>Carpinus orientalis</i> Mill.
Животновъдство	50/B/(0)	<i>Achilea clypeolata</i> S. et S., <i>Capsella bursa-pastoris</i> (L.) Medic, <i>Scabiosa argentea</i> L.
Развлекателен риболов	10/A/(0)	<i>Angelica sylvestris</i> L., <i>Eupatorium cannabinum</i> L., <i>Cornus sanguinea</i> L.
Събиране/унищожаване на растения, общо	5/B/(-)	<i>Achilea clypeolata</i> S. et S., <i>Achilea millefolium</i> L. , <i>Hypericum perforatum</i>
Добив на пясък и чакъл	10/C/(-)	<i>Angelica sylvestris</i> L.
Текуща урбанизация	10/B/(-)	<i>Capsella bursa-pastoris</i> (L.) Medic <i>Thlaspi perfoliatum</i> L.
Изхвърляне на битови отпадъци	70/A/(-)	<i>Equisetum arvense</i> L., <i>Xeranthemum annum</i>
Пътеки, маршрути, велосипедни маршрути	10/B/(0)	<i>Achilea clypeolata</i> S. et S., <i>Portulaca oleracea</i> L.
Пътища, автомобилни пътища	1/C/(-)	<i>Asplenium trichomanes</i>
Турове, маршрути	10/B/(-)	<i>Asplenium ruta-muraria</i>
Къмпинг и каравани	10/B/(0)	<i>Xeranthemum annum</i> L., <i>Sambucus nigra</i> L.
Пешеходен туризъм, езда и немоторизирани превозни средства	10/B/(0)	<i>Asplenium trichomanes</i> , <i>Sambucus nigra</i> L.
Моторизирани превозни средства	50/A/(-)	<i>Equisetum arvense</i> L.
Алпинизъм, катерачество, пещерначество	30/A/(-)	<i>Alyssum saxatile</i> L.
Замърсяване на водите	5/C/(-)	<i>Angelica sylvestris</i> L., <i>Morus alba</i> L.
Утърпяване, прекомерно ползване	10/A/(-)	<i>Equisetum arvense</i> L., <i>Orlaya grandiflora</i> (L.)
Запълване на канавки, отводнителни канали, езера, вирове, блата или изкопи	1/C/(-)	<i>Asplenium ruta-muraria</i> , <i>Equisetum arvense</i> L., <i>Angelica sylvestris</i> L., <i>Heracleum sibiricum</i> L., <i>Pulicaria dysenterica</i> (L.)
Ерозия	10/B/(-)	<i>Teucrium polium</i> L. ssp. <i>Capitatum</i>

Свлачища	1/C/(-)	
Пожар	80/A/(-)	<i>Eryngium campestre</i> L., <i>Achilea illefolium</i> L. <i>Carpinus orientalis</i> Mill., <i>Cuscuta M. campestris</i> Yunck, <i>Scabiosa argentea</i>
Други природни бедствия	10/C/(-)	
инвазия на даден вид	10/A/(-)	<i>Angelica sylvestris</i> L., <i>Orlaya grandiflora</i> (L.), <i>Conyza canadensis</i> (L.), <i>Eupatorium cannabinum</i> L., <i>Pulicaria dysenterica</i> (L.) Bernh.
Конкуренция	10/B/(-)	<i>Xeranthemum annum</i> L., <i>Sambucus nigra</i>
Увреждане от диви животни	10/C/(0)	<i>Pulicaria dysenterica</i> (L.) Bernh.

– **Антропогенно въздействие** - показател, определящ степента на антропогенното въздействие върху видовете. За обследване на това въздействие е използвана методика използвана по Проект “Изграждане на мрежата от защитени зони Natura 2000 в България” (2005 – 2008 г.) – полева инвентаризация – Стандартен формуляр за набиране на данни. В рамките на доклада е използван регистър на видовете антропогенни въздействия с код от №100 до № 990. Силата на въздействието в рамките на проекта е определяна като положително (+), отрицателно (-) и неутрално (0). В конкретния случай е добавен и параметър интензивност на въздействието е А, В, С описано по долу в таблицата.

1.1. Интензивност /степен на влияние – **Таблица 9.**

Дименсия		
А	В	С
Висока интензивност на проявление на антропогенното въздействие, масирано, обхващащо цялата площ на проучваното местообитание	Средна степен на интензивност и проявление	Слабо проявление, в отделни точки и фрагменти на местообитанието

1.2. Сила на въздействието. Отражение върху природните местообитания – **Таблица 10.**

Дименсия		
А	В	С
Антропогенното въздействие оказва положително влияние върху природозащитното състояние на природното местообитание.	Антропогенното въздействие оказва отрицателно въздействие върху местообитанията.	Антропогенното въздействие не влияе върху природните местообитания.

1.3. **Обхват** – процент от общата площ на местообитанието, върху която се наблюдават процеси на антропогенно въздействие. **Дименсия** – % от общата площ на регистрираното природно местообитания, където се регистрира съответното природно местообитание.

Таблица 11. Видовете, които са приоритетни за опазване и трябва да бъдат обект на специални мерки и причините за това.

Таксон/вид	Причини за приоритетно опазване
<i>Asplenium ruta-muraria</i>	Изкореняване и събиране. Унищожаване от пещернячество и скално катерене.
<i>Asplenium trichomanes</i>	Изкореняване и събиране. Увреждане от туристи, алпинисти и пещерняци.

<i>Acer campestre</i> L.	Остатък от коренните ксерофилните панонски гори в района, диагностичен вид за местообитание 91M0.
<i>Acer platanoides</i> L.	Част от коренната дървесна растителност в района, почти напълно унищожен през последното столетие.
<i>Acer tataricum</i> L.	Диагностичен вид за местообитание 91M0, част от коренната горска растителност на платото.
<i>Cotinus coggygia</i> Scop.	Диагностичен вид за района, увреждан от събиране и бране за декоративни цели.
<i>Hedera helix</i> L. Бръшлян	Вид с подчертани и неоспорими противопожарни функции. В това отношение много пиолезен за района, където един пожар за кратко време би унищожил растителността в цялата ПЗ.
<i>Achillea clypeolata</i> S. et S.	Балкански ендемит, диагностичен вид от местообитание 6240.
<i>Achillea millefolium</i> L.	Вид, увреждан от системно бране. Ценотично образуващ.
<i>Solidago virga-aurea</i> L.	Вид, увреждан от събиране за лечебни цели.
<i>Xeranthemum annuum</i> L.	Диагностичен мид за местообитание 6210.
<i>Alnus glutinosa</i> (L.) Gaertn.	Вероятно се среща, но не е регистриран, въпреки близостта на популацията, разположена по горното течение на р. Осъм
<i>Echium italicum</i> L.	Опасност от унищожаване от пожари и разораване в периферията на ПЗ.
<i>Alyssum minutum</i> Schlecht.	Петрофилен вид, унищожаван от пещерняци, алпинисти, иманяри.
<i>Alyssum saxatile</i> L.	Петрофилен вид, унищожаван от пещерняци, алпинисти, иманяри.
<i>Campanula sibirica</i> L.	Вид в южната част на ареала си, уязвим от антропогенна намеса –селско стопанство, горско стопанство.
<i>Euonymus europaeus</i> L.	Храстов вид, диагностичен за местообитание 91M0.
<i>Convolvulus cantabrica</i> L.	Диагностичен вид за местообитание 6240, страдащ от утъпкване от домашни животни.
<i>Cornus mas</i> L.	Храстов вид, диагностичен за местообитание 91M0.
<i>Cornus sanguinea</i> L.	Храстов вид, диагностичен за местообитание 91 E0.
<i>Astragalus glycyphyllos</i> L.	Тревен вид характерен за местообитание 91M0 и 91H0.
<i>Quercus cerris</i> L.	Характерен вид за местообитание 91M0. В миналото широко разпространен, част от корената растителност в района.
<i>Quercus pubescens</i> Willd	Диагностичен вид за местообитание 91H0.
<i>Myriophyllum spicatum</i> L.	Характерен вид за местообитание 3260. Страдащ от промишлено замърсяване, добив на инертни материали.
<i>Ajuga laxmanii</i> (L.) Benth.	Характерен ви за местообитание 91H0. Събиран за цветя.
<i>Glechoma hederacea</i> L.	Характерен вид за местообитание 91M0 и 91H0.
<i>Lycopus europaeus</i> L.	Характерен вид за 91H0.
<i>Teucrium polium</i> L	Характерен вид за местообитания 6210 и 6240.
<i>Satureja montana</i> L. ssp. <i>Kitaibelii</i> Ball	Характерен вид за местобитание 6240, събиран за билка масово от местно население и туристи.
<i>Linum tauricum</i> Willd.	Вид характерен за местообитание 6210 отчасти събиран за цветя.
<i>Fraxinus ornus</i> L.	Масов вид за района част от старата коренна дъбова растителност от местообитания 91H0 и 91M0.
<i>Thalictrum minus</i> L.	Характерен вид за местообитание 6210. Опасност от утъпкване и изпасване както и загуба на площ на находищата от офроуд.
<i>Pyrus pyraeaster</i> Burgsd	Част от коренната растителност в района.

<i>Salix alba L.</i>	Характерен и диагностичен вид за местообитание 91Е0, постоянно изсичан и почистван, но през последните години има относителен покой на антропогенното въздействие.
<i>Populus nigra L.</i>	Характерен и диагностичен вид за местообитание 91Е0. Опасност за вида при почистване на речното корито.
<i>Salix triandra L.</i>	Характерен и диагностичен вид за местообитание 91Е0. Опасност при почистване на речното корито. Висока опасност от постоянно маловодие и понижаване на нивото на реката, както и от промяна на речното корито.
<i>Thesium simplex Velen</i>	Субендемит. Чувствителен към утъпкване от хора и домашни животни а също и от високопроходими МПС-та.
<i>Ulmus laevis</i>	Рядък вид за района.
<i>Alisma plantago-aquatica L.</i>	Рядък вид за района част от местообитание 3270 и 6430.
<i>Galanthus elwesii Hook fil.</i>	CITES.
<i>Sternbergia colchiciflora Waldst. et Kit</i>	CITES.
<i>Crocus flavus West.</i>	CITES.
<i>Lemna minor L.</i>	Характерен вид за 3260. Страда еднакво както от засушаване така и от речни прииждания.
<i>Orhis morio</i>	CITES.
<i>Orhis simia</i>	CITES.
<i>Ciclamen</i>	CITES.

Таблица 12.

<i>Asplenium ruta-muraria</i>	Средна	Чести	Естествени
<i>Asplenium trichomanes</i>	Средна	Чести	Естествени
<i>Acer campestre L.</i>	Средна	Редки	Естествени
<i>Acer platanoides L.</i>	Средна	Редки	Естествени
<i>Acer tataricum L.</i>	Средна	Редки	Естествени
<i>Cotinus coggygria Scop.</i>	Висока	Редки	Естествени
<i>Oenanthe angulosa Griseb.</i>	Средна	Много редки	Естествени
<i>Hedera helix L. Бръшлян</i>	Средна	Чести	Естествени
<i>Achilea clypeolata S. et S.</i>	Висока	Чести	Естествени
<i>Achilea millefolium L.</i>	Висока	Чести	Естествени
<i>Solidago virga-aurea L.</i>	Висока	Чести	Естествени
<i>Xeranthemum annum L.</i>	Ниска	Чести	Естествени
<i>Echium italicum L.</i>	Ниска	Чести	Естествени
<i>Alyssum minutum Schlecht.</i>	Ниска	Чести	Естествени
<i>Alyssum saxatile L.</i>	Средна	Чести	Естествени

<i>Campanula sibirica L.</i>	Ниска	Много редки	Естествени
<i>Euonymus europaeus L.</i>	Ниска	Чести	Естествени
<i>Convolvulus cantabrica L.</i>	Ниска	Чести	Естествени
<i>Cornus mas L.</i>	Ниска	Чести	Естествени
<i>Cornus sanguinea L.</i>	Ниска	Чести	Естествени
<i>Astragalus glycyphyllos L.</i>	Ниска	Много редки	Естествени
<i>Quercus cerris L.</i>	Висока	Много редки	Естествени
<i>Quercus pubescens Willd</i>	Висока	Много редки	Естествени
<i>Myriophyllum spicatum L.</i>	Средна	Чести	Естествени
<i>Ajuga laxmanii (L.) Benth.</i>	Висока	Редки	Естествени
<i>Glechoma hederacea L.</i>	Средна	Чести	Естествени
<i>Lycopus europaeus L.</i>	Средна	Чести	Естествени
<i>Teucrium polium L</i>	Средна	Чести	Естествени
<i>Satureja montana L. ssp. Kitaibelii Ball</i>	Висока	Чести	Естествени
<i>Linum tauricum Willd.</i>	Ниска	Чести	Естествени
<i>Fraxinus ornus L.</i>	Ниска	Чести	Естествени
<i>Thalictrum minus L.</i>	Средна	Чести	Естествени
<i>Pyrus pyraster Burgsd</i>	Ниска	Чести	Естествени
<i>Salix alba L.</i>	Висока	Чести	Естествени
<i>Populus nigra L.</i>	Висока	Чести	Естествени
<i>Salix triandra L.</i>	Висока	Редки	Естествени
<i>Thesium simplex Velen</i>	Висока	Много редки	Естествени
<i>Ulmus laevis</i>	Висока	Много редки	Естествени
<i>Alisma plantago-aquatica L.</i>	Висока	Редки	Естествени
<i>Galanthus elwesii Hook fil.</i>	Висока	Много редки	Естествени
<i>Sternbergia colchiciflora Waldst. et Kit</i>	Висока	Редки	Естествени
<i>Crocus flavus West.</i>	Висока	Редки	Естествени
<i>Lemna minor L.</i>	Висока	Много редки	Естествени

<i>Orhis morio</i>	Висока	Много редки	Естествени
<i>Orhis simia</i>	Висока	Много редки	Естествени
<i>Ciclamen</i>	Висока	Много редки	Естествени

МЪХОВЕ НА ТЕРИТОРИЯТА НА ПЗ “ДЕВЕТАШКА ПЕЩЕРА”

Досегашните проучвания на видовото разнообразие на мъховете в България показват, че на територията на страната са разпространени 706 вида мъхове (Ganeva & Natcheva, 2003; Natcheva & Ganeva, 2005 г.). По литературни и хербарийни данни от Дунавската равнина са известни само 23 вида мъхове (Ковачев, 1903 г.; Петков, 1908 г.; Хербариум на Института по ботаника, БАН, SOM). Вследствие на извършения литературен обзор и справка за проучвания в съседни физикогеографски райони, и на базата на теренни проучвания на територията на природната забележителност е установено, че в нея са срещат 10 вида мъхове, което съставлява 1,4 % от мъховата флора на България. Най-известните са *Ceratodon purpureus*, *Syntrichia ruralis*, *Bryum argenteum*.

ВОДОРАСЛОВАТА ФЛОРА НА ПЗ “ДЕВЕТАШКА ПЕЩЕРА”

Водорасловата флора в района не е проучвана. Предполагаемо участие на над 10 вида.

ЛЕЧЕБНИ РАСТЕНИЯ

На територията на ПЗ „Деветашка пещера“ са установени **122 вида** лечебни растения според приложението на Закона за лечебните растения от **37 семейства**. На територията на ПЗ не се извършва организирано ползване на този ресурс, освен инцидентно събиране от физически лица по време на туристическите посещения. В *Приложение 7* е даден общия състав на срещащите се на територията на природната забележителност видове.

ЕКОЛОГИЧНА ОЦЕНКА НА РАСТИТЕЛНОСТТА И ПРИРОДНИТЕ МЕСТООБИТАНИЯ

Естественост. Степен на повлияване на екосистемите и ландшафтите от антропогените фактори.

Таблица 13.

Код и име по EUNIS/антропогенно влияние	% Интензивност		% Интензивност		% Интензивност		% Интензивност		% Интензивност	
	Туризм	Паша	Риболов	Бивакуване	Транспорт					
C3.53 Кални речни брегове с полурудерални съобщества от високи едногодишни хигрофити	1	C	5	B	80	A	1	C	1	C
C2.33 Бавнотечащи реки с макрофитна растителност	10	B	1	C	70	B	50	C	50	B
E1.113 Средно-Европейски съобщества на едногодишни и сукулентни растения на скални трошляци	10	B	20	B	-	-	5	C	20	B
E1.222 Субконтинентални петрофитни степи	10	B	50	A	-	-	5	C	20	B
E1.4344 Ксеротермни ливади и пасища от садина (<i>Chrysopogon gryllus</i>), белизма (<i>Bothriochloa ischaetum</i>) и валезийска власатка (<i>Festuca valesiaca</i>)	10	B	50	A	-	-	5	C	30	A
E5.4 Влажни или мокри високотревия и крайнини на гори и ливади	5	C	20	B	-	-	1	C	5	C
E5.572 Мизийски високотревни съобщества край потоци и реки	5	C	20	B	5	B	1	C	5	C

Код и име по EUNIS/антропогенно влияние	%	ИНТЕНЗИВНОСТ	%	ИНТЕНЗИВНОСТ	%	ИНТЕНЗИВНОСТ	%	ИНТЕНЗИВНОСТ	%	ИНТЕНЗИВНОСТ
F3.24 Широколистни храсталаци	5	С	30	В	-	-	1	С	20	В
G1.1112 Крайречни върбово тополови гори	10	С	20	В	30	В	5	С	10	В
G1.A614 Гори и храсталаци от полски бряст (<i>Ulmus minor</i>)	5	С	15	В	-	-	1	С	20	В
'G1.7C222 Мизийски гори от келяв (източен) габър	30	С	40	В	-	-	1	С	10	В
G1.7372 Мизийски гори от космат дъб (<i>Quercus pubescens</i>)	1	С	30	В	-	-	1	С	5	С
G1.7C63 Гори на мъждрян	30	С	40	В	-	-	1	С	10	В
G1.C4 Плантации с други широколистни дървета	30	С	40	В	-	-	1	С	10	В
G5.6 Ранни стадии на формиране на естествени и полустествени гори	30	С	40	В	-	-	1	С	10	В
H1.221 Наземни пещери	90	А	1	С			20	В	3	С
H3.2A13 Balkan Range calcicolous chasmophyte communities	90	А	1	С			20	В	3	С

Оценка и на влиянието на прилежащите територии върху екосистемите и биологичното разнообразие.

Таблица 14.

Антропогенно въздействие в прилежащи територии	Въздействие/ интензивност/ значение върху природните местообитания в ПЗ	Местообитания повлияни от въздействието
Култивация	20/В/(-)	E1.4344 Ксеротермни ливади и пасища от садина (<i>Chrysopogon gryllus</i>), белизма (<i>Bothriochloa ischaetum</i>) и валезийска власатка (<i>Festuca valesiaca</i>), E1.222 Субконтинентални петрофитни степи
Косене / Сечи	10/С/(0)	E1.4344 Ксеротермни ливади и пасища от садина (<i>Chrysopogon gryllus</i>), белизма (<i>Bothriochloa ischaetum</i>) и валезийска власатка (<i>Festuca valesiaca</i>), E1.222 Субконтинентални петрофитни степи, E5.572 Мизийски високотревни съобщества край потоци и реки
Използване на пестициди	5/С/(-)	E1.4344 Ксеротермни ливади и пасища от садина (<i>Chrysopogon gryllus</i>), белизма (<i>Bothriochloa ischaetum</i>) и валезийска власатка (<i>Festuca valesiaca</i>), E1.222 Субконтинентални петрофитни степи, E5.4 Влажни или мокри високотревия и крайнини на гори и ливади
Наторяване	0,1/С/(-)	E1.4344 Ксеротермни ливади и пасища от садина (<i>Chrysopogon gryllus</i>), белизма (<i>Bothriochloa ischaetum</i>) и валезийска власатка (<i>Festuca valesiaca</i>)
Паша	20/В/(0)	E1.4344 Ксеротермни ливади и пасища от садина (<i>Chrysopogon gryllus</i>), белизма (<i>Bothriochloa ischaetum</i>) и валезийска власатка (<i>Festuca valesiaca</i>), E1.222 Субконтинентални петрофитни степи
Изоставяне на пасторални системи	30/С/(-)	E1.4344 Ксеротермни ливади и пасища от садина (<i>Chrysopogon gryllus</i>), белизма (<i>Bothriochloa ischaetum</i>) и валезийска власатка (<i>Festuca valesiaca</i>), E1.222 Субконтинентални петрофитни степи, E5.4 Влажни или мокри високотревия и крайнини на гори и ливади, E1.113 Средно-Европейски съобщества на едногодишни и сукулентни растения на скални трошляци
Отстраняване на плетове и	1/С/(-)	E1.4344 Ксеротермни ливади и пасища от садина (<i>Chrysopogon</i>

храсти		<i>gryllus</i>), белизма (<i>Bothriochloa ischaemum</i>) и валезийска власатка (<i>Festuca valesiaca</i>), E1.222 Субконтинентални петрофитни степи, E5.4 Влажни или мокри високотревия и крайнини на гори и ливади, E1.113 Средно-Европейски съобщества на едногодишни и сукулентни растения на скални трошляци
Обща управление на горите	1/C/(-)	Всички горски местообитания описани в ПЗ
Изкуствено залесяване	1/C/(-)	Всички горски местообитания описани в ПЗ
Животновъдство	10/B/(0)	E1.4344 Ксеротермни ливади и пасища от садина (<i>Chrysopogon gryllus</i>), белизма (<i>Bothriochloa ischaemum</i>) и валезийска власатка (<i>Festuca valesiaca</i>), E1.222 Субконтинентални петрофитни степи, E5.4 Влажни или мокри високотревия и крайнини на гори и ливади, E1.113 Средно-Европейски съобщества на едногодишни и сукулентни растения на скални трошляци
Развлекателен риболов	1/C/(-)	C2.33 Бавнотечащи реки с макрофитна растителност
Събиране / унищожаване на растения, общо	1/C/(-)	Промени в структурата на всички местообитания
Текуща урбанизация	10/B/(-)	Всички природни местообитания
Изхвърляне на битови отпадъци	10/A/(-)	Всички природни местообитания
Изхвърляне на промишлени отпадъци	1/C/(-)	Всички природни местообитания
Изхвърляне на инертни материали	1/A/(-)	Всички природни местообитания
Пътеки, маршрути, велосипедни маршрути	10/B/(0)	Всички природни местообитания
Пътища, автомобилни пътища	1/C/(-)	Всички природни местообитания
Турове, маршрути	10/C/(-)	H3.2A13 Balkan Range calcicolous chasmophyte communities
Къмпинг и каравани	10/C/(0)	Всички природни местообитания
Пешеходен туризъм, езда и немоторизирани превозни средства	10/C/(0)	Всички природни местообитания
Моторизирани превозни средства	10/B/(-)	Всички природни местообитания
Алпинизъм, катерачество, пещерначество	1/C/(-)	H3.2A13 Balkan Range calcicolous chasmophyte communities
замърсяване на водите	1/C/(-)	Всички природни местообитания
замърсяване на почвите	1/C/(-)	Всички природни местообитания
Утъпкване, прекомерно ползване	10/C/(-)	E1.4344 Ксеротермни ливади и пасища от садина (<i>Chrysopogon gryllus</i>), белизма (<i>Bothriochloa ischaemum</i>) и валезийска власатка (<i>Festuca valesiaca</i>), E1.222 Субконтинентални петрофитни степи, E5.4 Влажни или мокри високотревия в крайнини на гори и ливади, E1.113 Средно-Европейски съобщества на едногодишни и сукулентни растения на скални трошляци
Ерозия	10/B/(-)	Всички природни местообитания
Свлачища	1/C/(-)	Всички природни местообитания
Пожар	10/C/(-)	Всички природни местообитания
Инвазия на даден вид	10/B/(-)	Всички природни местообитания

Уязвимост. Рядкост. Естественост

Таблица 15.

Код и име по EUNIS	Българско название	Уязвимост* – ниска, средна, висока уязвимост	Рядкост* – много редки, редки, чести местообитания и съобщества	Естественост* – неестествени, полустествени, естествени местообитания и съобщества
E5.4 Moist or wet tall-herb and fern fringes and meadows	C3.53 Кални речни брегове с полурудерални съобщества от високи едногодишни хигрофити	Средна	Редки	Естествено
E5.572 Moesian tall herb communities	C2.33 Бавнотечащи реки с макрофитна растителност	Висока	Редки	Естествено
F3.24 Subcontinental and continental deciduous thickets	E1.113 Средно-Европейски съобщества на едногодишни и сукулентни растения на скални трошляци	Ниска	Редки	Естествено
G1.1112 Eastern European poplar-willow forests	E1.222 Субконтинентални петрофитни степи	Средна	Чести	Естествено
G1.A614 Sub-continental field elm woods	E1.4344 Ксеротермни ливади и пасища от садина (<i>Chrysopogon gryllus</i>), белизма (<i>Bothriochloa ischaemum</i>) и валезийска власатка (<i>Festuca valesiaca</i>)	Средна	Чести	Естествено и полустествено
'G1.7C222 Moesian oriental hornbeam woods	E5.4 Влажни или мокри високотревия и крайнини на гори и ливади	Средна	Редки	Естествено
G1.7372 Moesian white oak woods	E5.572 Мизийски високотревни съобщества край потоци и реки	Средна	Редки	Естествено
G1.7C63 Manna tree woods	F3.24 Широколистни храсталаци	Слаба	Чести	Естествено и полустествени
G1.C4 Other broadleaved deciduous plantations	G1.1112 Крайречни върбово тополови гори	Средна	Чедки	Естествено и полустествено
G5.6 Early-stage natural and semi-natural woodlands and regrowth	G1.A614 Гори и храсталаци от полски бряст (<i>Ulmus minor</i>)	Средна	Много редки	Естествено
H1.221 Continental subtroglaphile vertebrate caves	'G1.7C222 Мизийски гори от келяв (източен) габър	Ниска	Чести	Естествено
H3.2A13 Balkan Range calcicolous chasmophyte communities	G1.7372 Мизийски гори от космат дъб (<i>Quercus pubescens</i>)	Висока	Много редки	Естествено
E5.4 Moist or wet tall-herb and fern fringes and meadows	G1.7C63 Гори на мъждрян	Средна	Чести	Естествено
E5.572 Moesian tall herb communities	G1.C4 Плантации с други широколистни дървета	Ниска	Редки	Полустествени и неестествени
F3.24 Subcontinental and continental deciduous thickets	G5.6 Ранни стадии на формиране на естествени и полустествени гори	Ниска	Редки	Естествено и полустествено
G1.1112 Eastern European poplar-willow forests	H1.221 Наземни пещери	Висока	Чести	Естествено

Код и име по EUNIS	Българско название	Уязвимост* – ниска, средна, висока уязвимост	Рядкост* – много редки, редки, чести местообитанбня и съобщества	Естественост* – неестествени, полуестествени, естествени местообитания и съобщества
G1.A614 Sub-continental field elm woods	H3.2A13 Balkan Range calcicolous chasmophyte communities	Средна	Чести	Естествено

Препоръки за премахване или смекчаване на негативното въздействие на горопосочените негативни фактори са описани в таблицата по-долу. На базата на тях са формулирани режимите и нормите посочени в *Глава 4*.

Таблица 16.

EUNIS/влияние	Препоръки за ограничаване на антропогенните фактори
C3.53 Кални речни брегове с полурудерални съобщества от високи едногодишни хигрофити	Ограничаване на бивакуването в близост до речното течение до 10 м. от границата на водното ниво към момента на бивакуване. Забрана за добив на инертни материали в участъците, където е картирано местообитанията.
C2.33 Бавнотечащи реки с макрофитна растителност	Забрана за почистване на речното течение при извършване на любителски риболов и забрана за промяна на речното течение и добив на инертни материали в речното легло, което предизвиква частично унищожаване на месообитанието.
E1.113 Средно-Европейски съобщества на едногодишни и суккулентни растения на скални трошляци	Забрана за добив на инертни материали и събиране на камъни за декоративни цели. Мерки против иманярство, свързано с разкопаване и отнемане на субстрат. Пълна забрана за движение на всякакъв вид МПС на територията на природната забележителност.
E1.222 Субконтинентални петрофитни степи	Допустима ограничена паша за дребен добитък до 5 дка/бр. животно, за едър добитък 10 дка/бр. животно. Пълна забрана на паша на кози. Забрана на движение на МПС. Стимулиране на поддържащи и възстановителни дейности целящи ограничаване на захрастяването и увеличаване площта на дървесната растителност. Поддържане на нива до 10% храстова разстителност за цялото местообитание и до 1% дървесна такава. Абсолютна забрана за торене, замърсяване, строителство (с изключение поддържане на съществуващата инфраструктура).
E1.4344 Ксеротермни ливади и пасища от садина (<i>Chrysopogon gryllus</i>), белизма (<i>Bothriochloa ischaemum</i>) и валезийска власатка (<i>Festuca valesiaca</i>)	Допустима ограничена паша за дребен добитък до 3 дка/бр. животно, за едър добитък 6 дка./бр.животно. Допустимо косене препоръчително ръчно. Допустимо почистване на храстова растителност и подържане ниво до 50% храсти от общата площ на местообитанието и до 10% дървесна растителност от общата площ на местообитанието. Абсолютна забрана за торене, замърсяване, строителство (с иклюдение подържане на съществуващата инфраструктура).
E5.4 Влажни или мокри високотревия и крайнини на гори и ливади	Допустима ограничена паша за дребен добитък до 3 дка/бр. животно, за едър добитък 6 дка/бр.животно. Допустимо косене препоръчително ръчно. Допустимо почистване на храстова растителност и подържане ниво до 30% храсти от общата площ на местообитанието и до 30% дървесна растителност от общата площ на местообитанието.
E5.572 Мизийски високотревни съобщества край потоци и реки	Допустимо косене. Забрана за бивакуване на територията на местообитанието. Забрана за строителство и прокарване на временни пътища с цел добив на инертни материали или работи по корекции на реката.
F3.24 Широколистни храсталаци	Допустима ограничена паша за дребен добитък до 3 дка/бр. животно, за едър добитък 6 дка/бр.животно. Допустимо косене препоръчително ръчно. Допустимо почистване на отделни площи но не повече от 0,5% от общата площ годишно. Допустимо събиране на плодове за лични и стопански нужди.

G1.1112 Крайречни върбово топови гори	Забрана за почистване на дървесната растителност, провеждане на сечи и залесявания. Съставяне на оздравителен план за възстановяването на природното местообитание и достигане на благоприятно състояние, отговарящо на класическия му естествен вид.
G1.A614 Гори и храсталаци от полски бряст (<i>Ulmus minor</i>)	Забрана за изсичане. Съставяне на план за възстановяване на съществуващите в близкото минало почти чисти масиви от това местообитания. Оздравителни и санитарни мерки върху съществуващите фрагменти. Допустимо изкуствено разселване върху ерозиранни и увредени терени.
G1.7C222 Мизийски гори от келяв (източен) габър	Допустимо изсичане и почистване единствено с цел осигуряване на свободни площи за възстановяване на местообитания – G1.7372 и G1.A614. Забрана за паша с изключение на използването на прокари през масивите. Забрана за разширяване на съществуващата туристическа инфраструктура. Допустимо изкуствено залесяване с фиданки, добити от местен семенен материал единствено в случаите на овладяване на нововъзникнали ерозионни процеси.
G1.7372 Мизийски гори от космат дъб (<i>Quercus pubescens</i>)	Забрана за сеч. Прилагането на възстановителни и поддържащи мерки изобщо върху абиотичните местообитания, с цел неговото възстановяване в района.
G1.7C63 Гори на мъждрян	Допустимо изсичане и почистване единствено с цел осигуряване на свободни площи за възстановяване на местообитания – G1.7372 и G1.A614. Забрана за паша с изключение на използването на прокари през масивите. Забрана за разширяване на съществуващата туристическа инфраструктура. Допустимо изкуствено залесяване с фиданки, добити от местен семенен материал единствено в случаите на овладяване на нововъзникнали ерозионни процеси.
G1.C4 Плантици с други широколистни дървета	Контрол върху възобновяването.
G5.6 Ранни стадии на формиране на естествени и полустествени гори	Контрол върху разпространението.
H1.221 Наземни пещери	Ограничаване на пещернячеството и алпинизма.
H3.2A13 <i>Balkan Range calcicolous chasmophyte communities</i>	Ограничаване на пещернячеството и алпинизма Забарана за събиране на петрофилни растителни видове.

1.17. ФАУНА.

В рамките на защитената територия се срещат 146 вида. Сред тях: 36 вида безгръбначни животни, 5 вида земноводни, 6 вида влечуги, 75 птици, 24 бозайници. Потенциално срещащи се на територията на природната забележителност са още десетки видове безгръбначни животни, земноводни, влечуги, птици, бозайници (това са видове установени в съседни територии, за които защитената територия предлага благоприятни условия, и за които може да се твърди, че се срещат на нейна територия).

Подробна информация за конзервационния статус на видовете, както и приоритетните за опазване видове са представени в *Точка 2.21.2.1. и Приложения 9, 10, 11,12.*

Палеонтология

От средо-палеолитните пластове на Деветашката пещера с възраст от 70 000 г. е събран изобилен палеозоологичен материал, от десетки и стотици хиляди находки, от кости и зъби. С това Деветашката пещера се нарежда на първо място от проучените пещери у нас. Намерени са десетки видове бозайници и птици. По данни на Veron.P. (2009 г.) в пещерата са установени останки от следните видове:

Птици – *Podiceps cristatus*, *P. griseigena*, *Anser cf. erythropus*, *Branta ruficollis*, *Anas platyrhynchos*, *A. crecca*, *A. penelope*, *A. acuta*, *A. querquedula*, *A. strepera*, *A. clypeata*, *Netta rufina*, *Aythya fuligula*, *A. nyroca*, *A. ferina*, *Bucephala clangula*, *Melanitta nigra*, *Aquila pomarina*, *Circus aeruginosus*, *Buteo lagopus*, *B. buteo*, *Accipiter nisus*, *A. gentilis*, *Falco tinnunculus*, *F. cf. subbuteo*, *F. vespertinus*, *Tetrao tetrix*, *T. urogallus*, *Lagopus lagopus*, *L. mutus/lagopus*, *Tetrastes bonasia*, *Coturnix coturnix*, *Perdix paleoperdix*, *P. perdix*, *Phasianus colchicus*, *Alectoris graeca/chukar*, *Gallinula chloropus*, *Crex crex*, *Rallus aquaticus*, *Porzana pusilla*, *Tetrax tetrax*, *Otis/Tetrax*, *Vanellus vanellus*, *Recurvirostra avosetta*, *Himantopus himantopus*, *Philomachos pugnax*, *Pluvialis squatarola*, *Numenius phaeopus/tenuirostris*, *Actitis hypoleucos*, *Tringa totanus*, *T. ochropus*, *T. stagnatilis*, *T. nebularia*, *Calidris alba*, *Limosa limosa*, *Gallinago media*, *G. gallinago*, *Scolopax rusticola*, *Sterna hirundo*, *Sterna sp.*, *Larus cf. canus*, *Larus cf. ridibundus*, *Chlidonias sp.*, *Gelochelidon cf. nilotica*, *cf. Nyctea scandiaca*, *Athene noctua*, *Aegolius funereus*, *Asio otus*, *A. flammeus*, (?) *Surnia ulula*, *Strix aluco*, *Strix aff. nebulosa*, *Glaucidium passerinum*, *Columba livia*, *Cuculus canorus*, *Apus apus*, *Dendrocopus major*, *D. aff. minor*, *Alauda arvensis*, *Lullula arborea*, *Eremophila alpestris*, *Ptyonoprogne rupestris/Riparia riparia*, *Hirundo rupestris*, *Anthus trivialis*, *Sylvia communis*, *Ficedula cf. albicollis*, *Turdus merula*, *T. viscivorus*, *T. iliacus*, *T. philomelos*, *Pyrrhula pyrrhula*, *Coccothraustes coccothraustes*, *Sturnus vulgaris*, *Garrulus glandarius*, *Corvus monedula*, *C. corone*, *C. frugilegus*, *C. corax*, *Nucifraga caryocatactes*, *Pica pica*, *Pyrrhocorax graculus*, *P. pyrrhocorax*;

Бозайници: – *Mustela nivalis*, (?) *M. erminea*, *Lepus europaeus*, *Talpa europaea*, *Allactaga (?) major*, *Ursus spelaeus*, Primates.

Може да се очаква допълване на списъка на видовете, при следващи палеонтологични проучвания.

Според Чл. 53 от Закона за културното наследство, ал. 5 палеонтологическите находки се считат за движими, природни културни ценности и попадат под обхвата на Закона.

1.17.1. Риби.

Река Осъм на практика не е включена в ПЗ „Деветашка пещера“.

Липсват целенасочени изследвания върху рибите, които епизодично навлизат от р. Осъм в подземната река на Деветашката пещера. Потенциални видове, които биха могли да проникнат до първото подземно езеро са: черната мряна (*Barbus meridionalis petenyi*), обикновената кротушка (*Gobio gobio*) и говедарката (*Alburnoides bipunctatus*), (Т. Стефанов, устно съобщение). Нито един от тези видове не може да се счита като типичен или обикновен за пещерата, тъй като в българските пещери няма приспособени за по-дълъг живот в тъмнината на подземните езера видове риби.

В пещерата липсват приоритетни за опазване видове от този клас.

Като отрицателните фактори за представителите на ихтиофауната може да посочим:

Битово и селскостопанско замърсяване на водосборния басейн над пещерата.

Чувствителност на групата към фактора – висока. Като водни обитатели, рибите са чувствителни на всички видове замърсяване на средата, в която живеят.

Териториален обхват – липсват изследвания за площта на водосборния басейн и разположението на потенциалните повърхностни негативни форми, от които се захранва подземната река в Деветашката пещера.

Интензивност – неизвестна, вероятно висока.

Общо въздействие – високо. Органично или химическо замърсяване на подземната река ще окаже негативно въздействие на всички пряко свързани безгръбначни и гръбначни животни, които живеят или са свързани с водата като среда за живот.

Изхвърляне на битови отпадъци в пещерата и подземната река.

Чувствителност на групата към фактора – висока. Като водни обитатели, рибите са чувствителни на всички видове замърсяване на средата. Опасност от поглъщане.

Териториален обхват – в цялата ПЗ. За групата значение има предимно замърсяването на течението на подземната река в тъмните и светли части на пещерата, от Първото подземно езеро до вливането на реката в р. Осъм.

Интензивност – предвид високия брой посетители, при липса на теренен контрол, потенциално може да е много висока.

Общо въздействие – високо. Възможно е факторът да доведе до промени в качествата на водата, което потенциално да доведе до смърт на отделни индивиди.

Подробно описание на негативните въздействия, както и мерките за преодоляването им е представено в Приложение 13.

1.17.2. Земноводни и влечуги.

До момента в границите на ПЗ „Деветашка пещера“ са установени със сигурност **5 вида земноводни** и **6 вида влечуги**. Вероятни за повърхността над окната и района около р. Осъм, пред пещерата са още 3 вида земноводни, и 5 вида влечуги.

От земноводните, най-тясно свързани с вътрешността на пещерата са кафявата крастава жаба (*Bufo bufo*), зелената крастава жаба (*Pseudepidalea viridis*), голямата водна жаба (*Pelophylax ridibundus*) и дървесницата (*Hyla arborea*). Краставите жаби живеят целогодишно в обраслите с растителност зелени площи, в самата пещера. Голямата водна жаба прониква най-навътре в подземната река и може да бъде наблюдавана целогодишно в нетипична за земноводните среда като напълно тъмното, и хладно голямо езеро преди първия скален праг. Дървесницата може да бъде видяна в храстовите обраствания покрай р. Осъм пред пещерата и по-рядко в буйната храстова растителност под „Окната“. Горската дългокрака жаба (*Rana dalmatina*) е често срещана по ливадите около „Окната“ над пещерата.

От влечугите, най-забележими и многочислени обитатели в скалите на самата пещера са стенните гущери (*Podarcis muralis*). Зелените гущери (*Lacerta viridis*) живеят по ливадите над пещерата. Водни змии (*Natrix spp.*), понякога навлизат от р. Осъм към пещерата, но не проникват по-дълбоко от 200 м навътре от входа. Като слънцелюбив животни, влечугите не са типични за самата пещера, но поне 5 вида са вероятни да преминават по ливадите обрасли с храсталаци над нея.

Пълният списък на земноводните и влечугите е представен в Приложение 10.

Консервационния статус на земноводните и влечугите е представен в Приложение 10.

За територията на Природната забележителност основната заплаха за земноводните е замърсяването на водите (фактор, към който те имат високо ниво на чувствителност). За влечугите този фактор също е от значение, както и използването на инсектициди.

Въпреки, че в пещерата липсват значими популации на приоритетни за опазване видове земноводни и влечуги, като ключови зони за поддържане на херпетофауната може да се посочат следните места:

- 1. Светлата част на подземната река изтичаща от пещерата.** В нея се размножават видовете жаби и тритони, и защитата ѝ от замърсяване е важно за опазването на тези видове.
- 2. Обраслите с храсти „зелени острови“ под „Окната“.** Те служат като основни среда за обитание на всички видове жаби и гущери установени в границите на ПЗ.

Като отрицателните фактори за представителите на херпетофауната може да посочим:

Битово и селскостопанско замърсяване на водосборния басейн над пещерата.

Чувствителност на групата към фактора – висока за земноводните, средна за влечугите.

Териториален обхват – липсват изследвания за площта на водосборния басейн и разположението на потенциалните повърхностни негативни форми, от които се хранва подземната река в Деветашката пещера.

Интензивност – неизвестна.

Общо въздействие – високо за земноводните, средно за влечугите. Като периодично водни обитатели, жабите и тритоните са чувствителни на всички видове замърсяване на средата, в която

снасят яйца, размножават се, и израстват. Органично или химическо замърсяване на подземната река ще окаже негативно въздействие на всички, пряко свързани безгръбначни и гръбначни животни, които живеят, или са свързани с водата като среда за живот.

Използване на пестициди в земеделските земи и горския фонд в радиус от 15 км

Чувствителност на групата към фактора – всички видове гущери, млади змии и жаби се хранят с пълзящи и летящи безгръбначни животни, които ако са приели инсектициди могат да станат пряка причина за смъртност, при представители на земноводните и влечугите.

Териториален обхват – най-голямо отрицателно значение за представителите на херпетофауната могат да имат, ако пестициди се използват непосредствено около границите на пещерата и в радиус до 1 км.

Интензивност – неизвестна.

Общо въздействие – много от видовете пестициди са тясноспектрни и влияят върху точно определена група наземни или почвени членестоноги като летящи, и пълзящи насекоми, нематоди, охлюви, или ракообразни. Потенциално силно уязвими са всички видове земноводни, влечуги, птици и бозайници, които се хранят основно с безгръбначни животни.

Пожари над и около входовете на пещерата.

Чувствителност на групата към фактора – най-чувствителни към тази заплаха от земноводните и влечугите са само костенурките.

Териториален обхват – навсякъде около входа и над пещерата.

Интензивност – няма данни.

Общо въздействие – пожарите унищожават много видове едногодишни растителни видове и храсти, наземно живеещи безгръбначни животни, техните яйца и ларви, както и бавнодвижещи се гръбначни животни.

1.17.3. Птици.

Данните в настоящия ПУ се базират, на изследванията върху птиците на ПЗ „Деветашка пещера“, проведени през всички сезони на годината, през различни календарни години, в периода 1983-2013 г. В самата Деветашка пещера, проучванията са проведени след 1996 г., когато е преустановено, използването на пещерата като военен обект. Данните за птиците в ПЗ „Деветашка пещера“ са събрани основно чрез лични теренни проучвания и някои литературни източници, имащи отношение към темата: Стоянов (2001 г.), Стоянов (2006 г.), Стоянов (2011 г.), Шурулинков и др. (2005 г.), Шурулинков и др. (2007 г.), Костадинова, Граматиков (2007 г.). Използвани са и непубликувани сведения, предоставени от колеги биолози, а също и от местни хора, пещерняци и др. Не са използвани данни от статията на Боев (1983г.), защото в нея са дадени данни за птиците от ограничени райони на Деветашкото плато, които не включват територията около Деветашката пещера.

В ПЗ „Деветашка пещера“ общо са **установени 75 вида птици. От тях 54 вида са регистрирани през гнездовия период, а 60 вида по време на скитане, миграция и зимуване.** Този значителен видов състав при птиците на една малка по площ територия, като ПЗ „Деветашка пещера“ се дължи на следните причини:

– в проучвания район се срещат няколко основни типа местообитания – скални комплекси, терени с дървесно-храстова растителност, течащи води - р. Осъм и реката изтичаща от пещерата, и др.;

– в различна близост от пещерата се намират и открити тревни местообитания, селскостопански площи, селища и т. н. Именно това голямо разнообразие от местообитания на малка площ, са основната причина за значителното видово разнообразие на птиците в този район;

– в това отношение значение има и факта, че птиците са много подвижна група животни, и при своето придвижване прелитат във въздушното пространство над различни терени;

– за добрата проученост на ПЗ „Деветашка пещера“ и околните райони от Деветашкото плато спомагат и многобройните теренни наблюдения, провеждани в тези територии. Те са

извършвани от автора и др. биолози/орнитолози, през всички сезони на годината, през различни календарни години в периода 1983 г. – 2013 г.

Конкретно за пещерния комплекс на Деветашката пещера – привходните части, през размножителния период са установени 15 вида птици. От тях 3 вида – черношипа ветрушка (*F. tinnunculus*), див скален гълъб (*C. livia*) и чавка (*C. monedula*), са установени през преходни периоди от време, и понастоящем не гнездят. В привходните части на Деветашката пещера са установявани и други видове птици- обикновен мишелов (*B. buteo*), малък ястреб (*A. nisus*), орехче (*T. troglodytes*), червеногушка (*E. rubecula*), кос (*T. merula*), сив кълвач (*P. canus*) и др. Тези видове нямат пряка връзка с пещерата и могат да бъдат определени в категорията „случайно попаднали“, тук при търсене на храна и вода, скитане, почивка и т. н. Поради това те не са посочени, като видове обитаващи привходните части на Деветашката пещера за разлика от 15-те вида птици, които са установени тук, със сигурност по време на гнездене.

Пълния видов състав на птиците, на територията на ПЗ и присъствието им през различните периоди от годината е представено в Приложение 11.

Списъкът на птиците може да бъде допълнен с редица прелетни видове, които преминават над защитената територия или използват река Осъм като локален миграционен коридор. Такива са например: зеленоглава патица (*A. platyrhynchos*), зимно бърне (*A. crecca*), голям корморан (*P. carbo*), голяма бяла чапла (*C. albus*), сива чапла (*A. cinerea*), бял щъркел (*C. ciconia*), земеродно рибарче (*A. atthis*), брегова лястовица (*R. riparia*), сиво каменарче (*O. oenanthe*), хвойнов дрозд (*T. pilaris*). Тези видове (потенциално срещащи се на територията на природната забележителност) не са посочени, тъй като нямат пряко отношение към мерките за управление на защитената територия, предвидени с настоящия план за управление.

Фактори с негативно въздействие върху птиците

Основен негативен фактор за птиците, обитаващи пещерата и нейните околности е безпокойството, свързано с увеличаване на туристопоток, практикуването на спортове (като скално катерене и бърнджи скокове), и други.

Безпокойство

Чувствителност на групата към фактора – птиците са чувствителни по отношение на безпокойството, като най-голямо значение има фактора по време на размножителния им период.

Териториален обхват – привходните, светли части на пещерата, скалните венци на „окната“.

Интензивност – спорадично с висока интензивност – в зависимост от посещаемостта на пещерата и организиранията мероприятия.

Общо въздействие – потенциално висока, при липса на мерки за преодоляването му.

През последните години се засили неимоверно много интересът към Деветашката пещера. Очаква се тази тенденция да продължи през следващите години. Поради това може да се предположи, че и занапред горепосочените негативни въздействия ще продължат, а в някои отношения могат да се разраснат или появят нови отрицателни антропогенни влияния върху птиците, обитаващи защитената територия.

За територията на Природната забележителност, могат да бъдат идентифицирани следните фактори с негативно въздействие върху птиците:

Екстремни спортове/дейности (скално катерене, спелеология, бърнджи скокове)

Чувствителност на групата към фактора – много висока – особено в гнездовия период.

Териториален обхват – отвесните привходни части на пещерата.

Интензивност – периодично, основно през топлите месеци на годината, увеличаване през празнични/почивни дни.

Обща оценка – висока значимост, особено по време на гнездене. Свързано е със силно безпокойство, прогонване на възрастни птици от гнезда, изстиване на яйца/загиване на малки.

Струпване на големи групи от хора, вдигане на силен шум, извършване на снимачна дейност за филми и др.

Чувствителност на групата към фактора – висока.

Териториален обхват – привходни части на пещерата.

Интензивност – с неясна периодичност и с потенциал за увеличаване през почивни/празнични дни (основно през топлите месеци на годината).

Обща оценка – висока значимост. Безпокойство на възрастните птици по време на гнездене, в някои случаи може да има реална опасност за изстиване на яйца или загиване на малки в гнезда.

Движение на хора извън туристическия маршрут над левия географски бряг на реката, изтичаща от пещерата

Чувствителност на групата към фактора – ниска, по изключение средна чувствителност.

Териториален обхват – привходни части на пещерата.

Интензивност – периодично, с потенциал за увеличаване през почивни/празнични дни, основно през топлите месеци на годината.

Обща оценка – като цяло има слабо негативно влияние върху птиците по време на гнездене, но в изолирани случаи е възможно и по-силно негативно въздействие.

Въз основа на идентифицираните заплахи са предложени режими за тяхното ограничаване, описани в Глава 2.

Консервационна значимост и видове птици приоритетни за опазване

ПЗ „Деветашка пещера“ попада в защитена зона „Деветашко плато“. Тя първоначално е определено, като Орнитологично важно място от BirdLife Internacional (през 2005 г.). На 2.03.2007 г. с Решение на МС на Република България Деветашкото плато е обявено за защитена зона за птиците по ЗБР и Директива 79/409/ЕИО, с код BG0002102 и обхваща площ от 7892,91 ха (Костадинова, Граматиков 2007 г.). Според Шурулинков и др. (2007 г.) орнитологичната важност на района се изразява в установените 78 вида птици, от които 14 са включени в Червена книга на Република България (2011 г.). С европейско природозащитно значение (SPEC) са 38 вида птици. През 1996 г. Деветашката пещера е обявена за Природна забележителност (ПЗ) – ДВ, бр. 55, 1996 г.

Данните за природозащитния статус на видовете птици установени в ПЗ „Деветашка пещера“ са посочени в Приложение 11.

От установените видове птици в ПЗ „Деветашка пещера“, много малка част от тях гнездат тук и имат висока консервационна стойност. Голямата част от консервационно значимите видове гнездат в околни територии извън ПЗ, а са регистрирани тук по време на скитане, търсене на храна, миграция, зимуване и т. н. От тези видове с най-голяма консервационна стойност за самия пещерен комплекс на Деветашката пещера е бухала (*B. bubo*) – сигурно гнездене на 1 двойка, а за територията на ПЗ извън пещерата през гнездовия период са установени: козодой (*C. europaeus*), сив кълвач (*P. canus*), ястребогушо коприварче (*S. nisoria*). Важни за опазване тук са и видове, които имат по-ограничено разпространение или гнездат в изолирани локалитети на защитена зона „Деветашко плато“ – белогръд бързолет (*T. melba*), скална лястовица (*P. rupestris*), планинска стърчиопашка (*M. cinerea*) и др. Като цяло входната зала на Деветашката пещера представлява една ограничена територия, в която са регистрирани при гнездене 10 бр. петрофилни (скалолюбиви) видове птици. Поради това този район се явява особено представителен за тази екологична група птици, което също представлява интерес и те, и тяхното естествено местообитание трябва да бъдат обект на опазване.

Зони от особена важност за опазване на птиците

Най-важни за опазване на птиците са привходните части на Деветашката пещера, където са установени да гнездят, видовете посочени в *Приложение 11*. Към тази зона се отнасят пространството от главния вход, навътре към входната зала, а също така и отворите („Окната“) в свода на пещерата. В тази зона птиците са най-силно уязвими от негативни антропогенни въздействия. Това важи най-вече за месеците март-юли, когато е размножителния период на птиците. Тогава те са най-уязвими от различни форми на безпокойство, присъствие на хора в близост до гнездата и т. н. Трябва да се има предвид, че някои видове птици и през извън гнездовия период се намират в гнездовите си територии или в непосредствена близост около тях.

Конкретните мерки и режими, както и препоръките за управление на обекта, с цел опазване на птиците са представени в *Глави 2,3,4*.

1.17.4. Бозайници.

Сред бозайниците, основен обект за проучване в защитената местност, винаги са били прилепите. Данните за останалите видове бозайници са събрани по време на многобройните посещения на различни колеги: зоолози и хироптеролози (Вл. Бешков, Д. Георгиев и др.). На този етап, пряко или по следи от жизнената им дейност, са регистрирани **24 вида бозайници** (*Приложение 12*).

Насекомоядни (Insectivora)

От разреда, на територията на природната забележителност, са установени: таралеж (*Erinaceus roumanicus*), голяма водна земеровка (*Neomys fodiens*) и къртица (*Talpa europaea*). Вероятно най-многочислен в района, около „окната“ над сводовете пещерата е къртицата, къртичините от която са ясно забележими, на много места по терена. Водните земеровки се срещат в близост до подземната река и около р. Осъм. Таралежите преминават над пещерата, както и са били регистрирани в зелените площи под „Окната“.

Гризачи (Rodentia)

От гризачите са регистрирани многократно, само обикновени сънливци (*Glis glis*). Наблюдавани са в скални цепнатини и дупки, не само около централния вход, но и по периферията на „Окната“, както и в тунела, водещ към най-горната цистерна в пещерата. Предвид наличието на много подходящи укрития в скалния комплекс, в и около пещерата, числеността на обикновените сънливци е вероятно много висока, и с тях със сигурност се хранят нощните грабливи птици, и дребните хищни бозайници, които живеят в района. Вероятни за пещерния комплекс са поне още 4 вида дребни гризачи, за установяването на които е необходимо провеждане на изследване с капани.

Хищници (Carnivora)

Пряко свързан с пещерата хищник е само белката (*Martes foina*). Тя е наблюдавана покрай подземната река в светлите части на пещерата, както и по периферията на „Окната“. Чакалът (*Canis aureus*) и лисицата (*Vulpes vulpes*) са най-честите по-едри хищници в района на Деветашкото плато. Те със сигурност преминават и през района, над и около пещерата, в търсене на храна, но не зависят пряко от нея. Язовецът (*Meles meles*) и видрата (*Lutra lutra*), също не са тясно свързани с пещерата, но отделни екземпляри проникват през нощта от бреговете на р. Осъм към пещерата и обратно.

Прилепи (Chiroptera)

Деветашката пещера е една от трите най-значими за прилепите пещери в България. Павел Петров, първия изследовател на пещерата в първата (1928 г.), от двете публикувани статии за пещерата споменава, че „в лявата галерия има неизброимо число прилепи, които насъбрани на групи, образуват големи черни петна по белите тавани. Когато човек случайно ги разтревожи чувства се, като че се намира в някой пчелник и едва може да запази ламбите си“.

По време на второто документирано проникване от пещерняци след 1930 г. (П. Трантеев, П. Недков и биоспелеолозите Ал. Попов и Ст. Андреев) на 18.03.1968 г. не са били събрани конкретни данни за прилепите, освен че са били разположени „спящи на петна във Водната

галерия“ (Ал. Попов, Ст. Андреев устно съобщение). Така се оказва, че в периода от 1927 до 1989 г. (62 год.) липсват данни за видовия състав и състоянието на прилепите в пещерата.

На база сведенията, от Петров (1928 г.), Берон (1964 г.) и след контролирано от охраната посещение през октомври 1989 г. на Бешков (1993 г.), изтъкват „голямото значение на пещерата за прилепите“. Пандурска (1999 г.) прави преглед на данните за прилепите, станали известни след отварянето на пещерата за посещения след 1990 г. и заключава, че „засиленият и неконтролиран човешки натиск през последните години, обаче застрашава прилепите“. В статията на Venda et al. (2003 г.) са обобщени всички известни дотогава данни за видовия състав и числеността на прилепите в Деветашката пещера.

След многобройни лични прониквания в пещерата, след 1999 г., съвместни посещения с представители на РИОСВ-Плевен и МОСВ/НСЗП, в рамките на проекта „Картиране и определяне природозащитното състояние на прилепи“, в периода 2011 - 2013г. и обобщаване на непубликуваните данни предоставени от д-р Кристиан Дитц (Университет Тюбинген, Германия), понастоящем знаем, че временно или постоянно Деветашката пещера се обитава от **15 вида** прилепи, от 33 вида известни в страната. Това са: полунощен прилеп (*Eptesicus serotinus*), савиево прилепче (*Hypsugo savii*), пещерен дългокрил (*Miniopterus schreibersii*), остроух нощник (*Myotis blythii*), дългопръст нощник (*Myotis capaccinii*), *Myotis daubentonii*, *Myotis emarginatus*, голям нощник (*Myotis myotis*), мустакат нощник (*Myotis mystacinus*), *Myotis nattereri*, ръждив вечерник (*Nyctalus noctula*), южен подковонос (*Rhinolophus euryale*), голям подковонос (*Rhinolophus ferrumequinum*), подковонос на Мехели (*Rhinolophus mehelyi*), малък подковонос (*Rhinolophus hipposideros*).

Големите размери на привходните зали, наличието на сухи и мокри галерии, зали с различен микроклимат, голяма подземна река, и множество големи и малки недостъпни цепнатини по сводовете, са превърнали пещерата в предпочитано целогодишно убежище за много видове прилепи, още от историческо време, та до наши дни.

Пълния списък на видовете, с периодите, за които са установени в пещерата е представен в Таблицата по-долу.

Таблица 17. Видове прилепи установени в Деветашката пещера.

	ВИД	Размножаване	Зимуване	Струпване	Убежище
1	Полунощен прилеп (<i>Eptesicus serotinus</i>)	0	0	1	1
2	Савиево прилепче (<i>Hypsugo savii</i>)	1	0	1	1
3	Пещерен дългокрил (<i>Miniopterus schreibersii</i>)	1	1	1	1
4	Остроух нощник (<i>Myotis blythii</i>)	1	0	1	1
5	Дългопръст нощник (<i>Myotis capaccinii</i>)	1	1	1	1
6	Воден нощник (<i>Myotis daubentonii</i>)	1	0	1	1
7	Трицветен нощник (<i>Myotis emarginatus</i>)	1	0	1	1
8	Голям нощник (<i>Myotis myotis</i>)	1	0	1	1
9	Мустакат нощник (<i>Myotis mystacinus</i>)	0	0	1	0
10	Нощник на Натерер (<i>Myotis nattereri</i>)	1	0	1	0
11	Ръждив вечерник (<i>Nyctalus noctula</i>)	1	1	1	1
12	Южен подковонос (<i>Rhinolophus euryale</i>)	1	0	1	1
13	Голям подковонос (<i>Rhinolophus ferrumequinum</i>)	1	1	1	1
14	Подковонос на Мехели (<i>Rhinolophus mehelyi</i>)	1	0	1	1
15	Малък подковонос (<i>Rhinolophus hipposideros</i>)	0	1	1	1
	ОБЩО	12	5	15	13

Сезонна динамика на прилепните колонии в пещерата:

Зима (1 декември – 15 март). В пещерата зимуват прилепи от поне 5 вида – *Rhinolophus ferrumequinum*, *Rhinolophus hipposideros*, *Miniopterus schreibersii*, *Myotis capaccinii* и *Nyctalus noctula*. Най-висока е числеността на пещерните дългокрили (*Miniopterus schreibersii*). В зависимост от суровостта на зимата и нивото на безпокойство през есента, в пещерата се събират между 10 000 и 33 000 екземпляра. Това на практика са много голяма част от екземплярите, от вида живеещи в Дунавската равнина и Предбалкана, в радиус от около 80 – 100 км от пещерата. Зимуващите колонии се разполагат по стените, над първото езеро и първия скален праг, във Водната галерия, като най-често, най-голямото петно е между 8000 и 14 000 екземпляра, а по-малките са по 1000 – 3000 екземпляра. В течение на зимата, местоположението на колониите се мени, поне веднъж на две седмици, но почти всички прилепи остават в участъка преди втория скален праг. Дългопръстите нощници (*Myotis capaccinii*) зимуват поединично или на групи по 10 – 50 – 150 екземпляра, в най-студените тъмни сектори над подземната река като общата им численост през последните години рядко надхвърля 200 - 300 екземпляра. Големите подковоноси (*Rhinolophus ferrumequinum*), през 2011, 2012 и 2013-та година беше установено, че зимуват в численост до около 450 екземпляра, само във високите кубета или по стените, в района над началото на лявото разклонение на Водната галерия. Числеността на зимуващите малки подковоноси (*Rhinolophus hipposideros*) в привходните зали до втория праг, достига едва до 10 – 15 екземпляра. Ръждивите вечерници (*Nyctalus noctula*) зимуват в недостъпни за преглед и преброяване, високи цепнатини на тавана, на водната галерия. Данните за числеността им, произтичат от наблюденията на излитащи екземпляри от „Окната“ на пещерата през късната есен, когато са отбелязвани до 7000 екземпляра.

Пролет (16 март – 15 май). В зависимост от климатичните условия на пролетта, разпадането на зимните колонии в Деветашката пещера, става обикновено след 15-ти март. Групи от 1000 – 2000 екземпляра пещерни дългокрили, напускат пещерата и се насочват към различни пещери в Дунавската равнина, и Предбалкана, където обикновено се размножават. По пътя към летните си убежища, колониите временно пребивават в пещери, които се явяват само транзитни убежища, в които те прекарват от 1 – 2 до 5 – 6 дни (при резки захлаждания вероятно и повече). Не разполагаме с данни кога точно, колко и накъде отлитат ръждивите вечерници, които зимуват в пещерата.

Лято (16 май – 30 юли). През летните месеци в различните части на пещерата се размножават поне **10 вида прилепи**. Горната Суха галерия на пещерата е мястото за размножаване на големите нощници (*Myotis myotis* и *Myotis blythii*), чийто брой през последните години е около 2500 – 3000 екземпляра. Смесена колония от около 500 екземпляра. *Rhinolophus euryale*, *Rhinolophus ferrumequinum* и *Rhinolophus mehelyi* се наблюдава редовно в Сухата галерия, а често и във високите полутъмни кубета в началото на Водната галерия. Числеността в размножителната колония на *Miniopterus schreibersii* варира от около 2000 до около 6000 екземпляра. Наблюденията ни върху този вид през лятото са недостатъчни, за да оценим напълно каква част от тази колония е реално размножителна и каква се състои от мъжки екземпляри и неразмножаващи се женски. Колониите от пещерни дългокрили се разполагат по таваните и кубетата както на Водната, така и в Сухата галерия. Според данните след 2010 г. лятната колония от *Myotis capaccinii* в пещерата не надвишава 200 – 300 екз. Данните за размножаването на *Myotis daubentonii*, *Myotis emarginatus*, *Myotis nattereri*, *Hypsugo savii* и *Nyctalus noctula* са твърде оскъдни на този етап, за да се дадат конкретни препоръки за тяхното опазване. За колониите от тези видове знаем само, че се разполагат във високите недостъпни за преброяване кубета и цепнатини по тавана на привходните зали.

Късно лято – есен (1 август – 30 ноември). След началото на август се наблюдава голяма динамика в числеността, видовия състав и локализациите на прилепите в пещерата. Летните колонии се разпадат и на практика може да бъдат видяни както в Сухата, така и във Водната галерия. През септември пещерата се използва от много видове за есенно струпване (swarming). До средата на октомври в пещерата постепенно пристигат различни по численост малки и големи

колонии от *Miniopterus schreibersii* и *Nyctalus noctula*. Заспиването на прилепите в зимните колонии зависи от климатичните особености на всяка година, но обикновено след 10-ти ноември хибернацията вече е започнала.

Таблица 18: Видове прилепи установени в Деветашката пещера.

	ВИД	Размножаване	Зимуване	Струпване	Убежище
1	Полунощен прилеп (<i>Eptesicus serotinus</i>)	0	0	1	1
2	Савиево прилепче (<i>Hypsugo savii</i>)	1	0	1	1
3	<i>Miniopterus schreibersii</i>	1	1	1	1
4	Остроух нощник (<i>Myotis blythii</i>)	1	0	1	1
5	Дългопръст нощник (<i>Myotis caraccinii</i>)	1	1	1	1
6	<i>Myotis daubentonii</i>	1	0	1	1
7	<i>Myotis emarginatus</i>	1	0	1	1
8	Голям нощник (<i>Myotis myotis</i>)	1	0	1	1
9	Мустакат нощник (<i>Myotis mystacinus</i>)	0	0	1	0
10	<i>Myotis nattereri</i>	1	0	1	0
11	Ръждив вечерник (<i>Nyctalus noctula</i>)	1	1	1	1
12	Южен подковонос (<i>Rhinolophus euryale</i>)	1	0	1	1
13	Голям подковонос (<i>Rhinolophus ferrumequinum</i>)	1	1	1	1
14	Подковонос на Мехели (<i>Rhinolophus mehelyi</i>)	1	0	1	1
15	Малък подковонос (<i>Rhinolophus hipposideros</i>)	0	1	1	1
	ОБЩО	12	5	15	13

Ключови зони за прилепите

От проведените през различните сезони наблюдения върху местоположението на колониите от видовете прилепи, установени в пещерата става ясно, че най-важни за тях са галериите до първия скален праг. Данните от вътрешността на пещерата показват, че там рядко навлизат по-големи колонии с цел зимуване или размножаване. Значението на различните зони е обобщено в Таблица 19.

Таблица 19: Значение на различните зони в Деветашката пещера за прилепите.

Зона/участък	Значение	Коментари/препоръки
Суша галерия	Място за размножаване на летни колонии от <i>Myotis myotis</i> , <i>M. blythii</i> , <i>Miniopterus schreibersii</i> , <i>Rhinolophus euryale</i> , <i>Rh. ferrumequinum</i> и <i>Rh. mehelyi</i> . През зимата в тази зала зимуват единични <i>Rhinolophus hipposideros</i> и <i>Myotis caraccinii</i> .	Недопускане влизането на посетители (особено в периода 1 май – 31 юли). За осигуряване на спокойствие в тази зала е по-добре достъпът на хора да е целогодишно забранен.
Водна галерия	Основно място за зимуване на <i>Miniopterus schreibersii</i> , <i>Myotis caraccinii</i> и <i>Rh. ferrumequinum</i> . Почти всички зимуващи прилепи се намират по стените около първия скален праг. През лятото тук се размножават <i>Miniopterus schreibersii</i> , <i>Myotis caraccinii</i> и други видове.	Целогодишна забрана за проникване на посетители след ограничителния скален вал/зид.

Зона/участък	Значение	Коментари/препоръки
Странична водна галерия, разклон на централната Водна галерия	В тази галерия зимуват единични <i>Rhinolophus hipposideros</i> и <i>Rh. ferrumequinum</i> , а през лятото са установявани малки колонии от различни видове.	В галерията има красиви и запазени синтрови езера и влизането в нея, дори и на пещерняци трябва да се ограничи.
„Окна“ на пещерата	От всяко от „Окната“ на тавана на пещерата излизат различни видове прилепи.	Изграждане на обезопасителен парапет около всяко „Окно“.
Изкуствено прокопани зали за петролни цистерни	Не са установени колонии, а само отделни екземпляри. Вероятно поради неблагоприятни микроклиматични особености, тези участъци от пещерата не са предпочитани места за живеене на прилепите.	Зона без значение за опазването на прилепите в пещерата.
Цепнатини в тавана на привходните зали	В многобройните цепнатини в тавана на всички зали живеят преди всичко колониите от <i>Nyctalus noctula</i> , които са слабо изучени като численост и сезонна динамика.	Недостъпни за посетители и изследователи. Да се наблюдават за промени.

На базата на посочения анализ са изведени заключенията, режимите и препоръките за управление, описани в Глави 2,3,4.

Негативни въздействия за популациите от бозайниците в Деветашката пещера – към момента могат да бъдат посочени следните заплахи:

Битово и селскостопанско замърсяване на водосборния басейн над пещерата

Чувствителност на групата към фактора – средна (факторът въздейства на видовете предимно индиректно – чрез въздействие върху хранителната им база).

Териториален обхват – водосборния басейн, от който се захранва подземната река в Деветашката пещера.

Интензивност – вероятно - висока.

Общо въздействие – като консументи от по-висок ред, бозайниците са косвено повлияни от замърсяването на водите в района на пещерата. Те могат да погълнат живи или мъртви заразени животни, които са имали контакт със замърсени води. Органично или химическо замърсяване на подземната река ще окаже негативно въздействие на всички пряко свързани безгръбначни и гръбначни животни, които живеят или са свързани с водата като среда за живот.

Използване на пестициди в земеделските земи и горския фонд в радиус от 15 км

Чувствителност на групата към фактора – висока.

Териториален обхват – предвид големината на ловните територии и разстоянията, на които те се отдалечават от убежището си, популациите от прилепи могат да бъдат сериозно повлияни от пестицидно замърсяване в района. Предполагаме, че използването на препарати в радиус около 10 км от пещерата може да е критично за прилепите и употребата им трябва да бъде регулирана.

Интензивност – вероятно - средна.

Общо въздействие – насекомоядните видове и прилепите се хранят изцяло и само с пълзящи и летящи безгръбначни животни, които ако са приели инсектициди могат да станат пряка причина за смъртност при представители от тези два разреда. Хищниците могат да погълнат натровени или заразени гризачи, птици, риба и самите те да станат жертви, ако концентрациите са много високи. Гризачите се уязвими при поглъщане на растителни части пръскани с хербициди. Много от видовете пестициди са тясноспектърни и влияят върху точно определена група наземни или почвени членестоноги като летящи и пълзящи насекоми, нематоди, охлюви или ракообразни. Потенциално силно уязвими са всички видове земноводни, влечуги, птици и бозайници, които се хранят основно с безгръбначни животни.

Нерегламентирано влизане с кучета и други домашни животни в пещерата

Чувствителност на групата към фактора – средна. Прилепите са подвижни животни и принципно могат да реагират на заплахата и безпокойство, но са уязвими през периодите на размножаване и зимуване, както и в убежищата си в скалните цепки и др.

Териториален обхват – светлата, полутъмна и тъмна част на галериите под свода на пещерата.

Интензивност – спорадично. Макар и рядко е възможно отделни посетители (особено при подход от пътя над пещерата, а не през моста) да бъдат придружавани от домашните си любимци поради нежелания и/или невъзможност да останат заключени в автомобила.

Общо въздействие – домашните любимци и селскостопанските животни са чужди видове за подземната екосистема и пребиваването им в пещерата внася потенциални и преки опасности за видовете, които са предмет на опазване в границите на ПЗ.

Нерегламентирано използване на пиротехника и снимачни ефекти

Чувствителност на групата към фактора – висока за прилепите (особено през размножителния период и периода на хibernация), средна за останалите бозайници.

Териториален обхват – привходните зали, тъмните части на галериите, около входа или „Окната“ на пещерата.

Интензивност – спорадично.

Общо въздействие – светлинните, но преди всичко звуковите ефекти (от пиратки например) са потенциален дразнител и в зависимост от интензивността си и периода на употреба, могат сериозно да повлияят върху естественото поведение и пътища за излитане на прилепите, птиците и дребните хищници, които живеят в пещерата. Акустиката на подземните зали е много голяма и всеки шум над 50 dB може да има потенциално много висок интензитет и да окаже различно по сила въздействие върху всички животински видове, които живеят в пещерата и около нея.

Високи нива на шумово замърсяване от посетители

Чувствителност на групата към фактора – висока за прилепите (особено през размножителния период и периода на хibernация), средна за останалите бозайници.

Териториален обхват – привходните зали, тъмните части на галериите и около входа на пещерата.

Интензивност – висока.

Общо въздействие – в зависимост от мястото и интензитета, всеки звук може да повлияе върху естественото поведение и пътища за излитане на прилепите, птиците и дребните хищници, които живеят в пещерата. Акустиката на подземните зали е много голяма и всеки шум над 50 dB може да има потенциално много висок интензитет и да окаже различно по сила въздействие върху всички животински видове, които живеят в пещерата и около нея.

Строителство в района пред пещерата

Териториален обхват – северния бряг на р. Осъм, отвъд моста.

Чувствителност на групата към фактора – ниска. Като животни с голяма подвижност прилепите могат да избегнат района на строителните дейности и те да нямат значими последици (освен, ако не засегнат важни техни местообитания)

Интензивност – понастоящем - ниска.

Общо въздействие – липсват данни за въздействие върху групата (на този етап).

Палене на огън и възникване на пожари

Описание – палене на огънове, обособяването и използването на огнища в района на природната забележителност, възникване на естествени и предизвикани пожари.

Чувствителност на групата към фактора – при определени условия, пушекът от открития огън е възможно да бъде засмукан от пещерата и да проникне в дълбочина на подземните галерии. Всички видове прилепи може да бъдат сериозно засегнати поради обгазяване.

Териториален обхват – привходните полутъмни и тъмни зали под свода на пещерата и районът около „Окната“ над пещерата.

Интензивност – спорадично.

Общо въздействие – пожарите оказват силно въздействие и променят цялата растителна покривка в засегнатите участъци. Поради невъзможност да избягат и поради увреждане на местообитания им, силно влияние изпитват всички наземно живеещи гръбначни и безгръбначни животни.

Природни нарушения (свлачища, пропадания, ерозия и т.н)

Териториален обхват – тази заплаха касае преди всичко състоянието на сводовете на пещерата в привходните зали.

Интензивност – няма данни.

Общо въздействие – в исторически план, предполагаемото влияние върху животинските видове е слабо. Преди всичко заплахата може да доведе до физическа промяна в конфигурацията на сводовете.

На базата на изведените фактори, с негативно въздействие върху групата, за направени анализи и подробна информация, представени в Глава 2, както и са предложени мерки за преодоляване на негативните въздействия.

Значение на Деветашката пещера за прилепи в България

Поради голямото видово разнообразие, неговата високата численост и целогодишното използване на пещерата от поне 15 вида прилепи, Деветашката пещера е включена в списъка на подземните местообитания с европейска и световна значимост към Споразумението за опазване на популациите на европейските прилепи (EUROBATS). На национално ниво, Деветашката пещера е обект включен в Националната система за мониторинг на биологичното разнообразие, администрирана от Изпълнителната агенция по околна среда към МОСВ. Пещерата е определена за мониторинг за състоянието на прилепните популации през лятото и през зимата. Консервационният статус на бозайниците е представен в *Приложение 12*.

1.17.5. Безгръбначна пещерна фауна.

Първите проучвания на безгръбначната фауна в Деветашката пещера са проведени през 1924 г. и 1925 г. от д-р Иван Буреш и Делчо Илчев, няколко пъти в присъствието на самия цар Борис III. В резултат на тези и на следващите биоспелеологични проучвания, в Деветашката пещера към днешна дата са установени **над 36 вида** безгръбначни животни (GUÉORGUIEV & BERON, 1962; BERON & GUÉORGUIEV, 1967; BERON, 1994; GEORGIEV, 2011) (Приложение 3). Поради големите размери на привходните зали, по-голяма част от регистрираните видове попадат в категориите *троглофили* (14 вида, частично адаптирани за живот под земята) и *троглоксени* (15 вида, които не се свързани пряко с пещерата като среда за живот).

Напълно приспособени към условията на пещерната екосистема сухоземни животни (**троглобионти**) са **2 вида** – *Trichoniscus tenebrarum* и *Lithobius tiasnatensis*. Събран, но все още неописан е нов вид псевдоскорпион от род *Chthonius*. От видовете, които обитават подземната река в пещерата са известни **4 вида стигобионти** – *Devetakia pandusrkii*, *Devetakia krushunica*, *Vythiospeum bureschi* и *Niphargus bureschi*.

Пълн списък на безгръбначната пещерна фауна и нейната класификация е представен в Приложение 8.

До момента не са правени пълни проучвания на безгръбначните за цялата защитена територия. Ключови зони за опазването на безгръбначната пещерна фауна в ПЗ са:

- тъмната част на подземната река. В нея живеят всички установени стигобионти и тяхното опазване зависи пряко от промените в химическия състав на подземната река. Тя се захранва от все още неизвестни губилища в землището на с. Деветакя, които трябва да бъдат идентифицирани;

- зоната на пълната тъмнина във вътрешността на пещерата. В тази зона живеят троглобионтите и по - приспособените троглофилни видове като *Porrhomma convexum*, *Metellina meriana*, *Trachysphaera* sp., и *Laemostenus stoevi*. В нея проникват само пещерняци и прилепери и при запазване на досегашната ниска посещаемост не се очакват значими промени в състоянието.

Въпреки установената богата фауна, провеждането на по-задълбочено биоспелеологично изследване с капани сигурно ще увеличи общия брой на видовете.

Основната заплаха за безгръбначната фауна в Деветашката пещера е замърсяването на водите.

КУЛТУРНА И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКА ХАРАКТЕРИСТИКА

1.18. ПОЛЗВАНЕ НА ЗАЩИТЕНАТА ТЕРИТОРИЯ И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКИ АСПЕКТИ.

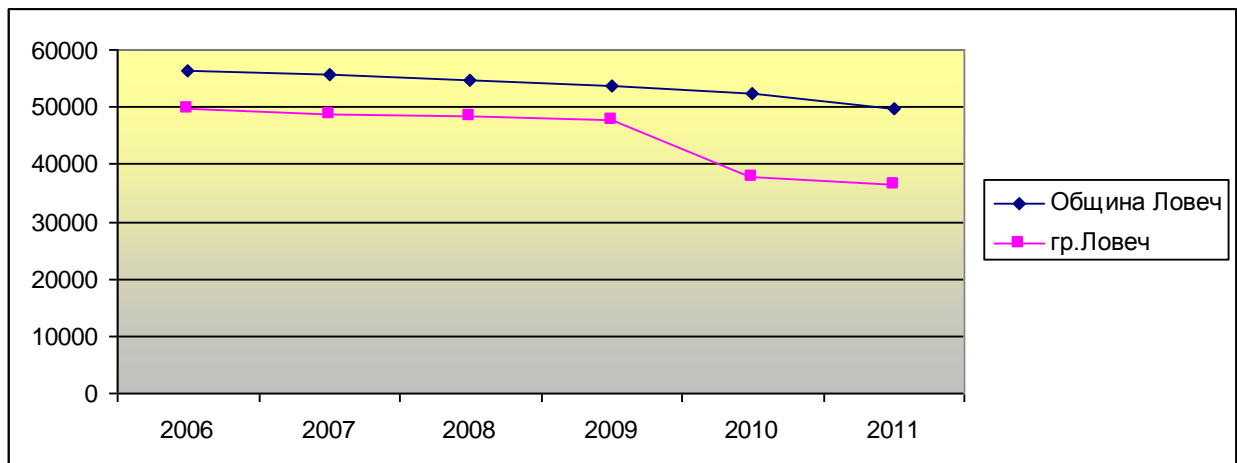
1.18.1. Население и демографска характеристика на община Ловеч, област Ловеч.

Според данни на НСИ и Общинска администрация – Ловеч, населението на Ловешка община непрекъснато намалява. Така например за периода 2006 – 2011г. това намаление е със 6681 души или 11,84 % (спрямо 2006 год.). Процентът на намаляване на населението е по-висок от този за Областта – 7,07 %. Аналогична е тенденцията и за общинския и областен център гр. Ловеч. Това, което се вижда от статистическите данни е намаление от 13028 души (спрямо 2006 г.) или 26,25 % и 1243 души (спрямо 2010 г.) или 3,28 %. Основните фактори, влияещи на демографските процеси, са отрицателният естествен прираст, вътрешната и външна миграция.

Таблица 20. Брой на населението. Източник НСИ, 2011 г.

	Година					
	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Община Ловеч	56419	55545	54657	53578	52308	49738
гр. Ловеч	49628	48770	48264	47802	37843	36600

Фигура 10. Динамика на населението през периода 2006 – 2011 г. Източник НСИ.

В общинския център е концентрирано 73,81 % от населението на Общината. Най-голямото кметство на територията на Общината е с. Александрово, в което живеят 1548 души, а с най-малко жители е с. Дъбрава – 40 души, следвано от с. Изворче – 41 души. Гъстотата на населението на Общината е 39 човека на кв. км и е над средната за Ловешка област – 34 човека/км².

Възрастовата структура на населението в Общината е неблагоприятна. Относителният дял на лицата над трудоспособна възраст е 15,77 %, а дялът на населението в подтрудоспособна възраст – 22,77 %. Населението в трудоспособна възраст съставлява 61,46 % от общия брой на населението. За град Ловеч данните са по-благоприятни за сегмент „трудоспособна възраст“, където се отчитат 5,22 % повече спрямо тези на общината, 7,95 % повече спрямо областта и 3,54 % повече спрямо данните за страната.

Таблица 21. Източник НСИ, 2012 г.

Регион	Общо	Подтрудопособна	Трудопособна	Надтрудопособна
		възраст	възраст	възраст
		0-18	19-64	65+
Общо за страната	7364570	1352857	4650316	1361397
Област Ловеч	141422	25396	83062	32964
Община Ловеч	49738	7844	30567	11327

Обезпокоителни са данните по показатели „Естествен прираст“ и „Механичен прираст“. За периода от началото на действие на Общинския план до сега (2007 - 2011 год.), те остават твърдо отрицателни.

Таблица 22. Естествен прираст. Източник НСИ, 2012 г.

Година	Естествен прираст								
	Р България			Област Ловеч			Община Ловеч		
	родени	умрели	прираст	родени	умрели	прираст	родени	умрели	прираст
2007	75349	113004	-37655	1377	2851	-1474	445	979	-534
2008	77712	110523	-32811	1397	2665	-1268	421	949	-528
2009	80956	108068	-27112	1413	2612	-1199	419	883	-464
2010	75513	110165	-34652	1273	2665	-1392	345	888	-543
2011	70846	108258	-37412	1220	2586	-1366	357	869	-512

Таблица 23. Механичен прираст. Източник НСИ, 2012 г.

Година	Механичен прираст								
	Р. България			Област Ловеч			Община Ловеч		
	заселени	изселени	прираст	заселени	изселени	прираст	заселени	изселени	прираст
2007	152496	153893	-1397	3349	3814	-465	1102	1442	-340
2008	121344	122220	-876	2120	2846	-726	705	1065	-360
2009	139098	154827	-15729	2411	3533	-1122	833	1448	-615
2010	155212	179402	-24190	2376	4180	-1804	869	1596	-727
2011	95368	100163	-4795	1755	2333	-578	605	872	-267

Тенденцията в развитието на втория показател „Механичен прираст“ е също негативна и е с няколко пункта над средното за страната. Налице е процес на депопулация, който ще има лоши последици за икономическото развитие и благополучието на Общината. Безпокойство буди бързото му покачване.

Нарастването на обема на миграцията е продиктувано от икономически причини и най-вече търсене на работни места. Миграцията засяга предимно хора в активна възраст и процесът е свързан с все по-интензивно преразпределение на населението и най-вече струпването му в големите градове за сметка на малките и средни селища. В резултат на механичното изселване допълнително се влошава възрастовата структура на населението, което дава негативно отражение върху социално - икономическото развитие на общината.

Една от причините за отрицателния естествен прираст е ниската раждаемост през последните години, която е свързана с негативното влияние на редица социални, икономически, демографски и други фактори. Към тези фактори се отнасят недостатъчната материална осигуреност на семействата, намаляването на фертилния контингент през последните години, изменението във фертилното поведение и психическата нагласа за малко деца, снижаването на жизнения стандарт, безработицата и др. Тревожен е фактът, че 95% от абортите са по желание. Общото впечатление

е, че преобладаващият състав на мигрантите е в активна възраст и с по-висока степен на образование и квалификация. Причините за това са преди всичко социално-икономически.

Данните за етническата структура на населението са на база последното преброяване на населението през 2011 г. Етническата принадлежност е регистрирана според самоопределянето на гражданите. Общината, както и областта са сравнително хомогенни – с неголям относителен дял на небългарски етноси.

Таблица 24. Относителен дял на етносите, 2011 година. Източник НСИ, 2012 г.

Област Община Населено място	Общ брой лица, отговорили на въпроса за етн. принадлежност	Етническа група				Не се самоопределям
		Българска	Турска	Ромска	Друга	
Общо за страната	6680980	5664624	588318	325343	49304	53391
Област Ловеч	130180	118346	4337	5705	911	881
Община Ловеч	46670	43223	2321	665	165	296
гр. Ловеч	34357	32706	919	411	120	201

По-голяма концентрация на турско и ромско население в Ловешка община се наблюдава в гр. Ловеч и селата Малиново и Александрово.

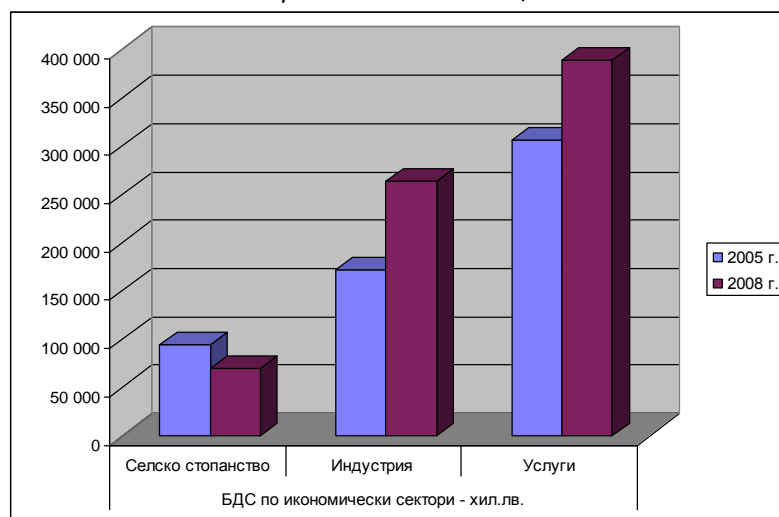
Икономическото развитие на област Ловеч по показателите БДС и БВП през 2005 г. – 2008 г. е следното:

Таблица 25. Източник: НСИ, 2012 г.

	БДС по икономически сектори - хил.лв.			БДС хил.лв.	БВП - хил.лв.	БВП на човек - лв.
	Селско стопанство	Индустрия	Услуги			
Р България 2005 г.	3491175	11157839	23845389	38494403	45483751	5877
Област Ловеч 2005г.	94 280	171 381	305 976	571 637	694 614	4 336
Р България 2008 г.	3990180	17557681	36184973	57732834	69295031	9090
Област Ловеч 2008г.	70 031	263 673	388 619	722 323	879 848	5 624
Р България 2009 г.	2841000	18395000	37460000			
Област Ловеч 2009г.	76000	244000	437000			

Брутната добавена стойност за област Ловеч за периода 2005 - 2008 г. се увеличава с над 150 686 хил. лева, но приносът към националната БДС спада от 1,53% на 1,27%. Таблицата показва промяна в структурата на формиране на БДС, като за периода делът на селското стопанство намалява от 16,49% на 9,7%; обратна е тенденцията при индустрията – от 29,98% на 36,50% и делът на услугите остава почти непроменен (2005 год. -53,53%; 2008 год. – 53,80 %).

Фигура 11. БДС по икономически сектори. Източник НСИ, 2012 г.

По произведен БВП на човек от населението област Ловеч е под средното равнище за страната и въпреки неговото увеличение в абсолютна стойност за периода, съотношението към средните стойности за страната се влошава, като през 2005 год. се равнява на 73,78% от националния БВП на човек, а през 2008 год. е 61,87%.

Като цяло в икономическото си развитие област Ловеч следва тенденциите и решава проблеми, аналогични на проблемите в икономическото развитие на страната:

- неустойчива икономическа среда;
- изоставащо икономическо развитие;
- нарастване на социално-икономическите различия между отделните общини;
- изоставащо прилагане на иновации и ниска конкурентоспособност на икономиката;

От общия брой на работещите стопански единици в нефинансовия сектор през 2010 г., най-голям е дялът на тези, развиващи дейност в сектор “Търговия, ремонт на автомобили, лични вещи и стоки за домакинството” – 43,55%, следвани от – “Преработваща промишленост” (9,73%) и “Хотели и ресторанти” (8,41 %).

Таблица 26. Брой на работещите стопански единици. Източник: ТСБ – Ловеч, 2012 г.

Сектор	2003 г.	2007 г.	2010 г.
Общо	1 954	2 004	2046
Селско, ловно и горско стопанство	72	82	145
Добивна промишленост	1	-	3
Преработваща промишленост	244	227	199
Строителство	65	102	85
Търговия, ремонт на автомобили, лични вещи и стоки за домакинството	989	939	891
Хотели и ресторанти	187	180	172
Транспорт, складиране и съобщения	91	90	84
Операции с недвижими имоти и бизнес услуги	156	189	51
Здравеопазване и социални дейности	85	106	107
Други дейности, обслужващи обществото и личността	40	64	80

На базата на горните факти, както и други данни с източник Община Ловеч и Стратегията за развитие на Област Ловеч може да се формират следните основни изводи:

- демографската характеристика на Общината се влошава поради засилената външна и вътрешна миграция, отрицателен естествен и механичен прираст, което води до застаряване на населението, загуба на работна ръка и висококвалифицирани специалисти;
- налице е спад в икономиката поради ниска конкурентоспособност;
- има положителни тенденции в развитието на малки и средни предприятия в традиционни производства – главно в мебелната и преработвателната промишленост. Успешно се развиват няколко по-големи фирми в циментопроизводството, фармацевцията, метало и дървопреработването; немалка част от заетостта е в сектори, свързани пряко или непряко с туризма (хотелиерство, ресторантьорства и други);
- задълбочават се различията в социално-икономическото развитие между отделните общини, изразяващи се в големи разлики по отношение на трудовата заетост, доходите и жизнения стандарт;
- има положителни тенденции в селското стопанство, свързани с модернизация на бранша. Бъдещето развитие на селското стопанство е свързано с постигане на съответствие с изискванията на ЕС, подобряване качеството на продукцията и повишаване на пазарната конкурентоспособност;
- наличието на висок дял защитени територии, многото природни забележителности, съхранените културно-исторически забележителности и традиции са предпоставка за

- устойчиво развитие на различните видове туризъм;
- безработицата расте, като в отделни общини от областта остава значително по-висока от средната за страната;
 - съществува относително добре изградена техническа инфраструктура, но голяма част от нея се нуждае от модернизация, за да отговаря на съвременните изисквания – не добре поддържана пътна мрежа, амортизирана водопроводна мрежа, не доизградена канализационна мрежа и пречиствателни

Всичко това налага от една страна целенасоченото използване на природните дадености на района и превръщането им в туристически дестинации, места за отдих и развлечения, а от друга – планирането на дейностите по начин, който позволява устойчивост във времето и съхраняването им за идните поколения. Една от стъпките в това отношение е разработването на Планове за управление на защитените територии, една от които е ПЗ „Деветашката пещера“.

1.18.2. Селищна мрежа.

В рамките на природната забележителност не попадат населени места или селищни образувания. Най-близко разположените населените места са село Дойренци на 5 км, село Деветаци на 6 км, град Ловеч на 17 км, град Плевен – на 39 километра и Пордим – на 22 километра от входа на пещерата.

1.18.3. Техническа инфраструктура, застоени площи, сгради.

До самата Деветашка пещера се стига по отклонение – вдясно от главен път, клас 2 “Ловеч-Летница” (отклонението е разположено между селата Дойренци и Александрово). Отклонението за пещерата е с дължина 380 метра. От 2011 г. във връзка със снимките на фирма „Непобедимите 2“ е изграден бетонен мост, водещ към пещерата. По настояване на природозащитни и експертни организации и след предписание на РИОСВ на мостът е изграден бетонен праг, който не позволява достъпа на автомобили в пещерата. Входът на пещерата се намира на 20 м до път III клас Ловеч-Деветаци и на 1,6 км до ЖП линия Троян – Свищов. На територията на природната забележителност няма сгради с изключение на КПП, разположено при входа на Деветашката пещера. Съществувалите в миналото цистерни за складиране на гориво и други съоръжения са били отстранени през 90-те години. Понастоящем строителството е забранено на територията на защитената територия. Единствените сгради в непосредствена близост до защитената територия се намират в поземлен имот 21823.180.66 по кадастралните регистри на с. Дойренци. Това са 3 сгради и 35 - метров тухлен комин, които са били построени от Министерство на отбраната и понастоящем са изоставани и в процес на саморазрушаване. Със заповед № 1193 от 17.08.2009 г. на Кмета на община Ловеч е наредено разрушаването на сградите от страна на МО, което към момента на разработване на Плана не е осъществено. За въпросния имот са направени постъпки от община Ловеч за предоставянето ѝ, за целите на изграждане на посетителски център и друга съпътстваща инфраструктура за посетителите на Деветашката пещера.

1.18.4. Селско стопанство

В защитената територия на практика не се развива земеделие. Животновъдство няма, с изключение на пашуване на овце от близко разположеното село.

Прилежащи територии

По отношение на прилежащите територии, по данни на Община Ловеч, те са със следното ползване:

- Землище на с. Деветаци: ниви – 18 907 дка, пасища – 8940 дка, ливади – 2418 дка, трайни насаждения 1465 дка (лозя и овощни градини). Основните отглеждани култури са пшеница, ечемик, слънчоглед, царевица, рапица. В селото не са регистрирани едри преживни животни. Отглеждат се 829 дребни преживни животни и 35 броя едрокопитни животни.

- Землище на с. Дойренци: ниви – 26 305 дка, пасища – 1476 дка, ливади – 370 дка, трайни насаждения – 2358 дка (лозя, сливи, череша). Основните отглеждани култури са пшеница, ечемик, слънчоглед, царевица, рапица. В Селото се отглеждат 50 едри преживни животни, 427 дребни преживни животни, 30 броя едрокопитни животни.

Отглеждането на част от земеделските култури е свързано с използването на препарати за растителна защита, което има отношение към видовете, опазвани в ПЗ „Деветашка пещера“ – като например птиците и прилепите. По отношение на животновъдството, отношение към обекта има пашата на животни от село Дойренци.

1.18.5. Горско стопанство.

Състоянието на природните местообитания на територията на ПЗ е подробно описано в *Точка 2.15.* и *Точка 2.16.*

На територията на ПЗ липсват горскостопански дейности освен почистване на просеката на електропровода преминаващ през защитената територия. Регистрирани са отделни браконьерски дейности покрай пътя за с. Деветаки, както и по туристическите пътеки в ПЗ. Липсата на горскостопански дейности може да се обоснове с вече изсечената в близкото и далечно минало едроразмерна дъбова дървесина. Естественото възобновяване в горите в момента е отлично и на доста места представлява силна опасност за загуба на тревни природни местообитания от всякакъв тип. Липсват установени епизоти и др. вид заболявания или каламитетни нападения. Поради плътната вертикална и хоризонтална структура на дървостойките липсват видими следи от снеговали, снеголоми, ветровали, ветроломи, суховършия и др. Участието на неместните дървесни видове е описано при описанието на флората вкл. е приложена и карта на разпространението. Основни инвазивни неместни видове са ясенолистен явор, акация, евроамериканска топола и др. разпространени предимно покрай реката.

Поради активното изсичане на дървесната растителност през последното столетие довело до нейната пълна промяна в района, липсват стари и хралупати дървета. В повечето случаи дървостойките са на средна възраст 40 – 60 г., отделни екземпляри над 90 г. предимно полски бряст единично покрай пътя за с. Деветаки.

Районът е особено опасен за горски пожари поради ранното изсичане на растителността и приключване на вегетацията. Особено опасни от унищожаване от пожари не са горските територии, тъй като те и без това многократно са унищожавани чрез изсичане, а степните и полустепни природни местообитания, които в района достигат южната си граница на разпространение.

Препоръчително е в бъдеще да се извърши специализирано противопожарно устройство на територията и да бъдат проектирани противопожарни съоръжения с цел опазване на ценните и приоритетни за опазване природни местообитания.

Препоръчително е да се помисли и за проектиране на дейности по възстановяването на коренната и почти напълно унищожена за района горска растителност (природни местообитания) от космат дъб и благун в комплекс със съществуващи ксеротермни гори, както и проект за премахването на чуждоземните дървесни видове, и постепенната им подмяна с местни такива водещи до възстановяване на крайречните върбово - тополови лонгози.

1.18.6. Лов, риболов и събиране на природни продукти.

Лов

В района на природната забележителност се ловува основно дива свиня (*Sus scrofa*), пъдпъдък (*Coturnix coturnix*) и зеленоглава патица (*Anas platyrhynchos*), която е в изобилие през зимните месеци в тази част на р. Осъм. Основният ловен обект в района е дивата свиня, тъй като тя предпочита разположените там нискоствъблени гори за укритие и хранителна база. Видът предпочита източната и по-спокойна част на защитената територия в района на Изворски дол. През есенните месеци се активизира и по левия бряг на реката, където има огромни обработваеми масиви. В тях видът е уязвим и по тази причина се храни в тези райони през най-тъмната част на денонощието, и бързо ги напуска по посока на пещерите. Дивите свине посещават

и разливите около р. Осъм, където се калят и хранят с грудки и корени. В района са разпространени масово и други бозайници, които обаче не са предмет на активен лов.

Риболов

Рекичката, извираща от Деветашката пещера няма условия за риболов. Такъв е възможен и често се практикува на разположената непосредствено до пещерата река Осъм, която на практика пресича защитената територия.

Чисто административно – река Осъм е изключена от територията на защитената местност, въпреки че представлява неразделна част от комплекса, обект на опазване.

В реката се срещат следните видове риби – потенциално представляващи интерес за риболовците: речен кефал (*Squalius cephalus*); уклей (*Chalcalburnus chalcoides*); скобар (*Chondrostoma nasus*); черна мряна (*Barbus meridionalis petenyi*); чера мряна (*Barbus barbus*); обикновена кротушка (*Gobio gobio*); говедарка (*Alburnoides bipunctatus*); каракуда (*Carassius spp.*); морунаж (*Vimba vimba*); червеноперка (*Scardinius erythrophthalmus*); речен костур (*Perca fluviatilis*); щука (*Esox lucius*).

Подробно описание на състоянието на техните популации в района и значението им за любителския риболов, е представено в *Приложение 13*.

Събиране на природни продукти

На територията на Природната забележителност са установени 122 вида лечебни растения според приложението на Закона за лечебните растения от 37 семейства (*Приложение 7*). На територията на ПЗ не се извършва организирано ползване на този ресурс, освен инцидентно събиране от физически лица по време на туристическите посещения. В *Приложение 6* е даден общия състав на срещаните се на територията на природната забележителност видове.

В района на природната забележителност за лични нужди се събират по-често видовете: бял равнец (*Achillea millefolium*), жълт равнец (*Achillea clypeolata*), жълт кантарион (*Hypericum perforatum*), водна мента (*Mentha aquatica*), лечебен камшик (*Agrimonia eupatoria*), обикновен риган (*Origanum vulgare*), черен бъз (*Sambucus nigra*), обикновен глог (*Crataegus monogyna*), обикновена шипка (*Rosa canina*), полска къпина (*Rubus caesius*). По рядко се събират планинска чубрица (*Satureja montana*), бодлив гръмотрън (*Ononis spinosa*), влакнеста лайкучка (*Matricaria trichophylla*), горски слез (*Malva sylvestris*), обикновена вратига (*Tanacetum vulgare*), родилна трева (*Cardaria draba*), черен оман (*Symphytum officinale*). Всички тези растения към момента на разработване на плана се събират в малки количества и предимно спорадично.

1.18.7. Туризм, рекреация, спорт и услуги.

Природната забележителност е обект на интерес от туристи целогодишно.

Най-висока е посещаемостта през летните месеци, в периода юни – септември. Най-многобройни са посещенията през почивни дни и официалните празници.

До момента не е водена точна статистика за броя на посетителите и за тях може да се съди по приходите от продажбата на билети. Входната такса е определена на базата на общинска Наредба за определянето и администрирането на местната такса и цени на услуги на територията на община Ловеч (чл.2, ал.9). Според Наредбата цената на билета за обекта е 2 лева, за групови посещения над 15 лица – 1 лев, за групови посещения на ученици и студенти над 15 лица – 0,50 лв, за деца до бг., инвалиди и пенсионери – без заплащане.

Според данни на Община Ловеч, приходите от продажба на билети за посещение на Деветашката пещера за период от 9 месеца (април – декември 2013 г.) са 58 741 лв. Вероятната цифра на посетителите, определена на база приходи е над 30 000 посетители. Предвид сравнително скорошното построяване на мост към пещерата и факта, че много туристи все още не са запознати с това, че тя е достъпна може да се очаква увеличаване на туристопотока в пещерата.

Така за 2014-та година вероятно обектът ще бъде посетен от над 50 000 български и чуждестранни граждани от всички възрасти. Допълнително за увеличаване на посещаемостта ще допринесе и подобряване на съпътстващата инфраструктура, за което община Ловеч е направила постъпки, както и цялостното подобряване на туристическия продукт.

През 2014г. пещерата е включена в списъка на „100те Национални туристически обекта в страната“, което допълнително ще допринесе за увеличаване на нейното популяризиране и посещаемостта.

1.18.7.1. Регионални и Общински стратегии, програми и планове за развитие на туризма.

Отношение към стопанисването на обекта имат следните стратегически документи на национално, областно и общинско ниво:

Регионални планове и програми.

- Проект на Регионален план за развитие на Северозападен район 2014 – 2020 г.;
- Областна стратегия за развитие на област Ловеч 2014 – 2020 г.;
- Програма за закрила и развитие на културните институти в Община Ловеч 2014 – 2020 г.;
- Общински план за развитие на Община Ловеч, 2014 – 2020 г. (разработва се в момента);
- Програма за развитие на младежките дейности в община Ловеч 2014 – 2020 г.

Допълнителна информация за отношението им към обекта е представена в Приложение 3.

1.18.7.2. Туристически маршрути.

Маршрути на територията на ПЗ – поради малката площ на защитената територия, в нея няма реални, цялостни туристически маршрути – между различни обекти. На нейна територия има множество пътеки, използвани от посетители. За целите на ПУ е разработен препоръчителен туристически маршрут от входа на пещерата до повърхността над „Окната“ и обратно, който е добре да бъде маркиран и използван преимуществено от посетителите.

Туристическият маршрут на територията на ПЗ „Деветашка пещера“ е представен в **Карта 12**.

1.18.8. Туристическата дейност и рекреационните ресурси в прилежащата на природната забележителност територии.

Поради малката площ на защитена територия, ПЗ „Деветашката пещера“ трябва да се разглежда в контекста на предпоставките за развитие на туризма в цялата община и Област Ловеч. Те са свързани с:

Защитени територии и други природни обекти

На територията на Ловешка област се намира по-голямата част от Националния парк (НП) „Централен Балкан“, който е с обща площ 71,669.5 ха. Паркът е създаден за опазването на уникални, саморегулиращи се планински екосистеми, със специфично видово разнообразие. Той е сред най-ценните и най-големи територии в Европа, от категория II по Скалата на международния съюз за опазване на природата и природните ресурси (IUCN).

В Деветашкото карстово плато се намират едни от най-големите пещерни комплекси в България и почти всички други видове карстови форми.

Районът на с. Крушуна е определен за моделен район на карстови защитени територии в България с оглед на тяхното устойчиво развитие. Тук се намира природната забележителност „Маарата“, с площ 5,7 ха, част от лесопарк „Маарата“ с площ 430 дка.

До село Брестница се намира пещерата Съева дупка, обявена за национален туристически обект. Тя е образувана преди повече от 1 милион години от тектонски варовици. Дължината ѝ е 400 метра, с височина от 5 до 17 м. Неповторимите пещерни образувания - сталактити, сталагмити и сталактони, я превръщат в истински подземен дворец.

В околностите на гр. Луковит се намират красивия каньон на р. Златна Панега, уникални скални образувания в Карлуковското карстово плато и др. В района са проучени общо 240 пещери, които са обект на изследване на Българската федерация по спелеология и Световната спелеоложка общност. За осигуряване на достъпност и опознаване на природните забележителности към тях водят новоизградени екопътеки.

Културно-историческото наследство

Паметниците на културата с местно значение на територията на община Ловеч по последни данни от Националния институт за недвижимо културно наследство са 376. По категория са архитектурно-строителни, ансамблови, археологически, художествени и исторически. Като обекти това са предимно къщи, църкви, предримски и римски селища от Античността. Всички тези паметници на културата са носители на историческа памет, и ако са от съществено значение за населеното място, в което се намират е препоръчително те да бъдат социализирани. Важни туристически обекти са Архитектурно - исторически резерват „Вароша“, паметникът на Васил Левски, Ловешка средновековна крепост, старата градска баня „Дели Хамам“, храм „Света Неделя“, храм „Успение Богородично“, етнографски комплекс – Драсова и Рашова къщи, покрития мост на майстор Кольо Фичето, историческо място „Къкринско ханче“, архитектурно-исторически резерват „Старо Стефаново“.

Места за отдих и рекреация

В близко разположения град Ловеч, такива са Алеята на космонавта, алеята „Баш бунар“ и парк „Стратеш“, зоопарка в град Ловеч. Зелената система в град Ловеч не е развита напълно и има нужда от доразвиване и повишаване на качеството.

Условия за настаняване на туристи, анализ на посещаемостта

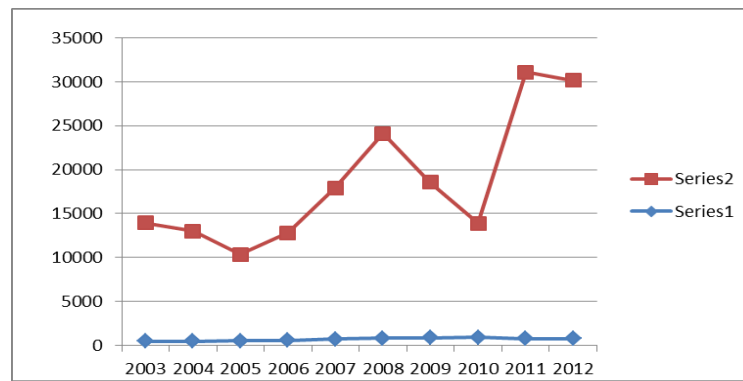
За приемане на туристи на територията на Общината има места за настаняване - 23 места с 800 легла. Към 01.09.2013 г. в Общината няма данни за къмпинги, бунгала, апартаменти за гости, почивни станции, пансиони, хостел и мотели. Налчни са 9 хотела с общо 646 места, 3 семейни хотела с 39 места, 3 “стаи за гости” с 41 места, 8 къщи за гости с 74 места.

Категоризирани са 273 заведения за хранене и развлечения: като ресторанти работят – 37 обекта, като заведения за бързо обслужване – 64, питейни заведения – 147, кафе сладкарници, кафетерии, кафенета и др. – 20, нощни барове и дискотеки – 5.

Таблица 27. Данни за реализираните нощувки в средствата за подслон и местата за настаняване в Община Ловеч през периода 2003 – 2012 година.

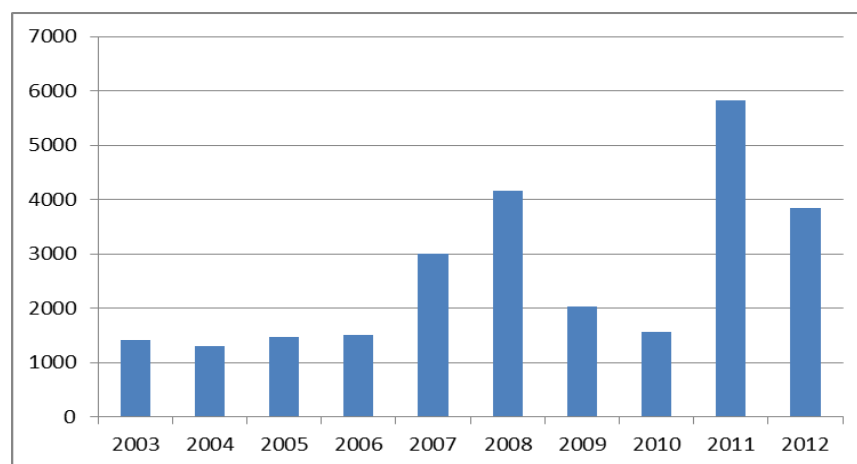
Година	Капацитет	Ръст (%)	Брой нощувки	Ръст (%)	Брой чужденци	Ръст (%)
2003	456		13462		1425	
2004	482	5,70	12505	-7,11	1305	-8,42
2005	510	5,81	9852	-21,22	1467	12,41
2006	587	15,10	12214	23,97	1511	3,00
2007	712	21,29	17191	40,75	3006	98,94
2008	785	10,25	23312	35,61	4165	38,56
2009	853	8,66	17689	-24,12	2035	-51,14
2010	918	7,62	12977	-26,64	1574	-22,65
2011	765	-16,67	30331	133,73	5820	269,76
2012	762	-0,39	29411	-3,03	3839	-34,04

Фигура 12. Налична база за настаняване. Източник НСИ.

Анализът на данните показва, че в периода 2003 – 2012 г. е налице ръст на настанителната база (близо 1,67%). Броя на реализираните нощувки е силно динамичен като през 2010 г. пада на нива от преди 2003 г., за да реализира ръст и надхвърли 30 000 нощувки през 2011 г.

Фигура 13. Брой на посещения от чужденци.

Броя на посещенията на чужденци е динамична величина като се наблюдава пик през 2011 г. С ръст от 270%.

1.18.9. Карта на туристическите маршрути – карта на туристически маршрут, препоръчителен за територията на природната забележителност е представена на **Карта 12**.

1.18.10. По-значими дейности и занаяти в района

В района са развити занаяти като златарство, дърворезба, грънчарство, иконопис, кожарство и други художествени и приложни занаяти. Аналогично на територията на цялата страна може да се твърди, че голяма част от занаятите западат, което е свързано с пазарното търсене на техните произведения, както и с умирането на старите майстори и изчезването на техните умения. Предвид наличието в региона на архитектурни комплекси и населени места със съхранена и автентична архитектура, занаятите имат потенциала за представянето си и предлагане като сувенири и произведения на изкуството, потенциални потребители, на които са на туристи, и посетители на тези обекти. Така например, в град Ловеч центрове за представяне на занаятите са: покритият мост на Кольо Фичето и архитектурно - историческия резерват "Вароша". Представителни за района са Тревненската живописна школа (в Трявна съществува музей на иконописа) и троянската керамика. Наличието на съхранени занаяти и тяхното подходящо представяне е от голямо значение за цялостното представяне на района като туристическа дестинация и е предпоставка за увеличаване на посещаемостта от български и чуждестранни туристи.

1.18.11. Информираност на обществеността за природната забележителност и отношението към него.

1.18.11.1. Информационна дейност, образователни проекти и програми, производство и разпространение на информационни и рекламни материали за природната забележителност, работа с медии и др.

До момента не са провеждани специално социологически проучвания, насочени към проучване на информираността на гражданите за обекта. До момента са извършени следните дейности, за популяризирането на обекта и неговото значение:

- информационни табели на територията на природната забележителност (табели, изработени по проект на Сдружение „Деветашко плато“; табела за прилепите, изработена от БФБ; табела за пещерата, изработена от Община Ловеч);
- „Балканът – вълшебната планина. Регион Ловеч“ – брошура изработена в сътрудничество с Областна администрация – Ловеч, Регионална Туристическа Асоциация „Стара планина“, Тур Клуб Ремарк – 2003 – 2004 г.;
- „Добре дошли по Пътя на слънцето“ - Издание/брошура изработена от РТА „Стара планина“ и Община Ловеч – 2004 г.;
- информационна брошура – Ловеч и забележителности, издадена от Община Ловеч – 2004 г.;
- дипляна със снимков материал и кратка информация за Деветашката пещера;
- дипляна със снимков материал и кратка информация за Крушунски водопад;
- плакат с подобрени атрактивни снимки от двата обекта;
- биогеографски каталог "Деветашко плато".

Филми

- филм - импресия, посветен на красотата и уникалността на природните шедьоври от Деветашкото плато.

Проекти

- Проект "Карстов комплекс Деветаки - Крушуна" - разработен от Сдружение Асоциация за граждански инициативи "Лотос". Реализиран през 2002 г. с финансовата подкрепа на Фондация "Тайм" по проект, финансиран от Института за устойчиви общности по програма "Демократична мрежа" на Американската агенция за международно развитие. Времетраене на проекта - 6 месеца.
- Проект „Прозорец към света“ на Сдружение „Деветашко плато“, финансиран от Norway Grants - Норвежка програма за сътрудничество, на обща стойност 136 000 евро. Срок за изпълнение: 22 месеца (Април, 2009 – Януари, 2011 г.). Целта на проекта е създаване на центрове за информация и услуги в деветте села от Деветашкото плато и развитие на устойчив туризъм в региона. Дейностите включват: Създаване на туристически и информационни центрове в селата Агато̀во, Брестово, Горско Сливово, Деветаки, Крамолин, Крушуна, Къкринa, Кърпачево и Тепава. Изграждане на модерна туристическа инфраструктура, едноседмично училище сред природата за 15 младежи и др.
- Проект „Устойчиво развитие на туризма чрез ефективен маркетинг и реклама на разнообразни и атрактивни туристически продукти и услуги“ – проект на Община Ловеч, финансиран от Оперативна програма „Регионално развитие 2007 – 2013 г.“ Целта на проекта е създаването на туристически продукт, обединяващ различни материални и нематериални компоненти от територията на общините Ловеч, Троян, Летница и Априлци и включващ разнообразни елементи от културния и СПА туризъм, еко, природен и селски туризъм, спортен, приключенски, опознавателен, религиозен, кулинарен.

Организации

Неправителствени организации, работещи за популяризирането на региона са: Сдружение „Съвет по туризъм“, град Ловеч; Сдружение „Деветашко плато“; Туристическо дружество „Стратеш“; Сдружение за общественополезна дейност „Екомисия 21 век“.

В района, дейности имат и национални неправителствени организации, сред които: ФПС „Зелени Балкани“; Българско дружество за защита на птиците – БДЗП; Дружество за защита на хищните птици – ДЗХП.

1.18.11.2. Възможностите за ползване/обособяване на съществуващи информационно-туристически центрове до природната забележителност и град Ловеч за информиране на гости, туристи, местното население и обществеността за природната забележителност, биологично разнообразие и възможности за туризъм.

За целите на управление на защитената територия и превръщането ѝ в туристическа дестинация е необходимо изграждането на посетителски център, както и подобряване на информираността на гражданите за обекта. Туристическия център трябва да бъде разположен в близост до обекта. За целта Община Ловеч е направила постъпки за предоставянето и на имот – публична-държавна собственост.

1.19. КУЛТУРНО-ИСТОРИЧЕСКО НАСЛЕДСТВО.

Обща информация

Уникалните дадености на Деветашка пещера са описани от пътешественици и учени. Първите археологически проучвания са проведени през 20-те години на ХХ в., които с прекъсвания продължават и до днес.

Деветашка пещера е част от археологически комплекс, включващ самата пещера и разположената срещу нея „селищна могила“ (на левия бряг на река Осъм).

Една част от придобитите артефакти по време на археологическите проучванията, се съхраняват в НАИМ при БАН - София, друга част във фонда на Регионален исторически музей - Ловеч. В своята цялост, находките оформят различни колекции културни ценности, свързани с материалната и духовната култура на обитателите на пещерата: каменни, кремъчни, костни, от рог, керамични (от глина), изделия на металопластиката и др.

Влияние върху материалната и духовна култура на племената и общностите населявали Деветашка пещера и района около нея, оказват климатични промени и приемствеността в археологическите култури (автохтонно население, миграционни процеси и т.н.). Целият този спектър от проблеми се намира на различни нива на проучване.

Деветашка пещера е населявана последователно (или с хиатуси – прекъсвания), в продължение на хилядолетия: от средния палеолит (70 хил.г.пр.Хр.) до края на I хил. пр.Хр. и използвана през периода I - V век., VII - VIII в., XII - XIV в.

В началото на вюрма пещерата е била наводнявана, без обаче водите на р. Осъм да са достигали праговете на централната зала. През вюрма, съответстващ на късния палеолит, р. Осъм продължавала да се врязва в леглото си. След този период условията в пещерата се влошават в резултат на обилните валежи, мразовитите зими, корозионната дейност продължава. Пещерата е силно навлажнена. През този период, за дълго време не е била обитавана.

През неолита следва затопляне и човекът отново заселва пещерата. В края на неолита и началото на енеолита климатът отново захладва, захладане продължаващо и през бронзовата епоха. В края на бронза настъпва слабо затопляне. През следващите исторически епохи условията за живот в пещерата са благоприятни.

Студеното въздушно течение, проникващо през Окната, отворите и входа, е принудило първите обитатели да се заселят около входовете на двата клона и част от централната зала.

Дължината на пещерата е около 2,5 км (2442 м). Обща площ 20 400 м². Максималната ѝ височина от около 60 м, на места 100 м (при отвора Кошеричето). Разгърнатата ширина 130 метра. Съставена е от 1 голяма ЗАЛА с площ от около 20 дка и 2 ГАЛЕРИИ: дясна – с площ около 960 кв. м. и лява (главна), с дължина около 2 км.

Проучвания

Целенасочени проучвания на пещерата започват през двайсетте години на ХХ в. През 1921 г. е посетена от проф. Гаврил Кацаров. През 1927 г., Васил Миков по инициатива на Гено Иванов, учител по история в гимназията в Ловеч, с помощта на ученици прави два малки сондажа срещу големия отвор, недалеч от входа на дения клон. Резултатите от тези първи проучвания показват, че Деветашката пещера е обитавана от неолита до края на желязната епоха. Разнообразните материали и възможността за запазени останки и от старокаменната епоха водят до нови сондажни проучвания през 1950 г. Те са ръководени от Васил Миков и Николай Джамбазов. Тогава са направени два сондажа, разположени на около 200 м от входа на пещерата, в самото начало на десния клон. През 1952 г. разкопките продължават, но те вече имат спасителен характер, тъй като в пещерата са започнали изкопни работи във връзка с превръщането ѝ в склад за горива. За около шест месеца е разкопана площ от около 2100 кв. м. Незасегнати остават малки участъци в началото на входа на пещерата под първия отвор на тавана, при дясната гънка на скалата в предверието на сухия клон и малък сектор непосредствено до дясната стена в предверието на водния клон. В различните части са установени културни останки от средния палеолит до Втората Българска държава включително.

Проучвателите (В. Миков и Н. Джамбазов) изрично подчертават, че културните останки в пещерата тогава не са окончателно изчерпани. При изравняването на площадките на някои места е достигната скалата, на други – до плейстоценовите наслаги или са разчистени само пластове от по-късните епохи. Под новосъздаденото равнище остават, особено в централната зала, недопроучени пластове и днес значителна част от ранните археологически пластове се намират под съвременния насип в централната зала и преддверието на сухия клон.

През 1992 г. поради запланувания демонтаж на съоръженията (цистерни за петрол и други) и свързаните с това операции, които заплашват от унищожение малкото останали непокътнати културни останки, започва провеждането на спасителни археологически разкопки под ръководството на Младен Стоянов. От 1993 г. разкопките преминават под ръководството на Венцислав Гергов и продължават с прекъсвания до 2005 г. През първите няколко години (1992 – 1995 г.) те са съсредоточени върху могилообразно възвишение, разположено на десния бряг на рекичката, непосредствено в началото на пещерата, като обхващат площ от 375 кв. м. Резултатите от тези проучвания допълват и носят нова информация за живота и дейностите на хората през различните периоди в пещерата. В тази част е разкрита и проучена част от жилище от времето на късната каменно-медна епоха, със запазени на място подиум с керамични съдове върху него, хромелно съоръжение (ръчна мелница) и пещ. Документирани са части от основи на стени, изградени от ломени камъни на кал, вероятно части от разрушени жилища от късножелязната епоха. Проучени са десет гроба от времето на Късната античност (IV-V век) и Средновековието (XIII-XIV век), както и голям брой ями с различна форма и размери датиращи от XIII-XIV век.

През 1996 г. са заложили два нови сондажа. Сондаж I е разположен на 50 м от входа, в непосредствена близост до лявата стената на пещера, където през 1994 г. е направен иманярски изкоп с багер. Сондаж II (под ръководството на д-р Стефанка Иванова) е разположен в десния сух клон на пещерата. В Сондаж II са документирани три строителни хоризонта от късния енеолит. Във втория хоризонт от горе на долу е открит гроб на дете на възраст около 10 – 12 години. В областта на лявото му рамо са открити и две керамични чаши.

През следващите няколко сезона (1997 г., 1999 г., 2004 г. и 2005 г.), разкопките продължават в Сондаж I, който обхваща 75 кв. м. Тук е документиран запазен културен пласт с дебелина 3,20 м, в който са разграничени девет строителни (жилищни) хоризонта, датиращи от времето на късния неолит (1), ранния халколит (2), късния халколит (3) и т.нар. преходен период между каменно-медната и ранната бронзова епоха (3). Разкрити са части от жилища с част от прилежащия им инвентар (керамични съдове, различни оръдия, изработени от камък, кремък, кост, рог и мед) и съоръжения (пещи, ръчни мелници). При проучванията през 2004 г., непосредствено до лявата стена на пещерата, върху пода на жилище от т. нар. преходен период между каменно-медната и ранната бронзова епоха е открит и гроб на дете.

Културни напластявания

Обектът представлява многослойно праисторическо селище. Само в предверието на десния клон са разкрити последователно напластявания от почти всички епохи. В резултат на проучванията е установено, че културните напластявания са достигали от 0,30 до 5,5 м. В тези културни пластове са открити останки от жилища, огнища, светилище, гробове и многобройни находки (от камък, кремък, кост, рог, глина и метал) свързани с бита и поминъка на обитателите ѝ.

В пещерата са проучени селища и структури от следните периоди:

Палеолит (старокаменна епоха) – среден (70 - 40 хил.г.пр. Хр.) и късен (40 - 10 хил.г.пр. Хр.).

Неолит (новокаменна епоха) - VI хил. пр. Хр.

Енеолит (халколит, каменно-медна епоха) - V хил. пр. Хр.

Бронзова епоха – III - II хил. пр. Хр.

Желязна епоха – I хил. пр. Хр.

Римска епоха – II - III в.

Късна античност – IV - V в.

Средновековие – VII - VIII в; XII - XIV в.

Палеолит (старокаменна епоха).

През най-дългият период от човешката история, какъвто се явява старокаменната епоха, Деветашката пещера е посещавана и обитавана многократно от малки групи хора. При проучванията през 1952 г., културни останки от палеолита са открити в началото на левия клон и в предверието на десния клон. В левия клон са разграничени два пласта, долния от които е от средния палеолит, а горния, както и този от преддверието на десния клон са от времето на късния палеолит. Откритите находки са главно кремъчни оръдия и кости от различни животни като от пластовете от късния палеолит, произхождат и неголям брой костени острия.

Среден палеолит (около 70 хил. години) – това е периода, в който се развиват неандерталските популации в Европа. В културно отношение, откритите в Деветашката пещера оръдия се отнасят към атипичния Шарентиен и типичния Мустериен. Кремъчния ансамбъл от пещерата намира типологически паралели, както в съседните балкански земи, така и в някои западноевропейски ансамбли.

Късен палеолит (около 25 – 20 хил. години) – това е вече времето на вида *Homo sapiens sapiens*. Находките от Деветашката пещера от този период се свързват с Граветската култура.

Неолит (новокаменна епоха) – VI хил. пр.Хр.

Новокаменната епоха е свързана с първите земеделски цивилизации в Европа. В края на VII – началото на VI хил. пр. Хр. Вече са култивирани някои видове житни и бобови растения, опитомени са кучето, овцата, козата, говедото и свинята. Това води до трайно усядане и възникване на първите селища. Появата на първите огладени каменни оръдия дава името на епоха – неолит. От началото на неолита са и първите съдове, изработени от глина. Регистрираният културен пласт от неолита в Деветашката пещера е сравнително тънък. Той е проучен само в преддверието на десния клон на пещерата и отчасти в централната зала. Обхваща площ от около 250 кв. м и е с дебелина до 0,80 м. Състои се от три тънки, последователни, различни по състав прослойки. Откритите материали са от времето на ранния и края на късния неолит.

Ранен неолит. Най-ранния неолитен пласт е документиран в дъното на централната зала и в преддверието на десния сух клон на пещерата. Разкрити са основи на шест пещи. Те са изградени от дребни речни или варовикови камъни и фрагменти от съдове, замазани отгоре с тънък слой глина. При някои са установени по 4 – 5 последователни измазвания (поправки) на основата. Открити са многобройни оръдия и предмети от камък, кремък, кост и рог, както и предимно фрагментирани керамични съдове. Сред последните се отличава една група, изработени от добре пречистена глина, с полирана, светлокафява или червена повърхност, част от които са украсени с бяла рисунка. Върху фрагмент от горната част на паница са запазени изображения на свастики, които са най-ранното известно рисувано изображение на знака в Европа. С времето на ранния

неолит се свързва и открития през 1927 г. гроб на 25 – 30 годишен мъж, положен в свита позиция наляво.

Късен неолит. Засеченият на места културен пласт от този период достига дебелина 0,10-0,15 м. Откритите материали, свидетелстват за обитаване в самия край на периода или прехода към ранния халколит. При проучванията през 1996 – 1999 г. в границите на заложения Сондаж I, най-долният достигнат пласт е от края на периода (култура Вадастра и фаза Болентиниану на култура Боян).

Енеолит (халколит, каменно-медна епоха) – V хил.пр.Хр.

Най-голямото поселение в пещерата е от времето на каменно-медната епоха. Халколитния пласт в Деветашката пещера е най-дебел (на места достига до 1,60 м) и заема и най-голяма площ. Жилищни нива от халколита се срещат почти навсякъде в пещерата. При проучванията през 1950 – 1952 г. са документирани следи от много пещи, но поради бързото разкопаване, следствие на изключително кратките срокове, не са направени точни наблюдения за установяване броя на строителните хоризонти, както и разположението на жилищата. Тогава са разкрити и проучени три сигурни жилища. Две от тях са разположени в привходната част, в близост до първия отвор на тавана и едно, непосредствено до рекичката недалеч от левия клон. Те имат правоъгълна форма и размери: дължина 5 – 6 м и ширина 4 – 5 м и са били изградени в характерната за периода колово - плетна конструкция, измазана с глина, примесена със слама. На пода на едно от жилищата е открита и част от овъглена мрежа, изплетена от ленено въже и използвана вероятно за лов на дивеч. По време на разкопките са открити голям брой цели и фрагментирани керамични съдове, каменни и костени оръдия, медни шила, медна кукичка за въдица и други дребни находки от камък, кост и глина.

Керамичните находки от късния халколит, открити в Деветашката пещера показват, че през този период долината на река Осъм се явява контактна зона между двата големи културни комплекса – Коджадермен – Гумелница – Караново VI и Криводол – Сълкуца – Бубани.

Последните проучвания в периода 1992 – 2005 г. дават възможност за прецизиране на стратиграфията. Установени са пет жилищни нива от каменно-медната епоха – две от периода на ранния халколит, три от късния халколит, както и три от финалния етап.

От изключително значение са документиранияте три строителни хоризонта от самия финал на епохата (т.нар. преходен период между каменно-медната и ранната бронзова епоха), един от най-слабо проучените и дискуссионни периоди на Балканите. Откритите части от жилища от този период със запазени пещи с неколкостепенни (до 10), последователни преправки на основите, свидетелстват за трайно обитаване на пещерата през този период, което не беше известно до започването на проучванията през 90-те години на XX век.

Бронзова епоха

Културният пласт от бронзовата епоха е ограничен в дясната половина и близо до стената на преддверието на десния клон на пещерата. Обхваща площ от около 200 кв. м, дебелината му достига до 1,20 м.

Документирани са полуразрушени части от пещи или хромели, тънки прослойки от подова мазилка и петна от пепел. Установените части от подове, представляват тънки, добре подравнени, слабо изпечени слоеве от бледожълтеникава глина. Липсата на ясни следи от жилища, показва, че са съществували леки постройки, в които основно място е заемало огнището. Долният пласт се отнася към средната, а горният – към късната бронзова епоха.

Откритата в пласта от късната бронзова епоха каменна пота-лъжица, както и бронзово ножче и бронзов сърп, предполагат извършването на някои металообработващи дейности на място в пещерата.

Откритите при проучванията през 1992 – 1996 г. шест върха и четири найкрайника за стрели, изработени от рог, макар и без ясна стратиграфска позиция, са важно свидетелство за контактите на траките от региона през този период с културите от делтата на Дунав и Северното Черноморие.

Желязна епоха

Културният пласт от желязната епоха заема по-голямата част от централната зала и преддверието на сухия клон. Той е документиран върху площ от около 800 кв. м, а дебелината му е от 0,20 до 1,60 м. При проучванията през 1950 – 1952г. в него са разграничени два стратиграфски пласта, в които са документиранни следи от жилища с останки от огнища и подови замазки, цели и фрагментирани керамични съдове, оръдия от бронз и желязо, накити и други битови предмети.

Ранножелязна епоха (XI – VI век пр. Хр.)

Пластът от ранножелязната епоха е ограничен само в преддверието на сухия клон и в дъното на централната зала. Той заема площ от около 180 кв. м., а дебелината му е 0,30 – 0,50 м.

Късножелязна епоха (късен елинизъм, II – I век пр. Хр.). В края на I-во хил. пр.Хр. пластът вече обхваща много по-голяма площ (от около 700 кв.м), заемащ пространството от началото на сухия клон до изворчето. Открити са останки от разрушени огнища и значително количество керамични съдове. Сред най-интересните находки от този период е част от дръжка на амфора, произведена в работилница на о-в Родос, върху която има печат, който датира находката в границите на 174 – 172г. пр. Хр. Близо до изворчето, непосредствено до дясната стена на пещерата са разкрити основи на жилище, със запазени три последователни подови нива. То е имало правоъгълна форма с дължина 5,70 м и ширина 4,30 м. Входът е бил обърнат към изхода на пещерата. Намерените върху най-долното ниво фрагменти от керамични съдове датират неговото първоначално изграждане във II - I век пр. Хр. Находките открити върху второто подово ниво, сред които е и една оброчна плочка с изображение на Артемида, свидетелстват за използването на постройката и в следващия, римски период, когато на това място вероятно е имало светилище. Част от находките открити при проучванията през 1992 – 1996 г., на десния бряг на рекичката при входа на пещерата, както и документираните части от каменни основи на стени, свидетелстват за обитаване на това пространството през елинистическата епоха.

Римски период

Пещерата не е изоставена и през римската епоха. Намерени са оръдия за производство, керамика, монети, оброчна плочка и част от кривака на Херакъл. Открити са в началото на централната зала, над изворчето (на юг от него, в най-горния пласт), на площ от около 60 кв. м., с дебелина около 0,20 м. В проучена сграда на светилище е намерена мраморна оброчна плочка на богинята Артемида, яздеща сърна надясно и част от кривак на Херакъл. Според проучванията датировката ѝ се отнася от началото до края на III в. Намерени са и няколко монети от римската епоха. Две са сечени при император Септимий Север (193 – 211) в Пауталия (Кюстендил) и Анхиало (Поморие). Други два екземпляра от IV в. са на императорите Лициний баща (308 – 324) и Грациан (367 – 383). Останки от селище съвременно на светилището в пещерата са регистрирани срещу нея в м. „Братана“/„Каняк“.

Средновековие

При проучванията през 1950 – 1952 г. не е установен културен пласт от средновековието. Открити са немногочислени материали в близост до изворчето, които свидетелстват за посещаването и използването ѝ през този период, но не и за постоянно обитаване, каквото имаме в по-ранните епохи. Проведените в периода 1992 – 1996 г. разкопки показват, че при входа на пещерата е имало малък некропол от времето на Късната античност (V – VI век) и Средновековието (XIII – XIV век), разположен в близост до стената на пещерата, от който са проучени 10 гроба.

На левия бряг на р. Осъм срещу входа на Деветашката пещера (м. Каняк) е съществувал некропол от десетина могили, по-голяма част от които били унищожени при селскостопанска обработка. Три от тях са проучени през 1984 г. под ръководството на д-р Г. Китов, а датировката им е в рамките на III - I век пр. Хр. В една от могилите е открит погребален комплекс, състоящ се от голяма пръстеновидна клада, яма в средата, голяма каменна плоча в периферията и две малки огнища извън границите на кладата. Намерени са голямо количество сребърни съдове и фалери, някои от които с животинска, растителна и геометрична украса и позлата. Те са начупени или нарязани преди хвърлянето им в централната яма. Над тях са били поставени плетена желязна

ризница, два меча и четири върха за копия, шест юзди, умбо от щит, токи, приложения и др. В подмогилното пространство на една от другите могили са проучени 26 ями от I хил. пр. Хр., запълнени с керамични фрагменти, животински кости и др., както и един двоен гроб от края на II хил. пр. Хр. В могилния насип са проучени и 55 средновековни гроба (XI – XII век) със сравнително разнообразен инвентар от сребърни и бронзови накити и монети.

Непосредствено североизточно от проучените могили е регистрирано голямо селище от желязната епоха, римската епоха, късната античност и средновековието. Според предварителните данни то обхваща площ от около 45 дка.

През 1981 г. започват поетапни проучвания по научна Програма на специалисти от НАИМ при БАН-София, свързани с Палеолита и мезолита в Ловешки окръг (Н. Сираков, С. Сиракова, И. Гацов, С. Иванова. Палеолитни проучвания в Ловешки окръг – В: Археологически открития и разкопки през 1981 година, Михайловград, 1982). Събрани са материали и данни за изработване на пълен каталог на пещерите, представляващи интерес като археологически обекти, с възможности за установяване на стратиграфията им, както и за перспективите за извършване на системни проучвания.

На базата на написаното по-горе може да се обобщи, че обекта има важно историческо и археологическо значение.

Проблеми, свързани с опазването на историческото и археологическо наследство.

За опазване на археологическото наследство на обекта е необходимо предприемането на следните основни мерки:

- спазване на режимите и предписанията за опазване на Праисторическо селище в пещера „Окната“ (Деветашка пещера), с. Деветаки, Ловешка община, Недвижима културна ценност от „национално значение“;

- актуализиране на данните: териториалния обхват, граници на НКЦ и предписанията за опазване на територията на НКЦ; Режими на охранителните зони на НКЦ (териториален обхват на ОЗ, имоти, кадастрални идентификатори, граници на охранителната зона, предписания за опазване на територията на охранителната зона). Вписване на НКЦ в Кадастралната карта. Актуване на имотите, включени в границите на НКЦ;

- маркиране на границите на Охранителните зони на Паметника на културата „Деветашка пещера“. Актуализиране на видовете собственост в границите на защитените зони и особено в зоните за интервенции;

- отбелязване (нанасяне на границите на картен материал в цифров вид (ГИС);

- анализ на Историко-археологическите проучвания, според наличната информация: проучвания, Библиография, Справки, Картен материал – свързани с поселищното развитие на Деветашка пещера и в контекста на поселищното развитие в региона през различните исторически периоди;

- анализ и оценка на състоянието на КН/културно наследство в района (териториален контекст - КЦ, пейзаж; юридическа защита; политики на опазване, използване, управление), опазване на научна стойност и автентичност (идентификация, документиране и информационно осигуряване; консервация и реставрация, адаптация, експониране, поддръжка; популяризиране); начин на използване на културното наследство като ресурс за устойчиво развитие (създаване на специализирани карти и регистри на културните ценности; ефективно развитие на културния туризъм); добро управление на КН (създаване на институционална мрежа за управление на КЦ); програмиране на дейностите;

- провеждане на археологически проучвания в определени сектори на Деветашката пещера с възможност за документиране на запазените културни пластове за допълване и прецизиране на известната вече информация;

- провеждане на археологически проучвания (теренни издирвания, археологически разкопки и наблюдения), свързани с културния ландшафт на Деветашката пещера и при реализацията на различни инвестиционни намерения;

- връзка между изработването на ПОУ и археологическите проучвания за съставяне на археологическа карта на района;
- интердисциплинарни проучвания, свързани с поселищното развитие;
- популяризиране на феномена Деветашка пещера.

За изработването на цялостна Концепция за развитието на културния ареал, са необходими синхронизирани дейности по ЗКН и свързаната с него нормативна база, в конкретния случай по Наредба за обхвата, структурата, съдържанието и методологията за изработване на плановете за опазване и управление на единични или групови недвижими културни ценности (Приета с постановление на МС, № 45 от 25 февруари 2011), ДВ, 19, 2011; Постановление № 276 от 2 ноември 2012 г. за изменение и допълнение на Наредбата, приета с постановление № 45/2011 г., ДВ. бр. 87 от 9 ноември 2012 г.), и съответните „Минимални изисквания за структурата и съдържанието на плановете за опазване и управление на единични и групови Недвижими културни ценности“, както и синхронизиране на дейностите в плана с НАИМ при БАН, Национален институт за недвижимо културно наследство/ НИНКН и Регионален исторически музей Ловеч.

- използване на възможностите на Национална концепция за пространствено развитие за периода 2013 – 2025 г. НКПР предлага зони с концентрация на културни ценности (Централно северно Културно пространство);

- в района на Деветашка пещера, в непосредствена близост попадат и други регистрирани археологически обекти и находки, свързани с поселищното развитие на региона през различните исторически епохи и задачата на плана е те да бъдат социализирани и обвързани с инфраструктурата и да станат част от атрактивна туристическа дестинация;

- включване на НКЦ в културни маршрути. Идентификация на културни маршрути;

- подобряване на достъпа до Деветашка пещера при съблюдаване на основната цел – запазване на уникалните природни феномени, археологически ценности, местообитания на редки животински видове;

- пещерата е била винаги обект на културен туризъм. Така например в пещерите около Ловеч са намерени няколко глинени лампи от римската епоха. Смята се, че те са попаднали в тях, през този ранен период от хора, които са имали същите подбуди като нас – да се любуват на природните дадености;

- баланс на интереси между централна и местна власт и гражданско общество при опазване, използване и управление на Културното наследство, като фактор за устойчиво развитие за повишаване качеството на живота и благосъстоянието, чрез механизмите на Културния туризъм. Споделени партньорски отговорности и единни действия за постигане на целите на ПОУ на КН, решавани поетапно и приоритетно;

- идентификацията на културни маршрути трябва да бъде базирана на реални потребности на различни равнища;

Например: Културни маршрути обвързани с Пещери, по големи пътни артерии – София-Брестница – Ловеч - Деветаки; в района на Ловешко – гр. Ловеч - Деветаки – Карлуково и др.; със социализирани обекти на Културния туризъм в района – Ловеч – Къкриня – Деветаки - Крушуна и т.н.; „Деветашко плато“- зони за екологичен туризъм; маршрути свързани със съседни на Ловеч области в Северозападен район и съседните райони и т.н. За оформянето им от значение са: обслужващите центрове по трасетата на тези маршрути и съответната обезпеченост със съвременни комуникационни информационни средства; сравнително добра инфраструктура на съответните равнища; комплексни оценки по обективни показатели и т.н.

2. СЪСТОЯНИЕ НА КОМПОНЕНТИТЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА.

Оценка състоянието на компонентите на околната среда – въздух, води, почви въз основа на налични данни от проведен мониторинг в прилежащите територии.

ПЪРВА ОЦЕНКА

2.1. ЕКОЛОГИЧНА ОЦЕНКА.

Екологичната оценка е извършена на базата на събраната информация за абиотичните и биотичните елементи и социално-икономическата характеристика на защитената територия, както и степента на въздействие на негативните фактори.

Значението на територията е определено на базата на комплексен анализ по факторите уязвимост, рядкост, естественост, типичност, размери, биологично разнообразие, стабилност. Въз основа на това за всеки един от показателите, значимостта на обекта е оценена в една от следните категории „регионална“, „национална“, „европейска“, „световна“.

Оценката се базира на информацията за:

- флора, природните местообитания – съгласно *Точка 2.15*.
- фауна – съгласно *Точка 2.16*.

2.1.1. Уязвимост.

2.1.1.1. Установените видове и местообитания да се оценят от гледна точка на тяхната уязвимост от антропогенни и естествени процеси и въздействия (пожари и др): за видовете; за местообитанията; за целия природен комплекс.

2.1.1.2. Да се оцени и посочи необходимостта от мерки за премахване на фактори или намаляване на тяхното въздействие.

Таблица 28.

Компонент	Степен	Обосновка
1. ФАУНА		
1.1. Риби	Ниска	В ПЗ на практика не се срещат риби, освен случайно навлизащи от река Осъм. Няма фактори, които заплашват конкретно рибите на територията на обекта и за момента не е необходимо прилагането на специални мерки за групата.
1.2. Земноводни	Ниска	В ПЗ няма обекти/местообитания, концентриращи високи числености на земноводни (водоеми, други). Няма видове с ограничено регионално разпространение, нито фактори, които заплашват конкретно земноводните на територията на обекта и за момента не е необходимо прилагането на специални мерки за групата.
1.3. Влечуги	Ниска	Значимостта на обекта по отношение на влечугите може да се определи като „ниска до средна“. Няма фактори, които заплашват конкретно влечугите на територията на обекта и за момента не е необходимо прилагането на специални мерки за групата.
1.4. Птици	Средна	Уязвими са предимно птиците, гнездящи на територията на ПЗ и предимно тези, гнездящи по скалните венци (където безпокойството от посетителите в пещерата е най-високо). Тъй като не става дума за високи числености на гнездящите двойки, уязвимостта е определена като „средна“.
1.5. Бозайници	Висока	Обектът е от международна значимост, по отношение на бозайниците и в частност на прилепите. При липса на контрол или неспазване на

		режимите на защитената територия може да се нанесат значителни вреди на прилепните колонии, които са основният обект на защита в обекта. Прилепите са особено уязвими през периодите на зимуване и размножаване, през които пещерата е от ключово значение за тях. Високият брой на посетителите е свързан със значително безпокойство, което при липса на контрол или занижен такъв може да бъде причина за значителни негативни последици.
2. МЕСТООБИТАНИЯ	Средна	За местообитанията съществува опасност от унищожаване на крайречните и речни тревни, и горски местообитания вследствие интензивен риболов, почистване коритото на реката, добив на баластра и инертни материали; опасност от опожаряване за целия район и унищожаване на степните местообитания; опасност от интензивна паша и утъпкване. За преодоляването им е необходимо прилагането на специални мерки.
3. ФЛОРА	Средна	За флората съществува опасност от пожари и повърхностна ерозия; опасност от загуба на диагностични видове от захрастяване и залесяване на степите; опасност от изсичане на крайречните гори или тези от полски клен и полски бряст. За преодоляването им е необходимо прилагането на специални мерки. Значимостта на флората за обекта може да се определи като „средна“ – няма значими находища на редки видове, няма локални ендемити, срещащи се само в обекта и пр. По тези причини и необходимостта от прилагането на мерки е определена като „средна“.
4. ЗА ЦЕЛИЯ ПРИРОДЕН КОМПЛЕКС	Висока	Обектът е обект на значителен посетителски интерес и всички свързани с това негативни последици. Някои от групите като прилепи или птици са уязвими в значителна степен. Допълнително за това допринася и лесната достъпност до него. По тези причини той може да бъде считан за обект с „висока степен на уязвимост“. За опазването му е необходимо управлението му от Община Ловеч, при спазване на законодателството, заповедта за обявяване, мерките и препоръките, разписани в настоящия План за управление.

2.2.1. Рядкост.

Оценката се базира на сравнения на представителността на абиотични и биотични елементи в защитената територия спрямо такава в национален или международен план по отношение на:

- ◆ редки, реликтни и ендемични видове;
- ◆ екосистеми и биотопи.

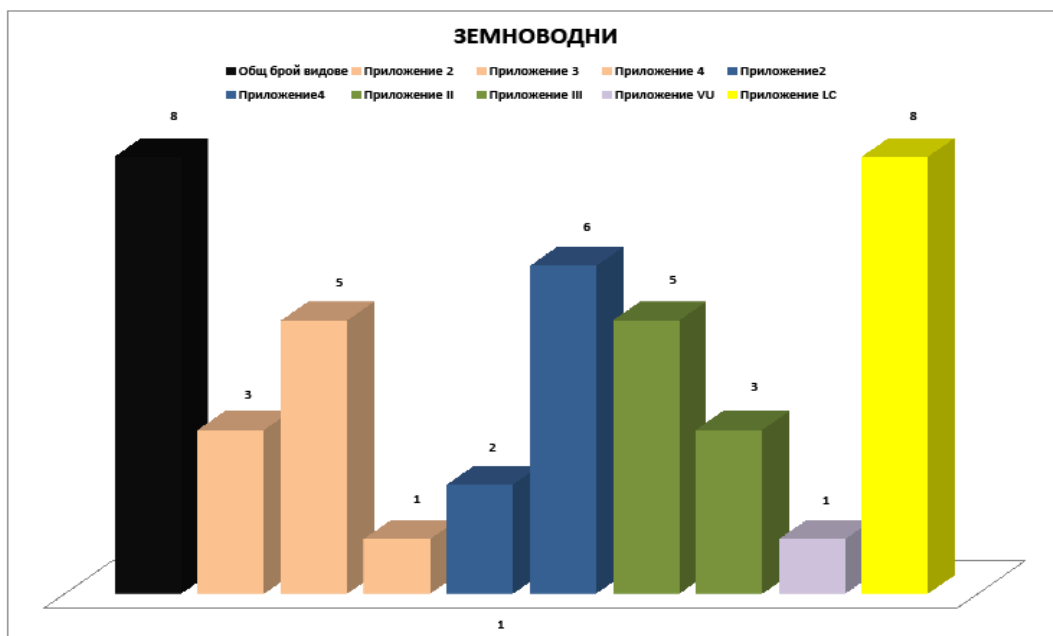
Таблица 29.

Компонент	Степен	Обосновка
Редки, реликтни и ендемични видове	Средна	ПЗ представлява малка, но представителна територия, в която се срещат видове, характерни за други, подобни варовикови райони в България (особенно в Централния и Западния Предбалкан).
Екосистеми и биотопи	Средна	ПЗ съхранява представителни и отлично запазени консервационно значими местообитания (приоритетни за опазване по ЗБР), но на относително малка площ спрямо разпространението им в страната и биогеографския регион.

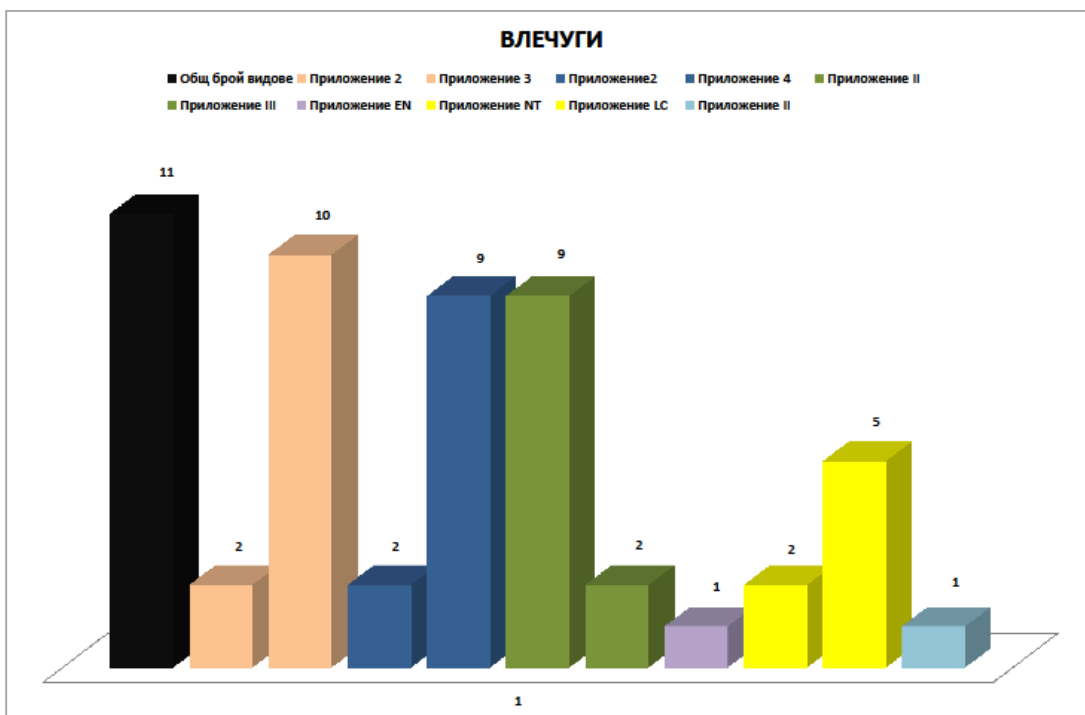
2.2.1.1. Консервационен статус на видовете – национален и международен.

Таблицы, представящи подробно консервационния статус на видовете са представени в Приложения 9, 10, 11, 12. На графиките по-долу е представен консервационния статус на отделните групи от фауната.

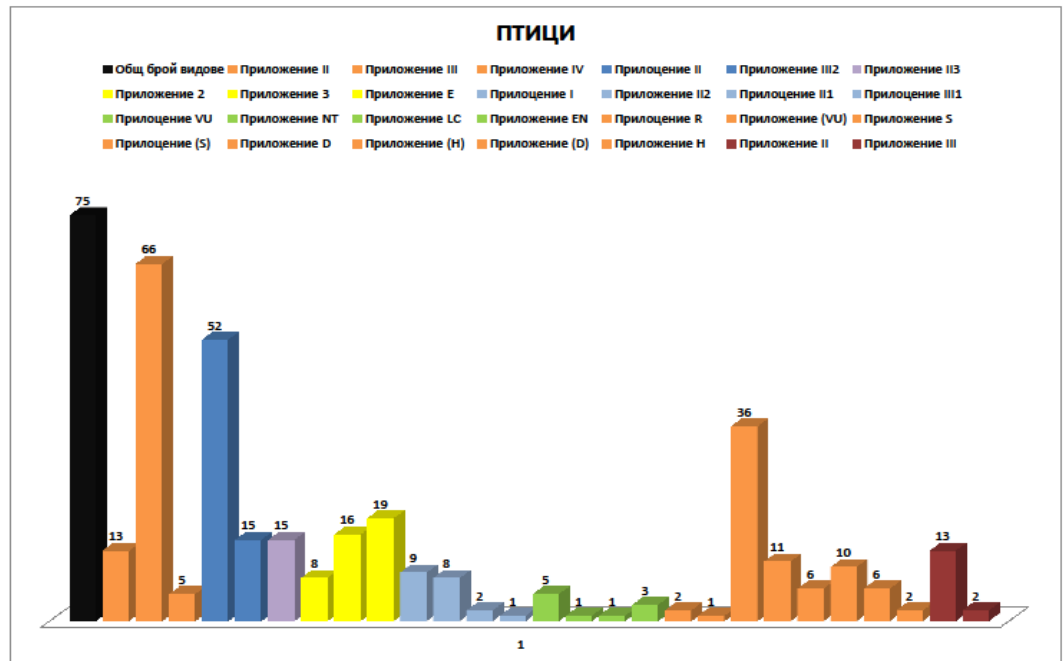
Фигура 14. Консервационен статус на земноводните в ПЗ.

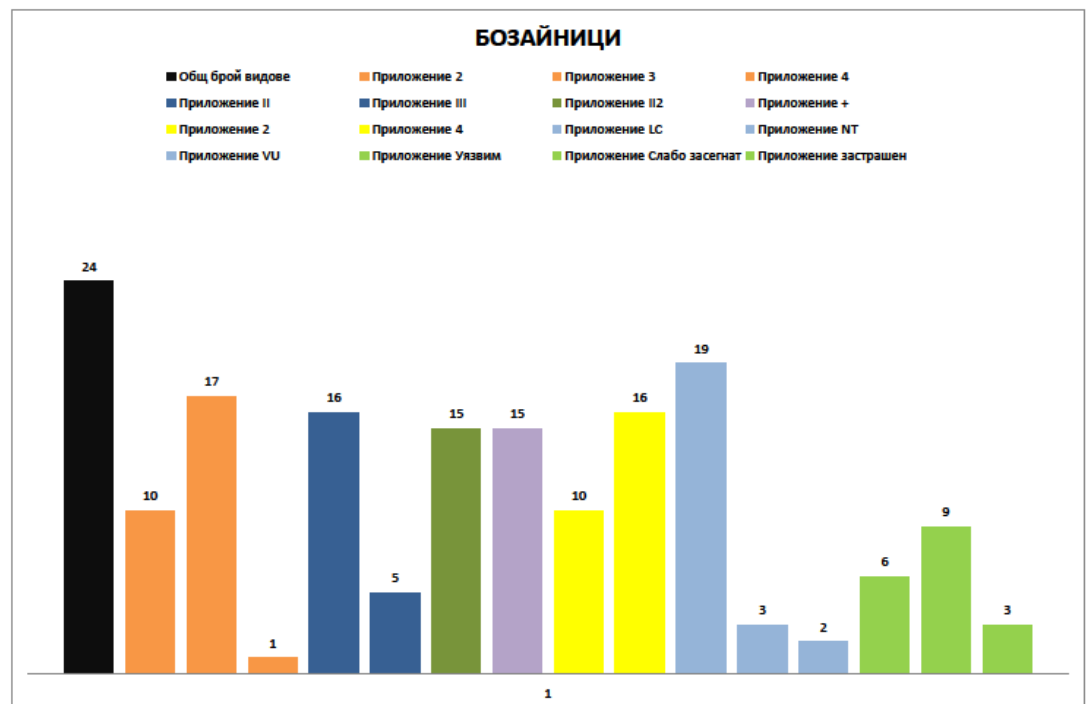
Фигура 15. Консервационен статус на влечуги.

Фигура 16. Консервационен статус на птици.

Фигура 17. Консервационен статус на бозайниците.

2.3.1. Естественост.

2.3.1.1. Да се оцени степента на повлияване на екосистемите и ландшафтите от антропогенните фактори. Да се направи оценка и на влиянието на прилежащите територии върху екосистемите и биологичното разнообразие.

2.3.1.2. Да се оцени произхода (степента на естественост) на видовете и на местообитанията по отношение на: растителност, флора, фауна. Наличие на коренна растителност и процент на участие в общата площ. Наличие на ендемични видове.

2.4.1. Биологично разнообразие.

2.4.1.1. Оценка на разнообразието по приоритетни видове и местообитания и по наличие и брой на растителни съобщества, местообитания и брой видове растения и животни.

Съгласно Приложение № 1 към чл. 6, ал. 1, т. 1 на ЗБР/ EUR 28 и Директива 92/43 ЕЕС, природната забележителност е приоритетна за опазването и съхраняване в регионален мащаб за местообитание 6240 *Субпанонски степни тревни съобщества. В района са разположени отлично представени фрагменти от тези местообитания, които през последните години рязко съкращават своята площ, поради интензивното разораване на Деветашкото плато и Осъмското поречие, както и на платата и равнините, разположени северно от реката (до най южните части на Дунавската равнина). Природната забележителност е от съществено значение и за опазване и съхраняване на местообитание 110 *Отворени калцифилни или базифилни тревни съобщества от *Alyso-Sedion albi*, разположени силно разпокъсано и изолирано в защитената територия. Природната забележителност е важна и за опазването на отделни фрагменти 91E0 Алувиални гори с *Alnus glutinosa* и *Fraxinus excelsior* (*Alno-Padion*, *Alnion incanae*, *Salicion albae*).

Съгласно Червената книга на местообитанията в България природната забележителност е от съществено значение за опазването и съхранението на местообитание, 3270 Реки с кални брегове с *Chenopodium rubri* и *Bidention p.p.* (C3.53 Euro-Siberian annual river mud communities), с категория застрашено; местообитание 3260 Равнинни или планински реки с растителност от *Ranunculum fluitantis* и *Callitricho-Batrachion* (C2.33 Mesotrophic vegetation of slow floating rivers), с категория застрашено.

Предмет на опазване е и местообитание 91E0 Алувиални гори с *Alnus glutinosa* и *Fraxinus excelsior* (*Alno-Padion*, *Alnion incanae*, *Salicion albae*), с категория застрашено, но поради малката площ в ЗТ и масовото му разпространение извън нея, природната забележителност не е от особено значение за опазването му.

Потенциалът на природната забележителност се изразява в опазването на тези местообитания, недопускане на тяхното естествено или антропогенно унищожаване. Основна цел е запазване на сегашното състояние на местообитанията като разпространение и подобряване на тяхната хоризонтална и вертикална структура особено що се отнася до горските с цел възстановяването на изчезнали в миналото горски съобщества, сега предмет на опазване съгласно действащата нормативна уредба – напр. G1.A614 Sub-continental field elm woods, G1.7C63 Manna tree woods, G1.7372 Moesian white oak woods и др.

В ПЗ са установени 447 висши растения разпределени в 91 семейства – Приложение 6.2. Видовото разнообразие е високо, което се дължи на абиотичните фактори, географските предпоставки и историческото развитие на растителността в района. Опазването на природните местообитания в ПЗ би гарантирало и богатството на растителните таксони.

По отношение на фауната в ПЗ се срещат 146 вида. Сред тях 36 вида безгръбначни животни, 5 вида земноводни, 6 вида влечуги, 75 птици, 24 бозайници. Предвид естеството на обекта, приоритетна за опазване в него е пещерната фауна, с акцент – опазването на прилепите. В обектът целогодишно се срещат поне 15 вида прилепи, някои от които в много високи числености. По тази причина Деветашката пещера е включена в списъка на подземните местообитания с европейска и световна значимост към Споразумението за опазване на популациите на европейските прилепи (EUROBATS).

2.4.1.2. Значението на защитената територия в национален и международен план за опазване на прилепите.

2.2. СОЦИАЛНА И ИКОНОМИЧЕСКА ОЦЕНКА.

Деветашката пещера трябва да се разглежда в цялостния контекст на развитие на туризма в Община Ловеч, като един от най-значимите природни и културно-исторически обекти на нейната територия. В тази връзка тя може да допринесе за увеличаване на броя на посетителите и ползването на допълнителни туристически и други услуги – нощувки, развлечения, пазаруване и други.

Предвид потенциалната уязвимост на обекта, от първостепенно значение за обекта трябва да е съхраняване на неговата естественост, биологично разнообразие, културно наследство. Те от своя страна трябва да бъдат превърнати в акцент на туристическия продукт. По този начин устойчивото развитие на туризма и опазването на обекта на защита в обекта ще бъдат успешно съвместени. **Оптималната форма за бъдещото управление и охрана на природната забележителност трябва да е насочена към:**

1. Грантиране спазване на режимите на защитената територия.
2. Недопускане на увреждането на нейния естествен облик, местообитанията и редките видове на нейна територия. Съхраняване на културно-историческото наследство на обекта.
3. Популяризиране на обекта като такъв от международно значение (по отношение на ландшафтното му значение, културно-историческото наследство и биоразнообразието).
4. Създаване на съпътстваща посетителска инфраструктура (извън защитената територия), но насочена към нейните посетители – информационен/посетителски център, тоалетни, чешми, контейнери за отпадъци, място за предлагане на храна и напитки, място за предлагане на сувенири и пр.
5. Разработването на цялостна концепция за рекламиране и представяне на обекта – от разработването на сайт и специализирани издания, до предлагането на брендиращи стоки и сувенири.
6. Цялостно подобряване на туристическата услуга – чрез предоставянето на безплатни дипломи на различни езици, специализирани гидове, аудиотурове и други.

2.2.1. Социално-икономическа оценка на самия обект.

Таблица 30.

Показател	Оценка	Обосновка	Препоръки
Достъпност на обекта	Висока	Обектът е известен, голям по своите мащаби, разположен в непосредствена близост до важна пътна артерия и е лесно достъпен (особено след построяването на мост към него).	Стриктно прилагане на мерките за опазването на биоразнообразието, предвидени в законодателството, заповедта за обявяване и настоящия План за управление.
Съществуваща посетителска инфраструктура	Ниска	Към момента на разработване на Плана няма такава. Няма паркинги, стационарни тоалетни, водоснабдяване, места за предлагане на храна и напитки. Няма информационен център, който на практика да представя по атрактивен начин значението на обекта, редките видове, културното му наследство.	Изграждане на посетителска част и информационен център извън ПЗ, но насочен към нейните посетители.

Потенциал за генериране на приходи	Висока	Обектът е от национално значение, включен е в Списъка на 100те туристически обекта, представлява един от най-атраktivните природни феномени в страната и една от най-атраktivните пещери в Европа. Пещерата е леснодостъпна. Има възможност за създаване на съпътстваща инфраструктура, която допълнително да повиши посещаемостта.	Стремежът за увеличаване на приходите, трябва да бъде съобразен със значението на обекта като защитена територия и обект на културното наследство. Дейностите, насочени към развитие на туристическите дейности, трябва да бъдат съобразени със значението на обекта (културно, ландшафтно, консервационно) и да не се допуска неговото увреждане.
------------------------------------	--------	---	--

2.2.2. Социално-икономическа оценка на съседните територии.

Таблица 31.

Показател	Оценка	Обосновка	Препоръки
Достъпност на територията	Висока	Районът е лесно-достъпен по пътищата от националната пътна мрежа.	Ремонтиране на пътя да пещерата, създаване на паркинг и посетителска инфраструктура. Поставяне на указателни табели на пътните артерии.
Съществуваща база за настаняване	Висока	В близките населени места, понастоящем има достатъчно места за настаняване за поемане на туристопотока.	Създаване на предпоставки за развитие на селския туризъм и разкриване на леглова база в малките населени места.
Места за хранене	Средна	В град Ловеч има множество механи, ресторанти, места за хранене. Няма много такива в малките населени места.	Създаване на предпоставки за предлагане на местна кухня, в автентична битова среда. Създаване на места за хранене в малките населени места – напр. в къщи за гости и малки частни механи.
Места за пазаруване	Средна	В град Ловеч има подходящи места за пазаруване, предлагащи местни произведения на изкуството и занаятите, както и традиционни стоки и продукти.	Създаване на подходящи места за пазаруване и в малките населени места, предлагащи местни произведения, храни, сувенири и др.
Съществуващи атракциони	Средна	Няма значими атракциони, специално създадени от човека, за увеличаване на посещаемостта от	Създаване на атракциони в околни обекти, без да се допуска увреждане на

		туристи. Най-атраktivните обекти са природни.	биоразнообразието, ландшафта или културното наследство.
Културно-исторически обекти	Висока	Районът на град Ловеч и неговите околности има множество културно-исторически обекти с регионално и национално значение.	Популяризиране на обектите, възстановяване и консервация на съществуващи такива.

2.2.3. Социално-икономически условия.

2.2.3.1. Оценка на рекреационната дейност.

Таблица 32.

Показател	Оценка на потенциала	Обосновка	Препоръки
Рекреация	Висока	Обектът е с високо естетично значение, атраktivен, висока степен на естественост. Допълнително за това може да допринесе създаването на посетителски център и допълнителни услуги към него (извън защитената територия).	Запазване на високата степен на естественост и естетическото значение на обекта
Пешеходен туризъм	Средна	Поради малката площ на обекта той не е от значение за пешеходния туризъм като самостоятелен обект. Може обаче да бъде разглеждан като част от пешеходни туристически маршрути между различни обекти в Деветашкото плато.	Разработване на карти с пешеходни туристически маршрути.
Велотуризъм	Средна	Към обекта няма значителен интерес от велотуристи. Възможен е туризъм с колела за планинско колоездене, поради пресечения терен. Съществуват идеи на Сдружение „Деветашко плато“ за разработване на веломаршрути.	Да не се прилага велотуризъм извън съществуващите пътеки на територията на ПЗ.
Фототуризъм	Средна	Обектът е изключително атраktivен. Предвид факта, че обикновено в него има много хора, както и наличието на някои елементи, нарушаващи естествения му характер (огради, пътеки), значението му като обект на интерес у фотографите може да се оцени като „средно“.	Запазване на високата степен на естественост и естетическото значение на обекта, недопускане на безпокойство на редки видове от туристите, търсещи атраktivни кадри.
Орнитотуризъм	Ниско	В обекта няма видово разнообразие, високи числености или атраktivни видове.	
Спорт	Ниска	Обектът има потенциал за развитието	Стриктно придържане към

		на някои видове спорт – като скално катерене, бърджии, спелеотуризм и други, но поради противоречието с режимите и нормите в защитената територия, тяхното развитие на е възможно.	ограниченията за спортни инициативи, влизащи в противоречие с режима на защитената територия.
Образователни дейности	Висока		
Културен туризъм	Средна	В момента културното наследство на обекта не е представено на вниманието на туристите. За да се разгърне потенциала на обекта в това отношение е нужно да се експонира неговото културно-историческо наследство, спрямо мерките и препоръките, предвидени в Глави 3 и 5.	Експониране и представяне на културното наследство на обекта, в посетителски център.
Кулинарен туризъм	Ниска	При бъдещето развитие на посетителска част извън защитената територия е възможно да бъдат разкрити и малки заведения. Предвид естеството на обекта, не може да се очаква значимо развитие в тази посока.	Насочване на туристите за кулинарен туризъм на територията на градовете Ловеч и Плевен и малките населени места край обекта.
Тиймбилдинг инициативи	Ниска	Обектът има такъв потенциал, но тъй като тези инициативи влизат в противоречие с режимите и нормите, не са допустими за територията на обекта.	Стриктно придържане към ограниченията за дейности, влизащи в противоречие с режима на защитената територия. Недопускане на масови инициативи, предпоставка за нарушаване на режима на ПЗ.
Развлекателни атракциони	Ниска	Тази форма на туризъм не е подходяща за обекта, където трябва да се цели запазване на високото ниво на естественост и равнието на познавателен и рекреационен туризъм. Изключение правят атракциони, които не увреждат обекта или не водят до безпокойство на редки видове – например игри на открито, конна езда, разходка с магарешка каручка в околностите и др.	Стриктно придържане към ограниченията за дейности, влизащи в противоречие с режима на защитената територия. Недопускане на развитие на атракциони на територията на ПЗ.
Офф-роуд	Ниска	Предвид значението на обекта за биоразнообразието, както и развитието му като туристически обект за рекреация и пешеходен туризъм, офф-роуда не е подходящ и е недопустим за нейната територия.	Стриктно придържане към забраната за навлизане на МПС в ПЗ.

2.2.3.2. Оценка на дейностите по ползване на ресурсите.

Таблица 33.

Показател	Оценка	Обосновка	Препоръки
Събиране на билки	Ниска	Няма значими находища на лечебни видове.	Забраняване на събирането на билки на територията на ПЗ, поради опасността от увреждане на редки видове.
Дърводобив	Ниска	Няма подходяща дървесна растителност за дърводобив.	Контрол срещу потенциални незаконни дейности и отсичавне на дървесна растителност.
Ползване на води	Ниска	Предвид статутът на обекта като ПЗ ползването на водите не е възможно. Няма и обективна необходимост от това.	Запазване на качеството на водите, предотвратяване на замърсяването им.
Риболов	Висока	Района на пещерата е обект на значителен интерес от риболовци.	Спазване на законодателството, свързано с риболовните дейности.

2.2.4. Собственост.

В конкретния случай собствеността на земята в ПЗ е публична държавна. По тази причина няма съществени проблеми, свързани с претенции или интереси на собственици, противоречащи на режима и целите на управление на защитената територия.

Описание на имотите, граничещи със ПЗ е представена в **Карта 4**. Както е видно от картата, това са територии за нуждите на горското стопанство – държавна частна (79,235 дка); храсти – стопанисвани от общината (262,383 дка); изоставена орна земя – частна собственост (2 дка); гори и храсти в земеделска земя - публична частна собственост (130,124 дка). От тях най-голямо значение и отношение към обекта има имот 21823.180.66 в землището на село Дойренци, за който Община Ловеч е направила постъпки да ѝ бъде предоставен за целите на изграждане на туристическа инфраструктура за посещението на пещерата.

2.2.5. Управление.

2.2.5.1. Оценка на кадровата и материално-техническата осигуреност на Община Ловеч.

Подробно описание на кадрова и материално-техническа осигуреност на Община Ловеч за управление на обекта е представена в *Точка 2.5*.

2.2.5.2. Оценка на установените връзки и взаимодействие на Община Ловеч с РИОСВ – Плевен, Областна дирекция „Полиция“, РС „Пожарна безопасност и защита на населението“ и др., и с неправителствени организации и необходимостта от разширяването им.

Община Ловеч, като ключова административна структура има добро взаимодействие с други институции, имащи отношение към управлението на обекта – като РИОСВ – Плевен, Областна дирекция „Полиция“, РС „Пожарна безопасност и защита на населението“, Министерство на културата, РИМ – Ловеч, както и с неправителствени организации – както на регионално, така и на национално ниво.

2.2.6. Формиране на основните и на специфичните проблеми на територията.

Основните проблеми, свързани с управлението на природната забележителност до момента са следните:

- липсата на специализирано законодателство, гарантиращо опазването на пещерите;
- липсата на кадрови и експертен капацитет у държавната/общинска администрация, насочен към управлението на конкретната защитена територия (в случая липсата на длъжностни лица, ангажирани пряко с управлението на обекта).

Специфични:

- досегашната липса на целеви ресурси за прилагане на режима на защитената територия, както и липсата на стопански интерес за стопанисването на обекта като туристически обект (преди построяването на мост до него и възможността за масови посещения от туристи);
- досегашната липса на стопанисващ защитената територия по реда на ЗЗТ и осъществяващ непосредствен контрол върху посетителите на нейната територия.

Предвид очакваното увеличаване на туристопотока, както и възлагането на обекта за управление от страна на Община Ловеч, в перспектива се очаква основният проблем да е увеличаването на броя на посетителите (с всички свързани с това заплахи за биоразнообразието), както и евентуално предприемането на неправилни управленчески решения по отношение на обекта.

Поради улеснения достъп до пещерата и въвеждането на такса „вход“ се формира и необходимостта от формирането на цялостен туристически продукт, насочен към посетителите на пещерата.

Посочените ограничения могат да бъдат преодоляни, чрез предприемането на следните мерки от страна на Община Ловеч:

- Реинвестиране на средства, събрани от посетителска такса в Деветашката. Насочването на тези средства в три основни направления:
 - подобряване на туристическия продукт (достъпност, визия, познавателна стойност, брандирани сувенири, безплатна информационна брошура, аудиотур и други);
 - проектиране и създаване на съпътстваща инфраструктура - посетителски център, тоалетни, чешми, пейки и други (извън самата защитена територия);
 - подобряване на охраната и контрола върху посетителите.

Стриктно изпълнение на мерките и придържане към препоръките, представени в настоящия план.

- Подобряване на капацитета на служителите на Община Ловеч, насочен към управление на обектите пещери, провеждането на консултации за дейности/мерки/издания с експерти в областта на управление на защитени територии и опазване на редки видове.

ЧАСТ 2: ДЪЛГОСРОЧНИ ЦЕЛИ И ОГРАНИЧЕНИЯ:

2.1. ДЪЛГОСРОЧНИ ЦЕЛИ:

2.1.1. Определяне на главните цели:

Определянето на главните и второстепенни цели е направено на базата на:

- подробните анализи, посочени в Глава 1;
- целите, произтичащи от стратегически документи (планове, стратегии и програми), с приоритет на тези насочени към опазване на природното и културното наследство;
- ангажиментите на страната по международни директиви и конвенции;
- законовите изисквания за опазване на обекта като природна забележителност;
- целите, поставени със заповедта за обявяване.

1. Първостепенни цели - цели, свързани с опазване и поддържане на биологичното разнообразие, ландшафтното значение и културното наследство, а именно:

- 1.1. Опазване и поддържане на обекта като природен феномен с уникално ландшафтно значение;
- 1.2. Опазване, поддържане и възстановяване на природните местообитания на територията на ПЗ;
- 1.3. Опазване, поддържане и възстановяване на популациите на конзервационно значимите видовете, обитаващи ПЗ (с акцент върху прилепите и пещерната фауна);
- 1.4. Опазване на археологическото и културно наследство на територията на обекта.

2. Второстепенни цели – цели, свързани с развитието на обекта като туристическа дестинация с национално значение, създаване на условия за развитие на научни и образователни дейности:

- 2.1. Подобряване на визията на обекта, чрез възстановяване и запазване на неговия естествен природен характер;
- 2.2. Създаване на ясни регламенти и контрол за посетителите в ПЗ, които да гарантират спазване на режимите и мерките (определени със законодателството, заповедта за обявяване или въведени в Плана за управление);
- 2.3. Създаване на предпоставки и туристическа инфраструктура за повишаване на посещаемостта на обекта;
- 2.4. Подобряване на качеството на туристическия продукт;
- 2.5. Популяризиране на обекта като туристическа дестинация с международно значение;
- 2.6. Създаване на предпоставки за повишаване на екологичната култура и създаване на необходимата инфраструктура за използване на обекта за целите на екологичното образование;
- 2.7. Създаване на условия за използването на обекта за целите на научните изследвания и мониторинга;

Към постигането на главните цели са насочени управленските решения и конкретните дейности в природната забележителност, за следващите 10 години, описани в Глава 4.

2.2. ОГРАНИЧЕНИЯ И ЗАПЛАХИ

2.2.1. Ограничения и заплахи на територията на природната забележителност.

Вид заплаха/ограничение	Описание на фактора	Описание на негативните въздействия, причинени от фактора	Цели и подцели, върху които може да има отражение	Обект на въздействие (хора, видове, местообитания, инфраструктура)
1. Абиотични фактори				
Климатични промени	Свързани са с повишаване на средните температури, периоди на продължително засушаване или премени в други параметри.	Могат да имат негативно въздействие върху видове и местообитания в ПЗ, в следствие на промените на жизненоважни фактори на средата - температура, влажност, други	Главни цели: 1.2.Поддържане и възстановяване на природните местообитания на територията на ПЗ; 1.3.Опазване, поддържане и възстановяване на популациите на конзервационно значимите видовете, обитаващи ПЗ (с акцент върху прилепите и пещерната фауна).	Растителност, местообитания, фауна.

Природни нарушения (пропадания, ерозия и др.)	Увреждане на скалната основа на привходните зали в резултат на естествени процеси (свлячища, земетресения и др.).	Могат за затрупат важни за прилепите галерии или скални цепки в сводовете на пещерата. Могат да увредят почвения слой, природните местообитания и местообитанията на редки видове.	Главни цели: 1.2.Поддържане и възстановяване на природните местообитания на територията на ПЗ; 1.3.Опазване, поддържане и възстановяване на популациите на консервационно значимите видове, обитаващи ПЗ (с акцент върху прилепите и пещерната фауна).	Самата пещера като природен феномен, растителност, местообитания, фауна.
Пожари, причинени от абиотични фактори	Могат да бъдат причинени от мълнии.	Могат да доведат до увреждане на природните местообитания и на редките видове растения. От фауната, особено уязвими са трудно подвижните видове като костенурките.	Главни цели: 1.2.Поддържане и възстановяване на природните местообитания на територията на ПЗ; 1.3.Опазване, поддържане и възстановяване на популациите на консервационно значимите видове, обитаващи ПЗ (с акцент върху прилепите и пещерната фауна).	Растителност, местообитания, фауна.
Неконтролируемо повишаване на нивото на река Осъм	Сезонно рязко вдигане нивото на реката вследствие на обилни валежи през периода април – юни в Централното Старопланиние.	Факторът може да има незначително негативно въздействие – върху някои местообитания (изразено в частично увреждане на фрагменти от тях). Може да има негативно въздействие върху отделни индивиди от редки видове. Факторът представлява известна заплаха за създадена инфраструктура в района на ПЗ.	Главни цели: 1.2.Поддържане и възстановяване на природните местообитания на територията на ПЗ;1.3.Опазване, поддържане и възстановяване на популациите на консервационно значимите видове, обитаващи ПЗ (с акцент върху прилепите и пещерната фауна); 1.4.Опазване на археологическото и културно наследство на територията на обекта.	Природни местообитания (G1.1112 Крайречни върбово тополови гори, С3.53 Кални речни брегове с полурудерални съобщества от високи едногодишни хигрофити, С2.33 Бавнотечащи реки с макрофитна растителност).
2. Биотични фактори				
2.1. Естествени биотични процеси				
Разпространение на инвазивни видове	Разпространение на инвазивни растителни видове, като <i>Amorpha fruticosa</i> и др. Разпространение на инвазивни животински видове.	Разрушаване на естествената структура на природните местообитания, стесняване на жизненото пространство на редки растителни видове или	Главни цели: 1.2.Поддържане и възстановяване на природните местообитания на територията на ПЗ; 1.3.Опазване, поддържане и възстановяване на популациите на консервационно значимите видове, обитаващи ПЗ.	Природни местообитания (Е5.4 Влажни или мокри високотревия и о крайнини на гори и ливади, Е1.222 Субконтинентални и петрофитни

		природни местообитания. Изместване на редки животински видове от защитената територия.		степи, G1.1112 Крайречни върбово тополови гори)
Разпространение на инфекциозни заболявания сред прилепните колонии	Потенциална опасност от разпространението на паразитната гъба <i>Geomyces destructan</i> .	Гъбата предизвиква така наречения "синдром на белия нос" и може да бъде причина за висока смъртност сред прилепните колонии.	Главна цел 1.3.Опазване, поддържане и възстановяване на популациите на консервационно значимите видове, обитаващи ПЗ (с акцент върху прилепите и пещерната фауна).	Прилепи
2.2. Антропогенни фактори				
Въздействия, причинени от недобро управление или неспазване на режимите на ЗТ				
Строителство или монтиране на различни съоръжения в ПЗ	Поставяне на сергии, монтиране на съоръжения, стълби, скелета, билбордове, осветители тела, изграждане на временни или постоянни постройки, други строителни или монтажни дейности.	Променят естествения облик на пещерата и променят нейната естетика, което е в противоречие с целите на управление на обекта, посочени в настоящия план. Може да са свързани с високо ниво на безпокойство, прогонване на редки видове или директното им унищожаване.	Главна цел 1.1.Опазване и поддържане на обекта като природен феномен с уникално ландшафтно значение;Второстепенни цели:2.1.Подобряване на визията на обекта, чрез възстановяване и запазване на неговия естествен природен характер;2.2.Създаване на ясни регламенти и контрол за посетителите в ПЗ, които да гарантират спазване на режимите и мерките (определени със законодателството, заповедта за обявяване или въведени в Плана за управление);2.4.Подобряване на качеството на туристическия продукт2.5. Популяризиране на обекта като туристическа дестинация с международно значение.	Самата пещера, като природен феномен, природни местообитания, редки растителни видове, фауна (всички групи).
Увреждане на естествения облик на пещерата	Къртене или преобразяване на части от пещерата, монтиране на атракциони, билбордове, осветителни тела и други.	Намаляват естетическата стойност като туристически обект, експониращ съхранена природа и уникален природен феномен. Може да са свързани с високо ниво на безпокойство,	Главна цел 1.1.Опазване и поддържане на обекта като природен феномен с уникално ландшафтно значение;Второстепенни цели:2.1.Подобряване на визията на обекта, чрез възстановяване и запазване на неговия естествен природен характер;2.2.Създаване на ясни регламенти и контрол за посетителите в ПЗ, които да гарантират спазване на	Самата пещера, като природен феномен, природни местообитания, редки растителни видове, фауна (всички групи).

		прогонване на редки видове или директното им унищожаване.	режимите и мерките (определени със законодателството, заповедта за обявяване или въведени в Плана за управление);2.4.Подобряван е на качеството на туристическия продукт2.5. Популяризиране на обекта като туристическа дестинация с международно значение.	
Увреждане на природните местообитания и местообитанията на редки видове	Изсичане на крайречна и друга растителност, прочистване на растителността в пещерата, други дейности с негативно въздействие върху местообитанията.	Увреждането на природните местообитания по различни причини не само има негативно въздействие върху самите местообитания, като предмет на защита в обекта, но и влияят негативно на обитаващите ги видове.	Главни цели: 1.2.Поддържане и възстановяване на природните местообитания на територията на ПЗ; 1.3.Опазване, поддържане и възстановяване на популациите на консервационно значимите видове, обитаващи ПЗ (с акцент върху прилепите и пещерната фауна).	Природни местообитания, редки растителни видове, фауна (всички групи).
Провеждане на събития и инициативи, свързани с високи нива на светлинно, шумово и друг вид замърсяване в ПЗ	Провеждане на концерти, събори, спортни инициативи и други масови събития	Свързани са с високо ниво на шум, безпокойство, замърсяване и други въздействия с негативни последици за приоритетните видове и местообитания в ЗТ.	Главни цели: 1.2.Поддържане и възстановяване на природните местообитания на територията на ПЗ;1.3.Опазване, поддържане и възстановяване на популациите на консервационно значимите видове, обитаващи ПЗ (с акцент върху прилепите и пещерната фауна).	Птици, прилепи, други видове, природни местообитания.
Браконьерство	Незаконни сечи, събиране на редки растителни видове, отстрелване на редки видове, увреждане на гнезда и яйца.	Свързано е с директното унищожаване на защитени видове или увреждане на местообитания.	Главни цели: 1.2.Поддържане и възстановяване на природните местообитания на територията на ПЗ; 1.3.Опазване, поддържане и възстановяване на популациите на консервационно значимите видове, обитаващи ПЗ (с акцент върху прилепите и пещерната фауна).	Растения, животни, природни местообитания.
Пожари (умишлени или причинени от човешка небрежност), палене на огън	Увеличения туристопоток е свързан с увеличаване на риска от пожари, причинени от непредпазливост – от изхвърлени	Предизвикват ерозионни процеси и разрушаване на почвения хоризонт. Оказват силно въздействие и	Главни цели: 1.2.Поддържане и възстановяване на природните местообитания на територията на ПЗ;1.3.Опазване, поддържане и възстановяване на	Всички местообитания с изключение на С2.33 и в по малка степен - С3.53, Е5.572, редки растителни видове, прилепи,

	<p>фасове, нерагламентирани огнища и др.</p>	<p>променят цялата растителна покривка в засегнатите участъци. Пожарите унищожават много видове едногодишни растителни видове и и храсти, наземно живеещи безгръбначни животни, техните яйца и ларви, както и бавнодвижещи се гръбначни животни. Пушекът от открития огън е възможно да проникне в дълбочина на подземните галерии. Всички видове прилепи може да бъдат сериозно засегнати, в следствие въздействието на дима (особено през размножителния период и периода на зимуване).</p>	<p>популациите на консервационно значимите видовете, обитаващи ПЗ (с акцент върху прилепите и пещерната фауна).</p>	<p>земноводни и влечуги (основно костенурки), птици (основно - увреждане на гнезда и яйца).</p>
<p>Косене/Сечи</p>	<p>Почти не се прилага за момента.</p>	<p>Косенето е положителен инструмент за управление на природните местообитания, а сечите също могат да бъдат ползвани като такъв.</p>		<p>E1.4344 Ксеротермни ливади и пасища от садина (<i>Chrysopogon gryllus</i>), белизма (<i>Bothriochloa ischaetum</i>) и валезийска власатка (<i>Festuca valesiaca</i>), E1.222 Субконтиненталн и петрофитни степи, E5.572 Мизийски високотревни съобщества край потоци и реки.</p>

<p>Изоставяне на пасторални системи</p>	<p>През последното столетие има намаляване на интензивността на паша, промяна на вида и начина на паша, както и ползване на земите.</p>	<p>Намаляването на пашата има негативно въздействие върху приоритетни тревни местообитания.</p>	<p>Главна цел: 1.2.Поддържане и възстановяване на природните местообитания на територията на ПЗ.</p>	<p>E1.4344 Ксеротермни ливади и пасища от садина (<i>Chrysopogon gryllus</i>), белизма (<i>Bothriochloa ischaetum</i>) и валезийска власатка (<i>Festuca valesiaca</i>) E1.222 Субконтинентални и петрофитни степи E5.4 Влажни или мокри високотревия и крайнини на гори и ливади E1.113 Средно-Европейски съобщества на едногодишни и сукулентни.</p>
<p>Събиране и унищожаване на растения</p>	<p>Предимно калцифилни видове около входовете на пещерите и по малко в горите и степните участъци.</p>		<p>Главни цели: 1.2.Поддържане и възстановяване на природните местообитания на територията на ПЗ; 1.3.Опазване, поддържане и възстановяване на популациите на консервационно значимите видове, обитаващи ПЗ (с акцент върху прилепите и пещерната фауна).</p>	<p>Предимно в H1.221 Наземни пещери, H3.2A13 <i>Balkan Range calcicolous chasmophyte communities</i>.</p>
<p>Замърсяване на водите</p>	<p>Замърсяване на водите от битови и промишлени отпадъци по течението на реката след пречиствателната станция в Ловеч – Умаревци, Йоглав, Дойренци и др. Битово и селскостопанско замърсяване на водосборния басейн над пещерата. Изхвърляне на твърди и течни отпадъци в понори и ями, които са намират във водосбора на подземните води над пещерата. Отмиване на</p>	<p>Органично или химическо замърсяване на подземната река ще окаже негативно въздействие на всички природни местообитания, свързани с водната среда на живот, както и на всички безгръбначни и гръбначни животни, които живеят или са свързани нея (риби, земноводни, безгръбначни). Факторът може да има негативно въздействие индиректно върху</p>	<p>Главни цели: 1.2.Поддържане и възстановяване на природните местообитания на територията на ПЗ;1.3.Опазване, поддържане и възстановяване на популациите на консервационно значимите видове, обитаващи ПЗ (с акцент върху прилепите и пещерната фауна).</p>	<p>Местообитание C2.33, риби, земноводни, безгръбначни, други видове.</p>

	<p>селскостопански отрови от повърхностни води, които понират под земята и се смесват с водоизточниците, които хранват подземните води. Просмукване на течности от септични и попивни ями в подземни води.</p>	<p>птици и прилепи, други видове. Така например като консументи от по-висок ред, бозайниците са косвено повлияни от замърсяването на водите в района на пещерата. Те могат да погълнат живи или мъртви заразени животни, които са имали контакт със замърсени води.</p>		
<p>Екстремни спортове/дейности (скално катерене, спелеология, бърнджи скокове)</p>	<p>Монтиране на спитове, системи за катерене, пускане на рапели, проникване в тъмната част на пещерата, катерене по скалните венци.</p>	<p>Дейностите се изпълняват в зони от голямо значение за приоритетните видове прилепи и птици – това са скалните венци на окната, тъмната част на пещерата. Тези дейности са свързани с високи нива на безпокойство, които могат да бъдат критични за тези видове – особено в периодите на размножаване (птици и прилепи) и зимуване (прилепи). Монтирането на съоръжения (клинове, спитове) за целите на тези дейности променят естествения облик на скалите. Проникването в пещерата може да е източник на замърсяване с отпадъци.</p>	<p>Главни цели: 1.2.Поддържане и възстановяване на природните местообитания на територията на ПЗ;1.3.Опазване, поддържане и възстановяване на популациите на консервационно значимите видовете, обитаващи ПЗ (с акцент върху прилепите и пещерната фауна).</p>	<p>Прилепи (особено през периодите на размножаване и зимуване), птици (особено през размножителния период), природни местообитания Н1.221 Наземни пещери, Н3.2А13 <i>Balkan Range calcicolous chasmophyte communities.</i></p>

Лагеруване, къмпингуване	Разпъване на палатки, палене на огньове, паркиране на каравани и МПСта, нощуване на територията на ПЗ.	Свързано е с утѣпкване, замърсяване с битови отпадъци, направа на нерагламентиран и огнища и безпокойство. Тези дейности могат да имат негативно въздействие върху всички редки видове и местообитания в ПЗ.	Главни цели: 1.2.Поддържане и възстановяване на природните местообитания на територията на ПЗ; 1.3.Опазване, поддържане и възстановяване на популациите на консервационно значимите видовете, обитаващи ПЗ (с акцент върху прилепите и пещерната фауна).	Основно крайречните местообитания и тези около привходните части, фауна (всички видове).
Пешеходен туризъм, езда и немоторизирани превозни средства		При висока интензивност може да е свързано с утѣпкване и увреждане на редки растителни видове и приоритетни местообитания. Потенциален източник е на безпокойство, което може да достигне значителни размери.		Природни местообитания - E1.222 Субконтиненталн и петрофитни степи, 'G1.7C222 Мизийски гори от келяв (източен) габър, редки растителни видове, фауна (всички видове).
Моторизирани превозни средства	Навлизване на коли и автобуси по моста над река Осъм, използване на мотори, АТВта и други МПС.	Използването им в ЗТ е свързано с високи нива на шум, „утѣпкване“, прегазване на защитени растителни видове, прокарване на нови пътеки и пътища, навлизане директно в пещерата и високо ниво на безпокойство. Ползването им е предпоставка за браконьерство, замърсяване и нарушаване на режимите на ЗТ.	Главни цели: 1.2.Поддържане и възстановяване на природните местообитания на територията на ПЗ; 1.3.Опазване, поддържане и възстановяване на популациите на консервационно значимите видовете, обитаващи ПЗ (с акцент върху прилепите и пещерната фауна).	E1.222 Субконтиненталн и петрофилни степи, 'G1.7C222 Мизийски гори от келяв (източен) габър.

Иманярство	Нелегални изкопи, взривове, къртене, отваряне на нови галерии и др.	Може да е свързано с увреждане на археологически находки, води до загуба на информация за историческото минало на обекта, уврежда културните пластове и археологическия контекст. Може да увреди естествения облик на пещерата или да е свързано с безпокойство или увреждане на редки видове (например в следствие на взривове, изкопни работи и др.).	1.1.Опазване и поддържане на обекта като природен феномен с уникално ландшафтно значение;1.2.Поддържане и възстановяване на природните местообитания на територията на ПЗ;1.3.Опазване, поддържане и възстановяване на популациите на консервационно значимите видове, обитаващи ПЗ (с акцент върху прилепите и пещерната фауна);1.4.Опазване на археологическото и културно наследство на територията на обекта.	Културно-историческо наследство на обекта, пещерата като природен феномен, редки видове.
Нерегламентирано влизане с кучета и други домашни животни в пещерата.	Влизане с кучета, котки и други домашни животни под свода на пещерата, които придружават или са донесени от посетители на обекта.	Кучетата и котките са потенциални хищници и могат да открият, наранят или изядат скрити в цепки, ниско кацнали или паднали на земята прилепи и други видове. Кучешкият лай в пещерата може да се приеме като звуково безпокойство, което няма как да бъде контролирано.	Главни цели: 1.2.Поддържане и възстановяване на природните местообитания на територията на ПЗ; 1.3.Опазване, поддържане и възстановяване на популациите на консервационно значимите видове, обитаващи ПЗ (с акцент върху прилепите и пещерната фауна).	Прилепи, птици, други видове животни.
Нерегламентирано използване на пиротехника и снимачни ефекти.	Използване на запалителни вещества със светлинен или звуков ефект с развлекателна цел – пиратки, фойерверки, взривове, конфети, други.	Светлинните и преди всичко звуковите ефекти (от пиратки например) са потенциален дразнител и в зависимост от интензивността си и периода на употреба, може сериозно да повлияят върху естественото поведение и пътища за	Главни цели: 1.2.Поддържане и възстановяване на природните местообитания на територията на ПЗ;1.3.Опазване, поддържане и възстановяване на популациите на консервационно значимите видове, обитаващи ПЗ (с акцент върху прилепите и пещерната фауна).	Прилепи, птици, други видове животни.

		излитане на прилепите, птиците и дребните хищници, които живеят в пещерата.		
2.3. Въздействия, породени от увеличения туристопоток				
Високи нива на шумово замърсяване от посетители.	Кумулативно въздействие от говор "на висок глас", човешки викове, крясъци, силен смях, използване на свирки, пищялки, музикални инструменти и други източници на звук. Шумовото замърсяване се причинява от посетителите в пещерата, както и присъствието на хора по скалните венци на „окната“.	Води до прогонването на редки видове от обекта, нарушаване на жизнения им цикъл и други въздействия, които могат да бъдат фатални за индивиди от редки видове. Общо въздействие – акустиката на подземните зали е много голяма и всеки шум над 50 dB може да има потенциално много висок интензитет и да окаже различно по сила въздействие върху всички животински видове, които живеят в пещерата и около нея.	Главни цели: 1.2.Поддържане и възстановяване на природните местообитания на територията на ПЗ; 1.3.Опазване, поддържане и възстановяване на популациите на консервационно значимите видове, обитаващи ПЗ (с акцент върху прилепите и пещерната фауна).	
Замърсяване с битови отпадъци	Изхвърляне на хранителни остатъци, книжни отпадъци, фасове, пластмасови бутилки, найлонови пликчета и други подобни в района около подземната река или в самата нея.	Увреждане естетическия облик на обекта и влияе негативно на качеството на туристическия продукт, може да има негативно въздействие върху редки видове животни и растения. Възможно е да промени качествата на водата, което потенциално да доведе до смърт на отделни индивиди. Особено	Главни цели: 1.1.Опазване и поддържане на обекта като природен феномен с уникално ландшафтно значение;1.2.Поддържане и възстановяване на природните местообитания на територията на ПЗ;1.3.Опазване, поддържане и възстановяване на популациите на консервационно значимите видове, обитаващи ПЗ (с акцент върху прилепите и пещерната фауна).Второстепенни цели:2.1.Подобряване на визията на обекта, чрез възстановяване и запазване на неговия естествен	Пещерата като туристически обект, хората (поради чисто естетическия негативен ефект), редки видове.

		чувствителни са видове, чийто жизнен цикъл е пряко свързан с водата - като безгръбначни, риби, земноводни.	природен характер;2.2.Подобряване на качеството на туристическия продукт2.3. Популяризиране на обекта като туристическа дестинация с международно значение.2.4.Създаване на предпоставки за повишаване на екологичната култура и използването на обекта за целите на екологичното образование.	
Утъпкване, прокарване на пътеки, маршрути, велосипедни маршрути	Допълнително утъпкване, предпоставка за безпокойство.	Свързано е със загубата на отделни индивиди или при много висока интензивност - увреждане на местообитания.	Главни цели: 1.2.Поддържане и възстановяване на природните местообитания на територията на ПЗ;1.3.Опазване, поддържане и възстановяване на популациите на консервационно значимите видовете, обитаващи ПЗ (с акцент върху прилепите и пещерната фауна).	Природни местообитания Е1.4344 Ксеротермни ливади и пасища от садина (Chrysopogon gryllus), белизма (Bothriochloa ischaemum) и валезийска власатка (Festuca valesiaca), Е1.222 Субконтинентални и петрофитни степи, Е5.4 Влажни или мокри високотревия в крайнини на гори и ливади , Е1.113 Средно-Европейски съобщества, на едногодишни и сукулентни растения на скални трошляци.

2.4. Административни и други затруднения

<p>Липса на целево финансиране за изпълнение на мерките, предвидени в Плана</p>	<p>Липсата на целево финансиране за изпълнение на мерките, предвидени в ПУ е една от основните причини, поради които ПУ не изпълняват реално своята функция за управление на защитените територии. Преодоляването на тази пречка е от критично значение за изпълнение на целите на всеки ПУ. В конкретния случай, предвид високата посещаемост на обекта, събирането на такса за посещението, както и възлагането на управлението на обекта на конкретна институция (Община Ловеч), този фактор не е от водещо значение.</p>		<p>Всички главни и второстепенни цели.</p>	<p>Цялостно управление на ЗТ – хора, растения, животни, местообитания.</p>
<p>Липса на експертен капацитет и познания за спецификата на редките видове, обитаващи обекта – породени от това лоши управленчески решения</p>	<p>Факторът е от критично значение, тъй като дори при наличие на целево финансиране, при липсата на експертни познания, това често е причина за планиране и реализиране на дейности, които вредят на целите на опазване на дадена защитена територия.</p>		<p>Всички главни и второстепенни цели.</p>	<p>Цялостно управление на ЗТ – хора, растения, животни, местообитания.</p>

<p>Ниска екологична култура и неоценяване на значението на ландшафтното, природозащитно и културно значение на обекта</p>	<p>Ниско ниво на познаване на природозащитно законодателство, липса на "природозащитно самосъзнание" и "етични норми", липса на познания за екологията и биологията на редки видове и за ефекта, който могат да имат върху тях определени дейности, липса на познания за конзервационната значимост на редки видове и местообитания и на обекта като цяло.</p>	<p>Това е концептуален проблем, който може да бъде причина за почти всички антропогенни въздействия, описани по-горе - безпокойство, браконьерство, замърсяване, иманярство и други.</p>	<p>Всички главни и второстепенни цели.</p>	<p>Обекта като цяло, всички местообитания, всички видове</p>
--	--	--	--	--

2.2.2. Ограничения и заплахи извън природната забележителност

Вид заплаха/ограничение	Описание	Описание на негативните въздействия, причинени от фактора	Цели и подцели върху които може да има отражение	Обект на въздействие (хора, видове, местообитания, инфраструктура)
Строителство в близост до защитената територия	Комплекс от строителни дейности с цел благоустройство на района чрез строеж на туристическа инфраструктура (пътища, паркинги, посетителски център, будки за сувенири и т.н.).	При неправилно провеждане могат да имат въздействие и в самата ПЗ – прахово замърсяване, високи нива на шум, други.	Главни цели: 1.2. Поддържане и възстановяване на природните местообитания на територията на ПЗ; 1.3. Опазване, поддържане и възстановяване на популациите на консервационно значимите видовете, обитаващи ПЗ (с акцент върху прилепите и пещерната фауна).	ПРИЛЕПИ – разрастването и устройството на бъдещия туристически център пред пещерата няма пряко отношение към местообитанията и самите консервационно значими животински видове. Устройството и силата на нощното осветление може да бъде повод за нетипични отклонения от поведението и ловуването на прилепите.
Провеждания на геоложки вибросейсмични проучвания, сондиране за добив на изкопаеми горива	Взривове, сондажи, вибросейсмични проучвания за шистов газ, други.	Могат да предизвикат пропадания, размествания във водоносни пластове, други негативни промени.	Главни цели: 1.2. Поддържане и възстановяване на природните местообитания на територията на ПЗ; 1.3. Опазване, поддържане и възстановяване на популациите на консервационно значимите видовете, обитаващи ПЗ (с акцент върху прилепите и пещерната фауна).	Фауна - всички видове, пещерата като природен феномен.
Създаване на сметища	Създаване на сметища в периметъра от 5 километра около пещерата.	Могат да бъдат причина за замърсяване на подпочвените води и водите в подземната река.	Главни цели: 1.2. Поддържане и възстановяване на природните местообитания на територията на ПЗ; 1.3. Опазване, поддържане и възстановяване на популациите на консервационно значимите видовете, обитаващи ПЗ (с акцент върху прилепите и пещерната фауна).	Природни местообитания, редки растителни видове, фауна (всички групи).
Разкриване на кариери за добив на инертни материали	Разкриване на кариери за добив на различни инертни материали, в периметъра от 5 километра около обекта.		Главни цели: 1.2. Поддържане и възстановяване на природните местообитания на територията на ПЗ; 1.3. Опазване, поддържане и възстановяване на популациите на консервационно значимите видовете, обитаващи ПЗ (с акцент върху прилепите и пещерната фауна).	Фауна.

Добив на инертни материали по поречието на река Осъм и корекции на коритото на реката	5 километра За сега ограничено предимно на запад по течението на реката около моста за с. Деветаки.		Главни цели: 1.2. Поддържане и възстановяване на природните местообитания на територията на ПЗ; 1.3. Опазване, поддържане и възстановяване на популациите на консервационно значимите видовете, обитаващи ПЗ (с акцент върху прилепите и пещерната фауна).	Флора, природни крайречни местообитания, фауна.
Създаване на мини ВЕЦ по река Осъм	Опасност източно по течението на реката между ПЗ и с.Александрово.	Може да доведе до намаляване на водните количества, промяна на крайречните местообитания и да засегне редки растителни и животински видове.	Главни цели: 1.2. Поддържане и възстановяване на природните местообитания на територията на ПЗ; 1.3. Опазване, поддържане и възстановяване на популациите на консервационно значимите видовете, обитаващи ПЗ (с акцент върху прилепите и пещерната фауна).	Флора, природни крайречни местообитания, фауна.
Лоша пътна инфраструктура, затруднен достъп до обекта	Липса на асфалтов и реновиран път до пещерата.	Може да затрудни достъпа на туристи и посетители на обекта.	Второстепенни цели – Цели, свързани с развитието на обекта като туристическа дестинация с национално значение, създаване на условия за развитие на научни и образователни дейности: 2.3. Създаване на предпоставки и туристическа инфраструктура за повишаване на посещаемостта на обекта 2.4. Подобряване на качеството на туристическия продукт 2.5. Популяризиране на обекта като туристическа дестинация с международно значение.	Посетители на обекта, туристи
Използване на препарати за растителна защита в селското и горското стопанство	Използване на химически препарати срещу вредителите в селското и горското стопанство. За околностите на ПЗ е вероятно използването на такива за защита на посевите (поради липсата на значими горски масиви и прилагането на мерки за химическа борба срещу вредители).	Много от видовете пестицидите са тясноспектърни и влияят върху точно определена група наземни или почвени членестоноги като летящи и пълзящи насекоми, нематоди, охлюви или ракообразни. Потенциално силно уязвими са всички видове земноводни, влечуги, птици и бозайници, които се хранят основно с безгръбначни животни.	Главни цели: 1.2.Поддържане и възстановяване на природните местообитания на територията на ПЗ; 1.3.Опазване, поддържане и възстановяване на популациите на консервационно значимите видовете, обитаващи ПЗ (с акцент върху прилепите и пещерната фауна).	Фауна - основно насекомоядни видове, гризачи.

ВТОРА ОЦЕНКА

2.3. ЕФЕКТ НА ОГРАНИЧЕНИЯТА ВЪРХУ ДЪЛГОСРОЧНИТЕ ЦЕЛИ:

Настоящата оценка цели да установи доколко констатираните тенденции, процеси, заплахи или ограничения могат да повлияят върху постигането на целите на плана. За нуждите на оценката всеки фактор е оценен на три нива на влияние:

Значимост – до колкото дадения фактор може да бъде значим за ПЗ „Деветашка пещера“

Степен на вероятност – до колко е вероятно той да реализира въздействие.

Период на въздействие – потенциално или съществуващо, реализирано в миналото

Тенденция – има ли тенденция за увеличаване степента на въздействие на фактора, или неговата интензивност

Разпространение (териториален обхват) – локално или повсеместно

Обща степен на влияние - незначително, средно или значително

Вид заплаха/ограничение	Значимост на фактора	Степен на вероятност	Потенциално или съществуващо въздействие	Честота /в момента	Тенденция	Териториален обхват	Обща степен на влияние - обяснение	Мерки за преодоляване	Оценка на вероятността от преодоляване на ограничения та/заплахите
1.Абиотични фактори									
Климатични промени	ВИСОКА	Висока	Потенциално	Неизвестна	Увеличаваща се	Повсеместно	НЕИЗВЕСТНА - факторът е с потенциално висока значимост, но предвид липсата на информация за очаквани промени не може да бъде оценен понастоящем.	Мониторинг за състоянието на консервационно значимите видове и местообитания, разработване на планове за действие, в случай на необходимост.	Ниска - въздействието на фактора не зависи от човешката намеса. Възможни са известни превантивни мерки, ограничаващи въздействия

									Върху местообитания, но те са с ниска ефективност.
Природни нарушения (пропадания, ерозия и др.)	СРЕДНА	Ниска	Съществуващо	Ниска	Постоянна	Локално - скални венци, пещерни галерии, цепки в свода на пещерата.	НИСКА - факторът би могъл да има "средна" значимост, но няма предпоставки за значими пропадания, ерозия и срутвания. По тази причина общото му въздействие е оценено като "ниско".	Устройване/проектиране за противоерозионни и укрепващи дейности, периодичен мониторинг	Ниска - укрепващи и други превантивни дейности са с ниска ефективност.
Пожари, причинени от абиотични фактори	СРЕДНА	Висока	Потенциално	Ниска	Постоянна	Повсеместно	СРЕДНО - в близкото минало не е имало пожари на територията на ПЗ. Няма и съществени предпоставки за бързото разпространение на пожари, причинени от природни фактори (например наличие на пожароопасни иглолистни масиви). Пожари вероятно не биха засегнали самата пещера, където няма предпоставки за това.	Противопожарно устройство, Прилагане на противопожарни мерки, готовност за сигнализиране и отреагиране, в случай на пожари от страна на персонала, ангажиран с управлението на обекта на място.	Висока - при предприемане на адекватни противопожарни мерки, въздействието на пожари може да се сведе до незначително.

Неконтролиране повишаване на нивото на река Осъм	НЕЗНАЧИТЕЛНА	Висока	Потенциално	Ниска	Постоянна	Локално - крайречните територии.	НИСКА - крайречните местообитания са приспособени към периодично повишаване на речното ниво, няма уязвима инфраструктура, повечето видове имат възможност да отреагират чрез напускане на засегнатата територия, няма установени археологически обекти непосредствено до реката - уязвими от повишаване на водното ниво.	Мерки за превенция на наводненията биха били свързани с увреждане на естественото състояние на речния бряг и на природните местообитания. Предвид ниската заплаха за приоритетните видове, не са необходими мерки за преодоляването на фактора.	Ниска - не е удачно прилагането на мерки срещу въздействията на повишеното речно ниво.
2. Биотични фактори									
2.1. Естествени биотични процеси									
Вид заплаха/ограничение	Значимост на фактора	Степен на вероятност	Потенциално или съществуващо въздействие	Честота /в момента	Тенденция	Териториален обхват	Обща степен на влияние - обяснение	Мерки за преодоляване	Оценка на вероятността от преодоляване на ограниченията/заплахите
Разпространение на инвазивни видове	СРЕДНА	Средна	Потенциално	Средна	Постоянна	Повсеместно	СРЕДНО - в ПЗ няма предпоставки за значимо разпространение на инвазивни видове.	Поддържащи и възстановителни дейности по проект за възстановяване на местообитанията. При необходимост - проекти за борба с инвазивни видове.	Средна

Разпространение на инфекциозни заболявания сред прилепните колонии	НИСКА	Ниска	Потенциално	Неизвестна	Неизвестна	Локално – прилепни колонии.	СРЕДНО	Мониторинг на състоянието на прилепните колонии. За момента няма международно-утвърдени мерки за справяне със заболяването.	Ниска
--	--------------	-------	-------------	------------	------------	-----------------------------	---------------	---	-------

2.2. Антропогенни фактори

Въздействия, причинени от недобро управление или неспазване на режимите на ЗТ

Вид заплаха/ограничение	Значимост на фактора	Степен на вероятност	Потенциално или съществуващо въздействие	Честота /в момента	Тенденция	Териториален обхват	Обща степен на влияние - обяснение	Мерки за преодоляване	Оценка на вероятността от преодоляване на ограниченията/заплахите
Строителство или монтиране на различни съоръжения в ПЗ	ВИСОКА	Ниска	Съществуващо	Ниска	Намаляваща – в условията на стопанисване на пещерата и прилагане на ПУ.	Локално – в районите на застрояване/монтажни дейности	СРЕДНА до ВИСОКА – монтирането на такива съоръжения, макар да има локално въздействие, може да доведе до цялостно влошаване на визията на обекта и увреждане на неговото естествено състояние. Монтажни и строителни дейности могат да са свързани с много високи нива на безпокойство, замърсяване и други негативни въздействия или да бъдат непосредствена причина за смъртността на множество индивиди от редки видове. Дейностите могат да станат причина и за цялостно влошаване на условията на	Спазване на забраната за строителни дейности, определена със заповедта за обявяване на ПЗ.	Висока – при стопанисване на обекта от Община Ловеч и при прилагане режимите на ПЗ (въведени със заповедта за обявяване и настоящия план)

							средата в ПЗ.		
Увреждане на естествения облик на пещерата	ВИСОКА	Висока	Съществуващо	Средна	Намаляваща – в условията на стопанисване на пещерата и прилагане на ПУ.	Локално – в Деветашката пещера	ВИСОКА – предвид значението на обекта като естествен и атрактивен природен феномен, всяко такова въздействие би имало значими негативни последици върху стойността му като такъв.	Спазване на режимите (въведени със заповедта за обявяване и настоящия план)	Висока – при стопанисване на обекта от Община Ловеч и при прилагане режимите на ПЗ
Увреждане на природните местообитания и местообитанията на редки видове	ВИСОКА	Средна	Съществуващо	Средна	Намаляваща – в условията на стопанисване на пещерата и прилагане на ПУ/	Повсеместно	ВИСОКА – увреждането на местообитания има негативно въздействие върху целия комплекс от растителни и животински видове, които ги обитават.	Спазване на режимите (въведени със заповедта за обявяване и настоящия план) и препоръките в ПУ. Разработване и утвърждаване от МОСВ на програма за възстановяване на природните местообитания.	Висока – при стопанисване на обекта от Община Ловеч и при прилагане режимите на ПЗ (въведени със заповедта за обявяване и настоящия план)
Провеждане на събития и инициативи, свързани с високи нива на светлинно, шумово и друг вид замърсяване в ПЗ	ВИСОКА	Ниска	Потенциално	Средна	Намаляваща – в условията на стопанисване на пещерата и прилагане на ПУ.	Повсеместно	ВИСОКА – предвид уязвимостта на прилепи, птици и други групи с висока чувствителност, спрямо този фактор.	Спазване на режимите (въведени със заповедта за обявяване и настоящия план)	Висока – при стопанисване на обекта от Община Ловеч и при прилагане режимите на ПЗ

Бракониерство	ВИСОКА	Ниска	Съществуващо	Средна	Намаляваща – в условията на стопанисване на пещерата и прилагане на ПУ.	Повсеместно	ВИСОКА – браконьерски прояви могат да станат причина за унищожаване на индивиди от редки видове, което на локално ниво има висока значимост. При значими въздействия влиянието може да от категорията "национална" и дори "международна значимост" (например увреждане на прилепни колонии и др.).	Спазване на режимите (въведени със заповедта за обявяване и настоящия план)	Висока – при стопанисване на обекта от Община Ловеч и при прилагане режимите на ПЗ
Пожари (умишлени или причинени от човешка небрежност), палене на огън	ВИСОКА	Ниска	Потенциално	Ниска	Намаляваща – в условията на стопанисване на пещерата и прилагане на ПУ.	Повсеместно	ВИСОКА – пожарите могат да имат повсеместно въздействие върху природните местообитания (и всички обитаващи ги видове). Те могат да предизвикат навлизане на дим във вътрешността на пещерата.	Противопожарно устройство, Прилагане на противопожарни мерки, готовност за сигнализиране и отреагиране, в случай на пожари от страна на персонала, ангажиран с управлението на обекта на място	Висока – при предприемане на адекватни противопожарни мерки, въздействието на пожари може да се сведе до незначително.
Косене/Сечи	НИСКА	Ниска	Потенциално	Ниска	Постоянна	Локално – Земите, заети с гори и тревни местообитания	НИСКА – почти не се прилагат в момента. Косенето е положителен инструмент за управление на тревни местообитания.	Спазване на режимите на ПЗ	Висока – при стопанисване на обекта от Община Ловеч и при прилагане режимите на ПЗ

Изоставяне на пасторални системи	Средна	Средна	Съществуващо	Средна	Постоянна	Локално – Тревни местообитания	Средна – не се очаква значимо увеличаване на броя на животните. Не е препоръчително в ПЗ да се насочват големи стада животни, поради факта, че обекта ще се използва като туристически и не е удачно струпването на животни, които пречат на хората и оставят.	Не са необходими. Възможно е за преодоляване на този фактор да се приложат мерки за поддържане на местообитанията (включително разчистване на храстова растителност за поддръжка на тревните местообитания). Това трябва да стане по специално одобрен от МОСВ проект.	Висока – при създаването на проект за поддържане на тревните местообитания, неговото утвърждаване от МОСВ и прилагането му.
Събиране и унищожаване на растения	Средна	Средна	Съществуващо	Средна	Намаляваща – в условията на стопанисване на пещерата и прилагане на ПУ.	Повсеместно	Средна – обектът не е приоритетно находище на лечебни растения. Възможно е събирането на диви растения от множеството туристи посещаващи обекта.	Спазване на режимите на ПЗ и ограниченията за събиране на лечебни растения и редки видове (въведени със заповедта за обявяване и настоящия план)	Висока – при стопанисване на обекта от Община Ловеч и при прилагане режимите на ПЗ

Замърсяване на водите	ВИСОКА	Висока	Съществуващо	Ниска	Постоянна	Повсеместно	Висока – подземната река, вероятно е с голям водосбор и замърсявания далеч извън ПЗ могат да доведат до значително замърсяване на водите, а от там до негативни въздействия върху всички видове, които ги обитават.	Мерки за превенция на замърсяването в целия водосбор на подземната река в Деветашката пещера. Провеждане на хидрологически проучвания за определяне на източника и произхода на водите в пещерата. Периодични контролни измервания на химичните показатели на подземната река.	Ниска – дори при наличие на адекватно управление, трудно може да се контролира територията на целия водосбор.
Екстремни спортове/дейности (скално катерене, спелеология, бърнджи скокове)	СРЕДНА	Висока	Съществуващо	Средна	Намаляваща – в условията на стопанисване на пещерата и прилагане на ПУ.	Локално – самата Деветашка пещера	Средна – понастоящем режима на ПЗ забранява дейността и при очакваното прилагане на контрол факторът би трябвало да е само с потенциално въздействие.	Спазване на режимите на ПЗ (въведени със заповедта за обявяване и настоящия план).	Висока – при прилагане на посочените мерки за преодоляване на въздействието.
Лагеруване, къмпингуване	СРЕДНА	Висока		Средна	Намаляваща – в условията на стопанисване на пещерата и прилагане на ПУ.	Локално – крайречни територии, скални венци, вътрешност на пещерата	Средна – дейността няма да е разрешена за ПЗ. При очакваното прилагане на контрол факторът би трябвало да е само с потенциално въздействие.	Спазване на режимите на ПЗ (въведени със заповедта за обявяване и настоящия план).	Висока – при прилагане на посочените мерки за преодоляване на въздействието.

Пешеходен туризъм, езда и немоторизиран и превозни средства	СРЕДНА	Висока	Съществуващо	Висока	Увеличаваща се	Повсеместно	Средна – дейностите, ако не са с прекомерна интензивност не са свързани със значително увреждане на ПЗ и приоритетните видове.	Въвеждане на система за мониторинг и контрол на посетителите. Прилагане на мерките и препоръките в настоящия ПУ.	Висока – при прилагане на посочените мерки за преодоляване на въздействието.
Моторизирани превозни средства	ВИСОКА	Висока	Съществуващо	Средна	Намаляваща – в условията на стопанисване на пещерата и прилагане на ПУ.	Повсеместно	Висока – навлизането на МПС в ПЗ може да има значителни негативни последици, изразени в безпокойство, утъкване, увреждане на местообитания и видове.	Спазване на забраните за навлизане на МПС в ПЗ.	Висока – при осъществяване на контрол и управление на обекта.
Иманярство	СРЕДНА	Висока	Съществуващо	Ниска	Намаляваща – в условията на стопанисване на пещерата и прилагане на ПУ.	Локално – в района на иманярските дейности	Средна – въздействието е предимно локално. При наличие на постоянно охрана и контрол не се очаква значимо въздействие.	Недопускане на иманярство на територията на ПЗ. Стриктен контрол върху територията, наличие на денонощна охрана на обекта.	Висока – при наличие на денонощна охрана.
Нерегламентирано влизане с кучета и други домашни животни в пещерата.	СРЕДНА	Висока	Съществуващо	Средна	Намаляваща – в условията на стопанисване на пещерата и прилагане на ПУ.	Повсеместно	Средна – въздействието е предимно локално и изразено в безпокойство. При наличие на постоянно охрана и контрол не се очаква значимо въздействие.	Публикуване на предупредителни текстове в интернет сайтове, туристически диплянки и брошури, че в пещерата е изрично забранен достъпа на домашни любимци. Ако се прецени, че много посетители идват с кучета, в бъдеще	Висока – при наличие на денонощна охрана и контрол на посетителите.

								може да се направи и кът за временно оставяне на домашни любимци в туристическата зона отвъд моста.	
Нерегламентирано използване на пиротехника и снимачни ефекти.	ВИСОКА	Висока	Съществуващо	Средна	Намаляваща – в условията на стопанисване на пещерата и прилагане на ПУ.	Повсеместно	Висока – факторът е с високо потенциално въздействие и не трябва да бъдат допускани на територията на ПЗ.	Въвеждане на система за мониторинг и контрол на посетителите. Прилагане на мерките и препоръките в настоящия ПУ.	Висока – при наличие на денонощна охрана и контрол на посетителите.

2.3. Въздействия, породени от увеличения туристопоток									
Вид заплаха/ограничение	Значимост на фактора	Степен на вероятност	Потенциално или съществуващо въздействие	Честота /в момента	Тенденция	Териториален обхват	Обща степен на влияние - обяснение	Мерки за преодоляване	Оценка на вероятността от преодоляване на ограниченията/заплахите
Високи нива на шумово замърсяване от посетители.	ВИСОКА	Висока	Съществуващо	Висока	Увеличаваща се	Повсеместно – най-уязвимата територия е вътрешността на пещерата	Висока – факторът е с високо потенциално въздействие и не трябва да бъдат допускани на територията на ПЗ.	Въвеждане на система за мониторинг и контрол на посетителите. Наличие на гидове, съпровождащи групите в пещерата. Разясняване на регламента за посещения в обекта на посетителите (като част от безплатна диплома, информационни табели извън ПЗ и др.).	Висока – при прилагането на мерките за преодоляване на въздействието.

Замърсяване с битови отпадъци	СРЕДНА	Висока	Съществуващо	Висока	Увеличаваща се	Повсеместно	Средна – замърсяването има предимно индиректно влияние върху редките видове. Основното му въздействие е преди всичко естетическо. Все пак при голямо количество отпадъците могат да бъдат фактор със значимо въздействие и за преодоляването му са необходими специални мерки.	Въвеждане на система за мониторинг и контрол на посетителите. Периодично почистване на ПЗ. Поставяне на контейнери за отпадъци (извън ПЗ), дискретни кошчета преди и/или на самия мост към пещерата). Ежедневно събиране на отпадъците от кошчетата, за да не се допуска събиране на скитащи кучета или разпиляване на отпадъци.	Висока – при прилагането на мерките за преодоляване на въздействието .
Утъпкване, прокарване на пътеки, маршрути, велосипедни маршрути	СРЕДНА	Средна	Съществуващо	Средна	Увеличаваща се	Повсеместно	Средна – факторът може да има значително негативно въздействие при прекомерно утъпкване. Препоръчва се използването на посочения в настоящия план туристически маршрут и маркирането му на терен.	Въвеждане на система за мониторинг и контрол на посетителите. Периодично почистване на ПЗ. Използване на обозначения туристически маршрут в настоящия ПУ.	Висока – при прилагането на мерките за преодоляване на въздействието .

2.4. Административни и други затруднения

Вид заплаха/ограничение	Значимост на фактора	Степен на вероятност	Потенциално или съществуващо въздействие	Честота /в момента	Тенденция	Териториален обхват	Обща степен на влияние - обяснение	Мерки за преодоляване	Оценка на вероятността от преодоляване на ограниченията/заплахите
Липса на целево финансиране за изпълнение на мерките, предвидени в Плана	ВИСОКА	Средна			Намаляваща – в условията на стопанисване на пещерата от страна на Община Ловеч.	Повсеместно – факторът въздейства върху цялата защитена територия	ВИСОКА – прилагането на мерките и дейностите, предвидени в плана изисква ангажирането на персонал, инвестирането в посетителска инфраструктура, наемането на външни експерти, изработката на експозиции, информационни материали и други дейности, за които са необходими целеви средства.	Насочване на средства, получени от посетителката такса към дейностите за опазване и управление на обекта. Кандидатстване от страна на общинската администрация и други заинтересовани с проектопредложения, насочени към финансирани на дейности за опазването на обекта.	Висока – прилагането на мярката е в компетенцията и възможностите на Общинската администрация.
Липса на експертен капацитет и познания за спецификата на редките видове, обитаващи	ВИСОКА	Средна			Намаляваща – в условията на стопанисване на пещерата от страна на Община Ловеч.	Повсеместно – факторът въздействат върху цялата защитена територия	ВИСОКА – до момента в България са налице множество примери на некомпетентно управление на природни и културни обекти, което се дължи на ниска експертиза от	Подробно разписване на мерки и дейности в настоящия план за управление. Консултиране на проекти и мерки	Висока – прилагането на мярката е в компетенцията и възможностите на

обекта – породени от това лоши управленчески решения							представители на държавната администрация. По тази причина, дори при наличие на целеви средства, липсата на експертиза и опит в управлението на природни и културни обекти, може да бъде причина за насочването на тези средства към дейности увреждащи обекта, неговото природозащитно и естетическо значение. Това има като краен резултат и негативно въздействие върху неговото значение като туристически обект.	с експерти от различни научни институции, неправителствен и организации. Предприемане на мерки за подобряване на експертния потенциал на служителите на държавната администрация, ангажирани с управлението на обекта.	Общинската администрация.
Ниска екологична култура и неоценяване на значението на ландшафтното, природозащитно и културно значение на обекта	ВИСОКА	Висока	Съществуващо		Намаляваща – предвид полаганите усилия от НПО и институции в тази насока.	Повсеместно – факторът въздействат върху цялата защитена територия		Използване на потенциала на обекта за провеждане на познавателни и образователни дейности. Създаване на посетителски център и експозиции в него. Изготвяне на издания. Направа на сайт за обекта. Други образователни дейности.	Висока – при прилагането на предложените мерки и инвестиране на усилия и средства в тази насока.

Вид заплаха/ограничение	Значимост на фактора (по отношение на негативните последици, които би могъл да има върху ПЗ или редки видове и местообитания)	Степен на вероятност	Потенциално или съществуващо въздействие	Честота /в момента	Тенденция (очаквано увеличаване, намаляване или постоянна интензивност на въздействие на фактор)	Териториален обхват (повсеместно, локално)	Обща степен на влияние – обяснение	Мерки за преодоляване	Оценка на вероятността от преодоляване на ограниченията/заплахите
Строителство в близост до защитената територия	НИСКА	Вероятно	Потенциално	Няма в момента	Увеличаваща се – Община Ловеч е направила постъпки за строителство на посетителска инфраструктура, насочена към ПЗ.	Локално – в териториите, в които се осъществяват строителните дейности	НИСКА – ако строителството е извън ПЗ и е съобразено с природозащитните норми, не се очаква значимо въздействие.	Дейностите да са задължително извън територията на ПЗ. Спазване на природозащитно законодателство, режими на ПЗ и ЗЗ. Консултации със специалисти по природно и културно наследство - с цел недопускане на тяхното увреждане.	Висока – при спазване на природозащитно законодателство и такова за опазване на културното наследство и при консултации и със специалисти, негативното въздействие няма да бъде допуснато.

<p>Провеждания на геоложки вибросейзмични проучвания, сондиране за добив на изкопаеми горива</p>	<p>ВИСОКА</p>	<p>Средна</p>	<p>Потенциално</p>	<p>Няма в момента</p>	<p>Неизвестна</p>	<p>Повсеместно – за цялата ПЗ</p>	<p>ВИСОКА – може да окаже значително негативно въздействие върху цялата пещерна система - условията в нея и видовете, които я обитават.</p>	<p>Въвеждане на ограничения за такива проучвания в режимите на двете защитени зони, обхващащи Деветашкото плато. Спазване на режимите на ПЗ. Увеличаване на площта на ПЗ и включването на земите над цялата подземна система, както и буфер около тях. Прилагане на екологични оценки (ОВОС/ОС) на дейности и адекватно отразяване в тях на негативното въздействие, с цел да не бъде допускани.</p>	<p>Висока – при въвеждане на режимите за двете ЗЗ и адекватно прилагане на инструментите на екологичните оценки.</p>
--	----------------------	---------------	--------------------	-----------------------	-------------------	-----------------------------------	--	--	---

Създаване на сметища	ВИСОКА	Средна	Потенциално	Няма в момента	Неизвестна	Повсеместно – за цялата ПЗ	ВИСОКА – може да предизвика значително замърсяване на подземните води и негативни последици за всички видове, свързани с тях (риби, земноводни, безгръбначни)	Въвеждане на ограничения за такива проучвания в режимите на двете защитени зони, обхващащи Деветашкото плато. Спазване на режимите на ПЗ. Увеличаване на площта на ПЗ и включването на земите над цялата подземна система, както и буфер около тях. Прилагане на екологични оценки (ОВОС/ОС) на дейности и адекватно отразяване в тях на негативното въздействие, с цел да не бъде допускани.	Висока – при въвеждане на режимите за двете ЗЗ и адекватно прилагане на инструментите на екологичните оценки.
----------------------	---------------	--------	-------------	----------------	------------	----------------------------	--	---	--

Разкриване на кариери за добив на инертни материали	ВИСОКА	Средна	Потенциално	Няма в момента	Неизвестна	Повсеместно – за цялата ПЗ	ВИСОКА – може да окаже значително негативно въздействие върху цялата пещерна система - условията в нея и видовете, които я обитават.	Въвеждане на ограничения за такива проучвания в режимите на двете защитени зони, обхващащи Деветашкото плато. Спазване на режимите на ПЗ. Увеличаване на площта на ПЗ и включването на земите над цялата подземна система, както и буфер около тях. Прилагане на екологични оценки (ОВОС/ОС) на дейности и адекватно отразяване в тях на негативното въздействие, с цел да не бъде допускани.	Висока – при въвеждане на режимите за двете ЗЗ и адекватно прилагане на инструментите на екологичните оценки.
Добив на инертни материали по поречието на река Осъм и корекции на коритото на реката	ВИСОКА	Висока	Потенциално		Неизвестна	Локално – крайречни територии и местообитания		Прилагане на екологични оценки (ОВОС/ОС) на дейности и адекватно отразяване в тях на негативното въздействие, с цел да не бъде допускани.	

Създаване на мини ВЕЦ по река Осъм	ВИСОКА	Средна	Потенциално		Неизвестна	Локално – крайречни територии и местообитания	Средна – може да има значимо въздействие, но предимно локално - за крайречните местообитания и комплексът от видове, свързани с тях.	Прилагане на екологични оценки (ОВОС/ОС) на дейности и адекватно отразяване в тях на негативното въздействие, с цел да не бъде допускани.	
Лоша пътна инфраструктура, затруднен достъп до обекта	НИСКА	Средна	Съществуващо		Понижаване – предстоят мерки за подобряване на достъпа до пещерата		Ниска – въздействието е предимно по отношение на туристическото значение на обекта.	Инвестиране на средства за подобряване на достъпа до пещерата.	
Използване на препарати за растителна защита в селското и горското стопанство	СРЕДНА	Висока	Съществуващо		Повишаваща се	Повсеместно	Средно – въздействието е индиректно, а чувствителни на въздействието му са част от групите, обект на защита в обекта - безгръбначни, прилепи, птици.	Поощряване на екстензивно земеделие. Ограничаване употребата на пестициди в радиус от 10 км от пещерата. Стриктно спазване на всички правилници, наредби и хигиенните изисквания при съхранението и прилагането на пестициди в селското и горското стопанство.	

2.4. ПОТЕНЦИАЛНИ ВЪЗМОЖНОСТИ НА ЗАЩИТЕНАТА ТЕРИТОРИЯ:

2.4.1. Потенциал на територията по отношение консервация на хабитати и видове:

Територията е от международно значение по отношение на опазване на прилепите. Понастоящем безпокойството е сериозен фактор, който се явява сериозно ограничение и опасност за значимостта на обекта (по този показател). Потенциалът на обекта в това отношение се изразява в това, че при наличие на постоянен контрол и стриктно спазване на режимите е възможно да се подсиgurят добри условия на прилепите и дори е възможно увеличаване на броя на зимуващите или размножаващи се индивиди (в сравнение с периоди, през които не е имало управление на обекта и безпокойството е достигало високи нива).

Потенциалът на природната забележителност по отношение на флората и природните местообитания се изразява от една страна във възможностите за опазването на тези местообитания (недопускане на тяхното естествено или антропогенно унищожаване), а от друга – в дейности за подобряване на тяхната хоризонтална и вертикална структура (особено що се отнася до горските с цел възстановяването на изчезнали в миналото горски съобщества сега предмет на опазване съгласно действащата нормативна уредба – напр. G1.A614 Sub-continental field elm woods, G1.7C63 Manna tree woods, G1.7372 Moesian white oak woods и др.).

2.4.2. Потенциал за пълно представяне на културно-историческото наследство:

В обектът не е разгърнат потенциала за проучване на археологическото наследство и неговото представяне на обществеността. За целта е необходимо да бъдат осъществени пълни археологически проучвания, като при тях да бъдат документирани запазените културни пластове. Археологическите находки, установени при проучванията да бъдат консервирани и представени по подходящ начин в бъдещия информационен център за защитената територия (като оригинални находки или техни реплики). За нагледно и атрактивно представяне на живота в пещерата да се определят зони в района или във вътрешността на пещерата, където да бъдат представени с художествени средства възстановки на праисторическия живот – например: праисторическо жилище с реплики на археологически находки, илюстриращи различни занаятчийски дейности – грънчарство, строителство, изработка на различни оръдия на труда от камък, кремък, кост и рог; възстановка на гробове; възстановка на археологически изкоп с направените разкрития на керамика и други находки и пр.).

2.4.3. Възможности за развитие на научно-познавателен туризъм и други рекреационни дейности на местно и национално ниво.

Предвид атрактивността на обекта, той има много голям потенциал по отношение на значението му като туристическа атракция. Допълнително за това допринася и наличието на други обекти от интерес за посещение в региона (обекти в град Ловеч, Крушунски водопади и други). Понастоящем не е разгърнат потенциала на обекта, поради:

- липсата на съпътстваща инфраструктура (паркинг, стационарни тоалетни, заведение за храна и напитки и др.);
- липсата на посетителски център и експозиционна част, представяща биоразнообразието и археологическото наследство на обекта;
- липса на персонал (гидове) и предпоставки за осъществяване на познавателни и образователни дейности в защитената територия (зала за провеждане на занятия и презентации, интерактивни модули и др.);
- липса на подходяща реклама.

За преодоляване на тези ограничения е необходимо прилагането на серия от мерки и дейности, подробно описани в Глава 3 от настоящия План.

ЧАСТ 3: РЕЖИМИ, НОРМИ, УСЛОВИЯ И ПРЕПОРЪКИ ЗА ОСЪЩЕСТВЯВАНЕ НА ДЕЙНОСТИТЕ:

Режимите за дейностите и свързани с тях норми, условия и препоръки са изведени на базата на:

- аналитичното представяне на резултатите от Глава 1;
- принос за постигане на целите за управление на ПЗ, посочени в Глава 4;
- гарантиране преодоляване и/или ограничаване на заплахи и фактори с негативно въздействие, описани в Глава 2.

При определянето им целта е била максимална яснота на регламента и в същото време допускането на известна гъвкавост (в случай на непредвидени обстоятелства).

3.1. ЗОНИРАНЕ И ФУНКЦИОНАЛНО ПРЕДНАЗНАЧЕНИЕ НА ЗОНИТЕ:

Въз основа на детайлния анализ на зоните, значими за отделните видове, идентифицираните мерки за тяхното опазване и особеностите на ПЗ „Деветашка пещера“, настоящият План за управление въвежда следното зонироване на защитената територия:

1. Зона за опазване на прилепите и пещерната фауна
2. Зона за рекреация, туризъм, възстановителни дейности

Функционалното зонироване и режими са представени на **Карта 6**.
Режимите за всяка една от зоните са представени в **Точка 4.2.2**.

3.2. РЕЖИМИ И НОРМИ:

3.2.1. Режими и норми, произтичащи от Закона за защитените територии

Според **чл. 24 на Закона за защитените територии** „В природните забележителности се забраняват дейности, които могат да нарушат тяхното естествено състояние или да намалят естетическата им стойност“. Според **чл. 25** „Мерки за опазване, укрепване и възстановяване на природните забележителности се допускат с разрешение на Министерството на околната среда и водите съгласувано със собствениците на природните забележителности и други заинтересовани институции“.

В Чл. 13, ал. 2 е посочено, че „Строителството на нови обекти, разширението, преустройството и промяната на предназначението на съществуващи обекти, за които не се изисква оценка на въздействието на околната среда, се извършват след съгласуване с министъра на околната среда и водите или с оправомощени от него длъжностни лица, независимо от разрешенията, които се изискват по други закони“.

Друг текст, от ЗЗТ, който касае защитената територия е § 7а. (1) *Заповедите, постановленията и другите административни актове за обявяване на резервати, поддържани резервати, народни паркове, природни паркове, национални паркове, защитени местности, природни забележителности, исторически места и буферни зони и за промените в тях, издадени до 30 юни 2007 г., не подлежат на обжалване по съдебен ред.*

(2) Образуваните и неприключили съдебни производства срещу актовете по ал. 1 се прекратяват.

3.2.2. Режими, произтичащи от заповедта за обявяване на защитената територия:

Основните режими на природната забележителност, са определени с **Заповед № РД-926/13.12.2012 г. (ДВ, бр.3, 11.01.2013)**. Според нея: „В границите на природните забележителности (Деветашка пещера и Нанин Камък) се забраняват:

1. Внасяне на неприсъщи за района растителни и животински видове;

2. Дейности, свързани с къртене, чупене, пробиване и разширяване на отвори в пещерите и скалните венци;
 3. Унищожаване, повреждане и изнасяне на елементи от пещерната структура (камъни и пещерни образувания);
 4. Разкопаване и изнасяне на глина и гуано;
 5. Унищожаване, повреждане, пренасяне и изнасяне на палеонтологички или археологически находки, с изключение при провеждането на регламентирани научни изследвания;
 6. Палене на огън, опушване с дим, използване на пиротехнически, димни и огнени ефекти, използване на взрив;
 7. Поставянето на надписи или знаци по стените, пода, тавана или входа на пещерите, с изключение за целите на картографирането;
 8. Скално катерене, екипиране на катерачески маршрути, вкл. поставяне на клинове чрез пробиване и лепене, провеждане на бързи скокове и други дейности, свързани с използването на пещерите за спортни прояви;
 9. Използването на пещерите за осъществяването на производствени и складови дейности;
 10. Промяната на начина на трайно ползване и промяна на предназначението на имотите, строителство с изключение на такова, свързано с отстраняване на стари съоръжения и с управлението и обслужване на посетителите на природна забележителност „Деветашка пещера“;
 11. Водоползване, преграждане или изместване на течението на реката в „Деветашката пещера“;
 12. Влизане в „Деветашката пещера“ с моторни превозни средства;
 13. Влизане в пещерата „Нанин камък“ в периодите 25 май – 31 юли и 1 ноември – 1 април, с изключение на посещения с научна цел и мониторинг;
 14. Влизане във водната галерия на „Деветашката пещера“ след последната подпорна стена, с изключение на посещение с научна цел и мониторинг;
 15. Влизане във водната галерия на „Деветашката пещера“ след първия бетонов зид в периода 1 ноември – 1 април, с изключение на посещения с научна цел и мониторинг;
 16. Влизане в сухата галерия на „Деветашката пещера“ след изградения насип с арка в периода 25 май – 31 юли, с изключение на посещения с научна цел и мониторинг;
 17. Убиване, улавяне и изнасяне на троглобионти през всички фази на тяхното развитие;
 18. Провеждане на масови мероприятия (концерти, събори, масови сцени във филмови продукции, колективни игри) в „Деветашката пещера“;
 19. Влизане и пладнуване на домашни животни в „Деветашката пещера“.
- Режимите не се отнасят в случаите на провеждането на спасителни акции в пещерите.“

Според заповедта за обявяване на защитена зона РД-576 от 08.09.2008 г. за обявяване на ЗЗ „Деветашко плато“ BG0002102 (на чиято територия попада и ПЗ „Деветашка пещера“), в границите на защитената зона се забраняват:

- премахването на характеристики на ландшафта (синори, единични групи дървета, защитни горски пояси, каменни огради и живи плетове), при ползването на земеделските земи като такива;
- залесяването на ливади, пасища, както и превръщането им в обработваеми земи и трайни насаждения;
- използването на пестициди и минерални торове в пасища и ливади;
- косенето на ливадите от периферията към центъра с бързоподвижна техника и преди 15ти юли;
- извършването на дейности, свързани с отводняване или пресушаване на мочурища и естествени водни обекти;
- подмяната на крайречните гори от местни дървесни видове с неместни такива, на разстояние до 50 метра от границите на водните обекти;
- извършването на сечи в култури, от тополи без последващо залесяване;
- скалното катерене и практикуването на делта- и парапланеризъм през периода на гнездене на птиците - от 1ви март до 31ви юли.

3.2.3. Режими, въведени с настоящия План за управление.

3.2.3.1. Режими, въведени с настоящия План за управление, за цялата защитена територия.

В допълнение на забраните, определени със ЗАПОВЕД № РД-926 от 13 декември 2012 г., за територията на цялата природна забележителност се забраняват:

1. Събирането на петрофилни (скални) растителни видове;
2. Осветяване на пещерата, чрез използването на подвижни прожектори, както и монтирането на каквито и да било осветителни средства по стените и тавана на пещерата;
3. Озвучаването в пещерата;
4. Променяне на естествения облик на пещерата, чрез извършване на различни строителни дейности, монтиране на съоръжения, информационни табели, билбордове, въздушни трасета, телове, мрежи, висящи пътеки и площадки, мрежи и други. Изключения се допускат за съоръжения и табели, предназначени за насочване на туристопотока, с оглед спазване на режимите на ПЗ;
5. Ловуването, с изключение на регулиращи дейности по отстраняване на скитащи котки и кучета или при епизоотични и други заболявания, застрашаващи живота на посетителите или дивите животни;
6. Бивакуване под различна форма в цялата ПЗ (направа на огнища, разпъване на палатки и шатри, спиране на каравани, направа на временни биваци и др.);
7. Използването в ПЗ на химически препарати – изкуствени торове, родентициди, инсектициди и др.;
8. Промяна на естествения характер на коритото на р. Осъм и крайречната растителност;
9. Палене на огън, използването на леснозапалими материали и извършването на дейности, които могат да бъдат причина за възникването на пожар в ПЗ;
10. Надземното прокарване на електрически трасета;
11. Провеждането на изкопни работи с изключение на регламентирани археологически и палеонтологични проучвания и такава за нуждите на управление на ПЗ (след съгласуване с МОСВ и МК).
12. Отстраняване на бетонните постаменти на цистерните, съществуващите изкуствени галерии, проходи и зидове.

Изключения от забраните се извършва след съгласуване по реда на § 7 от Закона за защитените територии.

3.2.3.2. Режими и норми по зони:

ЗОНА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ПРИЛЕПИТЕ И ПЕЩЕРНАТА ФАУНА

Предназначение и цели – опазване на прилепите и пещерната фауна.

Териториален обхват – тъмните, подземни части на пещерата – *Виж Карта 9.2.* – Зониране.

Режими – забраняват се човешки дейности, с изключение на такива за целите на научните изследвания, мониторинга и управлението на обекта.

Норми – не се допуска проникване в зоната на повече от 10 души (при реализиране на допустимите дейности за научни изследвания, мониторинг и управление на обекта).

ЗОНА ЗА РЕКРЕАЦИЯ, ТУРИЗЪМ И ВЪЗСТАНОВИТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ

Предназначение и цели – развитие на пешеходен туризъм, велотуризъм, познавателен и образователен туризъм, осъществяване на възстановителна дейност за редки растителни видове и природни местообитания.

Териториален обхват – обхваща светлите привходни части на пещерата (*Виж Карта 6 – Зониране*), земната повърхност над пещерата и териториите извън самата пещера.

Режими

Забраняват се:

1. Горскостопански мероприятия (сечите, залесявания и други), с изключение на такива, необходими за възстановяване на естествени за ПЗ природни местообитания или консервационно значими видове.
2. Озеленяване с растителност, която би намалила силно свободния въздушен обем на главния вход и отворите на тавана (окната);
3. Събирането на билки, гъби и горски плодове в цялата ПЗ;
4. Пашата на кози на територията на цялата ПЗ;
5. Катерене по скалите с цел събиране на мед, улавяне на пчелни семейства, бране и изкореняване на диворастящи цветя;

Норми:

- *C2.33 Бавнотечащи реки с макрофитна растителност* – Забрана за почистване на речното течение при извършване на любителски риболов и забрана за промяна на речното течение и добив на инертни материали в речното легло което предизвиква частично унищожаване на месообитанието.
- *E1.222 Субконтинентални петрофитни степи, E1.4344 Ксеротермни ливади и пасища от садина (Chrysorogon gryllus), белизма (Bothriochloa ischaetum) и валезийска власатка (Festuca valesiaca* – допустима ограничена паша за дребен добитък **до 5 дка/бр. животно**, за едър добитък **10 дка/бр. животно**. Поддържане на нива до **10%** храстова растителност за цялото местообитание и до **1%** дървесна такава.
- *F3.24 Широколистни храсталаци* – допустима ограничена паша за дребен добитък **до 3 дка/бр. животно**, за едър добитък **6 дка/бр. животно**. Допустимо косене препоръчително ръчно. Допустимо почистване на отделни площи но не повече от **0,5%** от общата площ годишно. Допустимо събиране на плодове за лични и стопански нужди.

Функционалното зонироване на природната забележителност е представено в **Карта 6**.

3.2.4. Препоръки:

Препоръки за събирането на допълнителна информация, касаеща обекта, допълване на „пропуски в познанието“:

- цялостно картиране на вътрешността на Деветашката пещера чрез лазерно триизмерно сканиране на привходните части и пълно спелеоложко картиране на вътрешните галерии;
- коригиране на кадастралната карта с реалната ситуация на терен (отразяване на река Осъм; отразяване на границите на имота, попадащ в ПЗ от землището на село Деветаки, отразяване на моста над река Осъм, отразяване на целия път към пещерата);
- актуализиране на описанието на Паметника на културата и неговото зонироване на актуална кадастрална карта и описанието му чрез координатен регистър на граничните точки на всяка една от зоните;
- провеждане на проучване в рамките на една година за температурата и влажността в обекта;
- провеждане на цялостни археологически проучвания в пещерата.

Препоръки за проучване, опазване и експониране на редките видове животни и растения:

- мониториране на камери за видеонаблюдение на прилепните колонии. Излъчване на кадрите онлайн в Посетителски център на обекта и на интернет страница за Деветашката пещера.
- провеждане на мониторинг на състоянието на прилепните колонии – 4 пъти в годината, през всички сезони. Предоставяне на данните за целите на Националната система за мониторинг на биологичното разнообразие.

Препоръки за проучване, опазване и експониране на археологическото наследство:

- включване на НПК в културни маршрути. Идентификация на културни маршрути. Разработване на издания и други методи за представянето им;
- вписване на Национална Културна Ценност в Кадастралната карта. Актуване на имотите, включени в границите на Национална Културна Ценност;
- отбелязване (нанасяне на границите на картен материал в цифров вид (ГИС));
- анализ на Историко-археологическите проучвания, според наличната информация: проучвания, Библиография, Справки, Картен материал – свързани с поселищното развитие на Деветашка пещера и в контекста на поселищното развитие в региона през различните исторически периоди;
- анализ и оценка на състоянието на културното наследство в района (териториален контекст – културна ценност, пейзаж; юридическа защита; политики на опазване, използване, управление), опазване на научна стойност и автентичност (идентификация, документиране и информационно осигуряване; консервация и реставрация, адаптация, експониране, поддръжка; популяризиране); начин на използване на културното наследство като ресурс за устойчиво развитие (създаване на специализирани карти и регистри на културните ценности; ефективно развитие на културния туризъм); добро управление на културното наследство (създаване на институционална мрежа за управление на културната ценност); програмиране на дейностите;
- провеждане на археологически проучвания в определени сектори на Деветашката пещера с възможност за документиране на запазените културни пластове за допълване и прецизиране на известната вече информация;
- провеждане на археологически проучвания (теренни издирвания, археологически разкопки и наблюдения), свързани с културния ландшафт на Деветашката пещера и при реализацията на различни инвестиционни намерения;
- връзка между изработването на ПОУ и археологическите проучвания за съставяне на археологическа карта на района;
- интердисциплинарни проучвания, свързани с поселищното развитие;
- популяризиране на феномена Деветашка пещера;
- създаване на реплики на археологически находки, открити в пещерата и представянето им в посетителския център;
- разкриване на археологически находки на място в пещерата за представянето им пред посетителите или възстановка на археологическите открития.

Препоръки, насочени към подобряване на визията на обекта като туристическа дестинация, неговото популяризиране и подобряване на услугите, насочени към посетилите му. Формиране на цялостен и качествен туристически продукт:

- изграждане на посетителска част извън защитената територия. В нея да бъдат изградени посетителски център, тоалетни, пейки, заведение за храна и напитки, други атракционни. Посетителската част да е създадена концептуално, с цел представяне на обекта, неговото природозащитно и културно значение, други туристически обекти в региона, местни занаяти и инициативи. За целта да бъдат реализирани следните дейности/продукти: експозиция, представяща качествено и пълно: историята на откриване и проучване на пещерата; редките видове и местообитания на нейна територия – отделни модули за представяне на риби, земноводни, влечуги, птици, прилепи, растения, местообитания. Акцентиране на значението на обекта по отношение на прилепите. Представяне на археологическо и културно наследство; други значими обекти в региона (природни и културни забележителности).
- създаване на „брандирани“ продукти за целите на обслужване на ПЗ – билети за влизане в защитената територия, облекла за гидове и охрана.
- създаване на специализирани сувенири за обекта – магнити, картички, дигляна, книжка, стикери, чаши, колекционерски марки, колекционерски плик, колекционерска монета (и монтирането на апарат за такива), тениски, шапки, екторбички, други.

- включване в експозицията на интерактивни модули за деца (разработване на тъч-скрин приложение за обекта, други интерактивни модули).
- монтиране на камери за видеонаблюдение, които да излъчват кадри от прилепните колонии в пещерата. Презентиране на кадрите на екран в посетителски център, изграден извън границите на защитената територия. Представяне на кадрите онлайн на специализиран сайт за Деветашката пещера.
- създаване в посетителския център на зала/място за презентации, игри и занятия с ученици, провеждане на събития и други, насочени към природната забележителност, но изнесени извън нейната територия.
- разработване на интерпретационна програма за обекта.
- назначаване на професионални гидове в пещерата – минимум двама в почивните дни, минимум един през всички останали дни (след създаването на посетителски център да се назначи и служител в него, както и 4 гйда, присъстващи по време на почивните дни през активния за посетителите сезон – май - август).
- разработване на специално издание, за гидовете в обекта и тяхното обучаване за качествено и интригуващо представяне на обекта и региона.
- премахване на съоръжения, конструкции и други, които променят естествения облик на пещерата (отстраняване на желяза, кабели и останки от старата инфраструктура в пещерата; премахване на спитове и други останки от катераческо оборудване; засаждане на пълзяща растителност за замаскиране на съществуващата постройка в привходната част; отстраняване на стари и неактуални табели; боядисване или импрегниране на съществуващите огради с цел максимално сливане със скалите).
- осъществяване на ежеседмично почистване на територията на ПЗ и предимно на Деветашката пещера, отстраняване на битови и други отпадъци.
- създаване на специализиран сайт, представящ обекта, неговото биологично разнообразие и историческо наследство. Сайтът да е динамичен, с цел неговата оперативна поддръжка и актуалност. Сайтът да е част от домейна на Община Ловеч или друг, дългосрочно поддържан домейн.
- всички информационни табели, презентационни материали, експозиционни елементи и прочие да бъдат представени на български и английски език (предвид международното консервационно значение на обекта и атрактивността му за чуждестранни посетители).
- издаване на специализирана брошура, представяща обекта, която да бъде получавана от всеки посетител на природната забележителност. Брошурата да е на български и английски език или да има предвидени две издания (на двата езика).
- разработването на брошури, представящи други туристически забележителности в района и туристически маршрути за посещението им.
- разработването на аудио-тур из пещерата – при създаването на пропускателен режим в пещерата се препоръчва разработването на аудио-тур с информация за обекта. Аудиотура може да включва информация за геологията на пещерата, археологическите проучвания, гнездящите редки видове в скалните венци, прилепите, обитаващи обекта, историческото минало на пещерата и други. Различни обекти, включени в аудиотура трябва да бъдат означени на терен. При създаването на посетителски център и пропускателен пункт, аудиотура може да се представя и безплатно на посетителите в пещерата.

Препоръки за осигуряване на безопасността на посетителите:

- насочване на туристопотока чрез различни методи (ограждения, насочване от гидовете) и недопускане на посещаване на тъмни галерии, стръмни участъци, катерене по скали.

Препоръки, свързани с капацитета на туристическо натоварване:

- създаване на пропускателен пункт за пещерата, разположен след бетонния мост.
- събиране на точни данни и статистика на броя на посетителите чрез поставянето на автоматични „броячи“ на пропускателните пунктове.

- ограничаване на броя на посетителите, присъстващи едновременно в пещерата - до 150 човека.

Препоръки за предприемането на противопожарни мерки:

- изготвяне на проект за противопожарно устройство.
- наличие на пожарогасители в посетителския център и при охраната на защитената територия, други мерки, предвидени в проекта за противопожарно устройство.

ЧАСТ 4: ОПЕРАТИВНИ ЗАДАЧИ И ПРЕДПИСАНИЯ ЗА ОПАЗВАНЕ И ПОЛЗВАНЕ:

4.1. ОПРЕДЕЛЯНЕ НА ПРИОРИТЕТИТЕ:

Приоритетни направления за 10 годишния период на действие на Плана са определени на базата на:

- целите и приоритетите на национални и международни документи, планове и стратегии – описани в Глава 1 (с приоритет на тези целящи опазването на природното и културното наследство);
- събраната информация, по време на разработването на плана, описана в Глави 1;
- направените в предходните глави екологична и социално-икономическа оценка (съответно от направените анализи и изведените от тях изводи за ограничаване на негативни въздействия, реализиране на конзервационни или възстановителни дейности, популяризиране на обекта и създаване на предпоставки за развитието му като национален туристически обект);
- приоритетите и нуждите на местните общности (и в частност необходимостта от развитие на туристическия продукт, увеличаване на туристопотока в общината, създаване на предпоставки за развитие на местен бизнес и необходимостта от екологично образование).

Въз основа на това могат да се определят следните основни направления на работа, степенувани по важност в следния ред:

Първостепенни цели

Цели, свързани с опазване и поддържане на биологичното и ландшафтното разнообразие, и културното наследство, а именно:

- опазване и поддържане на обекта като природен феномен с уникално ландшафтно значение;
- поддържане и възстановяване на природните местообитания на територията на ПЗ;
- опазване, поддържане и възстановяване на популациите на видовете, обитаващи ПЗ (с акцент върху прилепите и пещерната фауна);
- опазване на археологическото и културно наследство на територията на обекта;

Второстепенни цели

Цели, свързани с развитието на обекта като туристическа дестинация с международно значение, създаване на условия за развитие на научни и образователни дейности:

- подобряване на визията на обекта, чрез запазване на нейния естествен природен характер;
- създаване на ясни регламенти и контрол за посетителите в ПЗ, които да гарантират спазване на режимите и мерките (определени със законодателството, заповедта за обявяване или въведени в Плана за управление);
- създаване на предпоставки и туристическа инфраструктура за повишаване на посещаемостта на обекта
- подобряване на качеството на туристическия продукт
- популяризиране на обекта като туристическа дестинация с международно значение.

- създаване на предпоставки за повишаване на екологичната култура и използването на обекта за целите на екологичното образование.
- създаване на условия за използването на обекта за целите на научните изследвания и мониторинга.

4.2. ПРОГРАМИ:

Програма за постигане на Цел 1 – опазване и поддържане на биологичното и ландшафтното разнообразие

Програма за развитието на Цел 2 – развитие на обекта като туристическа дестинация с национално значение

4.3. ПРОЕКТИ:

Програма за постигане на Цел 1 – опазване и поддържане на биологичното и ландшафтното разнообразие, а именно:

Проект: опазване и поддържане на обекта като природен феномен с уникално ландшафтно значение.

Цели – постигане на максимално естествен облик на природния феномен.

Дейности:

- премахване на съоръжения, конструкции и други, които променят естествения облик на пещерата (отстраняване на желяза, кабели; премахване на спитове и други останки от катераческо оборудване, отстраняване на следи от огнища, отстраняване на съществуващата постройка в привходната част); отстраняване на стари и неактуални табели; боядисване или импрегниране на съществуващите огради с цел максимално сливане със скалите).
- осъществяване на ежеседмично почистване на територията на ПЗ и предимно на Деветашката пещера, отстраняване на битови и други отпадъци.

Етап, фаза на изпълнение – от самото начало на влизане на ПУ в действие.

Очаквани резултати в края на 10 годишния период – подобряване на визията на обекта и постигането на облик, максимално близък до естествения.

Индикатори за постигане на целите – брой отстранени съоръжения, материали и други.

Да не се предвижда за момента отстраняване на бетонните постаменти на цистерните, съществуващите изкуствени галерии, проходи и зидове, тъй като демонтажът им е свързан с високи нива на въздействие и не е необходимо за момента.

Проект Поддържане и възстановяване на крайречните G1.1112 Крайречни върбово топови гори на територията на природната забележителност.

Цели – поддържане в благоприятно състояние на съществуващото крайречно природно местообитание. Запазване на неговата естествена хоризонтална и вертикална структура. Подобряване състоянието на крайречната лонгозна растителност

Дейности:

- детайлно картиране и инвентаризация;
- борба с инвазионите видове. Тяхното отстраняване;
- възстановяване на увредените природни местообитания. Възстановяване и залесяване с местни видове *Salix alba*, *Populus alba*, *P. nigra*, *Salix purpurea*, *S. Triandra*, *Ulmus minor*, *Rubus caesius*, *Crataegus monogyna*, *Cornus sanguinea*, *Euonymus europaeus*;
- отглеждане и поддържане на възстановената растителност;
- мониторинг и охрана.

Обект на прилагане – местообитание G1.1112 Крайречни върбово топови гори на територията на природната забележителност.

Очаквани резултати в края на 10 годишния период – нарастване на площта на местообитанието от 3,666 дка до 4,04 дка (в края на 10 годишния период от прилагането на Плана).

Индикатори за постигане на целите – площ на местообитанието, състояние на местообитанието.

Проект: Поддържане на E1.222 Субконтинентални петрофитни степи на територията на природната забележителност.

Цели – поддържане на естественото състояние и съвременните граници на разпространение местообитанието. Ограничаване на самозалесяването и загубата на местообитания. Ограничаване на ерозионните процеси. Ограничаване на инвазионните процеси.

Дейности:

- детайлно картиране и инвентаризация;
- ежегодно почистване от храстова и ниска дървесна растителност;
- план за използване на пашата като поддържащ и възстановителен инструмент по управлението на този тип местообитания;
- затревяване с диагностични видове на ерозираните и оголени участъци. Засаждане на коренищни снопове. Събиране и използване на местен семенен материал. Възможности за разсадниково производство. Борба с инвазионите видове. Тяхното отстраняване;
- възстановяване на увредените природни местообитания. Възстановяване и затревяване с местни видове – *Achillea clypeolata*, *Satureja montana subsp. Kitaibelii*, *Dianthus petraeus*, *Teucrium polium*, *Bothriochloa ischaetum* (*Dichanthium ischaetum*) и др.

Обект на прилагане – местообитание E1.222 Субконтинентални петрофитни степи на територията на природната забележителност.

Очаквани резултати в края на 10 годишния период – нарастване на площта на местообитанието от 14,664 дка до 16,13 дка (в края на 10 годишния период от прилагането на Плана).

Индикатори за постигане на целите – площ на местообитанието, състояние на местообитанието.

Проект: Възстановяване на коренната за района горска растителност от E1 G1.7372 Moesian white oak woods (Музийски гори от космат дъб (*Quercus pubescens*)) на територията на природната забележителност.

Цели – възстановяване на широко разпространените в близкото минало гори от космат дъб. Създаване на смесени комплекси от съществуващите гори от източен габър полски бряст и мъждрян. Поддържане на естественото състояние и съвременните граници на находищата (масивите). Ограничаване на инвазивните видове.

Дейности:

- детайлно картиране и инвентаризация;
- съставяне на технологични планове за залесяване;
- освобождаване и почистване на площи за залесяване на мястото на гири от източен габър. Подготовка на почвата;
- залесяване с диагностични видове основно с космат дъб;
- отглеждане, охрана и последващо поддържане;
- възстановяване на диагностични видове в храстовия и тревния хоризонт. Структурни възстановявания под склопа.

Обект на прилагане – Местообитание E1 G1.7372 Moesian white oak woods (Музийски гори от космат дъб (*Quercus pubescens*)) на територията на природната забележителност.

Очаквани резултати в края на 10 годишния период – нарастване на площта на местообитанието от 0,02 дка до 5 дка (в края на 10 годишния период от прилагането на Плана).

Индикатори за постигане на целите – площ на местообитанието, състояние на местообитанието.

Проект: опазване, поддържане и възстановяване на популациите на видовете, обитаващи ПЗ.

Цели: подобряване на състоянието на приоритетните видове. Достигане на Благоприятно природозащитно състояние.

Дейности:

- дейности за охрана, с цел превенция на нарушения на режима на ПЗ, както и недопускане на безпокойство или нанасянето на други вреди на редките видове
- Обект на прилагане** – цялата ЗТ.

Метод – назначаване на специализирана охрана и гидове в защитената територия; създаване на пропускателни пунктове.

Очаквани резултати в края на 10 годишния период – постоянно присъствие и охрана на защитената територия; превенция за нарушения в режима на защитената територия; създадена система за мониторинг и контрол над посетителите.

Индикатори за постигане на целите - брой назначени охранители, брой гидове, брой създадени пропускателни пунктове, наличие на система за мониторинг на броя на посетителите.

Проект – управление на туристопотока.

Цели – охрана, осигуряване на безопасност на посетителите, спазване на режимите на защитената територия, превенция на закононарушения.

Дейности:

- назначаване на професионални неплатени гидове - 2 човека с постоянно присъствие на обекта, минимум 4 човека в почивни дни;
- назначаване на гид, отговорен за посетителски център;
- назначаване на охранители на обекта – ПЗ и туристическата инфраструктура, с денонощно присъствие на обекта;
- създаване на пропускателен пункт СЛЕД моста (откъм пещерата);
- пропускателен пункт с автоматичен брояч на посетителите, архивиране и събиране на информацията от автоматичните броячи за целите на управление на обекта;
- регулиране на броя на посетителите, присъстващи по едно и също време в пещерата – недопускане на повече от 150 посетители под свода на пещерата (за целта регулиране на туристопотока и насочването на част от посетителите към информационния център)
- създаване на магнитни билети като ОБЩИ ПРОПУСКИ за самата пещера и посетителския център;
- създаване на безплатен аудио-тур за посетителите, като част от билета;
- пътеки и ограждания за насочване на туристопотока – в и над пещерата (при изграждането).

Обект на прилагане – посетители в ПЗ.

Метод – посетителска такса, пропускателен пункт и режим,

Очаквани резултати в края на 10 годишния период – увеличен туристопоток, но при гарантиране спазване на режимите и недопускане на увреждане на ПЗ или редките видове, които я обитават. Състоянието на ПЗ да е не е влошено спрямо изходното състояние в началото на плановия период.

Създаване на общ билет и такса за посещението на пещерата и информационния център към нея

Проект: реализиране на програма за мониторинг на обекта.

Цели – следене на промени на абиотичните фактори и състоянието популациите, навременно установяване на заплахи, предприемането на адекватни мерки за превенция или възстановяване.

Дейности:

- осъществяване на мониторинг за отчитане състоянието на прилепните колонии за всеки един сезон от годината;
- осъществяване на мониторинг на гнездящите птици в ПЗ в периода март – юли;
- монтиране на автоматична станция и архивиране на данни за измерване на температура и влажност във вътрешните галерии на пещерата;
- измерване на нива на шум – минимум 4 пъти годишно и в периоди на пикова посещаемост, по стандартизирана методология;
- монтиране на камери за видеонаблюдение на прилепните колонии;
- провеждане на специализирано проучване за безгръбначната пещерна фауна;

Обект на прилагане – параметри на пещерния климат, природни местообитания, прилепи, птици, пещерна фауна, растения.

Метод – теренни посещения, видеонаблюдение.

Очаквани резултати в края на 10 годишния период – събрана актуална информация за видовете с конзервационна значимост, тяхното състояние и численост, условията на средата и въздействието, в следствие на туристическия поток.

Индикатори за постигане на целите – брой установени нови видове (от безгръбначната пещерна фауна), брой монтирани камери за видеонаблюдение, количество събрани данни за температура и влажност.

Програма за развитието на Цел 2 – развитието на обекта като туристическа дестинация с национално значение, създаване на условия за развитие на научни и образователни дейности

Проект: Създаване на ясни регламенти и контрол за посетителите в ПЗ, които да гарантират спазване на режимите и мерките (определени със законодателството, заповедта за обявяване или въведени в Плана за управление).

Цели – спазване на регламентите и режимите на защитената територия, недопускане на безпокойство на редките видове, увреждане на местообитания или други негативни последствия.

Дейности:

- създаване на пропускателен пункт;
- наличие на постоянна охрана;
- наличие на гидове;
- поставяне на указателни табели (извън пещерата);
- раздаване на диглаши на посетителите с разяснения за режимите;
- устни обяснения от гидовете;
- други дейности за охрана, контрол и повишаване на информираността.

Обект на прилагане – посетители на обекта, граждани;

Метод – охрана, контрол, повишаване на информираността;

Очаквани резултати в края на 10 годишния период – гарантирано спазване на режимите на защитената територия.

Индикатори за постигане на целите – брой нарушения на режима на ПЗ (понижаване на броя им).

Проект: Подобряване на визията на обекта, чрез запазване на неговия естествен природен характер.

Цели – отстраняване на обекти или въздействия върху пещерата и ПЗ, които променят нейния естествен облик;

Дейности – отстраняване на спитове, планки и други съоръжения за скално катерене, отстраняване на бетонни късове разпръснати в пещерата, отстраняване на следи от огнища в пещерата, други;

Обект на прилагане – Деветашка пещера;

Метод – демонтиране, отстраняване от територията на ПЗ, заличаване на следи от дейности;

Очаквани резултати в края на 10-годишния период – отстранени предмети/обекти, променящи естествения облик на пещерата;

Индикатори за постигане на целите – брой отстранени спитове, планки и други съоръжения за скално катерене.

Проект: Създаване на предпоставки и туристическа инфраструктура за повишаване на посещаемостта на обекта.

Проектът се реализира извън защитената територия, но в непосредствена близост до границата и, като създадената инфраструктура е насочена към обслужване на туристопотока и е неделима част от туристическия продукт.

Цели – изнасяне на туристическа инфраструктура, атракциони и услуги, насочени към туристите извън ПЗ (по този начин минимизиране на въздействията от туристическия поток); повишаване на качеството на туристическия продукт; повишаване на информираността на посетителите за обекта (археология, редки видове); създаване на предпоставки за реализиране на образователни и други дейности; увеличаване на броя на посетителите и приходите от тях;

Дейности:

- възстановяване на съществуващия черен път;
- създаване на велоалея по протежение на пътя;
- създаване на посетителски център (експозиционна част, зала за презентации),
- места за автомобили, тоалетни, място за предлагане на храна и напитки, чешми;
- обособяване на място за пикник – изграждане на дървени пейки, маси с навеси, каменни огнище;
- изграждане на детски кът – люлки, катерушки, пързалка;
- поставяне на кошчета за смет;
- поставяне на химични тоалетни или изграждането на стационарни такива;
- поставяне на табла по пътя за пещерата, представящи особеностите и природното разнообразие на целия карстов комплекс „Деветашко плато“;
- създаване на площадка за спорт и развлекателни занимания за деца и младежи (теглени с въже, игри, ориентиране по платото, дартс).

Обект на прилагане – посетители на ПЗ;

Метод – строителни дейности, благоустрояване, създаване на инфраструктура

Очаквани резултати в края на 10 годишния период – повишено качество на туристическия продукт, увеличаване на броя на посетителите с до 3 пъти, повишаване на

Индикатори за постигане на целите – наличие на посетителски център; брой обособени места за пикник и хранене (извън ЗМ); наличие на детски кът; брой тоалетни; брой посетители, брой чуждестранни посетители, брой посещения на туроператорски фирми, приходи от билети и продажба на сувенири.

Проект: подобряване на качеството на туристическия продукт.

Цели:

- увеличаване на туристопотока, привличане на нови посетители;
- привличането на посетителите за повторни и/или многократни посещения;
- издигане на престижа на Община Ловеч, сред посетители и институции, като модел за

Дейности:

- разработването на Интерпретационна програма за ПЗ;
- назначаване на гидове за посетителите в пещерата – минимум двама, на пълна работна заетост (включително в работните дни);
- обучаването на гидовете и запознаването им с интерпретационната програма, особеностите на пещерите като природни феномени, екологията и биологията на редките видове, обитаващи защитената територия;
- издаването на специализирана дигла за Деветашката пещера (двуезична или две аналогични издания – на български и английски) и предоставянето и на всеки посетител, като неделима част от билета му и заплатената визита в ПЗ;
- издаването на „брандирани“ билети за пещерата – с логото на общината, с цветна и красива визия;
- изработката на „брандирани“ облекла на гидовете и охраната на пещерата;
- подобряване на достъпа до пещерата и съпътстваща инфраструктура, описани в отделно действие;
- успешно реализиране на ПУ и управление на природна забележителност;
- създаване и поддържане на център за анимация и занимания с деца, обучение и назначаване на специализирани кадри за целта.

Обект на прилагане – посетители на ПЗ;

Метод – разработване и тиражиране на специализирани издания, сувенири и „брандирани“ стоки, поставяне на табели, други

Очаквани резултати в края на 10 годишния период – изготвена интерпретационна програма, обучени минимум 10 гида, разработени минимум 5 издания за обекта, изработени на 10 вида брандирани продукти, повишаване на престижа на Общината и високата оценка на туристите за посещението в обекта.

Индикатори за постигане на целите – наличие на интерпретационна програма, брой назначени гидове, брой проведени обучения на гидовете, брой посетители годишно, брой подготвени издания, брой изготвени брандирани стоки/сувенири, продадени бройки от сувенирите, събрани средства от билети и продажби.

Проект: популяризиране на обекта като туристическа дестинация с национално и международно значение.

Дейности:

- създаване на специализиран сайт за обекта, към домейна на Община Ловеч, представящ ПЗ, нейното културно-историческо наследство и биологично разнообразие;
- изработване на указателни табели, насочващи към обекта на различни пътни артерии;
- организиране на тематични събития в посетителската част;
- създаване на стилизирано, стилизирано изображение на обекта, за целите на брандирани продукти;
- изработка на макети съпоставящи обема на привходната част с архитектурни обект, с цел да се демонстрират мащабите на обекта.

Цели:

- увеличаване на туристопотока и посещаемостта на пещерата (съответно на приходите от билети);
- идентифицирането на обекта като туристическа дестинация от чуждестранни туристи и включването му в програмата на туроператорски фирми;

Обект на прилагане – граждани от цялата страна, чуждестранни граждани, с интерес към културен и природен туризъм;

Метод – популяризиране в интернет, издания, организиране на специализирани събития за популяризиране на обекта;

Очаквани резултати в края на 10 годишния период – обектът е дестинация с международно значение.

Индикатори за постигане на целите – брой посетители, брой чуждестранни посетители, събрани средства от билети и продажби.

Проект: екологично образование.

Цели – повишаване на общата екологична култура на деца и младежи, повишаване на знанията им за редки видове и местообитания, и за природозащитното значение на природната забележителност.

Дейности:

- организирани посещения с ученици на територията на ПЗ;
- провеждане на информационни беседи за значението на ПЗ и обитаващите я редки видове;
- създаване на кътове за провеждане на специализирани учебни занятия по биология, география, история;
- отбелязване на Нощта на прилепите в град Ловеч; отбелязване на други природозащитни дати (Ден на биологичното разнообразие, Ден на Земята, други).
- изготвяне на специализирано издание за ПЗ, насочени към деца;
- създаване на специализирани кътове за учебни занимания по биология, география, история

– монтиране на интерактивни съоръжения, които да представят процесите на образуване на карст, специфичните форми и тяхното местонахождение в пещарата и комплекса „Деветашко плато“.

Обект на прилагане – деца и младежи на възраст от 8 до 18 години

Метод – организирани посещения, информационни беседи, специализирани издания

Очаквани резултати в края на 10 годишния период – над 2000 деца годишно, посещаващи организирано защитената територия и придобиващи знания за нейното значение, както и за редките видове, които я обитават. Всички дейности по това направление имат като краен резултат възпитаването на екологична култура и са предпоставка за опазване на биоразнообразието и на конкретната защитена територия.

Индикатори за постигане на целите – брой деца, посетили организирано защитената територия, брой издания, насочени към деца, достъпни в Посетителския център, брой образователни беседи, брой публични прояви с участието на деца (отбелязване на природозащитни дати и др.).

Проект – провеждане на археологически проучвания в Паметника на културата.

Цели – съхраняване на културно-историческото наследство на обекта, допълване на информацията за историческото минало на пещерата, набиране на експонати или информация за музейна сбирка в бъдещия посетителски център.

Дейности – провеждане на разкопки на територията на Паметника на културата.

Обект на прилагане – археологически пластове в целия обект.

Метод – провеждане на разкопки, консервационни дейности.

Очаквани резултати в края на 10 годишния период – осъществено пълно проучване на територията на обекта.

Индикатори за постигане на целите – площ на проучената територия, брой археологически находки – артефакти и други, брой палеонтологически находки.

Проект – разработване на възстановка на археологически находки на територията на Деветашката пещера (като атракция за туристите).

Цели – създаване на туристическа атракция на територията на ПЗ, атрактивно представяне на археологическите проучвания, повишаване информираността на посетителите за историческото минало на пещерата;

Дейности:

– реставрация на археологически находки от поселището в Деветашката пещера, имитация на разкритие и реплики на археологически находки – скелети, предмети от бита, други; поставяне на макети (восьчни фигури) на хора живели там и възстановка на елементи от техния бит и жилищна среда.

– създаване на атракционен кът с декори, артефакти и атмосфера от праисторическата епоха.

– представяне на културната история на пещерата, със серия от табла, представени по избран пешеходен маршрут (извън пещерата).

Дейности – създаване на идеен проект, изработка на реплики на археологически и палеонтологични находки, създаване на имитация на археологически изкоп и аранжиране на археологически находки;

Метод – изработване на реплики на археологически находки, художествено представяне на реални проучвания, възстановка на реални предмети/действия;

Очаквани резултати в края на 10 годишния период – повишаване оценката на туриста

Индикатори за постигане на целите – площ на проучената територия, брой на създадените имитации на археологически находки.

Програма за актуализиране на информацията, нужна за управлението на обекта

Проект – картиране на ПЗ „Деветашка пещера“, Паметник на културата.

Цели – актуализиране на границите, нанасянето им в ГИС и ясното им обозначаване на терен.

Дейности:

- цялостно картиране на вътрешността на Деветашката пещера чрез лазерно триизмерно сканиране на привходните части и пълно спелеоложко картиране на вътрешните галерии;
- коригиране на кадастралната карта с реалната ситуация на терен (отразяване на река Осъм; отразяване на границите на имота, попадащ в ПЗ от землището на село Деветаки, отразяване на моста над река Осъм, отразяване на целия път към пещерата);
- актуализиране на описанието на Паметника на културата и неговото зонироване на актуална кадастрална карта и описанието му чрез координатен регистър на граничните точки на всяка една от зоните.

Обект на прилагане – цялата защитена територия.

Метод – измервания, картографиране, ГИС анализи.

Очаквани резултати в края на 10 годишния период – актуална карта на цялата пещера и всички подземни галерии. Правилно позициониране на подземните галерии – проекция на земната повърхност (с цел локализирането им и евентуално разширяване на площта на ПЗ чрез включването на имоти, попадащи над галериите). Изработен на 3D модел на привходните части. Определени места за поставяне на камери за наблюдение на прилепните колонии.

Индикатори за постигане на целите – разработено актуално картиране, отразено в ГИС.

Проект – събиране на информация за микроклимата в пещерата.

Цели – събиране на информация за влажността и температурата във вътрешността на пещерата и тяхната динамика;

Дейности – замервания;

Обект на прилагане – Деветашка пещера – вътрешни галерии.

Метод – замервания, статистика, анализ;

Очаквани резултати в края на 10 годишния период – набиране на точна информация за микроклимата на пещерата.

Индикатори за постигане на целите – брой замервания. Брой подготвени доклади.

Програма за повишаване капацитета на Община Ловеч за управление на ПЗ „Деветашка пещера“ и други защитени територии

Проект: Повишаване на капацитета на Община Ловеч за управление на обекта.

Цели – увеличаване на броя на служителите (на граждански или трудови договори), ангажирани в управлението на обекта и други защитени територии;

Дейности – назначаване на нови служители (със средства от общинския бюджет или проектопредложения пред външни донори), подобряване на материално-техническата обезпеченост на служителите и Общината.

Обект на прилагане – общински служители, служители на граждански договор.

Метод – разработване на специални проектопредложения за обекта или развитието на туризма в общината.

Очаквани резултати в края на 10 годишния период – професионално и компетентно управление на защитената територия, гарантиращо нейното устойчиво управление.

Проект – Повишаване експертизата на общинските служители.

Цели – повишаване знанията на общинските служители за консервационна значимост на обектите, съвременните концепции за управление на защитени територии, природозащитното законодателство, биологията и екологията на консервационно значими видове, методите за

възстановяване на природни местообитания, поддържащи и възстановителни дейности в защитени територии

Дейности – провеждане на обучения, подготовка на издание – ръководство за Общинските служители, ангажиране на външни експерти за консултантски услуги, насочени към управлението на обекта.

Обект на прилагане – общински служители.

Метод – обучения, презентации, специализирани издания.

Очаквани резултати в края на 10 годишния период – повишени знания и умения за компетентно управление на защитени територии; недопускане увреждането на ЗТ, поради прилагането на лоши управленчески решения; инициране възлагането на Общината за разработване на ПУ за други ЗТ; общо подобряване на експертизата на общинските служители.

5.1. Преразглеждане на целите

Съгласно заданието за разработване на Плана за управление е необходимо да се предвиди преглед на актуалността на поставените цели на управление на ПЗ, от влизане в сила на ПУ. Целта на прегледа е да се прецени доколко планираните и осъществени проекти и задачи ефективно водят до постигането на целите. На практика това е процес на оценка по напредъка за прилагане на Плана за управление и дава възможност да бъдат предложени нови планове, програми или действия, които да допринесат за постигането на целите на Плана.

Този процес, трябва да се извърши на петата година от приемането и влизането в сила на Плана за управление.

Оценката следва да е базирана на критерии/индикатори за постигане на целите, представени в Точка 6.2.

За целта трябва да бъде свикана комисия, в която да се включат представители на всички заинтересовани страни, сред които:

- Община Ловеч;
- Областна управа – Ловеч;
- МОСВ;
- РИОСВ;
- РДГ;
- Представители на Ловно-рибарски сдружения;
- Представители на национални и регионални НПО;
- Авторите на Плана за управление – Екологичен център ЕООД и Зелени Балкани, както и експертите, участвали в разработването му, НПО;
- Министерство на културата;
- РИМ Ловеч.

След разискване, в рамките на Комисията, оценката следва да бъде базирана на точни критерии за напредъка, представени в следващата точка.

За да бъде базирана оценката на реални данни за актуалното състояние на защитената територия е необходимо прилагането на система за мониторинг и наблюдение, описана в Глава 5. Целта на програмата е следене на промени на абиотичните фактори и състоянието популациите, навременно установяване на заплахи, предприемането на адекватни мерки за превенция или възстановяване.

Основните дейности, предвидени в нея са:

- осъществяване на мониторинг за отчитане състоянието на прилепните колонии за всеки един сезон от годината;
- осъществяване на мониторинг на гнездещите птици в ПЗ в периода март – юли;
- монтиране на автоматична станция и архивиране на данни за измерване на температура и влажност във вътрешните галерии на пещерата;
- измерване на нива на шум – минимум 4 пъти годишно и в периоди на пикова посещаемост, по стандартизирана методология;
- монтиране на камери за видеонаблюдение на прилепните колонии;
- провеждане на специализирано проучване за безгръбначната пещерна фауна.

В следствие на прилагането на програмата се очаква да бъде събрана актуална информация за видовете с консервационна значимост, тяхното състояние и численост, условията на средата и въздействието, в следствие на туристическия поток.

5.2. Схема за извършване на прегледа, включваща участници и критерии.

Цел/подцел	Критерий/индикатор за отчитане на напредъка	Базисна стойност/състояние	Целева стойност/състояние – до края на действие на ПУ.
1. Първостепенни цели – цели, свързани с опазване и поддържане на биологичното разнообразие, ландшафтното значение и културното наследство, а именно:			
1.1. Опазване и поддържане на обекта като природен феномен с уникално ландшафтно значение;	Брой премахнати съоръжения, конструкции и други, които променят естествения облик на пещерата (железа, кабели; премахване на спитове и други останки от катераческо оборудване).	Състояние към разработване на ПУ.	Пълно отстраняване на този тип съоръжения.
1.2. Опазване, поддържане и възстановяване на природните местообитания на територията на ПЗ;	Площ на приоритетните природни местообитания, състояние на природните местообитания.	Посочената в ПУ: – за местообитание <i>G1.1112 Крайречни върбово тополови гори</i> – 3,666 дка. – за местообитание <i>E1.222 Субконтинентални петрофитни степи</i> – 14,664 дка – за местообитание <i>E1 G1.7372 Moesian white oak woods (Мизийски гори от космат дъб (Quercus pubescens))</i> – 0,02 дка	Увеличаване на площта на приоритетните местообитания: – за местообитание <i>G1.1112</i> – 4,04 дка. – за местообитание <i>E1.222 Субконтинентални петрофитни степи</i> – 16,13 дка – за местообитание <i>E1 G1.7372</i> – 5 дка
1.3. Опазване, поддържане и възстановяване на популациите на конзервационно значимите видове, обитаващи ПЗ (с акцент върху прилепите и пещерната фауна);	Брой реализирани конзервационни дейности. Брой проведени посещения за мониторинг на биологичното разнообразие.	0 1 годишно за прилепи. 0 за други видове.	Минимум 5 проекта/инициативи за възстановяване на редки видове и местообитания. Минимум 4 годишно за прилепи. Минимум 2 годишно за прилепи и други видове.

1.4. Опазване на археологическото и културно наследство на територията на обекта.	Брой осъществени проучвания. Брой открити и съхранени артефакти и палеонтологични находки.	XXX	XXX
2. Второстепенни цели – цели, свързани с развитието на обекта като туристическа дестинация с национално значение, създаване на условия за развитие на научни и образователни дейности:			
2.1. Подобряване на визията на обекта, чрез възстановяване и запазване на неговия естествен природен характер;	Брой осъществени почиствания Брой премахнати огнища и следи от нерегламентирано лагеруване.	Спорадично 0	Редовно почистване – всяка седмица. Пълно премахване на следи от такива.
2.2. Създаване на ясни регламенти и контрол за посетителите в ПЗ, които да гарантират спазване на режимите и мерките (определени със законодателството, заповедта за обявяване или въведени в Плана за управление);	Брой назначени охранители. Брой гидове. Брой създадени пропускателни пунктове. Брой нарушения на режима на ПЗ (понижаване на броя им).	1 0 0 Висока честота на нарушенията.	Минимум 1 4 2 Значително намаляване или пълна липса на нарушения в режима.
2.3. Създаване на предпоставки и туристическа инфраструктура за повишаване на посещаемостта на обекта;	Наличие на посетителски център; Брой обособени места за пикник и хранене (извън ЗМ); Наличие на детски кът; Брой тоалетни; Брой посетители;	0 0 0 1 Липсват точни данни.	1 2 1 Минимум 4 Повишаване, спрямо първата година от прилагането на Плана, когато следва да се съберат такива данни.

	<p>Брой чуждестранни посетители;</p> <p>Брой посещения на туроператорски фирми;</p> <p>Приходи от билети и продажба на сувенири.</p>	<p>Липсват данни.</p> <p>Липсват данни.</p> <p>Липсват точни данни.</p>	<p>Повишаване, спрямо първата година от прилагането на Плана, когато следва да се съберат такива данни.</p> <p>Повишаване, спрямо първата година от прилагането на Плана, когато следва да се съберат такива данни.</p> <p>Повишаване, спрямо първата година от прилагането на Плана, когато следва да се съберат такива данни.</p>
2.4. Подобряване на качеството на туристическия продукт;	<p>Брой издания – плакати, стикери, дипляни, значки, други. Брой брандирани продукти, разработени и издадени за целите на туристическия посетителски център.</p> <p>Наличие на интерпретационна програма.</p> <p>Брой назначени гидове.</p> <p>Брой проведени обучения на гидовете.</p> <p>Брой посетители годишно.</p>	<p>Няма специално разработени за обекта.</p> <p>0</p> <p>0</p> <p>0</p> <p>Липсват точни данни.</p>	<p>Минимум 1 дипляна, мин. 1 плакат, мин. 1 значка, мин. 3 вида картички, мин. 5 вида стикери, 1 вид цветен билет, 1 вид тениски за персонала, мин. 1 вид шапки и тениски – сувенири, мин. 5 вида магнити.</p> <p>4</p> <p>40 (веднъж годишно, на всеки от гидовете, за целия период на действие на Плана).</p> <p>Повишаване, спрямо първата година от</p>

	Продадени бройки от сувенирите.	0	прилагането на Плана, когато следва да се съберат такива данни. Минимум 1000 бройки годишно от всяко издание (за брошури, стикери, значки, тениски, шапки).
2.5. Популяризиране на обекта като туристическа дестинация с международно значение;	Брой разпространени преслистове за събития и новости, брой публикации в медиите.	0	Минимум 5 специализирани преслиста годишно, минимум 50 публикации/репортажи.
	Брой специализирани сайтове, в които е включена информация за обекта.	0	1
	Брой проведени археологически проучвания, брой разкрити археологически находки, брой палеонтологични находки.	Базисно състояние към момента – отчита се напредъка от одобряването на ПУ.	Минимум 1 мащабно проучване, минимум XXX археологически находки, минимум XXX палеонтологични находки.
	Брой възстановка на археологически проучвания, артефакти или такива на бита на древните хора.	0	Минимум 1 възстановка на археологически изкоп и открития в него. Минимум 1 възстановка на бита на древните хора.
2.6. Създаване на предпоставки за повишаване на екологичната култура и използването на обекта за целите на екологичното образование;	Брой деца, посетили организирано защитената територия.	Липсват точни данни.	8000 деца годишно.
	Брой издания, насочени към деца, достъпни в Посетителския център.	0	2
	Брой беседи.	0	Минимум 100 годишно.

	Брой публични прояви с участието на деца.	0	Минимум 3 годишно.
2.7. Създаване на условия за използването на обекта за целите на научните изследвания и мониторинга.			
Други програми – общи цели			
Актуализиране на информацията, нужна за управлението на обекта	Осъществено картиране на паметника на културата, отразяване на данните в ГИС, маркиране на зоните на терен	Липсва актуално картиране	Детайлно картиране и отразяване в националните бази данни
Събиране на информация за микроклимата в пещерата	Брой осъществени замервания.	0	Минимум 4 пъти годишно.
	Брой подготвени доклади.	0	2 (на 5тата и 10тата година).
Повишаване на капацитета на Община Ловеч за управление на обекта и експертизата на служителите	Брой целеви обучения, в които са участвали служители на общината.	0	Минимум 10.
	Брой посещения на място с експерти по биоразнообразие и управление на ЗТ.	0	Минимум 1 годишно с всички служители, ангажирани с управлението на обекта.

II. ПРИЛОЖЕНИЯ

1. БИБЛИОГРАФИЯ

- Александров, Ст. , К. Ников. 2007. Формиране на Тракийската култура. - В: История на света. Праистория. София, 18-24.
- Андросова, Н.К. 2000. Геолого-екологическите изследвания и картографиране, Издателство на Руския университет на дружбата на народите.
- Антонов, Хр., Д. Данчев. 1980. Подземни води в България. ДИ „Техника“, София.
- Асьов, Б., А. Петрова. 2006. Конспект на висшата флора на България. Хорология и флорни елементи. Изд. БФБ, София.
- Атанасов, Ст. 1992. Св. Александър Невски и Деветашката пещера. Ехо 4/1992, 19920221, София, 1-1.
- Берон, П. 1964. Големите прилепни пещери в България. Български пещери, София, 1-2: 37-43.
- Берон, П., Тр. Даалиев, Тр. Ал. Жалов. 2009. Пещери и спелеология в България. БФСпелеология, НПМ при БАН, Фондация КОМ, София, 536 с.
- Бешков, Вл. 1993. Прилепи. – В: Национална стратегия за опазване на биологичното разнообразие, Том 1, с. 631-644.
- Бисерков, В., Ч. Гусев, В. Попов, Г. Хибаум, В. Русакова, И. Пандурски, Й. Узунов, М. Димитров, Р. Цонев. 2011. Червена книга на Република България, Том 3. Природни местообитания“. ИБЕИ – БАН & МОСВ. София.
- Богданова, Д. 1996. Накити от средновековен некропол край с. Дойренци, Ловешка област – Епохи, 4, с. 92-102.
- Божкова, А. 2008. Търговията с амфори в долното течение на Дунав през елинистическата епоха (общо наблюдение). Известия на Регионален исторически музей-Русе. XII. Светът на гетите. с 28-35.
- Бондев, И., и др. 1995. Хорологичен атлас на лечебните растения в България. Акад. Изд. „Проф. М. Дринов“, София.
- Бондев, И. 1991. Растителността на България. Карта в М 1:600 000 с обяснителен текст. Изд. СУ „Климент Охридски“, София.
- Бондев, И. 1997. Геоботаническо райониране. – В: Йорданова, М., Дончев, Д. (ред.), География на България. Акад. Изд. „Проф. Марин Дринов“, София, с. 283-305.
- Бондев, И. 2002. Геоботаническо райониране. – В: Копралев, И. (ред.), География на България. Физическа и социално-икономическа география. ФорКом, София, с. 336-352.
- Бояджиев, Я. 1997. Находката – къде е тя във времето? Методи за датиране в археологията. Човекът зад находките. с. 47-69.
- Бъчваров, К. 2003. Неолитни погребални обреди от българските земи в контекста на Югоизточна Европа и Анатолия, Бард, София.
- Велев, С., М. Николова, З. Матеева, Х. Тишков. 1997. Климат. – В: Йорданова, М., Дончев, Д. (ред.). География на България. Акад. Изд. „Проф. М. Дринов“, София, с. 108-150.

- Велчев, В. (ред.). 1984. Червена книга на НР България. Том I Растения. БАН, София, 447 с.
- Генов, Н. 1980. "Подробностите" в Деветашката пещера. сп.Отечество 11/1980 София 19800612, с.4.
- Гергов, В., М. Стоянов. 1994. Спасителни разкопки в Деветашката пещера, Ловешко. Археологически открития и разкопки през 1992-1993 г. В. Търново, с.24-25.
- Гергов, В., М. Стоянов. 1995. Спасителни разкопки в Деветашката пещера – Археологически открития и разкопки през 1994 г. Смолян, с.35-36.
- Гергов, В., М. Стоянов. Археологически разкопки в Деветашката пещера през 1999 г. - Археологически открития и разкопки през 1999-2000 г..София, с.15.
- Гергов, В., М Христов. 2001. Разкопки на Деветашката пещера. - АОР през 1999.ХЛНАК. София, с.15.
- Гергов, В., М. Валентинова. 2005. Спасителни археологически разкопки в Деветашката пещера. Археологически открития и разкопки през 2004 г., София, с. 60-62.
- Гергов, В., М. Валентинова. 2006. Спасителни археологически разкопки в Деветашката пещера. Археологически открития и разкопки през 2005 г., София, с. 33-34.
- Гимельбрант Д.Е. и др. 2011. Лишайници на камнях (Ключевская группа вулканов). Краткий полевой определитель. Елизово, 38 с.
- Гогушев, Г. 2010. Автореферат „Синтаксономичен анализ на дъбовите гори в Западни гранични планини“. ЛТУ, 185 с.
- Григора, И.М., В.А. Соломаха. 2000. Основи на фитоценологията. 241 с.
- Гюрова М., Ив. Гацов. 1997. Новото в изследванията на праисторическите каменни ансамбли. Човекът зад находките. Археологията днес и утре. София, с. 1-13
- Даалиев, Т., А. Жалов, А. Бендерев. 2000. Кратка информация за пещери в Деветашкото плато, Издание на Българската федерация по спелеология, София, 22 с.
- Джамбазов, Н. 1957. Първите обитатели на нашата страна. – В: Археологически открития в България. Наука и изкуство, София, 1957, с. 9-29.
- Джанфезова, Т. 2010. Погребални обреди през къснобронзовата епоха в България. Археология, LII, 1-2, с. 130-132.
- Димитров, М. 2001. Автореферат на Дисертация - Флористична класификация на растителността в УОГС Г.СТ. Аврамов – Юнодола.
- Динчев, В. 2000. Селата в днешната българска територия през римската епоха (I – края на III век). Известия на Националния исторически музей, XI, София, с. 185-219.
- Йорданова М., Д. Дончев. 2000. География на България. Акад. Изд. „Проф. Марин Дринов“, София
- Кацаров, Г. 1922. Антични паметници из България. Годишник на Народния музей за 1921 год, София, с. 147-151.
- Китов, Г. 1987. Тракийски могили от III-I в.пр.н.е. край с. Дойренци, Ловешки окръг. – В: II международен конгрес по българистика, Доклади, София, с. 37-50.

- Китов, Г., П. Павлов. 1985. Тракийски могили край Дойренци и Смочан в Ловешки окръг. – Археологически открития и разкопки през 1984 г., Сливен, с. 90-91.
- Китов, Г., С. Александров. 1999. Къснобронзов подмогилен комплекс при с. Дойренци, Ловешко. Археологически вести, 1, с. 4-8.
- Коев, Е., Тр. Даалиев. 2009. Деветашкото плато и подземните дворци на Крушуна'. п.к."Дервент", Велико Търново, с.1-46.
- Марков, М.В. 2012. Популяционна биология на растенията. КМК, 392 с.
- Милов, В., Н. Джембазов. 1960. Деветашката пещера .БАН, София.
- Милов, В. 1929. Ловчанско в предисторическо време. Ловеч и Ловчанско, ИАИ, V,1,57-66.
- Мордкович В.Г. 1982. Степные экосистемы. Наука, Новосибирск, 206 с.
- Москов Н. 1994.Деветашката пещера пази тайни от 8 епохи' 24 часа /1994, София, 19940910, с.58.
- Николов, Б. 1992. Периодизация на неолитните култури в Северна България – от Янтра до Тимок. Годишник на музеите от Северозападна България, София,18, с 11-23.
- Николов, В. 1985. Ранноенеолитен свастиковиден мотив от Кременик край Сапарева баня. Векове, 5, София, 5, с49-53.
- Николов, В. 2007. В зората на Европейската цивилизация. В: История на света. Праистория, София, с 5-16.
- Нинов, Л. 1995. Остеологични изследвания на ранноенеолитното селище край с. Умаревци, Ловешка община. Известия Исторически музей-Ловеч, Ловеч, I, с.24-30.
- Паскалев, И. 1990. Разсекретената Деветашка пещера. Поглед 17/1990, София 19900423, с.2.
- Пеев, Д., В. Владимиров, А. Петрова, М. Анчев, Д. Темнискова, Ц. Денчев, А. Ганева, Ч. Гусев. 2011. Червена книга на България. Том Растения I. БАН, МОСВ, София
- Петров, П. 1928. Деветашката пещера. Трудове на Бъл.природоизпитателно дружество 13, София, с.193-208.
- Петров, П. 1929. Деветашката пещера (Маарата). В: Ловеч и Ловчанско, кн. I, София, 23-35.
- Петров, П. 1930. Деветашката пещера Ловеч и Ловчанско - географско,историческо и културно описание книга 1, с.23- 35.
- Попов, В., П. Пенчев, Л. Зяпков. 1965. Морфология и хидрология на карста в северната част на Предбалкана между реките Янтра и Осъм. Известия на Географския институт на БАН, т.Х, София, с.69-91.
- Попов, В. 1970. Разпространение на карста в България и някои негови особености. Изв. геогр. инст. БАН, Т. XIII (XXIII), София, с. 5-19.
- Попов, В. 1976. Райониране на пещерите в НР България. - Проблеми на Географията., 2, София, с. 14-24.
- Попов, В. 1977. Райониране на пещерите в НР България. В: Спелеология. Доклади на спелеоложка конф., 10.12.1976 г., София, с. 15-31.

- Попов, В. 1978. Опит за характеризирание на пещерните ландшафти в НР България. География, 16, София, с. 15-20.
- Попов, Р. 1929. Един интересен череп от Деветашката пещера. В: Ловеч и Ловчанско, кн. I, София, с. 68-75.
- Сираков, Н., С. Сиракова, И. Гацов, С. Иванова. 1982. Палеолитни проучвания в Ловешки окръг. В: Археологически открития и разкопки през 1981 година, Михайловград, с. 4.
- Стоянов, М. 1993. Спасителни археологически разкопки на Деветашката пещера, сезон 1992 година. – ГМСМ, XIX, с. 7-20.
- Стоянов, М. 1995. Многослойно праисторическо селище в м. „Калица“ край с. Крушуна, Ловешко. Известия Исторически музей-Ловеч, I, Ловеч, с. 3-23.
- Стоянов, М. 1995а. Праисторическата идолна пластика от Ловешкия музей. Годишник на музеите от Северозападна България, XX, с. 7-23.
- Стоянов, М. 1996. Принос към неолита в Деветашката пещера. Известия на Исторически музей Ловеч, II, с. 5-17.
- Тодорова, Х. 1986. Каменно-медната епоха в България (9-то хил. пр. н. е.). Наука и изкуство, София, 280 с.
- Тодорова, Х., И. Вайсов. 1993. Новокаменната епоха в България. София.
- Узунова, М., С. Танева. 2010. Къснопалеолитни ансамбли със затъпени пластинки от България в контекста на граветския технокомплекс в Европа. Археология, LII, 1-2, с. 137-138;
- Хрисчев, Хр. 1966. Литостратиграфия на Ловешката ургонска група. Известия на Геологическия институт на БАН, т.15, София, с.231-242.
- Хрисчев, Хр., Л.Недялкова, Г.Четишев. 1995. Обяснителна записка към Геоложка карта на България М 1:100 000 – Картен лист Ловеч. Комитет по геология и минералните ресурси Гелогия и геофизикаАД, София.
- Христов, М. 2001. Костени върхове и крайници за стрели от Деветашката пещера. Археологически вести, IV, 2, с. 3-7.
- Христова, Т. 2002. Данни за култура Тей от Централна Северна България. Минало, 4, с. 4-8.
- Цонев, Ц. 1995. Сондажни проучвания на Деветашко плато (пещера Футювска, навес Маарата). Стратиграфия на кватернера. В: АОР през 1994, София, с. 8-9.
- Цонев, Р. 2002. Флора и растителност в Средна Дунавска равнина между долините на реките Вит и Студена. Дисертация. СУ „Свети Климент Охридски.
- Чичикова, М. 1968. Керамика от старата желязна епоха в Тракия. Археология, X, 4, с. 15-27.
- Чичикова, М. 1974. Проучвания на тракийската култура през старата желязна епоха. Археология, XVI, с. 4.
- Шабанова, Г.А. 2012. Степная растительность республики Молдова. Кишинев.

Benda, P., T. Ivanova I. Horáček, Vl. Hanák, J. Červený, J. Gaisler, A. Guéorguieva, B. Petrov, Vl. Vohralík. 2003. Bats (Mammalia: Chiroptera) of the Eastern Mediterranean. Part 3. Review of bat distribution in Bulgaria.- Acta Soc. Zool. Bohem., 67 : 245–357.

Beron, P. 1994. Résultats des recherches biospéléologiques en Bulgarie de 1971 à 1994 et liste des animaux cavernicoles bulgares. – Série Tranteeva, Bulgarian Federation of Speleology, Sofia, 1, 137 p.

Beron, P., V. Guéorguiev. 1967. Essai sur le faune cavernicole de Bulgarie II. Resultats des recherches biospéléologiques de 1961 a 1965. – Bull. Inst. Zool. Mus., Sofia, 24: 151-212.

Beron, P., T.Daaliev, A.Zhalov. 2006. Caves and Speleology in Bulgaria, Pensoft, Sofia, 507 p.

Boev, P. 1972. Die Rassentypen der balkanhalbinsel und der Ostägäischen Insewelt und deren Bedeutung für die Herkunft ihrer Bevölkerung. Sofia.

Georgiev, D. 2011. Two New Species of a New Genus *Devetakia* gen. n. (Gastropoda: Hydrobiidae) from the Caves of Devetashko Plateau, North Bulgaria. - Acta Zoologica Bulgarica, 63(1): 11-15.

Guéorguiev, V., P. Beron. 1962. Essai sur le faune cavernicole de Bulgarie.- Ann. Speleol., 17: 285-441.

Hänsel, B. 1976. Beiträge zur regionalen und chronologischen Gliederung der Älteren Hallstattzeit an der Unteren Donau. Bonn.

Ivanova, T. 2005. Important bat underground habitats (IBUH) in Bulgaria.- Acta Zoologica Bulgarica, Sofia, 57 (2): 197-206.

Ivanova, S., S. Sirakova. 1995. Chronology and Cultures of the Bulgarian Palaeolithic. In: (edd. D. Bailey and Iv. Panayotov) Prehistoric Bulgaria. Monographs in World Archaeology No 22. Madison Wisconsin, 9-54.

Leahu, V. 1978. Cu privire la raporturile culturii Tei cu unele culturi ale epocii bronzului din Balcani. SCIVA, 29, 1, 43-71.

Morintz, S. 1978. Contribuții arheologice la istoria tracilor timpuri, 1. Epoca bronzului în spațiul carpato-balcanic. București.

Pandurska, R. 1999. Bats (Order Chiroptera) in Devetashka cave, North Bulgaria – Proceed. Of National scientific conference on problems of karst and speleology, Sofia, p. 94-96

Tzonev, R. 2009. Plant Communities, Habitats And Ecological Changes In The Vegetation On The Territory Of Three Protected Areas Along The Danube River. – In: I Ivanova, D. (Ed.), Plant, F.

Tzonev, R., S. Todorova. 2010. Bromo moesiacaepilosaepilosae – A new Association from the relic mountAIn steppe vegetation In southwestern

ДРУГИ:

ДВ бр. 84 от 1965г. Списък на паметниците на културата в Ловешки окръг. Ловеч.

Фиторазнообразие Восточной Европы. 9. Тольятти, 2011

УЕБ-САЙТОВЕ:

http://eea.government.bg/zpo/bg/area.jsp?NEM_Partition=1&categoryID=3&areaID=522

http://natura2000bg.org/natura/zones_info.php?id=174

БАЗИ ДАННИ:

ЦЕНТЪР ЗА ИЗСЛЕДВАНЕ И ЗАЩИТА НА ПРИЛЕПИТЕ-НПМ. 2013. Непубликувана база от данни за прилепите в България.

ИАГ - Режими на устойчиво управление на горите в Натура 2000

ИЗПОЛЗВАН СОФТУЕР И КАРТЕН МАТЕРИАЛ:

Global Mapper 13, авторска компания Blue Marble Geographics , 2011 -2012 г. , версия 13, <http://www.bluemarblegeo.com>

ENVI 4.8 , авторска компания ITT Visual Information Solutions (ITT VIS) 2009 г., версия 1.0.01.1157 , <http://www.ittvis.com/>

OziExplorer GPS Mapping Software, авторска компания D & L Software Pty Ltd 2011, версия 3.95.5n, <http://www.oziexplorer.com/>

Spotlight Pro 9.1, авторска компания C Soft Development 2011, версия 9.1.1015, <http://www.csoft.ru/>

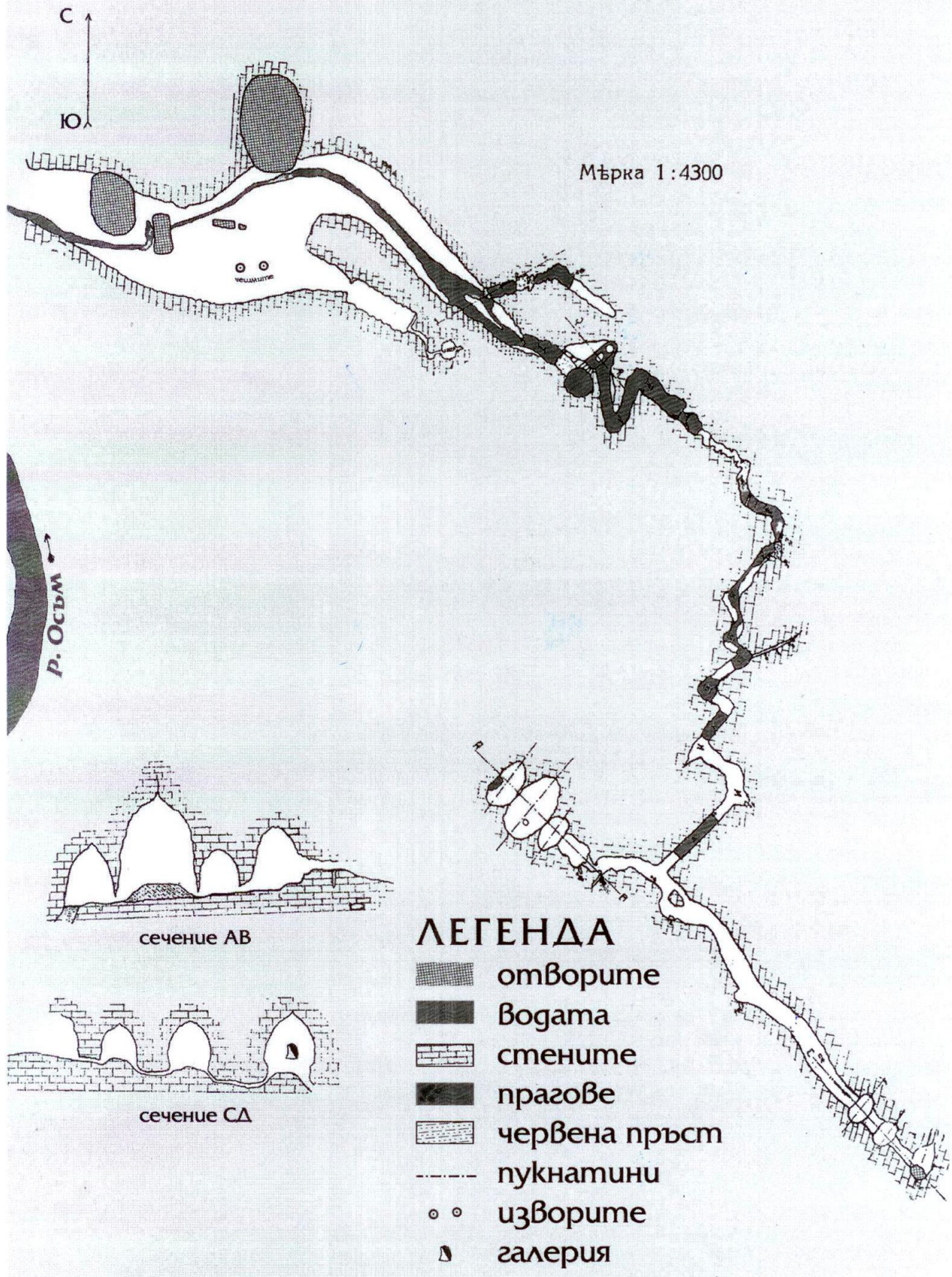
Surfer 10, авторска компания Golden Software 2011 г., версия 10.7.972, <http://www.goldensoftware.com/products/surfer/surfer.shtml>

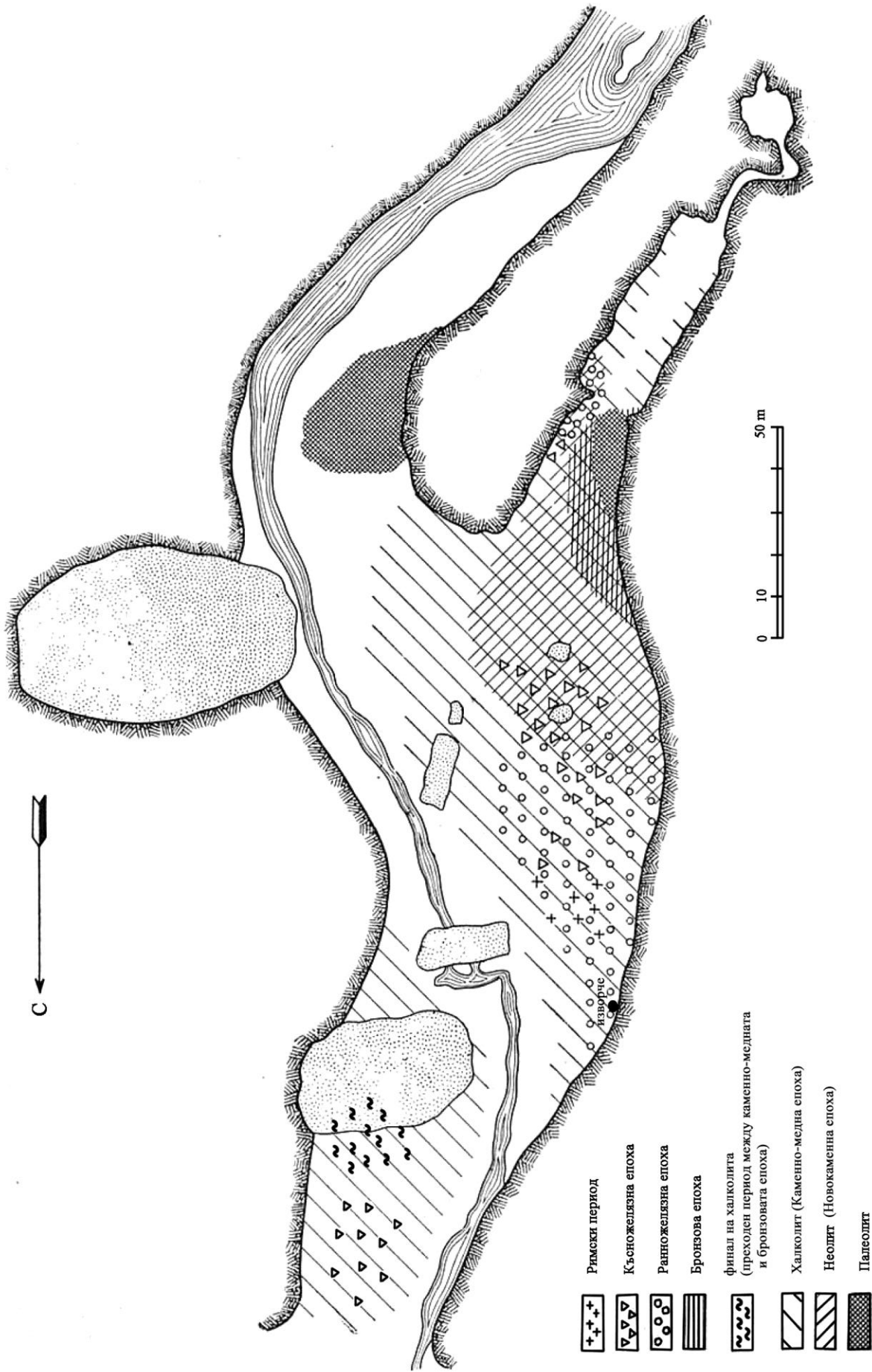
Vextractor.v3.94, авторска компания VextraSoft 2008 г., версия 3.94, <http://www.vextrasoft.com/>

2. СПИСЪЦИ И ТАБЛИЦИ.

ПРИЛОЖЕНИЕ 1.

Исторически преглед – илюстративен материал

С

0 10 50 m

- Римски период
- Късножелязна епоха
- Ранножелязна епоха
- Бронзова епоха
- финал на халколита
(преходен период между каменно-медната
и бронзовата епоха)
- Халколит (Каменно-медна епоха)
- Неолит (Новокаменна епоха)
- Палеолит

ПРИЛОЖЕНИЕ 2.

Правна рамка за опазване на пещерата

НАЦИОНАЛНА ПРАВНА РАМКА

Закон за биологичното разнообразие. (Обн. ДВ. бр.77 от 9 Август 2002 г., изм. ДВ. бр.88 от 4 Ноември 2005 г., изм. ДВ. бр.105 от 29 Декември 2005 г., изм. ДВ. бр.29 от 7 Април 2006 г., изм. ДВ. бр.30 от 11 Април 2006 г., изм. ДВ. бр.34 от 25 Април 2006 г., изм. ДВ. бр.52 от 29 Юни 2007 г., изм. ДВ. бр.64 от 7 Август 2007 г., изм. ДВ. бр.94 от 16 Ноември 2007 г., изм. ДВ. бр.43 от 29 Април 2008 г., изм. ДВ. бр.19 от 13 Март 2009 г., изм. ДВ. бр.80 от 9 Октомври 2009 г., изм. ДВ. бр.103 от 29 Декември 2009 г., изм. ДВ. бр.62 от 10 Август 2010 г., изм. ДВ. бр.89 от 12 Ноември 2010 г., изм. ДВ. бр.19 от 8 Март 2011 г., изм. ДВ. бр.33 от 26 Април 2011 г., изм. и доп. ДВ. бр.32 от 24 Април 2012 г., изм. и доп. ДВ. бр.59 от 3 Август 2012 г., изм. ДВ. бр.77 от 9 Октомври 2012 г., изм. ДВ. бр.15 от 15 Февруари 2013 г., изм. и доп. ДВ. бр.27 от 15 Март 2013 г., изм. ДВ. бр.66 от 26 Юли 2013 г.). **Законът урежда отношенията между държавата, общините, юридическите и физическите лица по опазването и устойчивото ползване на биологичното разнообразие в Република България. Глава 2 от Закона регламентира изграждането на Национална екологична мрежа, а Раздел 2 – на защитените зони. Законът се прилага от МОСВ, РИОСВ, МЗХ, ИАГ, местни власти.**

Закон за водите. (Обн. ДВ. бр. 67 от 27 Юли 1999 г., изм. ДВ. бр. 81 от 6 Октомври 2000 г., изм. ДВ. бр. 34 от 6 Април 2001 г., изм. ДВ. бр. 41 от 24 Април 2001 г., изм. ДВ. бр. 108 от 14 Декември 2001 г., изм. ДВ. бр. 47 от 10 Май 2002 г., изм. ДВ. бр. 74 от 30 Юли 2002 г., изм. ДВ. бр. 91 от 25 Септември 2002 г., изм. ДВ. бр. 42 от 9 Май 2003 г., изм. ДВ. бр. 69 от 5 Август 2003 г., изм. ДВ. бр. 84 от 23 Септември 2003 г., доп. ДВ. бр. 107 от 9 Декември 2003 г., изм. ДВ. бр. 6 от 23 Януари 2004 г., изм. ДВ. бр. 70 от 10 Август 2004 г., изм. ДВ. бр. 18 от 25 Февруари 2005 г., изм. ДВ. бр. 77 от 27 Септември 2005 г., изм. ДВ. бр. 94 от 25 Ноември 2005 г., изм. ДВ. бр. 29 от 7 Април 2006 г., изм. ДВ. бр. 30 от 11 Април 2006 г., изм. ДВ. бр. 36 от 2 Май 2006 г., изм. ДВ. бр. 65 от 11 Август 2006 г., попр. ДВ. бр. 66 от 15 Август 2006 г., изм. ДВ. бр. 105 от 22 Декември 2006 г., изм. ДВ. бр. 108 от 29 Декември 2006 г., изм. ДВ. бр. 22 от 13 Март 2007 г., изм. ДВ. бр. 59 от 20 Юли 2007 г., изм. ДВ. бр. 36 от 4 Април 2008 г., изм. ДВ. бр. 52 от 6 Юни 2008 г., изм. ДВ. бр. 70 от 8 Август 2008 г., изм. ДВ. бр. 12 от 13 Февруари 2009 г., изм. ДВ. бр. 32 от 28 Април 2009 г., изм. ДВ. бр. 35 от 12 Май 2009 г., изм. ДВ. бр. 47 от 23 Юни 2009 г., изм. ДВ. бр. 82 от 16 Октомври 2009 г., изм. ДВ. бр. 93 от 24 Ноември 2009 г., изм. ДВ. бр. 95 от 1 Декември 2009 г., изм. ДВ. бр. 103 от 29 Декември 2009 г., изм. ДВ. бр. 61 от 6 Август 2010 г., изм. ДВ. бр. 98 от 14 Декември 2010 г., изм. ДВ. бр. 19 от 8 Март 2011 г., изм. ДВ. бр. 28 от 5 Април 2011 г., изм. ДВ. бр. 35 от 3 Май 2011 г., изм. ДВ. бр. 80 от 14 Октомври 2011 г., изм. и доп. ДВ. бр. 45 от 15 Юни 2012 г., изм. ДВ. бр. 77 от 9 Октомври 2012 г., изм. ДВ. бр. 82 от 26 Октомври 2012 г., изм. ДВ. бр. 66 от 26 Юли 2013 г.). **Законът урежда собствеността и управлението на водите на територията на Република България като общонационален неделим природен ресурс и собствеността на водностопанските системи и съоръжения. Законът се прилага от МОСВ, МЗХ, МРРБ, МЗ, местни власти и др.**

Закон за лова и опазване на дивеча. (Обн. ДВ. бр. 78 от 26 Септември 2000 г., изм. ДВ. бр. 26 от 20 Март 2001 г., изм. ДВ. бр. 77 от 9 Август 2002 г., изм. ДВ. бр. 79 от 16 Август 2002 г., изм. ДВ. бр. 88 от 4 Ноември 2005 г., изм. ДВ. бр. 82 от 10 Октомври 2006 г., изм. ДВ. бр. 108 от 29 Декември 2006 г., изм. ДВ. бр. 64 от 7 Август 2007 г., изм. ДВ. бр. 43 от 29 Април 2008 г., изм. ДВ. бр. 67 от 29 Юли 2008 г., изм. ДВ. бр. 69 от 5 Август 2008 г., изм. ДВ. бр. 91 от 21 Октомври 2008 г., изм. ДВ. бр. 6 от 23 Януари 2009 г., изм. ДВ. бр. 80 от 9 Октомври 2009 г., изм. ДВ. бр. 92 от 20 Ноември 2009 г., изм. ДВ. бр. 73 от 17 Септември 2010 г., изм. ДВ. бр. 89 от 12 Ноември 2010 г., изм. ДВ. бр. 8 от 25 Януари 2011 г., изм. ДВ. бр. 19 от 8 Март 2011 г., изм. ДВ. бр. 39 от 20 Май 2011 г., изм. ДВ. бр. 77 от 4 Октомври 2011 г., изм. ДВ. бр. 38 от 18 Май 2012 г., изм. и доп. ДВ. бр. 60 от 7 Август 2012 г., изм. ДВ. бр. 77 от 9 Октомври 2012 г., изм. ДВ. бр. 102 от 21

Декември 2012 г., изм. ДВ. бр. 15 от 15 Февруари 2013 г., изм. ДВ. бр. 62 от 12 Юли 2013 г.) **Законът урежда отношенията, свързани със собствеността, опазването и стопанисването на дивеча, организацията на ловното стопанство, правото на лов и търговията с дивеч и дивечови продукти. Законът се прилага от МЗХ.**

Закон за лечебните растения. *(Обн. ДВ. бр. 29 от 7 Април 2000 г., изм. ДВ. бр. 23 от 1 Март 2002 г., изм. ДВ. бр. 91 от 25 Септември 2002 г., изм. ДВ. бр. 30 от 11 Април 2006 г., изм. ДВ. бр. 65 от 11 Август 2006 г., изм. ДВ. бр. 94 от 16 Ноември 2007 г., изм. ДВ. бр. 36 от 4 Април 2008 г., изм. ДВ. бр. 43 от 29 Април 2008 г., изм. ДВ. бр. 80 от 9 Октомври 2009 г., изм. ДВ. бр. 103 от 29 Декември 2009 г., изм. ДВ. бр. 28 от 5 Април 2011 г., изм. ДВ. бр. 82 от 26 Октомври 2012 г., изм. ДВ. бр. 66 от 26 Юли 2013 г.)* **Законът урежда управлението на дейностите по опазване и устойчиво ползване на лечебните растения, включително събирането и изкупуването на получаваните от тях билки. Законът се прилага от МОСВ, МЗХ, местни власти.**

Закон за културното наследство *(обн., ДВ, бр. 19 от 13.03.2009 г., в сила от 10.04.2009 г.; изм. с Решение № 7 от 29.09.2009 г. на Конституционния съд на РБ - бр. 80 от 9.10.2009 г.; изм. и доп., бр. 92 от 20.11.2009 г., в сила от 20.11.2009 г., изм., бр. 93 от 24.11.2009 г., в сила от 25.12.2009 г., бр. 101 от 28.12.2010 г., изм. и доп., бр. 54 от 15.07.2011 г., изм., бр. 15 от 21.02.2012 г., бр. 38 от 18.05.2012 г., в сила от 1.07.2012 г., бр. 45 от 15.06.2012 г., в сила от 1.09.2012 г., бр. 77 от 9.10.2012 г., изм. и доп., бр. 82 от 26.10.2012 г., в сила от 26.11.2012 г., изм., бр. 15 от 15.02.2013 г., в сила от 1.01.2014 г., бр. 66 от 26.07.2013 г., в сила от 26.07.2013 г.)* **Законът и наредбите в него уреждат опазването и закрилата на културното наследство на Република България (движими и недвижими културни ценности, материално и нематериално културно наследство).**

Наредба за обхвата, структурата, съдържанието и методологията за изработване на плановете за опазване и управление на единичните или груповите недвижими културни ценности *(Приета с постановление на МС, № 45 от 25 февруари 2011, ДВ, 19, 2011; Постановление № 276 от 2 ноември 2012 г. за изменение и допълнение на Наредбата, приета с постановление № 45/2011 г., ДВ. бр. 87 от 9 ноември 2012 г.)*. Наредбата регламентира обхватът, структурата, съдържанието и методологията за изработване на плановете за опазване и управление на единичните или груповите недвижими културни ценности. Плановете за опазване и управление се изготвят задължително за недвижимите културни ценности, включени в Индикативната листа за културното и природното наследство на Република България, археологическите резервати, груповите недвижими културни ценности с национално значение, единичните недвижими културни ценности с национално значение - в случаите, когато се предоставят на концесия или за други недвижими културни ценности по инициатива и при възлагане и финансиране от техния собственик, ползвател или концесионер, или от общината, на чиято територия те се намират.

Наредба № Н-00-0001 от 14 февруари 2011 г. за извършване на теренни археологически проучвания *(ДВ, 18, 2011 г., изм. и доп. ДВ, 30, 2012 г.)*. Наредбата регламентира условията и редът за извършване на теренни археологически проучвания, условията за приемане на теренни археологически проучвания, регистрацията на специалните технически средства при извършване на теренни археологически проучвания и възможностите за използването им. Теренни археологически проучвания се провеждат само с разрешение, издадено по реда на чл. 148, ал. 1 - 3 Закона за културното наследство.

Наредба № Н-2 от 6 април 2011 г. за създаване, поддържане и предоставяне на информация от автоматизирана информационна система „Археологическа карта на България“ *(ДВ, 32, 2011 г.)*. Наредбата регламентира редът за създаването и поддържането на автоматизираната информационна система "Археологическа карта на България" (АИС АКБ) и предоставянето на информацията от нея. АИС АКБ представлява база данни, която съдържа информация за археологическите обекти в Република България. АИС АКБ се създава в Националния археологически институт с музей при Българската академия на науките (НАИМ при БАН), поддържа се от тях и е достъпна чрез интернет. Информацията от базата данни се ползва само за

дейности, свързани с проучването, опазването и популяризирането на археологическото наследство. Базата данни на АИС АКБ е защитена по смисъла на Закона за авторското право и сродните му права, при използване на информацията задължително се посочват авторът и номерът на регистрационната карта в базата данни. Редът за достъпа до базата данни на АИС АКБ е определен в глава трета от горепосочената наредба.

Наредба № Н-12, 2012 от 21 ноември 2012 г. за реда за идентифициране, деклариране, предоставяне на статут и за определяне на категорията на недвижимите културни ценности, за достъпа и подлежащите на вписване обстоятелства в националния регистър на недвижимите културни ценности (ДВ, бр. 98, 2012 г.). Наредбата определя реда за идентифициране, деклариране и предоставяне на статут на недвижимите културни ценности, извършване на предварителна оценка за деклариране на обекти на недвижимото културно наследство и на заключителна оценка за предоставяне на статут на недвижими културни ценности, дейност на комисията по чл. 159, ал. 2 от Закона за културното наследство (ЗКН), определяне на категорията на недвижимите културни ценности, достъп до Националния регистър на недвижимите културни ценности и подлежащите на вписване обстоятелства. Дейностите по идентифициране обхващат издирване, изучаване и предварителна оценка на изследвания обект като недвижима културна ценност. Декларирането на обект на недвижимото културно наследство, който може да бъдат определен като културна ценност, се извършва със заповед на министъра на културата и включва определянето на предварителна категория, класификация и временни режими за опазване, изготвени въз основа на предварителна оценка. Предоставянето на статут на недвижима културна ценност се извършва със заповед на министъра на културата и включва определянето на нейната класификация, категория и режими за опазване, изготвени въз основа на заключителна оценка. Идентифициране, деклариране и предоставяне на статут на недвижими културни ценности се извършва въз основа на териториални програми, одобрени от министъра на културата, предложения на областни управители и общински органи, предложения на собственици, концесионери, ползватели и други физически и юридически лица. Проектите и предложенията за териториалните програми се разглеждат и изготвят ежегодно от Националния институт за недвижимо културно наследство (НИНКН).

Наредба № Н - 00-0005 от 8 юни 2010 г. за условията и реда за възпроизвеждане на културни ценности в копия, реплики и предмети с търговско предназначение, ДВ, 46, 2010 г., с изм. и доп. (изм. ДВ, 58, 2010 г.; ДВ, бр. 13, 2012 г.). Наредбата определя условията и редът за възпроизвеждане на културна ценност в копие, реплика и предмет с търговско предназначение, създаването, разпространението и използването на изображение на културна ценност или на елементи от нея във фотографско, компютърно, видео- и друго изображение с търговска цел, включително използването на изображението или на части от него при производство на стоки, етикети и дизайнерски решения или за реклама. Наредбата не се прилага за произведения на изкуството, изобразяващи културна ценност или елементи от нея, панорамни изображения на единични и групови недвижими културни ценности в дребен мащаб спрямо реалните им размери, макети на движими и недвижими културни ценности в случаите, когато са изработени с представителна или образователна цел. Дейностите по тази наредба се извършват при условия, гарантиращи физическото запазване и защитата от посегателства върху културната ценност.

Наредба № Н-3 от 6 април 2011 г. за условията и реда за създаване и поддържане на публичен регистър на лицата, които имат право да извършват дейности по консервация и реставрация (ДВ 32, 2011 г.). Наредбата определя условията и редът за създаване и поддържане на публичен регистър на лицата, които имат право да извършват дейностите по консервация и реставрация на материални културни ценности, необходимите материални условия за извършване на дейността по консервация и реставрация в музеите, висшите училища, научните и културните организации и институции, както и самостоятелно от лицата, вписани в регистъра. Осъществяването на дейността по консервацията и реставрацията изисква специализирани познания в различни клонове на

изкуствата, науката и техниката, като практикуването ѝ представлява лична отговорност. Дейностите по консервация и реставрация на материални културни ценности се осъществяват от лица или под непосредственото ръководство на лица, вписани в регистъра по чл. 165 от Закона за културното наследство (ЗКН). Регистърът се води в Министерството на културата от длъжностни лица, оправомощени от министъра на културата и е публикуван на интернет страницата на министерството. В регистъра се вписват само лица, които извършват дейности по консервация и реставрация във всички области на материалното културно наследство и притежават образователно-квалификационна степен "магистър" по специалност в съответната област на консервация и реставрация и имат две години професионална практика, или друга специалност със специализация в съответната област на консервация и реставрация и имат две години професионална практика в същата област.

Наредба № Н-3 от 26.01.2012 г. за създаването, съдържанието, поддържането, съхранението и използването на Националния документален архив на Националния институт за недвижимо културно наследство и научния архив на музеите (ДВ, бр. 11, 2012 г.). Всяка дейност по опазване и представяне на културните ценности се документира, като създадените документи формират Националния документален архив на НИНКН - за декларираните недвижими обекти и недвижими културни ценности, както и за обекти, свързани с българската история и култура извън територията на страната; научен архив към съответния музей - за движимите културни ценности. Архивите по тази наредба са постоянно попълваща се съвкупност от систематизирани документи, отразяващи етапите в процеса на изпълнението на дейностите по проучването, опазването и представянето на културните ценности независимо от времето, начина и мястото на създаването на документите, както и от вида на носителя им. Националният документален архив на НИНКН и научните архиви на музеите са съставна част от Националния архивен фонд. Методическото ръководство при работа с документите на НДА на НИНКН и научните архиви на музеите се осъществява от Държавна агенция "Архиви" и нейните структури. Когато дейността по опазването на обекти на културното наследство се извършва от експерти - външни лица, те са длъжни да предоставят безвъзмездно екземпляр от изготвените в процеса на работа документи и документации в НДА на НИНКН или на съответния музей. Националният институт за недвижимо културно наследство оказва методическа помощ на общинските администрации при изпълнение на дейностите по създаването, съдържанието, поддържането, съхраняването и използването на местни архиви за движимите културни ценности за декларираните недвижими обекти и недвижими културни ценности.

Наредба 1 за проучване, ползване и опазване на подземните води (изм. и доп. ДВ, бр. 15/21.02.2012 г.)

Наредба 1 за мониторинг на водите (обн., ДВ, бр. 34 от 29.04.2011 г.).

Наредба 2 за опазване на водите от замърсяване с нитрати от земеделски източници (ДВ, бр. 27 от 11.03.2008 г., в сила от 11.03.2008 г., изм. и доп., бр. 97 от 9.12.2011 г.).

Наредба за условията и реда за разработване и утвърждаване на планове за управление на защитени зони (ПМС № 349 от 30.12.2008 г., Обн. ДВ бр. 7 от 27.01.2009 г.).

МЕЖДУНАРОДНИ СПОРАЗУМЕНИЯ, КАСАЕЩИ КОНСЕРВАЦИЯТА НА БИОРАЗНООБРАЗИЕТО НА ТЕРИТОРИЯТА НА ЗАЩИТЕНАТА ЗОНА

Редица международни Конвенции, по които Република България е страна, отделят специално внимание на проблемите на биологичното разнообразие и на необходимостта от неговото опазване и възстановяване. Посочените конвенции и европейски директиви са отправните

точки при определянето на основните цели и мерки, залегнали в настоящия План за управление.

Конвенция за биологичното разнообразие. Съгласно Конвенцията всяка страна трябва да разработи собствена национална стратегия за опазване и разумно използване на биологичното разнообразие, да интегрира съхраняването и устойчивото ползване на биологичното разнообразие в съответните отраслови планове и политики. Страните се задължават да предотвратят интродуцирането на чуждоземни видове, които са заплаха за местни видове и екосистеми, да контролира и унищожава съществуващите такива.

Конвенция за опазване на дивата флора и фауна и природните местообитания (Бернска конвенция). Акцентира върху застрашените от изчезване и уязвимите видове и местообитания. Специално внимание се обръща на защита на важни местообитания на мигриращи видове (гнездови, хранителни, за зимуване).

Конвенция за съхраняване на мигриращите видове диви животни (Бонска конвенция). Обръща внимание на мигриращи видове, като държавите се задължават да отстраняват пречките, затрудняващи миграцията на животните. България е подписала специализирани споразумения за отделни групи мигриращи видове (прилепи и водолюбиви птици, които зимуват в Африка).

Споразумение за опазване на популациите на европейските видове прилепи - EUROBATS. В сила за Република България от 9.12.1999 г. (ДВ 16/2000 г.). Споразумението гласи, че всяка страна приема и прилага такива законодателни и административни мерки, каквито са необходими, с цел да поддържа благоприятен природозащитен статус на всичките видове прилепи, като предотвратява умишленото улавяне, затваряне или убиване на прилепи, идентифицира и защитава местата важни за тяхното размножаване и зимуване, насърчава изследователски програми, свързани с опазването и управлението на прилепите, отчита потенциалния ефект на пестицидите върху прилепите, както и предприема допълнителни действия за спасяването на популациите от прилепи, които определи като изложени на заплаха. Деветашката пещера е включена в списъка на EUROBATS като приоритетно за опазване поземно местообитание с международно значение.

Рамкова директива за водите 2000/60/ЕС. Директивата има за цел да защити всички видове води от бъдещо влошаване на техните качества, да подобри състоянието на водните ресурси и тяхното устойчиво ползване. Срока за постигането на общата цел – подобряване на състоянието на водните ресурси е 2015 г.

Директива 92/43/ЕЕС за запазване на природните местообитания на дивата флора и фауна. Главна цел на настоящата Директива е да съдейства за опазването на биологичното разнообразие чрез съхранението на приоритетни природни местообитания, наличието на които е мотив за обявяване на местата за защитени зони (ЗЗ), включени в европейската екологична мрежа Натура 2000. За всяка ЗЗ се изготвят и прилагат планове за управление.

Директива 79/409/ЕЕС за опазване на дивите птици. Държавите от Общността се задължават да вземат необходимите мерки за опазване на всички видове птици. Това е продиктувано от намаляването на числеността на популациите на птиците. Опазването включва обявяване на защитени зони за птиците и включването им в единна европейска мрежа, изготвяне на планове за управлението им, както и възстановяване и създаване на нови местообитания за птици.

– Европейска **културна** конвенция, Париж, 19 декември 1954 г. Ратифицирана със закон, приет от Великото народно събрание на 14 август 1991 г. (ДВ, бр. 70 от 1991 г.). В сила за България от 2 септември 1991 г. Провеждане на политики за съвместни дейности по опазване на европейската култура.

Европейска конвенция за опазване на археологическото наследство, 16 януари 1992 г., Ла Валета (Нова редакция, Ратифицирана със закон, приет от 36-то Народно събрание на 1 април 1993 г., и денонсиране на Европейската конвенция за опазване на археологическото наследство от 6 май 1969 г. – ДВ, бр. 30 от 1993 г. В сила от 25 май 1995 г.; ДВ, бр. 70/2004 г.).

Трета Европейска конвенция на министрите, отговарящи за културното наследство, Малта, 16 – 17 януари 1992 г., Европейско сътрудничество и културно наследство Информационен документ.

Конвенция за опазване на световното културно и природно наследство, приета на 16 XI 1972 г., Париж; Приета с Разпореждане № 13 на Бюрото на МС от 4.02. 1974 г. В сила от 17.09.1975 г., обнародвана в ДВ 44 / 2005 г.

Конвенция за защита на архитектурното наследство на Европа, Гренада, 1985 г. (Ратифицирана с решение на Великото Народно събрание от 25 януари 1991 г. - ДВ, бр. 13 от 1991 г. В сила от 1 май 1991 г.).

Европейска конвенция за ландшафта, 2004 г., Флоренция (ДВ, бр. 22, 2005 г.). ЛАНДШАФТ е територия със специфичен облик в резултат на съчетание на природни и човешки ресурси.

Рамкова конвенция на Съвета на Европа за значението на културното наследство за обществото, 2005 г., Фаро.

Общоевропейска стратегия за опазване на биологичното и ландшафтното разнообразие. Общоевропейската стратегия за биологичното и ландшафтното разнообразие представлява новаторски и действен подход за спиране и отстраняване на деградацията в ценностите на биологичното и ландшафтно разнообразие в Европа. Основни цели са отстраняване или намаляване на съществуващите заплахи, екологичната свързаност, устойчиво управление, осигуряване на обществено участие в опазването на биологичното и ландшафтно разнообразие в Европа.

ПОЛИТИЧЕСКА РАМКА

МЕЖДУНАРОДНИ СТРАТЕГИИ

Общоевропейска стратегия за опазване на биологичното и ландшафтното разнообразие

Стратегията е приета, като регионален инструмент за прилагане на Конвенцията за опазване на биоразнообразието, от 55 министри на европейските страни през 1995 г. на тяхната трета среща в София. С нея се определят общоевропейските цели в областта на защита на природата и ландшафта и пътищата за тяхното постигане. С приемането на стратегията бе приет и план по нейното прилагане, с който са определени 11 приоритетни теми.

НАЦИОНАЛНИ ПЛАНОВЕ И СТРАТЕГИИ

Националната стратегия за регионално развитие (НСРР) за периода 2012 – 2022 г.

Национална стратегия за развитие на научните изследвания 2020 г.

Национална стратегия за развитие на културата, проект 2011 г.

Национална стратегия за регионално развитие на Р България 2012 – 2022 г.

Национална концепция за пространствено развитие за периода 2013 – 2025 г.

Национална стратегия за опазване на биологичното разнообразие. За предотвратяване на бъдещите загуби на биологично разнообразие към множеството заплахи трябва да се подхожда координирано и с взаимно подсилващи се мерки и решения. Необходима е комплексна и всеобхватна програма за опазване, съставена от широка и разнообразна гама от дейности. За тази цел е приета Националната стратегия за опазване на биологичното разнообразие през 1995 г. от Министерски съвет.

Национална стратегия за екотуризма и план за действие за България. Разработени са, за да покажат насоките и възможностите за подобряване на благосъстоянието на местните общности чрез използването на благата от екотуризма. Същевременно тази група се въвлича активно да участва в опазването на околната среда и да осъзнава стойността на природата, местни традиции и обичаи. Стратегията е първата в Европа. Стратегията очертава развитието на екотуризма в България за период от десет години. Планът за действие покрива период от пет години.

Национални планове за действие за световно застрашени видове птици.

Национална стратегия за културното наследство, от Министерския съвет. Министерският съвет приема стратегия за управление и опазване на културното наследство и план за действие за срок от 10 години по предложение на министъра на културата след широко обществено обсъждане с участието на заинтересовани научни, културни и неправителствени организации.

ПРОЕКТ за Национална стратегия за развитие на културата, 30.11.2011 г.

Стратегия на националната сигурност (приета от НС на 25.02.2011 г.). В т. 85 „опазване на КИН“; в т. 166 „защита и утвърждаване на националната история и духовните ценности и на КН“.

Национална система за мониторинг на биологичното разнообразие. Националната система за мониторинг на биологичното разнообразие (НСМБР) представлява комплексен механизъм за проследяване и обобщаване на промените в биологичното разнообразие на Република България в дългосрочен план. Това се осъществява, от една страна, чрез целенасочени и дългосрочни наблюдения на елементите на биологичното разнообразие, съпроводени със събиране, обработка, съхранение и пренос на данни, а от друга страна – чрез система за оценка и анализ на въздействията върху биологичното разнообразие, неговото състояние и мерките, които се предприемат за предотвратяване на загубата му. Националната система за мониторинг на биологичното разнообразие е основен инструмент в помощ при взимане на управленски решения, имащи отношение към опазването на биологичното разнообразие в България на национално ниво, като заедно с това обслужва нуждите от информация на възможно най-широк кръг потребители. За всички обекти са определени и местата за наблюдение. Деветашката пещера е един от обектите, предвидени в НСБР като част от системата за мониторинг на прилепните популации.

Национална система по опазване на културното наследство / ЗКН, 2009 г.

Регионални планове и програми

Регионален план за развитие на Северозападен район 2014 – 2020 г. – работен вариант. Регионалният план за развитие на Северозападен район има интегрален характер и съчетава в себе си мерки и дейности в различни сектори за подобряване на условията и факторите за растеж, които се нуждаят от дълговременна и целенасочена подкрепа. В плана са разгледани и тенденциите в пространственото развитие на района и направени предложения за организация и развитие на територията на основата на политиките, заложи в Националната концепция за пространствено развитие на Република България 2012 – 2025 г. и други европейски документи в областта на пространственото и градско развитие.

Областна стратегия за развитие на област Ловеч 2014 – 2020 г.

Съгласно чл. 12. (1) от Закона за регионално развитие, Областната стратегия за развитие определя средносрочните цели и приоритети за развитие на областта, както и стратегическите насоки за разработване на общинските планове за развитие. Областната стратегия за развитие се разработва в съответствие с Регионалния план за развитие на Северозападен район за планиране. Основна функция на стратегията е да осигури връзката и координацията между целевата концепция на националните и европейски документи за развитие на страната през периода 2014 – 2020 г., включително Национална стратегия за регионално развитие 2012 – 2022 г., и необходимите цели и действия за развитие на областта при отчитане на нейните специфични условия и потенциал за развитие. Областната стратегия за развитие на област Ловеч има интегрален характер и съчетава в себе си мерки и дейности в различни сектори за подобряване на условията и факторите за растеж, които се нуждаят от дълговременна и целенасочена подкрепа. В нея са разгледани и тенденциите в пространственото развитие на областта и са направени предложения за организация и развитие на територията на основата на политиките, заложи в Националната концепция за пространствено развитие на Република България 2012 – 2025 г. и други европейски документи в областта на пространственото и градско развитие.

Областен план за младежта на Област Ловеч – 2013 г.

Областния план за младежта на област Ловеч е разработен в изпълнение на Закона за младежта, Националната стратегия за младежта 2010 – 2020, Националната програма за младежта (2011 – 2015), Областна стратегия за развитие, Общински планове за младежта и приоритетите за развитие на младите хора.

Програма за закрила и развитие на културните институти в Община Ловеч 2014 – 2020 г.

В програмата като Цел 2 е посочено „Опазване и популяризиране на културното наследство“. Подцел 2.1. е „Опазване на недвижимото културно наследство на територията на град Ловеч“ Дейност 1 е „Разработване на Стратегия за опазване на културното наследство на територията на община Ловеч в съответствие на чл. 17, ал. 2, т. 1 от Закона за културното наследство“. В стратегията, Община Ловеч е препоръчително да планира и предвиждането на мерки за опазването на Деветашката пещера като недвижима културна ценност с национално значение.

Общински план за развитие на Община Ловеч, 2014 – 2020 г. - разработва се в момента

Стратегия/План/Програма за развитие на туризма на Община Ловеч, 2014 – 2020 г. - разработва се в момента.

ПРИЛОЖЕНИЕ 3.

Документи, свързани с управлението на обекта

Приложение 3.1. Заповед за обявяване на Деветашка пещера

Приложение 3.2. Решение 943 от 15.01.2012г. за безвъзмездно предоставяне на управление на имоти – публична държавна собственост на Община Ловеч, област Ловеч.

Приложение 3.3. Договор № 64 на Областния управител на Област Ловеч с Община Ловеч и Приемно-предавателен протокол за предаване на имотите от Област Ловеч на Община Ловеч.

Приложение 3.4. Договор № ДС 25 от 15.05.2014г. за предоставяне на имот на Община Ловеч, за целите на изграждане на туристическа инфраструктура.

ВИДОВЕ РАСТИТЕЛНОСТ ПО EUNIS.

Кратка характеристика на съвременната растителност по EUNI (Davies, Savies, C. & Moss, D. 1999 – 2007. EUNIS Habitat Classification. Final Report to the European Topic Centre on Nature Protection and Biodiversity, Paris)

C3.53 Euro-Siberian annual river mud communities (Кални речни брегове с полурудерални съобщества от високи едногодишни хигрофити). По Директива 92/43 ЕЕС/ЗБР – 3270 Реки с кални брегове с *Chenopodium rubri* и *Bidention p.p.* Растителни комплекси относително редки за природната забележителност разпространени в частта, където границите на природната забележителност са разположени по левия бряг на р. Осъм, т.е. в района на мостовото съоръжение (43° 14' 3.5254" N, 24° 53' 5.5454" E) м. Селската ливада, както и в западната част на ПЗ при координатна точка 43° 13' 55.6195" N, 24° 52' 48.7457" E. Местообитанието представлява речни брегове, където се развиват едногодишни, високи до 1.00 м. пионерни рудерални растителни съобщества от съюзите *Bidention* и *Chenopodium rubri*. Вегетацията на комплексите силно зависи от речното ниво, честота и силата на приижданията и др. В отделни моменти и за къс период от време това местообитание може напълно да изчезне и да се появи на друго място предвид сезонна неустойчивост на водните нива на р. Осъм. Доминанти са видове от родовете *Bidens*, *Persicaria*, *Rumex*, *Xanthium*, *Cyperus glomeratus*. В последните години нивото на реката рязко се мени вследствие на редуването на продължителни засушливи периоди с кратки периоди на обилни валежи във изворната част (Масивите Козя стена и Амбарица на Средна Стара планина). Също често срещано явление и постоянната промяна на речното корито, за което способства и непрекъснатия добив на инертни материали, корекции на коритото и др.

C2.33 Mesotrophic vegetation of slowfloating rivers (Бавнотечащи реки с макрофитна растителност). По Директива 92/43 ЕЕС/ЗБР – 3260 Равнинни или планински реки с растителност от *Ranunculon fluitantis* и *Callitricho-Batrachion*. Разпространено пак основно в районите, където р. Осъм пресича природната забележителност, посочените по горе координатни точки и по-точно в участъка на реката между точка 43°13' 55.0298"N/ 24°52' 46.3315"E и 43°14'7.1774"N 24°53'11.7200" E. Местообитанието се простира почти по цялото речно водно огледало на реката. Съставните таксони се характеризират с отлично състояние. Добро проективно покритие и обилие Основни диагностични видове в района - *Myriophyllum spicatum*, *Potamogeton crispus*, *P. nodosus*, *Lemna minor*, *Mentha aquatica*, *Sagittaria*, *Sparganium erectum*, *Spirodela polyrhiza*, *Typha latifolia*. През последните години площта на местообитанието се увеличава пропорционално с намаляване на водното ниво и процеса на образуване на обширни плитки разливи характерен за част от реката в района.

E1.113 Middle European rock debris communities (Средно-Европейски съобщества на едногодишни и сукулентни растения на скални трошляци). По Директива 92/43 ЕЕС/ЗБР 6110* Отворени калцифилни или базифилни тревни съобщества от *Alyso-Sedion albi*. Локално разпространено местообитание предимно по силно скелетни и скалисти места в близост най-вече до варовикови кали, пещери, срутвания от където непрекъснато се образува и подходящ субстрат. Разпространено предимно в централната част на природната забележителност 43° 13' 59.5979" N/24° 53' 11.0451" E или 43° 13' 55.8695" N/ 24° 52' 59.7177" E. Почти навсякъде образуват комплекси с тревни съобщества от *Festuco-Brometea* като на доста местата и се трансформират постепенно в такива степни многогодишни ценози, поради натрупването на достатъчно годем за преживяване и развитие почвен субстрат. В по-малко случаи се съчетават с ксеротермни гори и храсталаци, доминирани много рядко от *Quercus pubescens*, и по-често от *Fraxinus ornus*, *Carpinus orientalis*, *Pallurus spina christi*. Местообитанието е съставено предимно от следните диагностични видове и родове *Thymus*, *Sempervivum*, *Potentilla*, *Sedum acre*, *S. album*, *S. hispanicum*, и други

видове от съюза *Alyso alyssoidis - Sedion albi*. Други съставни видове са: *Arabis*, *Scleranthus perennis*, *Acinos arvensis*, *Bothriochloa ischaemum*, *Convolvulus cantabrica*, *Eryngium campestre*, *Festuca valesiaca*, *Hieracium pilosella*, *Medicago minima*, *Minuartia*, *Plantago*, *Sanguisorba minor*, *Sideritis montana*, *Stachys recta*, *Teucrium chamaedrys*, *Achillea clypeolata*, *Artemisia campestris*, *Asplenium ruta-muraria*, *A. trichomanes*, *Cruciata glabra*, *Cystopteris fragilis*. Местообитанието е приоритетно по Приложение № 1 към чл. 6, ал. 1, т. 1 на ЗБР.

E1.222 Moesio-Carpathian steppes (Субконтинентални петрофитни степи) по Директива 92/43 ЕЕС/ЗБР 6240 *Субпанонски степни тревни съобщества. На масово и разпространено природно местообитание наред с ксеротермните ливади от белизма и валезийска власатка. Растителност разпространена почти навсякъде в природната забележителност с изключение на плътните горски масиви от келяв габър и мъждрян, но също и много често в откритите пространства между тях. Най-масово в централната, южната и югоизточната част на природната забележителност. В синтаксономично отношение съобществата от това местообитание в района се отнасят към съюзите *Festucion valesiacaе* и *Satureio-Thymion*, разред *Festucetalia valesiacaе* и клас *Festuco-Brometea*. Както и на други места и тук тези лесостепни комплекси се отличават с голямо видово разнообразие, включително и ниски храстови, полухрастови и дървесни съобщества пръснати почти навсякъде в обширните масиви. Проективното покритие почти навсякъде е добро над 50 % . В отделни места местообитанието е застрашено от бързото захрастяване и непрекъснатата инвазия на източния габър.

От трите подтипа, които се срещат на територията на България, тук най-масово са разпространени петрофитните степи с *Achillea clypeolata*. Характерно за тези степи, както и на други места в България е участието на много храстови и полухрастови елемента. Основен доминант в района е *Satureja montana subsp. kitaibelii*. Други съдоминиращи видове, диагностиращи подтипа в района са *Alyssum saxatile*, *Dianthus petraeus*, *Potentilla pilosa*, *Teucrium polium*, *Bothriochloa ischaemum (Dichanthium ischaemum)*, който е най-масов в района от всички житни, *Koeleria macrantha*, *Melica ciliata*, *Stipa capillata*, *Poa bulbosa*, *Orlaya grandiflora*, *Allium flavum*, *A. moschatum*, *Alyssum minus*, *Hyacinthella leucophaea*, *Muscari neglectum*, *Ornithogalum*, *Saxifraga*, *Sedum hispanicum*, *S. maximum*, *Coronilla*, *Ononis*, *Salvia*, *Artemisia alba*, *Euphorbia myrsinites*, *Achillea clypeolata*. На повечето от местата, особено в близост до горските масиви, в състава на степите влизат единични или групово разположени екземпляри от *Carpinus orientalis*, *Fraxinus ornus*, *Paliurus spina-christi*, *Syringa vulgaris*. В момента върху част от местообитанието разположена в близост до с. Деветаци се извършва паша на домашни животни, предимно дребен добитък. Местообитанието е приоритетно по Приложение № 1 към чл. 6, ал. 1, т. 1 на ЗБР.

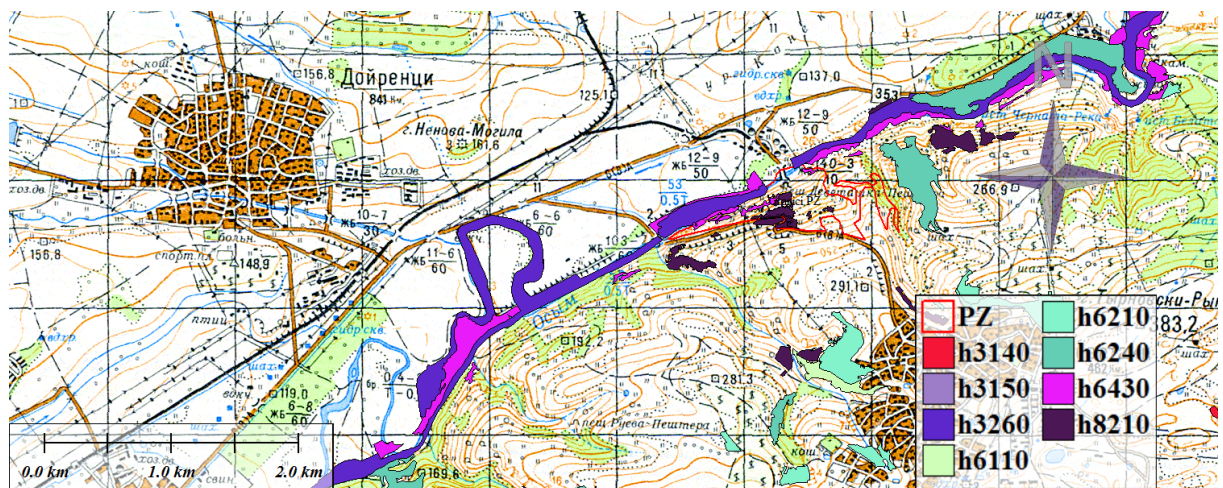
E1.4344 Helleno-Balkanic andropogonid grass steppes /Ксеротермни ливади и пасища от садина (*Chrysopogon gryllus*), белизма (*Bothriochloa ischaemum*) и валезийска власатка (*Festuca valesiaca*) по Директива 92/43 ЕЕС/ЗБР 6210 Полуестествени сухи тревни и храстови съобщества върху варовик (*Festuco Brometalia*) (*важни местообитания на орхидеи). Местообитанието се среща масово на територията на ПЗ но в по ограничени локалитети и на по-малко места, отколкото петрофитните степи. Разпространението му се ограничава най-вече в централната част на ПЗ върху по-богати хумусно карбонатни почви, често в покрайнините на горите или в пространствата между тях, покрай пониженията на релефа – сухи улеи, трапове, стари обработваеми площи. Фитоценозите са доминирани главно от туфести житни треви и други многогодишни тревни видове от разред *Festucetalia valesiacaе*. В състава им участват храсти и полухрасти, дървета. Дигностични видове на местообитанието в района са *Chrysopogon gryllus* (садина), *Bothriochloa ischaemum (Dichanthium ischaemum)* (белизма), *Cynodon dactylon* (троскот), *Bromus riparius*, *F. valesiaca*, *Poa angustifolia*, *Euphorbia nicaeensis*, *Filipendula vulgaris*, *Medicago falcata*, *Plantago lanceolata*, *Potentilla recta*, *Salvia nemorosa*, *Taraxacum*, *Teucrium chamaedrys*, *T. polium*, *Thymus*, *Satureja montana*, *Stipa capillata*, *Trifolium spp.* *Aegilops*, *Convolvulus cantabrica*, *Crepis sancta*, *Eryngium campestre*, *Euphorbia myrsinites*, *E. cyparissias*, *Leontodon*, *Lotus*, *Medicago minima*, *Ononis arvensis*, *Petrorhagia*, *Sanguisorba minor*, *Scabiosa micrantha*, *S. ochroleuca*,

Sideritis montana, *Trifolium arvense*. Особено значително е участието в района на видовете *Bothriochloa ischaetum*, *Satureja montana subsp. Kitaibelii*, *Sideritis montana*, докато класическия за местообитанието и за физикогеографския район *Chrysopogon gryllus* е в доста по ограничени количества в най-югозападната част на защитената територия.

E5.572 Moesian tall herb communities (Мизийски високотревни съобщества край потоци и реки). По Директива 92/43 ЕЕС/ЗБР 6430 – Хидрофилни съобщества от високи треви в равнините и в планинския до алпийския пояс. Поясно позиционирано и разпространено на терен местообитание по двата бряга на река Осъм, повече по левия бряг и по-малко и фрагментирано по дължина по десния бряг. Зависи от сезонното ниво на водата като през месеците на силно и продължително засушаване се развива ограничено или бързо вегетира и изсъхва. Тъй като реката в района се характеризира с променливи трасета на протичане то и местообитанието в една или друга година или по продължителен период сменя своето местоположение но почти винаги остава в координатния обхват – 43° 13' 50.9514" N/ 24° 52' 36.3159" E. Субстрата най често е средна и едра чакълеста фракция с дребни и средни валчести камъни. Характерни видове за района - *Althaea officinalis*, *Eupatorium cannabinum*, *Angelica sylvestris*, *Berula erecta*, *Bidens cernua*, *Calystegia Dipsacus laciniatus*, *Echinochloa crus-galli*, *Epilobium hirsutum*, *Leersia oryzoides*, *Leonurus cardiaca*, *Lycopus europaeus*, *Lythrum salicaria*, *Mentha aquatica*, *M. longifolia*, *Nepeta cataria*, *Polypogon viridis*, *Rubus caesius*, *Scrophularia umbrosa*, *Urtica dioica*.

F3.24 Subcontinental and continental deciduous thickets (Широколистни храсталаци). Разпространени почти върху цялата територия с изключение на горските масиви на места по плътни под формата на малки групировка а на места единично. През последните 20 – 30 г. В процес на инвазия спрямо тревните местообитания. Площа им бързо се увеличава и завзема все нови и нови територии. Видов състав – *Carpinus orientalis*, *Crataegus monogyna*, *Prunus spinosa*, *Rosa canina*, *Syringa vulgaris* и др.

Карта на негорските природни местообитания по Директива 92/43 ЕЕС в района на природната забележителност (2012).

G1.1112 Eastern European poplar-willow forests (Крайречни върбово топови гори) по Директива 92/43 ЕЕС/ЗБР 91E0 Алувиални гори с *Alnus glutinosa* и *Fraxinus excelsior* (*Alno-Padion*, *Alnion incanae*, *Salicion albae*). Местообитанието е разпространено предимно покрай течението на р. Осъм от двете страни на реката с малки прекъсвания в координатния диапазон 43° 13' 55.1031" N/24° 52' 48.3945" E - 43° 14' 1.0904" N/24° 53' 2.2982" E там където десния бряг става отвесен под формата на варовиков скален праг висок до 4 м. Но дори и там между реката и брега растат храстовидни върби които издържат продължително заливане а на места и едроразмерни бели върби достигащи до 25 м. Височина. Така че трудно може да се твърди за някакво трайно

прекъсване на този тип местообитание. Като цяло крайречния „лонгоз“ е добре запазен при възраст на доминиращите дървесни видове над 30-40 г. С богато видово участие но и с много чуждоземни инвазивни видове – аморфа, ясенolistен явор, евроамерикански тополи и др. Диагностични видове - *Salix alba*, *Populus alba*, *P. nigra*, *Salix purpurea*, *S. Triandra*, *Ulmus laevis* (много рядко), *Ulmus minor*. В храстовия етаж освен *Salix purpurea* и *S. triandra* още участват *Rubus caesius* var. *aquaticus* (основен доминант), *Crataegus monogyna*, *Cornus sanguinea*, *Euonymus europaeus*, *Ligustrum vulgare*, *Amorpha fruticosa*. Характерно и значително участие взимат и лианите - *Clematis vitalba*, *Humulus lupulus*. В тревния етаж основните видове са *Althaea officinalis*, *Bidens frondosa*, *Calystegia sepium*, *Cirsium arvense*, *Echinochloa crus-galli*, *Erigeron*, *Galium aparine*, *G. palustre*, *Glycyrrhiza echinata*, *Lycopus europaeus*, *Lysimachia nummularia*, *L. vulgaris*, *Lythrum salicaria*, *Myosotis scorpioides*, *Symphytum officinale*, *Typha latifolia*, *Urtica dioica*. В западната част на защитената територия при координатна точка 43° 13' 51.9056" N/24° 52' 39.4200" E е разположен малък почти чист масив от сива топола *Populus canescens* с добре развита хоризонтална и вертикална структура, отлично възобновяване. Местообитанието е приоритетно по Приложение № 1 към чл. 6, ал. 1, т. 1 на ЗБР.

G1.A614 Sub-continental field elm woods (Гори и храсталаци от полски бряст (*Ulmus minor*)). Съсредоточени предимно в централната и югозападната част на природната забележителност непосредствено под пътя за с.Деветаки както в защитената територия така и извън нея. На места чисти а в по ниското към пещерните комплекси и смесени с мъждрян ценози на възраст 30 – 60 г. В относително добро състояние. Забелязва се и процес на съхнене. Освен полски бряст, като съедификатори участват келявият габър (*Carpinus orientalis*), дивата круша (*Pyrus pyraeaster*), драката (*Paliurus spina-christi*), трънката (*Prunus spinosa*), полският клен (*Acer campestre*), мекишът (*A. tataricum*), птичето грозде (*Ligustrum vulgare*), шипки (*Rosa spp.*), *Fraxinus ornus*. Ценозите на мъждряна и полския бряст заемат значително участие то горите в района. В тревния етаж значително участие взимат *Galium aparine*, *Poa nemoralis*, *Chrysopogon gryllus*, *Cichorium intybus*, *Knautia arvensis*, *Lolium perenne*, *Vicia cracca* и др. Синтаксономично тези гори се отнасят към клас *Quercetea pubescentis*, разред *Fraxino Orni-Cotinetalia* и съюз *Syringo –Carpinion orientalis*. Други съпътстващи видове в района на ПЗ – *Acer campestre*, *A. tataricum*, *Arabis hirsuta*, *Avena*, *Bromus sterilis*, *Carpinus orientalis*, *Chamaecytisus hirsutus*, *Chrysopogon gryllus*, *Dactylis glomerata*, *Echium vulgare*, *Fraxinus ornus*, *Galium aparine*, *Geranium dissectum*, *G. pyrenaicum*, *Ligustrum vulgare*, *Paliurus spina-christi*, *Pastinaca sativa*, *Prunus spinosa*, *Pyrus pyraeaster*, *Quercus cerris*, *Q. pubescens*, *Rosa spp.*, *sis*, *Ulmus minor*, *Valerianella*.

G1.7C222 Moesian oriental hornbeam woods Мизийски гори от келяв (източен) габър. Най масовия горски хабитат на територията на ПЗ възникнал основно на мястото на унищожени гори от космат дъб и цер вследствие освобождаване на площи за пасища. Разпространен под формата на стотици малки разпокъсани фрагменти на места обединяващи се в по големи комплекси. Проективно покритие над 70%, средна височина 4м., възраст от 20 – 70 /80/ г. На много места тези гори са разпокъсани и отворени като в свободните пространства успешно се развиват видове от петрофитните степи или по рядко елементи на ксеротермни ливади и пасища Характерни видове в дървесния етаж –*Quercus pubescens* (много/изключително рядко), *Acer campestre*, *Fraxinus ornus*, *Quercus cerris* (много рядко), *Q. frainetto* (много рядко). Най голямо участие в дървесния етаж взима *Fraxinus ornus* който заедно с източния габър образува основните и най мосово разпространените смесени гори в района на ПЗ. В храстовия етаж основно - *Cornus mas*, *Cotinus coggygria*, *Crataegus monogyna*, *Ligustrum vulgare*, *Paliurus spina-christi*, *Prunus spinosa*, *Syringa vulgaris*, *Ulmus minor*. В тревния етаж се срещат - *Asparagus tenuifolius*, *Brachypodium sylvaticum*, *Buglossoides purpureocaerulea*, *Dactylis glomerata*, *Festuca heterophylla*, *Helleborus odorus*, *Lactuca quercina*, *Lathyrus niger*, *Potentilla micrantha*, *Tanacetum corymbosum*, *Teucrium chamaedrys*, *Trifolium alpestre*, *Bothriochloa ischaemum*, *Chrysopogon gryllus*, *Filipendula vulgaris*, *Geranium sanguineum*, *Ajuga laxmannii*, *Cotinus coggygria*, *Festuca rupicola*, *Fraxinus ornus*, *Helinathemum nummularium*, *Tanacetum corymbosum*, *Teucrium chamaedrys*.

G1.7372 Moesian white oak woods (Мизийски гори от космат дъб (*Quercus pubescens*) по Директива 92/43 ЕЕС/ЗБР 91Н0 Панонски гори с *Quercus pubescens*. Изключително рядко единствено по левия бряг на „Извор дол“ и то предимно в неговите южни склонове извън защитената територия, но в непосредствена близост на около 300 м. Югоизточно от нея. Възможно е откриването на отделни екземпляри или по скоро ниска подраст и на територията на ПЗ В миналото масово разпространено почти върху цялата територия особено върху териториите които в момента са заети от източен габър и смесени мъждряново габъррови гори – по стръмните склонове към река Осъм почти до речното корито. В най високите части на защитената местност в миналото са се срещали смесени местообитания на космат дъб, цер, благун. Сега единично разпространение на отделни екземпляри в координатната полоса 43° 14' 2.9319" N/ 24° 53' 38.7942" E – 43° 13' 49.8949" N/24° 53' 46.1424" E. Местообитанието е приоритетно по Приложение № 1 към чл. 6, ал. 1, т. 1 на ЗБР.

G1.7C63 Manna tree woods (Гори на мъждрян). Ограничено разпространени . В повечето случаи и на доста места в комплекси с източния габър в съотношение 70%/30% в полза на източния габър. Характерни видове – *Acer campestre*, *Fraxinus ornus*, *S. torminalis*, *Crataegus monogyna*, *Acer tataricum*, *Cornus mas*, *Euonymus verrucosus*, *E. europaeus*, *Rosa canina*, *Paliurus spina-christi*, *Prunus spinosa*, *Brachypodium sylvaticum*, *Buglossoides purpureocaerulea*, *Vupleurum praealtum*, *Campanula persicifolia*, *Crocus flavus*, *Dactylis glomerata*, *Fragaria vesca*, *Galium pseudaristatum*, *Geum urbanum*, *Helleborus odorus*, *Lychnis coronaria*, *Melica uniflora*, *Peucedanum alsaticum*, *Poa nemoralis*, *Potentilla micrantha*, *Tanacetum corymbosum*, *Teucrium chamaedrys*, *Veronica chamaedrys*, *Viola hirta*, *V. odorata*.

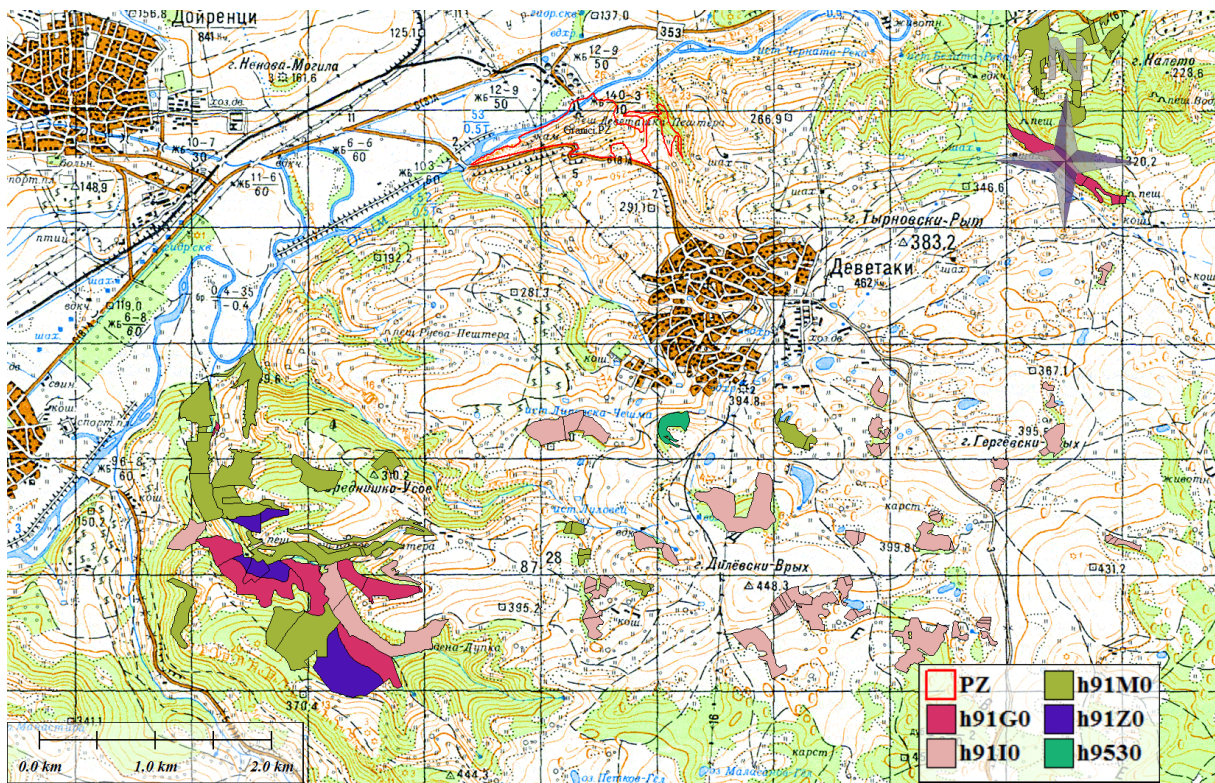
G1.C4 Other broadleaved deciduous plantations (Плантации с други широколистни дървета). Локално разпространени на изолирани петна върху цялата територия . Плантации предимно от чуждоземни инвазивни видове - евроамериканска топола, акация, ясенолистен явор и др. Разпространени са предимно в най урбанизираните части на защитената местност около Деветашката пещера и между нея и река Осъм по десния бряг източно от моста. Също единични екземпляри и нагоре по течението на реката предимно по левия бряг.

G5.6 Early-stage natural and semi-natural woodlands and regrowth (Ранни стадии на формиране на естествени и полуестествени гори). Навсякъде по периферията на горските масиви а също и върху изсечени площи под електропроводи и др.

H1.221 Continental subtroglaphile vertebrate caves (Наземни пещери) по Директива 92/43 ЕЕС/ЗБР 8310 Неблагоустроени пещери. Хабитата обхваща привходните части на пещерите и самите пещери до границата на фотосинтезиращите способности на екотона. Характерни видове в района *Asplenium ruta-muraria*, *A. trichomanes*, *Ceterach officinarum* (масово), *Didymodon*, *Funaria*. Поради интензивния туристически поток тези растения са обект на постоянно бране и изкореняване което също може да се обоснове и с декоративните им качества. Разпространението е локализирано основно в местата с кординати 43° 14' 0.5355" N/24° 53' 7.9321" E, 43° 13' 58.5138" N/24° 53' 10.7626" E, 43° 13' 57.1745" N/24° 53' 15.9130" E, 43° 13' 57.1300" N/24° 53' 11.2582" E.

H3.2A13 Balkan Range calcicolous chasmophyte communities (Балкански варовикови хазмофитни съобщества) по Директива 92/43 ЕЕС/ЗБР 8210 Хазмофитна растителност по варовикови скални склонове. Разпространено почти навсякъде върху цялата територия по ниски скални скали, тераси и стръмни склонове предимно в централната и западната част, а също поясно по десния бряг на р.Осъм и полевия бряг на Извор дол а също и около пещерните комплекси. Характерни видове – *Alyssum saxatile*, *Galium album*, *Parietaria lusitanica*, *Seseli rigidum*, *Asplenium ruta-muraria*, *A. trichomanes*, *Ceterach officinarum*, *Cystopteris fragilis*.

Картиране на горски природни местообитания EUR 27 Директива 92/43 ЕЕС Приложение №1 на ЗБР Обн. ДВ. бр. 77 от 9 Август 2002 г.

ПРИЛОЖЕНИЕ 5.

Видове растителност – класификация по сигматичния метод

СЛАДКОВОДНА РАСТИТЕЛНОСТ

Class Potametea Klika in Klika et Novak 1941

Order Callitricho-Potametalia Schipper et al. in Schaminee et al. 1995

Alliance Ranunculion aquatilis Passarge 1964 (syn. Callitricho-Batrachion Den Hartog et Segal 1964). По южния бряг (десен) бряг на река Осъм по цялото протежение на реката в частта включена в защитената територия. Съставни видове - *Potamogeton natans*, *P. crispus*, *Ranunculus aquatilis*, *Myriophyllum spicatum*, *Mentha aquatica*, *Sagittaria sagittifolia*, *Typha latifolia* и по-рядко *Phragmites australis*.

Class Phragmito-Magnocaricetea (Klika)

Order Phragmitetalia (Koch 1 26)

Alliance Phragmition communis (Koch 1926)

Assoc. Scirpetum lacustris (Schmale 1939)

Assoc. *Typhetum latifoliae* (Lang 1973)

РАСТИТЕЛНОСТ ВЪРХУ СКАЛИ

Class Asplenieta trichomanis (Braun-Blanq. in Meier et Braun-Blanq. 1934) Oberd. 1977

Order Androsacetalia vandellii Braun-Blanq. 1934

Alliance Silenion lerchenfeldianae Horvat et Pawł. in Horvat 1949

Assoc. Jovibarbo heuffelii-Potentiletum rupestris ass. prov. (Пачеджиева 2012)

Order Parietarietalia judaicae Rivas-Martinez 1960 ex Br.-Bl. 1963 corr. Oberdorfer 1979

Alliance Cymbalario-Asplenion Segal 1969

Association Cymbalarietum muralis Gors 1966

Съставни диагностични видове – *Achilea clipeolata*, *Asperula capitata*, *Asplenium trichomanes*, *Asplenium ruta-muraria*, *Cystopteris fragilis*, *Cymbalaria muralis*

Order *Potentilletalia speciosae* Quezel 1961

Alliance *Ramondion nathaliae* Ht. 1935

ЛИВАДИ, ПАСИЩА, СТЕПИ И ОКРАЙНИНИ НА ГОРИ

Class Festuco-Brometea Br. – Bl. & Tüxen 1943

Order *Festucetalia valesiaca* Br. – Bl. & Tüxen 1943

Alliance *Festucion valesiaca* Klika 1931

Assoc. *Bothriochloetum ischaemi* (Kristea 1937) Pop 1977

Community of *Festuca valesiaca*

Community of *Chrysopogon gryllus* and *Festuca valesiaca*

Асоциация *Lino linearifolii-Gypsophyletum* (Tzonev 2003)

Order *Astragalo-Potentilletalia* Micevski 1970

Alliance *Saturejon montanae* Horvat 1962

Community of *Satureja kitaibelii*

Order *Scorzonero* – *Chrysopogonetalia* Horvatić et Horvat 1958

Alliance *Chrysopogono* – *Saturejon* Horvat et Horvatić in Horvatić 1934

Class Koelerio-Corynephoretea Klika in Klika et Novak 1941

Order *Alysso-Sedetalia* Moravec 1967

Alliance *Alysso alyssoidis* – *Sedion albi* Oberd. et Muller in Muller 1961

Class Trifolio-Geranietea sanguinei Muller 1962

Order *Origanetalia vulgaris* Muller 1962

Alliance *Trifolion medii* Muller 1962

Alliance *Geranion sanguinei* Tuxen in Muller 1962

ВИСОКОТРЕВНА РАСТИТЕЛНОСТ – ВЛАЖНИ И НИТРОФИЛНИ ВИСОКОТРЕВНИ СЪОБЩЕСТВА КРАЙ ВОДНИТЕ ТЕЧЕНИЯ И ПО ГРАНИЦИТЕ НА ГОРИТЕ

Съюз *Veronico longifoliae-Lysimachion vulgaris* (Passarge 1977)

Class Glechometalia hederaceae

Alliance **Aegopodion podagrariae**

Class Convolvuletalia sepium

Alliance **Filipendulion**

ШИРОКОЛИСТНИ ЛИСТОПАДНИ ГОРИ И ХРАСТАЛАЦИ

Class Populetea albae Braun-Blanq. 1962

Order *Fraxinetalia Scamoni et Passarge* 1959

Class Salicetea purpureae (Moor 1958)

Order *Salicetalia purpureae* (Moor 1958)

Alliance *Salicion albae* (Soo 1930)

Assoc. *Amorpho-Salicetum albae*

Assoc. *Salici-Populetum* (Tuxen 1931) Mejler-Drees 1936

Бяла върба (*Salix alba*), черна топола (*Populus nigra*), бяла съсънка (*Anemone ranunculoides*), Жълт гарвански лук (*Gagea*)

Alliance *Salicetum triandrae* (Malcuit 1929)

Асоциация *Salicetum triandrae* (Malcuit 1929)

Assoc. *Salicetum triandrae* (Malcuit 1929)

Тритичинкова върба (*Salix triandra*), червена върба (*Salix purpurea*), бяла върба (*Salix alba*)

Class *Rhamno-Prunetea* Rivas Goday et Borja ex Tuxen 1962

Order *Prunetalia spinosae* Tuxen 1952

Alliance *Rubo-Prunion spinosae* Muller ex Oberd. et al. 1967

Class *Quercetea pubescentis* (Oberd. 1948) Doing Kraft 1955

Order *Quercetalia pubescenti-petreae* Klika 1933

Alliance *Aceri tatarici-Quercion* Zolyomi 1957

Alliance *Carpinion orientalis* Horvat 1958

Community of *Carpinus orientalis* and *Poa nemoralis* (Пачеджиева 2012)

Community of *Fraxinus ornus*

РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА ОСНОВНИТЕ РАСТИТЕЛНИ ЦЕНОЗИ ОПРЕДЕЛЕНИ ПО СИГМАТИЧНИЯ МЕТОД (метод на Braun-Blanquet)

Синтаксон	Процентно участие
<i>Class Potametea</i> Klika in Klika et Novak 1941 <i>Order Callitricho-Potametalia</i> Schipper et al. in Schaminee et al. 1995	1
<i>Class Phragmito-Magnocaricetea</i> (Klika) <i>Order Phragmitetalia</i> (Koch 1 26)	1
<i>Class Asplenetalia trichomanis</i> (Braun-Blanq. in Meier et Braun-Blanq. 1934) Oberd. 1977. <i>Order Potentilletalia speciosae</i> Quezel 1961	5
<i>Class Asplenetalia trichomanis</i> (Braun-Blanq. in Meier et Braun-Blanq. 1934) Oberd. 1977. <i>Order Parietarietalia judaicae</i> Rivas-Martinez 1960 ex Br.-Bl. 1963 corr. Oberdorfer 1979	1
<i>Class Festuco-Brometea</i> Br.-Bl. & Tüxen 1943 <i>Order Festucetalia valesiacae</i> Br.-Bl. & Tüxen 1943	30
<i>Class Festuco-Brometea</i> Br.-Bl. & Tüxen 1943 <i>Order Scorzonero-Chrysopogonetalia</i> Horvatić et Horvat 1958	5
<i>Class Koelerio-Corynephoretea</i> Klika in Klika et Novak 1941. <i>Order Alysso-Sedetalia</i> Moravec 1967	5
<i>Class Trifolio-Geranietea sanguinei</i> Muller 1962 <i>Order Origanetalia vulgaris</i> Muller 1962	1
<i>Class Glechometalia hederaceae</i> . Alliance <i>Aegopodion podagrariae</i> . <i>Class Convolvuletalia sepium</i> . Alliance <i>Filipendulion</i>	1
Съюз <i>Veronico longifoliae-Lysimachion vulgaris</i> (Passarge 1977)	1
<i>Class Salicetea purpureae</i> (Moor 1958) <i>Order Salicetalia purpureae</i> (Moor 1958)	3
<i>Class Rhamno-Prunetea</i> Rivas Goday et Borja ex Tuxen 1962 <i>Order Prunetalia spinosae</i> Tuxen 1952	1
<i>Class Quercetea pubescentis</i> (Oberd. 1948) Doing Kraft 1955 <i>Order Quercetalia pubescenti-petreae</i> Klika 1933	20
Community of <i>Carpinus orientalis</i> and <i>Poa nemoralis</i> (Пачеджиева 2012)	16
Community of <i>Fraxinus ornus</i>	1

СПИСЪК НА ВИСШИТЕ РАСТЕНИЯ ПО ИЗВЪРШЕНА ЛИТАРАТУРНА СПРАВКА

***Aspleniaceae* Изтравничеви**

Asplenium ruta-muraria – Стенно изтравниче

Asplenium trichomanes – Обикновено изтравниче

***Hypolepidaceae* Орловопапратови**

Pteridium aquilinum (L.) Kuhn. – Орлова папрат

***Marsileaceae* Разковничеви**

Marsilea quadrifolia L. – Разковниче

EQUISETOPHYTA ХВОЩОБРАЗНИ

***Equisetaceae* Хвощови**

Equisetum arvense L. – Полски хвощ

Equisetum palustre L. – Блатен хвощ

Equisetum telmateia – Ehrh. Голям хвощ

MAGNOLIOPHYTA ПОКРИТОСЕМЕННИ

***Magnoliopsida* Двусемеделни**

***Aceraceae* Кленови**

Acer campestre L. – Полски клен

Acer platanoides L. – Шестил

Acer tataricum L. – Мекиш

***Amaranthaceae* Щирови**

Amaranthus albus L. – Бял щир

Amaranthus hybridus L. – Хибриден щир

Amaranthus retroflexus L. – Обикновен щир

Anacardiaceae Смардликови

Cotinus coggygria Scop. – Смарлика

Ariaceae Сенникоцветни

Angelica sylvestris L. – Горска пищялка

Anthriscus cerefolium (L.) Hoffm. - Балдаранолистен азмацуг

Berula erecta (Huds.) Coville – Изправена берула

Bupleurum falcatum L. – Сърповидна урока

Caucalis platycarpus L. – Плоскоплоден бабинец

Conium maculatum L. – Петнист бучиниш

Daucus carota L. – Обикновен морков

Eryngium campestre L. – Полски ветрогон

Falcaria vulgaris Bernh. – Обикновен дворник

Ferulago sylvatica (Bess.) Reichenb. – Горска тимянка

Heracleum sibiricum L. – Сибирски девесил

Laser trilobum (L.) Borkh. – Загърличе

Myrroides nodosa (L.) Cann. – Възловат мироидес

Oenanthe angulosa Griseb. – Ръбестостъблен воден морач

Oenanthe aquatica L. – Обикновен воден морач

Orlaya grandiflora (L.) Hoffm. – Едроцветно срамливче

Pastinaca hirsuta Panc. – Космат пащернак

Pimpinella saxifraga L. – Каменоломков анасон

Scand x pecten veneris L. – Обикновено чапличе

Seseli rigidum ssp. *hirulum* Peev – Бодлив порезник

Seseli tortuosum L. – Кривостъблен порезник

Sum lat folium L. – Широколистен ручейник

Torilis arvensis (Huds.) Link. ssp. *Arvensis* – Полски турилис

Torilis arvensis ssp. *Neglecta* (Schult.) Thell.

Аросупасеае Тойнови

Vinca herbacea Waldst. et Kit. – Тревист зимзелен

Araliaceae Бръшлянови

Hedera helix L. – Бръшлян

Aristolochiaceae Копитникови

Aristolochia clematitis L. – Обикновена вълча ябълка

Asteraceae Сложноцветни

Achillea clypeolata S. et S. – Жълт равнец

Achillea millefolium L. – Бял равнец

Anthemis arvensis L. – Угарно подрумиче

Arcium lappa L. – Обикновен репей

Arctium minus Bernh. – Дребен репей

Artemisia absinthium L. – Горчив пелин

Artemisia austriaca Jacq. – Австрийски пелин

Artemisia scoparia Waldst. et Kit. – Метловиден пелин

Artemisia vulgaris L. – Обикновен пелин

Aster oleifolius (Lam.) Wagenitz – Маслинолистен звездел

Bellis perennis L. – Многогодишна паричка

Bidens cernua L. – Рогат бутрак

Bidens frondosa L. s. *tripartita* L. – Триделен бутрак

Carduus acanthoides L. – Късодръжков магарешки

бодил

Carduus nutans L. – Наведен магарешки бодил

Carlina vulgaris L. – Обикновена решетка

Car hamus lanatus L. – Жълтоцветен аспрут

Centaurea arenaria Bieb. ex Willd. – Пясъчна метличина

Centaurea calcitrapa L. – Дългоиглеста метличина

Centaurea cyanus L. – Синя метличина

Centaurea difusa Lam. – Рехава метличина

Centaurea orientalis L. – Източна метличина

Cennaurea salonitana Vis. – Солунска метличина

Centaurea solstitialis L. – Средиземноморска метличина

Centaurea stereophylla
Bess. – Клонеста метличина

Chamomilla recutita (L.) Rausch. – Тръбестоцветна лайка

Cirsium arvense (L.) Scop. – Полска паламида

Cirsium ligulare Bois. – Езичестолистна паламида

Cirsium vulgare (Savi.) Ten. – Обикновена паламида

Conyza canadensis (L.) Cronq. – Канадска злолетница

Crepis sancta (L.) Babcock. – Свещенна дрипавка

Crepis setosa Hall. – Четинеста дрипавка

Echinops microcephalus S. et S. – Дребноглав челядник

Erigeron acer L. – Яворолистна злолетница

Erigeron annuus (L.) Presl – Бяла злолетница

Eupatorium cannabinum L. – Див коноп

Filago vulgaris Lam. – Обикновена свещица

Galinsoga parviflora Cav. – Дребноцветна перуанска
лайкучка

Hieracium horreanum Schult. – Миши уши

Hieracium umbellatum L. – Сенниковидна рунянка

Inula britannica L. – Британски оман

Inula ensifolia L. – Успореднонишков оман

Inula germanica L. – Германски оман
Lactuca saligna L – Соленолюбива салата
Lactuca serriola L. – Компасна салата
Lapsana communis L. – Сгърбун
Leontodon crispus Vill. ssp. *Crispus* – Гребенеста жълтица
Leucanthemella serotina (L.) Tzvel. – Маргаритчица
Matricaria trichophylla (Boiss.) Boiss. – Влакнеста лайкучка
Onopordum acanthium L. – Жълтеникав онопордум
Pulicaria dysenterica (L.) Bernh. – Блъшница
Pulicaria vulgaris Gaertn. – Шумкавиче
Senecio jacobaea L. ssp. *jacobaea* – Якобов спорез
Senecio vernalis Waldst. et Kit. – Пролетен спорез
Senecio vulgaris L. – Обикновен спорез
Solidago virga-aurea L. – Енчец
Sonchus arvensis L. ssp. *arvensis* – Полски кострец
Sonchus arvensis L. ssp. *Uliginosus* (Bieb.) Nym. *Tanacetum corymbosum*
(L.) Schultz-Bib.
Tanacetum vulgare – Щитоцветна вратига
Taraxacum officinale Web. – Обикновено глухарче
Taraxacum serotinum (Waldst. et Kit.) Poir. – Серотинско глухарче
Tragopogon dubius Scop. – Голяма козя брада
Tussilago farfara L. – Подбел
Xanthum italicum Moret. – Италиански казашки бодил
Xanthium spinosum L. – Бодлив казашки бодил
Xeranthemum annum L. – Едногодишно безсмъртниче

Berberidaceae Киселтрънови

Berberis vulgaris L. – Кисел трън

Betulaceae Брезови

Alnus glutinosa (L.) Gaertn. – Черна елша

Carpinus orientalis Mill. – Келяв габър

Boraginaceae Граповолистни

Anchusa officinalis L. – Лечебно винче

Anchusa arvensis (L.) M.Bieb. ssp. *Arvensis* – Полско волско езиче

Buglossoides arvensis (L.) Johnst. – Полска белоочица

Echium italicum L. – Италианско усойниче

Echium vulgare L. – Обикновено усойниче

Myosotis laxa Lehm. ssp. *Caespitosa* (C. F. Schultz.) Hyl. ex Nordhl. – Туфеста незабравка

Myosotis scorpiodes L. – Блатна незабравка

Brassicaceae Кръстоцветни

Alliaria petiolata (Bieb.) Cavara et Grande – Чеснова трева, лъжичина

Alyssum minutum Schlecht. ex DC. – Дребен игловръх

Alyssum saxatile L. – Скален игловръх

Arabis recta Vill. – Права гъшарка

Berteroa incana (L.) DC – Сива турия

Brassica nigra (L.) Koch – Черен синап

Capsella bursa-pastoris (L.) Medic – Обикновена овчарска торбичка

Cardamine hirsuta L. – Влакнеста горва

Cardaria draba (L.) Desv. – Родилна трева

Descunainia sofia (L.) Webb. ex Prantl. – Войничница

Erophila verna (L.) Bess. ssp. *Verna* – Пролетна гладница

Erysimum diffusum Ehrh – Разклонена боянка

Lepidium campestre (L.) R. Br. – Полска горуха

Sinapis arvensis L. – Полски синап

Sysimbrium officinale (L.) Scop. – Лечебна мъдрица

Thlaspi arvense L. – Полска попова лъжичка

Thlaspi perfoliatum L. – Пронизанолистна попова лижичка

Campanulaceae Камбанкови

Campanula sibirica L. – Сибирска камбанка

Canabaceae Конопови

Canabis sativa L. – Коноп

Humulus lupulus L. – Хмел

Caprifoliaceae Бъзови

Sambucus ebulus L. – Бъзак

Sambucus nigra L. – Черен бъз

Caryophyllaceae Карамфилови

Arenaria serpyllifolia L. – Полегнала песъчарка

Herniaria hirsuta L. – Космато изсипливче

Holosteum umbellatum L. – Чадъреста весларка

Minuartia glomerata (Bieb.) Deg. – Главеста мишовка

Minuartia setacea (Thurill) Hay. ssp. *setacea* – Нишковидна мишовка

Myosoton aquaticum (L.) Moench. – Водна мокрица

Paronychia cephalotes (Bieb.) Bess. – Главеста паронихия

Saponaria officinalis L. – Обикновено сапунче

Scleranthus perennis L. – Многогодишна хрущялка

Silene alba (Mill.) E. Krause – Бяло плюскавиче

Silene dichotoma Ehrh. ssp. *Dichotoma* – Дихотомно плюскавиче

Stellaria media (L.) Vill. – Средна звездица

Celastraceae Чашкодрянови

Eionymus europaeus L. – Ръбест чашкодряк

Chenopodiaceae Лободови

Atriplex patula Waldst. et Kit. – Разклонена лобода

Chenopodium album L. – Бяла куча лобода

Chenopodium botrys L. – Огниче

Chenopodium hybridum L. – Хибридна куча лобода

Kochia laniflora (S. G. Gmel.) Borb. – Пясъчна метла

Kochia scoraria (L.) Schrad. – Обикновена метла

Cistaceae Лавданови

Helianthemum nummularium (L.) Mill. – Обикновен желтак

Convolvulaceae Поветицови

Calystegia sylvatica (Kit.) Griseb. – Горско чадърче

Convolvulus arvensis L. – Полска поветица

Convolvulus cantabrica L. – Кантабрийска поветица

Cornaceae Дрянови

Cornus mas L. – Обикновен дрян

Cornus sanguinea L. – Кучи дрян

Crassulaceae Дебелецови

Sedum spanicum L. – Испанска тлъстига

Sedum maximum (L.) Suter. – Голяма тлъстига

Cucurbitaceae Тиквови

Bryonia alba L. – Бяла дива тиква

Cuscutaceae Кукувичопреждови

Cuscuta campestris Yunck. – Полска кукувича прежда

Cuscuta europaea L. – Европейска кукувича прежда

***Dipsacaceae* Лугачкови**

Cephalaria transsilvanica (L.) Roem. et Schult. – Трансилванска звездоглавка

Dipsacus laciniatus L. – Нарязанolistна лугачка

Scabiosa argentea L. – Сребриста самогриска

Scabiosa ochroleuca L. ssp. *ochroleuca* – Жълтеникава самогриска

***Eleagnaceae* Миризливовърбови**

Elaeagnus angustifolia L. – Миризлива върба

***Euphorbiaceae* Млечкови**

Euphorbia agraria Bieb. – Полска млечка

Euphorbia amygdaloides L. – Бадемолистна млечка

Euphorbia cyparissias L. – Кипарисова млечка

Euphorbia helioscopia L. – Слънчева млечка

Euphorbia nicaeensis All. ssp. *Nicaeensis* – Чакълеста млечка

***Fabaceae* Бобови**

Amorpha fruticosa L. *Аморфа* – Черна акация

Astragalus austriacus Jacq. – Австрийско клинавче

Astragalus contornuplicatus L. – Дунавско клинавче

Astragalus glycyphyllos L. – Сладколистно клинавче

Astragalus onobrychis L. ssp. *Onobrychis* – Еспарзетово клинавче

Astragalus vesicarius L. – Подутоплодно клинавче

Chamaecytisus austriacus (L.) Link. – Австрийски зановец

Chamaecytisus hirsutus (L.) Link. – Космат зановец
Coronilla varia L. – Пъстроцветна зайчина
Galega officinalis L. – Лечебен жаблек
Lathyrus latifolius L. – Широколистно секирче
Lathyrus nissolia L. – Нисолиево секирче
Lathyrus sativus L. – Посевно секирче
Lathyrus sphaericus Retz. – Плевелно секирче
Lotus corniculatus L. – Рогат звездан
Medicago falcata L. – Сърповидна люцерна
Medicago minima (L.) Bortal. – Дребноплодна люцерна
Medicago rigidula (L.) All. – Твърда люцерна
Melilotus alba Medic. – Бяла комунига
Melilotus officinalis (L.) Pall. – Жълта комунига
Onobrychis arenaria (Kit.) DC – Пясъчна еспарзета
Ononis arvensis L. – Полски гръмотрън
Robinia pseudoacacia L. – Бяла акация, салкъм
Trifolium arvense L. – Плевелна детелина
Trifolium campestre Schreb. – Полска детелина
Trifolium pratense L. – Червена детелина
Trifolium repens L. ssp. *Repens* – Бяла детелина
Trigonella coerulea (L.) Ser. – Син сминдух
Vicia cracca L. – Миши грах
Vicia grandiflora Scop. – Едорцветна глушина
Vicia hirsuta (L.) S. F. Gery. – Влакнеста глушина
Vicia narborensis L. – Бобовидна глушина
Vicia pannonica ssp. *Striata* (Bieb.) Nyman – Набраздена глушина
Vicia pannonica Crantz ssp. *Pannonica* Crantz – Панонска глушина
Vicia sativa L. – Синя глушина, пролетен фий
Vicia tenuifolia Roth. – Тънколистна глушина

Fagaceae Букови

Quercus cerris L. – Цер

Quercus pubescens Willd – Космат дъб

Gentianaceae Тинтявови

Centaurium erythraea Rafn. ssp. *Erythraea* – Червен кантарион

Geraniaceae Здравецови

Erodium cicutarium (L.) L' Her – Цикутово часовниче

Geranium columbinum L. – Гълъбов здравец

Geranium dissectum L. – Насеченолистен здравец

Geranium pusillum L. – Дребен здравец

Geranium robertianum L. – Зловонен здравец

Haloragaceae Халорагови

Myriophyllum verticillatum L. – Прешленест многолистник

Myriophyllum spicatum L. – Класовиден многолистник

Hypericaceae Звъникови

Hypericum perforatum – Жълт кантарион

Juglandaceae Орехови

Juglans regia L. – Обикновен орех

Lamiaceae Устноцветни

Acinos alpinus (L.) Moench. Ssp. *Hungaricus* – Унгарски ацинос

Ajuga reptans (L.) Schreb. ssp. *Chia* – Хиоско срещниче

Ajuga genevensis L. – Женевско срещниче

Ajuga laxmanii (L.) Benth. – Лаксманиево срещниче

Ajuga reptans L. – Пълзящо срещниче

Ballota nigra L. ssp. *Nigra* – Черна капела

Calamintha nepeta (L.) Savi. (Req.) Ball. – Кочобилково миризливче

Clinopodium vulgare L. – Обикновен черновръх

Galeopsis speciosa Mill. – Красива бударица

Galeopsis tetrahit L. – Обикновена бударица

Glechoma hederacea L. – Бръшляноподобна самобайка

Glechoma hirsuta Waldst. et Kit. – Космата самобайка

Lamiaeum galeobdolon (L.) Ehrend. Et Polaschek. ssp. *galeobdolon* – Жълта мъртва коприва

Lamium amplexicaule L. – Стъблеобхващаща мъртва коприва

Lamium purpureum L. – Червена мъртва коприва

Leonurus cardiaca L. – Обикновени дяволска уста

Leonurus marrubiastrum L. – Пчелникова дяволска уста

Lycopus europaeus L. – Европейска катушка

Lycopus exaltatus L. – Висока катушка

Marrubium peregrinum L. – Сусерка

Marrubium vulgare L. – Обикновен пчелник

Melissa officinalis L. ssp. *Officinalis* – Маточина

Mentha aquatica L. – Водна мента

Mentha arvensis L. – Полска мента

Mentha longifolia (L.) Huds – Дълголистна мента

Mentha pulegium L. – Блатна мента

Nepeta cataria L. – Котешка мента

Origanum vulgare L. ssp. *Vulgare* – Обикновен риган

Phlomis tuberosa L. – Грудеста руница

Prunella vulgaris L. – Обикновена прищница

Salvia nemorosa L. – Горска какула

Salvia verticillata L. – Прещленеста какула

Satureja montana L. ssp. *Kitaibelii* Ball. – Китайбелова чубрица

Scutellaria altissima L. – Висока превара

Sideritis montana L. – Обикновен миризлив бурен

Stachys germanica L. – Германски ранилист

Teucrium chamaedrys L. – Обикновено подъбиче

Teucrium montanum L. ssp. *Montanum* – Планинско подъбиче

Teucrium polium L. ssp. *Capitatum* (L.) *Arcangeli* – Бяло подъбиче

Teucrium polium ssp. *Vincentinum*

Thymus callierii Borb. ex Velen. ssp. *Urutovii* – Калиерова мащерка

Thymus ranonicus All. – Панонска мащерка

***Linaceae* Ленови**

Linum austriacum L. ssp. *Austriacum* – Австрийски лен

Linum tauricum Willd. ssp. *Linearifolium* *Petrova* – Кримски лен

***Lythraceae* Блатиеви**

Lythrum salicaria L. – Обикновена блатия

Lythrum vargatum L. – Пръстена блатия

***Malvaceae* Слезови**

Althea rosea L. – Градинска ружа

Althaea hirsuta L. – Четинеста ружа

Althaea officinalis L. – Лечебна ружа

Hibiscus trionum L. – Обикновено грънче

Malva sylvestris L. – Горски слез

***Moraceae* Черничеви**

Morus alba L. – Бяла черница

Oleaceae Маслинови

Fraxinus ornus L. – Мъждрян

Fraxinus oxycarpa Bieb. ex Willd. – Полски ясен

Ligustrum vulgare L. – Обикновено птиче грозде

Syringa vulgaris L. – Обикновен люляк

Onagraceae Върбовкови

Epilobium hirsutum L. – Влакнеста върбовка

Epilobium parviflorum Schreb. – Дребноцветна върбовка

Oenothera biennis L. – Дребноцветна пупалка

Orobanchaceae Воловодещи

Orobanche alba Steph. ex Willd. – Бял воловодец

Orobanche cernua Loefl. – Наведен воловодец

Orobanche minor Sm. – Малък воловодец

Orobanche nana (Reut.) Noe ex G.Beck. – Дребен воловодец

Papaveraceae Макови

Chelidonium majus L. – Змийско мляко

Corydalis bulbosa (L.) DC – Кухогрудеста лисичина

Corydalis solida (L.) Swartz. – Плътногрудеста лисичина

Fumaria officinalis L. – Лечебен росопас

Papaver dubium L. – Дългоплоден мак

Papaver rhoeas L. – Полски мак

Phytolaccaceae Лаконосни

Phytolacca americana L. – Американски лаконос

Plantaginaceae Живовлекови

Plantago altissima L. – Висок живовлек

Plantago lanceolata L. – Ланцетнолистен живовлек

Plantago major L. – Едролистен живовлек

Plantago media L. – Среднолистен живовлек

***Polygalaceae* Телчаркови**

Polygala major Jacq. – Голяма телчарка

***Polygonaceae* Лападови**

Persicaria amphibia (L.) S. F. Gray. – Земноводно пипериче

Persicaria hydropiper (L.) Opiz. – Водно пипериче

Polygonum aviculare L – Обикновена пача трева

Polygonum patulum Bieb. – Разперена пача трева

Polygonum rurivagum Boreau. – Теснолистна пача трева

Rumex conglomeratus Murr. – Кълбест лапад

Rumex crispus L. – Къдрав лапад

Rumex hydrolapathum Huds. – Крайводен лапад

***Portulacaceae* Тученицови**

Portulaca oleracea L. – Тученица

***Primulaceae* Игликови**

Anagalis arvensis L. ssp. *Arvensis* – Полско огнивче

Lys machia nummularia L. – Пълзящо ленивче

Lysimachia vulgaris L. ssp. *glandulo-villosa* (Beck.) Peev – Обикновено ленивче

***Ranunculaceae* Лютикови**

Adonis aes ivalis L. – Летен горицвет

Anemone ranunculo L. – Жълта съсънка
Clematis integrifolia L. – Целолистен повет
Clematis vitalba L. – Обикновен повет
Consolida regalis S. F. Gray. – Полска ралица
Helleborus odoratus Waldst. et Kit. – Кукуряк
Isopyrum thalictroides L. – Обикновена кокошчица
Nigella arvensis L. – Полска челебитка
Ranunculus acris L. – Ливадно лютиче
Ranunculus ficaria L. – Жълтурче
Ranunculus illyricus L. – Испанска ралица
Ranunculus millefoliatus Vahl. – Хилядолистно лютиче
Ranunculus polyanthemos L. – Илирийско лютиче
Ranunculus repens L. – Пълзящо лютиче
Thalictrum aquilegifolium P. Pan. – Кандилковолистно обичниче
Thalictrum minus L. – Малко обичниче

Rhamnaceae Зърникови

Paliurus spina-christ Mill. – Драка
Rhamnus saxatilis acq. ssp. *saxatilis* – Скална зърника

Resedaceae Резедови

Reseda inodora Reichenb. – Неароматна резеда
Reseda lutea L. – Жълта резеда

Rosaceae Розоцветни

Aggrimonia eupatoria L. ssp. *Eupatoria* – Лечебен камшик
Crataegus monogyna Jacq. – Обикновен глог
Filipendula vulgaris Moench. – Ливадно орехче
Fragaria moschata Duch. – Сунница

Fragaria vesca L. – Горска ягода
Fragaria viridis Duch. – Планица
Geum urbanum L. – Градско омайниче
Potentilla anserina L. – Гъши очиболец
Potentilla argentea L. – Сребролистен очиболец
Potentilla astracanicus Jacq. – Астрахански очиболец
Potentilla micrantha Ramond ex DC. – Ягодовиден очиболец
Potentilla pilosa Willd. – Влакнест очиболец
Potentilla reptans L. – Пълзящ очиболец
Potentilla supina L. – Лежащ очиболец
Prunus avium L. – Череша
Prunus spinosa L. – Трънка
Pyrus pyraeaster Burgsd – Дива круша
Rosa canina L. – Обикновена шипка
Rosa micrantha Borrer ex Sm. – Дребноцветна шипка
Rosa myriacantha DC ex Lam. et DC. – Бодлива шипка
Rubus caesius L. – Полска къпина
Sanguisorba minor Scop. ssp. *minor* – Малко динче

Rubiaceae Брошови

Asperula cynanchica L. – Розова лазаркиня
Cruciata laevipes Oriz. – Обикновена гергевка
Cruciata pedemontana (Bell.) Ehrend. – Лепкава гергевка
Galium aparine L. – Лепка
Galium flavescens Borb. – Жълтеникаво еньовче
Galium humifusum Vieb. – Лежащо еньовче
Galium octonarium (Klokov) Soo. – Осемлистно еньовче
Galium palustre L. – Блатно еньовче
Galium verum L. – Същинско еньовче

Rutaceae Седефчеви

Haplophyllum suaveolens (DC) G. Don. – Ароматен целолист

Salicaceae Върбови

Populus nigra L. – Черна топола

Salix alba L. – Бяла върба

Salix fragilis L. – Трошлива върба

Salix purpurea L. – Ракита

Salix triandra L. – Тритичинкова върба

Santalaceae Санталови

Thesium dollineri Murb. – Долинеров ленолист

Thesium simplex Velen. ssp. *Moesiacum* Koz. et Kuzm. – Мизийски ленолист

Scrophulariaceae Живеничеви

Cymbalaria muralis Gaertner – Стенна цимбалария

Digitalis lanata Ehrh. – Вълнест напръстник

Gratiola officinalis L. – Лечебна сиротица

Kickxia spuria (L.) Dum. – Сърцелистно трескавиче

Linaria genistifolia (L.) Mill. ssp. *Linifolia* Davis. – Ленолистна луличка

Жълтуговолитна луличка *Linaria vulgaris* Mill. – Обикновена луличка

Odontites verna (Bell.) Dum ssp. *Serotina* Corb. – Червено зъбарче

Verbascum phlomoides L. – Лечебен лопен

Verbascum phoeniceum L. – Виолетов лопен

Veronica anagalis-aquatica ssp. *Anagalidiformis* (Boreau.) Jav. et Soo – Водно великденче

Veronica arvensis L. – Полско великденче

Veronica austriaca L. ssp. *Jaquinii* (Baugm.) Maly – Жаквиниево великденче

Veronica hederifolia L. – Бъшлянолистно великденче

Veronica persica Poir. – Персийско великденче

Veronica polita Fries – Изящно великденче

Veronica triloba (Opiz.) Kern. – Триделно великденче

***Simaroubaceae* Айлантови**

Ailanthus altissima (Mill.) Swingle – Айлант

***Solanaceae* Картофови**

Datura stramonium L. – Татул

Hyoscyamus niger L. – Блян

Solanum dulcamara L. – Червено куче горзде

Solanum nigrum L. – Черно куче грозде

Solanum schultesii Opiz. – Шултесово куче грозде

***Tamaricaceae* Ракитовицови**

Tamarix ramosissima Ledeb. – Петтичинкова ракитовица

***Tiliaceae* Липови**

Tilia tomentosa Moench. – Сребролистна липа

***Trapaceae* Джулюнови**

Trapa natans L. – Дяволски орех, джулюн

***Ulmaceae* Брястови**

Ulmus laevis Pall. – Бял бряст

Ulmus minor L. – Полски бряст

***Urticaceae* Копривови**

Parietaria lusitanica L. ssp. *lusitanica* – Лузитанска разваленка

Parietaria officinalis L. – Лековита разваленка

Urtica dioica L. – Обикновена коприва

Valerianaceae Дилянкови

Valeriana officinalis L. ssp. *officinalis* – Лечебна дялянка

Valerianella carinata Loisel. – Ръбеста мотовилка

Verbenaceae Върбинкови

Verbena officinalis L. – Лечебна върбинка

Violaceae Теменугови

Viola alba L. – Бяла теменуга

Viola arvensis Murr. – Полска теменуга

Viola hirta L. – Влакнеста теменуга

Viola odorata L. – Мирзлива теменуга

Zygophyllaceae Чифтолистникови

Tribulus terrestris L. – Трабузан, бабини зъби

Liliopsida Едноседелни

Alismataceae Лаваницови

Alisma plantago-aquatica L. – Живолекова лаваница

Amaryllidaceae Кокичеви

Galanthus elwesii Hook fil. ssp. *minor* Welb. – Елвезиево кокиче

Sternbergia colchiciflora Waldst. et Kit. – Мразоцветно есенниче

Araceae Змиярникови

Arum maculatum L. – Петнист змиярник

Butomaceae Водолюбиви

Butomus umbelatus L. – Обикновен водолюб

Cyperaceae Острицови

Carex acuta L. – Остра острица

Carex acutiformis Ehrh. – Възостра острица

Carex caryophylla Latourr. – Пролетна острица

Carex tomentosa L. – Напльстена острица

Cyperus fuscus L. – Кафяв циперус

Dichostylis michelianus (L.) Ness. – Михелов дихостилис

Eleocharis palustris (L.) R. Br. – Обикновена блатница

Holoschoenus vulgaris Link. – Обикновен холосхьонус

Isolepis supina (L.) R. Br. – Полегнал изолепис

Pycnus glaber (L.) Hay. – Гол пикреус

Pycnus glomeratus (L.) Hay. – Топчест пикреус

Pycnus longus (L.) Hay. – Дълъг пикреус

Schoenoplectus lacustris (L.) Pall. – Езерен камъш

Dioscoreaceae Брейови

Tamus communis L. – Брей

Hydrocharitaceae Водянкови

Elodea canadensis Michx. – Канадска водна чума

Hydrocharis morsus-ranae L. – Жабешка водянка

Iridaceae Перуникови

Crocus flavus West. – Жълт минзухар

Juncaceae Дзукови

Juncus compressus Jacq. – Сплескана дзука

Juncus conglomeratus L. – Сбита дзука

Juncus effusus L. – Разперена дзука

Juncus gerardii Loisel. – Жерардова дзука

Juncus infoeoxus L. – Сиво-зелена дзука

Lemnaceae Водни лещи

Lemna minor L. – Малка водна леща

Lemna trisulca L. – Триделна водна леща

Spirodela polyrhiza (L.) Schleid. – Многокоренова спиродела

Liliaceae Кремови

Allium angulosum L. – Ръбестостъблен лук

Allium flavum L. – Жълт лук

Allium moschatum L. – Мускатов лук

Allium rotundum L. – Кръгъл лук

Asparagus tenuifolius Lam. – Тънколистна зайча сянка

Gagea minima (L.) Ker-Gaw. – Малък жълт гарвански лук

Gagea pratensis (Pers.) Dum. – Ливаден гарвански лук

Hyacinthella leucophaea (Stev.) Shur – Див зюмбюл

Muscari racemosum (L.) Lam. et DC. – Гроздовидно кукувиче грозде

Ornithogalum nutans L. ssp. *Nutans* – Наведен гарвански лук

Polygonatum latifolium (Jacq.) Desf. – Широколистна момкова сълза

Polygonatum odoratum (Mill.) Druce. – Лечебна момкова сълза

Ruscus aculeatus L. – Бодлив залист

Scilla bifolia L. – Двулистен синчец

***Najadaceae* Русалкови**

Najas marina L. – Морска русалка

***Orchidaceae* Салепови**

Cephalanthera damasonium (Mill.) Druce. – Бял главопрашник

Limodorum abortivum (L.) Schwartz. – Недоразвит лимодорум

***Poaceae* Житни**

Aegilops cylindrica Host. – Цилиндрично диво жито

Agropyron cristatum (L.) Gaertn. – Гребенест житняк

Agrostis stolonifera L. – Издънкова полевица

Anthoxanthum odoratum L. – Обикновена миризливка

Brachipodium sylvaticum (Huds.) Beauv. – Горски късокрак

Bromus arvensis L. – Полска овсига

Bromus inermis Leyss. – Безосилеста овсига

Bromus mollis L. – Меща овсига

Bromus racemosus L. – Гроздовидна овсига

Calamagrostis epigeios (L.) Roth. – Приземен вейник

Catabrosa aquatica Beauv. – Ручейница

Chrysopogon gryllus (L.) Trin. – Садина

Cleistogenes serotina (L.) Keng. – Плетеничест клейстогенес

Crypsis schoenoides (L.) Lam. – Камъшова скритокласица

Cynodon dactylon (L.) Pers. – Троскот

Cynosurus echinatus L. – Четинест сеноклас

Dactylis glomerata L. ssp. *glomerata* – Сборна главица

Dasypyrum villosum (L.) Caud. – Космата латица

Dichantium ischaetum (L.) Roberty. – Белизма

Digitaria ischaemum (Schreb.) Muhl. – Белизмова росичка

Echinochloa crus-galli (L.) Beauv. – Петльово просо

Elymus elongatus (Host.) Greut. ssp. *Elongatus* – Длъгнест пирей

Elymus repens (L.) Gould. – Пълзящ пирей

Eragrostis minor Host. – Дребна власица

Festuca arundinacea Schreb. – Тръстикова власатка

Festuca pratensis L. – Ливадна власатка

Festuca valesiaca Schleich. ex Gaud. – Валезийска власатка

Glyceria fluitans R. Br. – Речна росица

Holcus lanatus L. – Вълнеста медовица

Koeleria macrantha (Ladab.) Schult. et Schult. – Едроклас тънкокрак

Lolium multiflorum Lam. – Италиански райграс

Lolium perenne L. – Английски райграс

Lolium temulentum L. – Пиявец

Melica ciliata L. – Ресничеста бисерка

Melica uniflora Reutz. – Едноцветна бисерка

Phalaris arundinacea L. – Разклонено

Poa angustifolia L. – Теснолистна ливадина

Poa annua L. – Едногодишна ливадина

Poa bulbosa L. – Луковична ливадина

Poa compressa L. – Сплескана ливадина

Poa nemoralis L. – Горска ливадина

Poa pratensis L. – Ливадна ливадина

Polypogon monspeliensis (L.) Desf. – Монпелийски полипогон

Puccinellia distans (L.) Parl. – Разперен изворник

Puccinellia limosa (Schur.) Holmb. – Тинест изворник

Sclerochloa dura (L.) Beauv. – Склерохлоа

Setaria verticillata (L.) Beauv. – Прешленеста кощрява

Setaria viridis (L.) Beauv. – Зелена кощрява

Sorghum halepense (L.) Pers. – Балур

Stipa capillata L. – Голоосилесто коило

Tragus racemosus (L.) Desf. – Ягло

Potamogetonaceae Ръждавещови

Potamogeton crispus L. – Къдрав ръждавец

Sparganiaceae Ежоглавичкови

Sparganium erectum L. ssp. *Neglectum* (Veeby) – Пренебрегната ежова главица

Sparganium erectum ssp. *Erectum* – Изправена ежова главица

Typhaceae Папурови

Typha angustifolia L. – Теснолист папур

Typha latifolia L. – Широколистен папур

ПРИЛОЖЕНИЕ 6.2.

Видове висши растения, установление на терен

СПИСЪК НА УСТАНОВЕНИТЕ ВИСШИ РАСТЕНИЯ ОТ ТЕРЕННИТЕ ПРОУЧВАНИЯ

Acer campestre L. – Полски клен

Acer platanoides L. – Шестил

Acer tataricum L. – Мекиш

Achillea clypeolata S. et S. – Жълт равнец

Achillea millefolium L. – Бял равнец

Acinos alpinus (L.) Moench. Ssp. *Hungaricus* – Унгарски ацинос

Adonis aestivalis L. – Летен горицвет

Aegilops cylindrica Host. – Цилиндрично диво жито

Agrimonia eupatoria L. ssp. *Eupatoria* – Лечебен камшик

Agropyron cristatum (L.) Gaertn. – Гребенест житняк

Ailanthus altissima (Mill.) Swingle – Айлант

Ajuga chamaepytis (L.) Schreb. ssp. *Chia* – Хиоско срещниче

Ajuga genevensis L. – Женевско срещниче

Ajuga laxmanii (L.) Benth. – Лаксманиево срещниче

Ajuga reptans L. – Пълзящо срещниче

Alisma plantago-aquatica L. – Живолекава лаваница

Alliaria petiolata (Bieb.) Cavara et Grande – Чеснова трева, лъжичина

Allium angulosum L. – Ръбестостъблен лук

Allium flavum L. – Жълт лук
Allium rotundum L. – Кръгъл лук
Alopecurus myosuroides Huds. – Плоска класица
Althaea officinalis L. – Лечебна ружа
Alyssum minutum Schlecht. ex DC. – Дребен игловръх
Alyssum saxatile L. – Скален игловръх
Amaranthus albus L. – Бял щир
Amaranthus hybridus L. – Хибриден щир
Amorpha fruticosa L. – Аморфа, черна акация
Anagalis arvensis L. ssp. *Arvensis* – Полско огнивче
Anchusa arvensis (L.) M.Bieb. ssp. *Arvensis* – Полско волско езиче
Anchusa officinalis L. – Лечебно винче
Anemone ranunculo L. – Жълта съсънка
Angelica sylvestris L. – Горска пищялка
Anthemis arvensis L. – Угарно подрумиче
Anthoxanthum odoratum L. – Обикновена миризливка
Anthriscus cerefolium (L.) Hoffm. – Балдаранолистен азмацуг
Arctostaphylos clematidis L. – Обикновена вълча ябълка
Arabis recta Vill. – Права гъшарка
Arcium lappa L. – Обикновен репей
Arctium minus Bernh. – Дребен репей
Arenaria serpyllifolia L. – Полегнала песьчарка
Artemisia absinthium L. – Горчив пелин
Artemisia austriaca Jacq. – Австрийски пелин
Artemisia scoparia Waldst. et Kit. – Метловиден пелин
Artemisia vulgaris L. – Обикновен пелин
Arum maculatum L. – Петнист змиярник
Asparagus tenuifolius Lam. – Тънколистна зайча сянка
Asperula cynanchica L. – Розова лазаркиня
Asplenium ruta-muraria - Стенно изтравниче
Asplenium trichomanes - Обикновено изтравниче
Asteroleifolius (Lam.) Wagenitz – Маслинолистен звездел
Astragalus glycyphyllos L. – Сладколистно клинавче
Astragalus onobrychis L. ssp. *Onobrychis* – Еспарзетово клинавче
Astragalus vesicarius L. – Подутоплодно клинавче
Atriplex patula Waldst. et Kit. – Разклонена лобода
Ballota nigra L. ssp. *Nigra* – Черна капела
Bellis perennis L. – Многогодишна паричка
Berberis vulgaris L. – Кисел трън
Berteroa incana (L.) DC – Сива турия
Berula erecta (Huds.) Coville – Изправена берула
Bidens cernua L. – Рогат бутрак
Bidens frondosa L. s *tripartita* L. – Триделен бутрак
Brachipodium sylvaticum (Huds.) Beauv. – Горски късокрак
Brassica nigra (L.) Koch – Черен синап
Bromus arvensis L. – Полска овсига
Bromus inermis Leyss. – Безосилеста овсига
Bromus tectorum L.
Bromus erectus L.
Buglossoides arvensis (L.) Johnst. – Полска белоочица
Vupleurum falcatum L. – Сърповидна урока
Calamagrostis epigeios (L.) Roth. – Приземен вейник
Calamintha nepeta (L.) Savi. (Req.) Ball. – Кочобилково миризливче

Calystegia sylvatica (Kit.) Griseb. – Горско чадърче
Campanula sibirica L. – Сибирска камбанка
Canabis sativa L. – Коноп
Capsella bursa-pastoris (L.) Medic – Обикновена овчарска торбичка
Carthamus lanatus L. – Жълтоцветен аспрут
Cardamine hirsuta L. – Влакнеста горва
Cardaria draba (L.) Desv. – Родилна трева
Carduus nutans L. – Наведен магарешки бодил
Carex acuta L. – Остра острица
Carex acutiformis Ehrh. – Възостра острица
Carex caryophylla Latourr. – Пролетна острица
Carex distans L. – Разделнокласова острица
Carex tomentosa L. – Напльстена острица
Carlina vulgaris L. – Обикновена решетка
Carpinus orientalis Mill. – Келяв габър
Catabrosa aquatica Beauv. – Ручейница
Caucalis platycarpus L. – Плоскоплоден бабинец
Cennaurea salonitana Vis. – Солунска метличина
Centaurea calcitrapa L. – Дългоиглеста метличина
Centaurea cyanus L. – Синя метличина
Centaurea difusa Lam. – Рехава метличина
Centaurea orientalis L. – Източна метличина
Centaurea solstitialis L. – Средиземноморска метличина
Centaureum erythraea Rafn. ssp. *Erythraea* – Червен кантарион
Cephalanthera damasonium (Mill.) Druce. – Бял главопрашник
Cephalaria transsilvanica (L.) Roem. et Schult. – Трансилванска звездоглавка
Chamaecytisus hirsutus (L.) Link. – Космат зановец
Chamaecytisus austriacus (L.) Link. – Австрийски зановец
Chamomilla recutita (L.) Rausch. – Тръбестоцветна лайка
Chelidonium majus L. – Змийско мляко
Chenopodium album L. – Бяла куча лобода
Chenopodium botrys L. – Огнице
Chenopodium hybridum L. – Хибридна куча лобода
Chrysopogon gryllus (L.) Trin. – Садина
Cirsium arvense (L.) Scop. – Полска пирамида
Cirsium vulgare (Savi.) Ten. – Обикновена пирамида
Clematis vitalba L. – Обикновен повет
Clinopodium vulgare L. – Обикновен черноврѝх
Conium maculatum L. – Петнист бучиниш
Consolida regalis S. F. Gray. – Полска ралица
Convolvulus cantabrica L. – Кантабрийска поветица
Conyza canadensis (L.) Cronq. – Канадска злолетница
Cornus mas L. – Обикновен дрян
Cornus sanguinea L. – Кучи дрян
Coronilla varia L. – Пъстроцветна зайчина
Corydalis bulbosa (L.) DC – Кухогрудеста лисичина
Corydalis solida (L.) Swartz. – Плътногрудеста лисичина
Cotinus coggygria Scop. – Смардлика
Crataegus monogyna Jacq. – Обикновен глог
Crepis sancta (L.) Babcock. – Свещенна дрипавка
Crepis setosa Hall. – Четинеста дрипавка
Crocus flavus West. – Жълт минзухар
Cruciata laevipes Opiz. – Обикновена гергевка

Cruciata pedemontana (Bell.) Ehrend. – Лепкава гергевка
Cuscuta campestris Yunck. – Полска кукувича прежда
Cuscuta europaea L. – Европейска кукувича прежда
Cyclamen chederifolium – Ботурче
Symbalaria muralis Gaertner – Стенна цимбалария
Cynodon dactylon (L.) Pers. – Троскот
Cynosurus echinatus L. – Четинест сеноклас
Cyperus fuscus L. – Кафяв циперус
Dactylis glomerata L. ssp. *glomerata* – Сборна главица
Datura saramonium L. – Татул
Descunainia sofia (L.) Webb. ex Prantl. – Войничница
Dichanthium ischaetum (L.) Roberty. – Белизма
Dichostylis michelianus (L.) Ness. – Михелов дихостилис
Digitalis lanata Ehrh. – Вълнест напръстник
Digitaria ischaetum (Schreb.) Muhl. – Белизмова росичка
Dipsacus laciniatus L. – Нарязанолистна лугачка
Echinochloa crus-galli (L.) Beauv. – Петльово просо
Echinops microcephallus S. et S. – Дребноглав челядник
Echium italicum L. – Италианско усойниче
Echium vulgare L. – Обикновено усойниче
Eleocharis palustris (L.) R. Br. – Обикновена блатница
Elymus elongatus (Host.) Greut. ssp. *Elongatus* – Длъгнест пирей
Elymus repens (L.) Gould. – Пълзящ пирей
Epilobium hirsutum L. – Влакнеста върбовка
Epilobium parviflorum Schreb. – Дребноцветна върбовка
Equisetum arvense L. – Полски хвощ
Eragrostis minor Host. – Дребна власица
Erigeron acer L. – Яворолистна злолетница
Erigeron annuus (L.) Presl – Бяла злолетница
Erodium cicutarium (L.) L' Her – Цикутово часовниче
Erophila verna (L.) Bess. ssp. *Verna* – Пролетна гладница
Eryngium campestre L. – Полски ветрогон
Erysimum diffusum Ehrh – Разклонена боянка
Euonymus europaeus L. – Ръбест чашкодран
Eupatorium cannabinum L. – Див коноп
Euphorbia agraria Bieb. – Полска млечка
Euphorbia amygdaloides L. – Бадемолистна млечка
Euphorbia cyparissias L. – Кипарисова млечка
Euphorbia helioscopia L. – Слънчева млечка
Euphorbia myrsinites – Мирсинитска млечка
Euphorbia nicaeensis All. ssp. *Nicaeensis* – Чакълеста млечка
Falcaria vulgaris Bernh. – Обикновен дворник
Ferulago sylvatica (Bess.) Reichenb. – Горска тимянка
Festuca arundinacea Schreb. – Тръстикова власатка
Festuca pratensis L. – Ливадна власатка
Festuca valesiaca Schleich. ex Gaud. – Валезийска власатка
Filago vulgaris Lam. – Обикновена свещица
Filipendula vulgaris Moench. – Ливадно орехче
Fragaria moschata Duch. – Суница
Fragaria vesca L. – Горска ягода
Fragaria viridis Duch. – Планица
Fraxinus ornus L. – Мъждран
Fumaria officinalis L. – Лечебен росопас

Gagea pratensis (Pers.) Dum. – Ливаден гарвански лук
Galanthus elwesii Hook fil. ssp. *minor* Welb. – Елвезиево кокиче
Galega officinalis L. – Лечебен жаблек
Galeopsis speciosa Mill. – Красива бударица
Galium aparine L. – Лепка
Galium palustre L. – Блатно еньовче
Galium verum L. – Същинско еньовче
Geranium columbinum L. – Гълъбов здравец
Geranium dissectum L. – Насеченолистен здравец
Geranium pusillum L. – Дребен здравец
Geranium robertianum L. – Зловонен здравец
Geum urbanum L. – Градско омайниче
Glechoma hederacea L. – Бръшляноподобна самобайка
Glechoma hirsuta Waldst. et Kit. – Космата самобайка
Glyceria fluitans R. Br. – Речна росица
Gratiola officinalis L. – Лечебна сиротица
Haplophyllum suaveolens (DC) G. Don. – Ароматен целолист
Hedera helix L. – Бръшлян
Helianthemum nummularium (L.) Mill. – Обикновен желтак
Helleborus odorus Waldst. et Kit. – Кукуряк
Heracleum sibiricum L. – Сибирски девесил
Herniaria hirsuta L. – Космато изсипливче
Hibiscus trionum L. – Обикновено грънче
Hieracium hoppeanum Schult. – Миши уши
Hieracium umbellatum L. – Сенниковидна рунянка
Holcus lanatus L. – Вълнеста медовица
Holoschoenus vulgaris Link. – Обикновен холосхьонус
Holosteum umbellatum L. – Чадъреста весларка
Humulus lupulus L. – Хмел
Hyacinthella leucophaea (Stev.) Shur – Див зюмбюл
Hydrocharis morsus-ranae L. – Жабешка водянка
Hyoscyamus niger L. – Блян
Hypericum perforatum – Жълт кантарион
Inula britannica L. – Британски оман
Inula ensifolia L. – Успореднонишков оман
Inula germanica L. – Германски оман
Isolepis supina (L.) R. Br. – Полегнал изолепис
Isopyrum thalictroides L. – Обикновена кокошчица
Juglans regia L. – Обикновен орех
Juncus effusus L. – Разперена дзука
Juncus gerardii Loisel. – Жерардова дзука
Kochia scoparia (L.) Schrad. – Обикновена метла
Koeleria macrantha (Ladab.) Schult. et Schult. – Едроклас тънкокрак
Lactuca saligna L. – Соленолюбива салата
Lactuca serriola L. – Компасна салата
Lamiastrum galeobdolon (L.) Ehrend. Et Polaschek. ssp. *galeobdolon* – Жълта мъртва коприва
Lamium amplexicaule L. – Стъблеобхващаща мъртва коприва
Lamium purpureum L. – Червена мъртва коприва
Lapsana communis L. – Сгърбун
Laser trilobum (L.) Borkh. – Загърличе
Lathyrus latifolius L. – Широколистно секирче
Lathyrus nissolia L. – Нисолиево секирче

Lathyrus sativus L. – Посевно секирче
Lathyrus sphaericus Retz. – Плевелно секирче
Lemna minor L. – Малка водна леща
Lemna trisulca L. – Триделна водна леща
Leontodon crispus Vill. ssp. *Crispus* – Гребенеста жълтица
Leonurus cardiaca L. – Обикновени дяволска уста
Leonurus marrubiastrum L. – Пчелникова дяволска уста
Lepidium campestre (L.) R. Br. – Полска горуха
Leucanthemella serotina (L.) Tzvel. – Маргаритчица
Ligustrum vulgare L. – Обикновено птиче грозде
Linaria genistifolia (L.) Mill. ssp. *Linifolia* Davis. – Ленолистна луличка
Linum austriacum L. ssp. *Austriacum* – Австрийски лен
Linum tauricum Willd. ssp. *Linearifolium* Petrova – Кримски лен
Lolium perenne L. – Английски райграс
Lolium temulentum L. – Пиявец
Lotus corniculatus L. – Рогат звездан
Lycopus europaeus L. – Европейска катушка
Lycopus exaltatus L. – Висока катушка
Lys machia nummularia L. – Пълзящо ленивче
Lysimachia vulgaris L. ssp. *glandulo-villosa* (Beck.) Peev – Обикновено ленивче
Lythrum salicaria L. – Обикновена блатия
Lythrum vargatum L. – Пръстена блатия
Malva sylvestris L. – Горски слез
Marrubium peregrinum L. – Сусерка
Marrubium vulgare L. – Оикновен пчелник
Marsilea quadrifolia L. – Разковниче
Mathiola fruticulosa (L.) Maire – Полухрастовидна матиола
Matricaria trichophylla (Boiss.) Boiss. – Влакнеста лайкучка
Medicago falcata L. – Сърповидна люцерна
Medicago minima (L.) Bortal. – Дребноплподна люцерна
Medicago rigidula (L.) All. – Твърда люцерна
Melica ciliata L. – Ресничеста бисерка
Melica uniflora Reutz. – Едноцветна бисерка
Melilotus alba Medic. – Бяла комунига
Melilotus officinalis (L.) Pall. – Жълта комунига
Melissa officinalis L. ssp. *Officinalis* – Маточина
Mentha aquatica L. – Водна мента
Mentha arvensis L. – Полска мента
Mentha longifolia (L.) Huds – Дълголистна мента
Minuartia glomerata (Bieb.) Deg. – Главеста мишовка
Minuartia setacea (Thurill) Hay. ssp. *Setacea* – Нишковидна мишовка
Morus alba L. – Бяла черница
Muscari racemosum (L.) Lam. et DC. – Гроздовидно кукувиче грозде
Myosotis laxa Lehm. ssp. *Caespitosa* (C. F. Schultz.) Hyl. ex Nordhl. – Туфеста незабравка
Myosotis scorpiodes L. – Блатна незабравка
Myosoton aquaticum (L.) Moench. – Водна мокрица
Myriophyllum spicatum L. – Класовиден многолистник
Myriophyllum verticillatum L. – Прешленест многолистник
Nepeta cataria L. – Котешка мента
Nigella arvensis L. – Полска челебитка
Odontites verna (Bell.) Dum ssp. *Serotina* Corb. – Червено зъбарче
Oenanthe angulosa Griseb. – Ръбестостъблен воден морач

Oenanthe aquatica L. – Обикновен воден морач
Oenothera biennis L. – Дребноцветна пупалка
Onobrychis arenaria (Kit.) DC – Пясъчна еспарзета
Ononis arvensis L. – Полски гръмотрън
Onopordum acanthium L. – Жълтеникав онопордум
Origanum vulgare L. ssp. *Vulgare* – Обикновен риган
Orlaya grandiflora (L.) Hoffm. – Едроцветно срамливче
Ornithogalum nutans L. ssp. *Nutans* – Наведен гаравански лук
Orobanche alba Steph. ex Willd. – Бял воловодец
Paliurus spina-christ Mill. – Драка
Papaver dubium L. – Дългоплоден мак
Papaver rhoeas L. – Полски мак
Parietaria lusitanica L. ssp. *lusitanica* – Лузитанска разваленка
Parietaria officinalis L. – Лековита разваленка
Paronychia cephalotes (Bieb.) Bess. – Главеста паронихия
Pastinaca hirsuta Panc. – Космат пашернак
Persicaria amphibia (L.) S. F. Gray. – Земноводно пипериче
Persicaria hydropiper (L.) Opiz. – Водно пипериче
Phlomis tuberosa L. – Грудеста руница
Plantago altissima L. – Висок живовлек
Plantago lanceolata L. – Ланцетнолистен живовлек
Plantago major L. – Едрolistен живовлек
Plantago media L. – Среднолистен живовлек
Poa angustifolia L. – Теснолистна ливадина
Poa annua L. – Едногодишна ливадина
Poa bulbosa L. – Луковична ливадина
Poa nemoralis L. – Горска ливадина
Poa pratensis L. – Ливадна ливадина
Polygala major Jacq. – Голяма телчарка
Polygonatum latifolium (Jacq.) Desf. – Широколистна момкова сълза
Polygonatum odoratum (Mill.) Druce. – Лечебна момкова сълза
Polygonum aviculare L. – Обикновена пача трева
Populus nigra L. – Черна топола
Portulaca oleracea L. – Тученица
Potamogeton crispus L. – Къдрав ръждавец
Potentilla anserina L. – Гъши очиболец
Potentilla argentea L. – Сребролистен очиболец
Potentilla pilosa Willd. – Влакнест очиболец
Potentilla reptans L. – Пълзящ очиболец
Potentilla supina L. – Лежащ очиболец
Prunella vulgaris L. – Обикновена прищница
Prunus avium L. – Череша
Prunus spinosa L. – Трънка
Pteridium aquilinum (L.) Kuhn. – Орлова папрат
Puccinellia distans (L.) Parl. – Разперен изворник
Pulicaria dysenterica (L.) Bernh. – Блъшница
Pulicaria vulgaris Gaertn. – Шумкавиче
Pycnos glaber (L.) Hay. – Гол пикреус
Pyrus pyraeaster Burgsd. – Дива круша
Quercus cerris L. – Цер
Quercus pubescens Willd. – Космат дъб
Ranunculus acris L. – Ливадно лютиче
Ranunculus millefoliatus Vahl. – Хилядолистно лютиче

Ranunculus ficaria L. – Жълтурче
Ranunculus illyricus L. – Испанска ралица
Ranunculus polyanthemos L. – Илирийско лютиче
Ranunculus repens L. – Пълзящо лютиче
Reseda lutea L. – Жълта резеда
Rhamnus saxatilis acq. ssp. *saxatilis* – Скална зърника
Robinia pseudoacacia L. – Бяла акация, салкъм
Rosa canina L. – Обикновена шипка
Rosa myriacantha DC ex Lam. et DC. – Бодлива шипка
Rubus caesius L. – Полска къпина
Rumex conglomeratus Murr. – Кълбест лапад
Rumex crispus L. – Къдрав лапад
Rumex hydrolapathum Huds. – Крайводен лапад
Salix alba L. – Бяла върба
Salix fragilis L. – Трошлива върба
Salix purpurea L. – Ракита
Salix triandra L. – Тритичинкова върба
Salvia nemorosa L. – Горска какула
Salvia verticillata L. – Прещленеста какула
Sambucus ebulus L. – Бъзак
Sambucus nigra L. – Черен бъз
Sanguisorba minor Scop. ssp. *minor* – Малко динче
Saponaria officinalis L. – Обикновено сапунче
Satureja montana L. ssp. *Kitaibelii* Ball. – Китайбелова чубрица
Scabiosa argentea L. – Сребриста самогриска
Scabiosa ochroleuca L. ssp. *ochroleuca* – Жълтеникава самогриска
Scandix pecten-veneris L. – Обикновено чапличе
Scilla bifolia L. – Двулистен синчец
Scleranthus perennis L. – Многогодишна хрущялка
Sclerochloa dura (L.) Beauv. – Склерохлоа
Scutellaria altissima L. – Висока превара
Sedum maximum (L.) Suter. – Голяма тлъстига
Sedum spanicum L. – Испанска тлъстига
Senecio jacobaea L. ssp. *jacobaea* – Якобов спореж
Senecio vernalis Waldst. et Kit. – Пролетен спореж
Senecio vulgaris L. – Обикновен спореж
Seseli rigidum ssp. *hirulum* Peev – Бодлив порезник
Setaria verticillata (L.) Beauv. – Прещленеста кощрява
Sideritis montana L. – Обикновен миризлив бурен
Silene alba (Mill.) E. Krause – Бяло плюскавиче
Sinapis arvensis L. – Полски синап
Solanum dulcamara L. – Червено куче горзде
Solanum nigrum L. – Черно куче грозде
Solidago virga-aurea L. – Енчец
Sonchus arvensis L. ssp. *arvensis* – Полски кострец
Sonchus arvensis L. ssp. *Uliginosus* (Bieb.) Nym. *Tanacetum corymbosum*
Sorghum halepense (L.) Pers. – Балур
Sparganium erectum ssp. *Erectum* – Изправена ежова главица
Spirodela polyrhiza (L.) Schleid. – Многокоренова спиродела
Stachys germanica L. – Германски ранилист
Stellaria media (L.) Vill. – Средна звездица
Sternbergia colchiciflora Waldst. et Kit. – Мразоцветно есенниче
Stipa capitata L. – коило

Sium latifolium L. – Широколистен ручейник
Syringa vulgaris L. – Обикновен люляк
Sysimbrium officinale (L.) Scop. – Лечебна мъдрица
Tamarix ramosissima Ledeb. – Петтичинкова раkitовица
Tamus communis L. – Бреј
Taraxacum officinale Web. – Обикновено глухарче
Taraxacum serotinum (Waldst. et Kit.) Poir. – Серотинско глухарче
Teucrium chamaedrys L. – Обикновено подъбиче
Teucrium montanum L. ssp. *Montanum* – Планинско подъбиче
Teucrium polium L. ssp. *Capitatum* (L.) Arcangeli – Бяло подъбиче
Teucrium polium ssp. *Vincentinum*
Thalictrum minus L. – Малко обичниче
Thesium dollineri Murb. – Долинеров ленолист
Thesium simplex Velen. ssp. *Moesiacum* Koz. et Kuzm. – Мизийски ленолист
Thlaspi arvense L. – Полска попова лъжичка
Thlaspi perfoliatum L. – Пронизанолистна попова лъжичка
Thymus callierii Borb. ex Velen. ssp. *Urumovii* – Калиерова мащерка
Thymus panonicus All. – Панонска мащерка
Tilia tomentosa Moench. – Сребролистна липа
Torilis arvensis (Huds.) Link. ssp. *Arvensis* – Полски турилис
Torilis arvensis ssp. *Neglecta* (Schult.) Thell.
Tragopogon dubius Scop. – Голяма козя брада
Tragus racemosus (L.) Desf. – Ягло
Trapa natans L. – Дяволски орех, джуљун
Tribulus terrestris L. – Трабузан, бабини зъби
Trifolium arvense L. – Плевелна детелина
Trifolium campestre Schreb. – Полска детелина
Trifolium pratense L. – Червена детелина
Trifolium repens L. ssp. *Repens* – Бяла детелина
Trigonella coerulea (L.) Ser. – Син сминдух
Tussilago farfara L. – Подбел
Typha angustifolia L. – Теснолист папур
Typha latifolia L. – Широколистен папур
Ulmus laevis Pall. – Бял бряст
Ulmus minor L. – Полски бряст
Urtica dioica L. – Обикновена коприва
Valerianella carinata Loisel. – Ръбеста мотовилка
Verbascum phlomoides L. – Лечебен лопен
Verbascum phoeniceum L. – Виолетов лопен
Verbena officinalis L. – Лечебна върбинка
Veronica anagalis-aquatica ssp. *Anagalidiformis* (Boreau.) Jav. et Soo – Водно великденче
Veronica arvensis L. – Полско великденче
Veronica austriaca L. ssp. *Jaquinii* (Baugm.) Maly – Жаквиниево великденче
Veronica hederifolia L. – Бъшлянолистно великденче
Veronica persica Poir. – Персийско великденче
Veronica polita Fries – Изящно великденче
Veronica triloba (Opiz.) Kern. – Триделно великденче
Vicia pannonica Crantz ssp. *Panonica* Crantz – Панонска глушина
Vicia cracca L. – Миши грах
Vicia grandiflora Scop. – Едорцветна глушина
Vicia hirsuta (L.) S. F. Gery. – Влакнеста глушина
Vicia sativa L. – Синя глушина, пролетен фий

Vicia tenuifolia Roth. – Тънколистна глушина
Viola arvensis Murr. – Полска теменуга
Viola hirta L. – Влакнеста теменуга
Viola odorata L. – Миризлива теменуга
Xanthium spinosum L. – Бодлив казашки бодил
Xanthum italicum Moret. – Италиански казашки бодил
Xeranthemum annuum L. – Едногодишно безсмъртниче
Linaria vulgaris Mill. – Обикновена луличка

ПРИЛОЖЕНИЕ 7.

Лечебни растения.

СПИСЪК НА ЛЕЧЕБНИТЕ РАСТЕНИЯ В ПЗ „ДЕВЕТАШКА ПЕЩЕРА“

POLYPODIOPHYTA

EQUISETOPHYTA

Equisetaceae

Equisetum arvense L. – Полски хвощ

MAGNOLIOPHYTA

M a g n o l i o p s i d a

Salicaceae

Populus nigra L. – Черна топола

Salix alba L. – Бяла върба

Ulmaceae

Ulmus minor L. – Полски бряст

Urticaceae

Parietaria officinalis L. – Лековита разваленка

Urtica dioica L. – Обикновена коприва

Polygonaceae

Persicaria hydropiper (L.) Spach. – Водно пипериче

Persicaria mitis (Schränk) Assen. – Обикновена пача трева

Rumex crispus L. – Къдрав лапад

Rumex pulcher L. – Красив лапад

Portulacaceae

Portulaca oleraceae L. – Тученица

Caryophyllaceae

Saponaria officinalis L. – Обикновено сапунче

Stellaria media (L.) Vill. – Средна звездица

Chenopodiaceae

Chenopodium botrys L. – Огниче

Chenopodium hybridum L. – Хибридна куча лобода

Ranunculaceae

Adonis aestivalis L. – Летен горчицвет

Clematis vitalba L. – Обикновен повет
Consolida regalis S. F. Gray. – Полска ралица
Nigella arvensis L. – Полска челебитка
Ranunculus repens L. – Пълзящо лютиче
Thalictrum flavum L. – Жълто обичниче

Aristolochiaceae

Aristolochia clematidis L. – Обикновена вълча ябълка

Hypericaceae

Hypericum perforatum L. – Жълт кантарион

Papaveraceae

Chelidonium majus L. – Змийско мляко
Fumaria officinalis L. – Лечебен росопас

Brassicaceae

Alliaria petiolata (M.B.) Cavara et Grande – Чеснова трева, лъжичина
Alyssum alyssoides (L.) L. – Чашков игловръх
Capsella bursa-pastoris (L.) Medic – Обикновена овчарска торбичка
Cardaria draba (L.) Desv. – Родилна трева
Descurainia sofia (L.) Webb ex Prantl. – Войничница
Lepidium campestre (L.) R. Br. – Полска горуха
Sysimbrium officinale (L.) Scop. – Лечебна мъдрица
Thlaspi arvense L. – Полска попова лъжичка

Resedaceae

Reseda lutea L. – Жълта резеда

Rosaceae

Agrimonia eupatoria L. – Лечебен камшик
Crataegus monogyna Jacq. – Обикновен глог
Geum urbanum L. – Градско омайниче
Potentilla argentea L. – Сребролистен очиболец
Potentilla reptans L. – Пълзящ очиболец
Prunus spinosa L. – Трънка
Pyrus pyraeaster Burgsd. – Дива круша
Rosa canina L. – Обикновена шипка
Rubus caesius L. – Полска къпина

Fabaceae

Coronilla varia L. – Пъстроцветна зайчина
Lathyrus tuberosus L. – Грудесто секирче
Lotus corniculatus L. – Рогат звездан
Melilotus alba Med. – Бяла комунига
Melilotus officinalis (L.) Pall. – Жълта комунига
Ononis spinosa L. – Бодлив гръмотрън
Trifolium arvense L. – Плевелна детелина
Trifolium pratense L. – Червена детелина
Trifolium repens L. ssp. – Бяла детелина
Vicia grandiflora Scop. – Едроцветна глушина

Geraniaceae

Erodium cicutarium (L.) L' Her – Цикутово часовниче
Geranium robertianum L. – Зловонен здравец
Geranium pyrenaicum Burmf. – Пиренейски здравец

Euphorbiaceae

Euphorbia cyparissias L. – Кипарисова млечка

Simaroubaceae

Ailanthus altissima (Mill.) – Айлант

Celastraceae

Euonymus europaeus L. – Ръбест чашкодряк

Malvaceae

Alcea rosea L. – Градинска ружа
Althaea officinalis L. – Лечебна ружа
Malva sylvestris L. – Горски слез

Tamaricaceae

Tamarix ramosissima Ledeb. – Петтичинкова раkitовица

Lythraceae

Lythrum salicaria L. – Обикновена блатия

Haloragaceae

Myriophyllum verticillatum L. – Класовиден многолистник

Cornaceae

Cornus mas L. – Обикновен дрян

Apiaceae

Angelica sylvestris L. – Горска пищялка
Anthriscus cerefolium (L.) Hoffm. – Балдаранолистен азмацуг
Conium maculatum L. – Петнист бучиниш
Eryngium campestre L. – Полски ветрогон
Heracleum sibiricum L. – Сибирски девесил
Oenanthe aquatica L. – Обикновен воден морач

Primulaceae

Anagalis arvensis L. – Полско огнивче

Convolvulaceae

Convolvulus arvensis L. – Полска поветица

Boraginaceae

Anchusa officinalis L. – Лечебно винче
Echium vulgare J. F. Gmel. – Обикновено усойниче
Symphytum officinale L. – Черен оман

Verbenaceae

Verbena officinalis L. – Лечебна върбинка

Lamiaceae

Ajuga chamaepytis (L.) Schreb. ssp. *chia* (Schreb.) – Хиоско срещниче
Ballota nigra L. ssp. *nigra* – Черна капела
Clinopodium vulgare L. – Обикновен черновръх
Lamium purpureum L. – Червена мъртва коприва
Leonurus cardiaca L. – Обикновени дяволски уста
Lycopus europaeus L. – Европейска катушка
Marrubium vulgare L. – Обикновен пчелинок
Mentha aquatica L. – Водна мента
Mentha longifolia (L.) Huds. – Дълголистна мента
Origanum vulgare L. – Обикновен риган
Prunella vulgaris L. – Обикновена прищница
Salvia nemorosa L. – Горска какула
Salvia verticillata L. – Прешленеста какула

Scrophulariaceae

Linaria vulgaris Mill. – Обикновена луличка
Veronica arvensis L. – Полско великденче

Plantaginaceae

Plantago lanceolata L. – Ланцетнолистен живовлек
Plantago major L. – Едрolistен живовлек

Caprifoliaceae

Sambucus ebulus L. – Бъзак
Sambucus nigra L. – Черен бъз

Asteraceae

Achillea millefolium L. – Бял равнец
Arctium lappa L. – Обикновен репей
Arctium minus Bernh. – Дребен репей
Artemisia absinthium L. – Горчив пелин
Artemisia annua L. – Едногодишен пелин
Artemisia vulgaris L. – Обикновен пелин
Bidens tripartita L. – Триделен бутрак
Carduus acanthoides L. – Късодръжков магарешки бодил
Centaurea calcitrapa L. – Дългоиглеста метличина
Cichorium intybus L. – Синя жлъчка
Filaginella uliginosa (L.) Opiz. – Влажно смилче
Lactuca serriola L. – Компасна салата
Matricaria trichophylla – Влакнеста лайкучка
Onopordum acanthium L. – Жълтеникав онопордум
Pulicaria dysenterica (L.) – Блъшница
Senecio paludosus L. – Блатен спореж
Senecio vulgaris L. – Обикновен спореж
Tanacetum vulgare L. – Обикновена вратига
Taraxacum officinale Web. – Обикновено глухарче
Xanthium spinosum L. – Бодлив казашки бодил
Xanthium strumarium L. – Влакнест казашки бодил
Xeranthemum annum L. – Едногодишно безсмъртниче

Liliopsida

Alismataceae

Alisma plantago-aquatica L. – Живолекова лаваница

Lemna minor L. – Малка водна леща

ПРИЛОЖЕНИЕ 8.

Безгръбначни.

СПИСЪК НА БЕЗГРЪБНАЧНАТА ПЕЩЕРНА ФАУНА, ИЗВЕСТНА ЗА ДЕВЕТАШКАТА ПЕЩЕРА

Група	Вид	Тип
<i>Oligochaeta</i> (Червеи)	<i>Dendrobaena subrubicunda</i>	Троглоксен
<i>Isopoda</i> (Мокрици)	<i>Trichoniscus tenebrarum</i>	Троглобионт
	<i>Hyloniscus riparius</i>	Троглофил
	<i>Hyloniscus crassicornis</i>	Троглоксен
	<i>Trachelipus bulgaricus</i>	Троглофил
	<i>Armadillidium versicolor quinqueseriatum</i>	Троглоксен
	<i>Cylisticus convexus</i>	Троглофил
<i>Gastropoda</i> (Охлюви)	<i>Devetakia pandurskii</i>	СТИГОБИОНТ
	<i>Devetakia krushunica</i>	СТИГОБИОНТ
	<i>Bythiospeum bureschi</i>	СТИГОБИОНТ
<i>Amphipoda</i> (Амфиподи)	<i>Niphargus bureschi</i>	СТИГОБИОНТ
<i>Pseudoscorpiones</i> (Псевдоскорпиони)	<i>Roncus</i> sp.	Троглофил
	<i>Chthonius</i> sp.	Троглобионт
	(неописан, нов за науката вид)	
<i>Opiliones</i> Опилиони	<i>Paranemastoma radewi</i>	Троглофил
<i>Araneae</i> (Паяци)	<i>Porrhomma convexum</i>	Троглофил
	<i>Lepthyphantes alacris</i>	Троглоксен
	<i>Lepthyphantes leprosus</i>	Троглофил
	<i>Linyphia triangularis</i>	Троглоксен
	<i>Diplocephalus foraminifer</i>	Троглоксен
	<i>Liocranum rupicola</i>	Троглоксен
	<i>Nesticus cellulanus</i>	Троглофил
	<i>Thyreosthenius parasiticus</i>	Троглоксен
	<i>Amaurobius erberi</i>	Троглоксен
	<i>Metellina merianae</i>	Троглофил
<i>Chilopoda</i> (Стоножки хилоподи)	<i>Lithobius tiasnatensis</i>	Троглобионт
	<i>Lithobius crassipes</i>	Троглофил
	<i>Lithobius parietum</i>	Троглофил
	<i>Henia illyrica</i>	Троглоксен
<i>Diplopoda</i> (Стоножки-диплоподи)	<i>Trachysphaera</i> sp.	Троглофил
	<i>Polydesmus complanatus</i>	Троглоксен
<i>Collembola</i> (Колемболи)	<i>Ceratophysella denticulata</i>	Троглофил

Група	Вид	Тип
<i>Coleoptera: Carabidae</i> (Бръмбари-бегачи)	<i>Laemostenus stoevi</i>	троглофил
	<i>Anchomenus ruficornis</i>	Троглоксен
	<i>Peryphus stephensi florentinum</i>	Троглоксен
	<i>Peryphus subcostatus</i>	Троглоксен
<i>Trichoptera</i> (Ручейници)	<i>Plectrocnemia conspersa</i>	Троглоксен

ПРИЛОЖЕНИЕ 9.

Риби. Консервационен статус.

РИБИ, ПОТЕНЦИАЛНО СРЕЩАЩИ СЕ В ПЗ „ДЕВЕТАШКА ПЕЩЕРА“.

Разред латинско име	ЗБР	Берн	Бон	92/43 ЕЕС	IUCN 2013	ЧК
Черна мряна (<i>Barbus meridionalis petenyi</i>)*	Приложение 2 и 4	Приложение III	-	Приложение 2	Least Concern ver 3.1	-
Обикновената кротушка (<i>Gobio gobio</i>)	-	-	-	-	Least Concern ver 3.1	-
Говедарката (<i>Alburnoides bipunctatus</i>)	-	Приложение III	-	-	-	-

* Според някои автори видът *Barbus meridionalis* отсъства от българската ихтиофауна. Като релевантни видове със сходна биология са приети *Barbus petenyi* и *Barbus balcanicus*.

ПРИЛОЖЕНИЕ 10.

Земноводни. Влечуги.

ЗЕМНОВОДНИ И ВЛЕЧУГИ, СРЕЩАЩИ СЕ В ПЗ „ДЕВЕТАШКА ПЕЩЕРА“. КОНСЕРВАЦИОНЕН СТАТУС.

Латинско име	Местообитание	Статус в ПЗ
Amphibia		
Обикновен (малък) тритон (<i>Lissotriton vulgaris</i>)	Локви около подземната река	Вероятен
Бурешов гребенест тритон (<i>Triturus ivanbureschi</i>)	Локви около подземната река	Вероятен
Червенокоремна бумка (<i>Bombina bombina</i>)	Около брега на р. Осъм	Вероятен
Голяма (кафява) крастава жаба <i>Bufo bufo</i>	Около входа и в привходната зала	Сигурен
Зелена крастава жаба <i>Pseudepidalea viridis</i> (= <i>Bufo viridis</i>)	Около входа и в привходната зала	Сигурен
Дървесница (<i>Hyla arborea</i>)	Около брега на р. Осъм	Сигурен

Латинско име	Местообитание	Статус в ПЗ
Голяма водна жаба (<i>Pelophylax ridibundus</i>)	Около брега на р. Осъм	Сигурен
Горска дългокрака жаба (<i>Rana dalmatina</i>)	В ливадите около окната на пещерата	Сигурен
Reptilia		
Обикновена блатна костенурка (<i>Emys orbicularis</i>)	Около брега на р. Осъм	Сигурен
Шипоопашата костенурка <i>Testudo hermanni</i>	По ливадите и храстите около входа и окната	Вероятен
Слепок <i>Anguis colchica</i> (= <i>Anguis fragilis</i>)	По ливадите и храстите около входа и окната	Вероятен
Зелен гушчер (<i>Lacerta viridis</i>)	По ливадите и храстите около входа и окната	Сигурен
Стенен гушчер (<i>Podarcis muralis</i>)	По скалите около входа и окната	Сигурен
Медянка (<i>Coronella austriaca</i>)	В храсталаците около входа и окната	Вероятен
Голям стрелец (<i>Dolichophis caspius</i>)	В храсталаците около входа и окната	Сигурен
Жълтоуха водна змия (<i>Natrix natrix</i>)	Около брега на р. Осъм	Сигурен
Сива водна змия (<i>Natrix tessellata</i>)	Около брега на р. Осъм	Сигурен
Смок мишкар (<i>Zamenis longissimus</i>)	В храсталаците около входа и окната	Вероятен
Пепелянка (<i>Vipera ammodytes</i>)	Открити местообитания около входа и окната	Вероятен

Латинско име	ЗБР	92/43	Берн	ЧК	IUCN	CITES
Amphibia						
Обикновен (малък) тритон (<i>Lissotriton vulgaris</i>)	2	-	III	-	LC	-
Бурешов гребенест тритон (<i>Triturus ivanbureschi</i>)	2/3	2/4	II	VU	LC	-
Червенокоремна бумка (<i>Bombina bombina</i>)	2/3	2/4	II	-	LC	-
Голяма (кафява) крастава жаба (<i>Bufo bufo</i>)	3	-	III	-	LC	-
Зелена крастава жаба <i>Pseudepidalea viridis</i> (= <i>Bufo viridis</i>)	3	4	II	-	LC	-
Дървесница (<i>Hyla arborea</i>)	3	4	II	-	LC	-
Голяма водна жаба (<i>Pelophylax ridibundus</i>)	4	4	III	-	LC	-
Горска дългокрака жаба (<i>Rana dalmatina</i>)	-	4	II	-	LC	-
Reptilia						
Обикновена блатна костенурка (<i>Emys orbicularis</i>)	2/3	2/4	II	-	NT	-
Шипоопашата костенурка (<i>Testudo hermanni</i>)	2/3	2/4	II	EN	NT	II
Слепок (<i>Anguis colchica</i>) = <i>Anguis fragilis</i>	3	-	III	-	-	-
Зелен гушчер (<i>Lacerta viridis</i>)	3	4	II	-	LC	-
Стенен гушчер (<i>Podarcis muralis</i>)	3	4	II	-	LC	-
Медянка (<i>Coronella austriaca</i>)	3	4	II	-	-	-
Голям стрелец (<i>Dolichophis caspius</i>)	3	4	II	-	-	-
Жълтоуха водна змия (<i>Natrix natrix</i>)	-	-	III	-	LC	-
Сива водна змия (<i>Natrix tessellata</i>)	3	4	II	-	-	-
Смок мишкар (<i>Zamenis longissimus</i>)	3	4	II	-	LC	-
Пепелянка (<i>Vipera ammodytes</i>)	3	4	II	-	LC	-

ПРИЛОЖЕНИЕ 11.
Птици
ПТИЦИ, СРЕЩАЩИ СЕ В ПЗ „ДЕВЕТАШКА ПЕЩЕРА“. КОНСЕРВАЦИОНЕН СТАТУС.

Видов състав, териториално разпределение и сезонни присъствие на птиците в ПЗ „Деветашка пещера“

№	ВИД	Деветашка пещера	Територия извън пещерата	Гнездови период	Скитане, миграция, зимуване
1.	Черен щъркел (<i>Ciconia nigra</i>)		+		+
2.	Орел змияр (<i>Circaetus gallicus</i>)		+		+
3.	Белоопашат мишелов (<i>Buteo rufinus</i>)		+		+
4.	Обикновен мишелов (<i>Buteo buteo</i>)		+		+
5.	Северен мишелов (<i>Buteo lagopus</i>)		+		+
6.	Осояд (<i>Pernis apivorus</i>)		+		+
7.	Малък ястреб (<i>Accipiter nisus</i>)		+		+
8.	Голям ястреб (<i>Accipiter gentilis</i>)		+		+
9.	Черношипа ветрушка (<i>Falco tinnunculus</i>)	+*	+		+
10.	Див скален гълъб (<i>Columba livia</i>)	+*	+	+	+
11.	Полудив гълъб (<i>Columba livia forma domestica</i>)	+	+	+	+
12.	Обикновена гургулица (<i>Streptopelia turtur</i>)		+	+	
13.	Обикновена кукувица (<i>Cuculus canorus</i>)		+	+	
14.	Бухал (<i>Bubo bubo</i>)	+	+	+	+
15.	Горска улулица (<i>Strix aluco</i>)	+		+	+
16.	Чухал (<i>Otus scops</i>)		+	+	
17.	Европейски козодой (<i>Caprimulgus europaes</i>)		+	+	
18.	Белогръд бързолет (<i>Apus melba</i>)	+	+	+	
19.	Папуняк (<i>Upupa epops</i>)		+	+	
20.	Обикновен пчелояд (<i>Merops apiaster</i>)		+	+	+
21.	Зелен кълвач (<i>Picus viridis</i>)		+	+	+
22.	Сив кълвач (<i>Picus canus</i>)		+	+	+
23.	Голям пъстър кълвач (<i>Dendrocopus major</i>)		+	+	+
24.	Сирийски кълвач (<i>Dendrocopus syriacus</i>)		+	+	+
25.	Малък пъстър кълвач (<i>Dendrocopus minor</i>)		+	+	+
26.	Въртошийка (<i>Jynx torquilla</i>)		+	+	
27.	Полска чучулига (<i>Alauda arvensis</i>)		+		+
28.	Горска чучулига (<i>Lullula arborea</i>)		+	+	+
29.	Скална лястовица (<i>Ptyonoprogne rupestris</i>)	+	+	+	+
30.	Селска лястовица (<i>Hirundo rustica</i>)		+	+	+
31.	Червенокръста лястовица (<i>Cecropis daurica</i>)	+	+	+	+
32.	Градска лястовица (<i>Delichon urbicum</i>)		+	+	+

33.	Горска бърбица (<i>Anthus trivialis</i>)		+		+
34.	Бяла стърчиопашка (<i>Motacilla alba</i>)		+		+
35.	Планинска стърчиопашка (<i>Motacilla cinerea</i>)	+	+	+	+
36.	Сивогуша завирушка (<i>Prunella modularis</i>)		+		+
37.	Чрвеногушка (<i>Erithacus rubecula</i>)		+		+
38.	Южен славей (<i>Luscinia megarhynhus</i>)		+	+	
39.	Домашна червеноопашка (<i>Phoenicurus ochruros</i>)	+	+	+	+
40.	Поен дрозд (<i>Turdus philomelos</i>)		+	+	+
41.	Имелов дрозд (<i>Turdus viscivorus</i>)		+		+
42.	Кос (<i>Turdus merula</i>)		+	+	+
43.	Ястребогушо коприварче (<i>Sylvia nisoria</i>)		+	+	
44.	Голямо черноглаво коприварче (<i>Sylvia atricapilla</i>)		+	+	
45.	Голямо белогушо коприварче (<i>Sylvia communis</i>)		+	+	
46.	Малко белогушо коприварче (<i>Sylvia curruca</i>)		+	+	
47.	Елов певец (<i>Phylloscopus collybita</i>)		+	+	+
48.	Орехче (<i>Troglodytes troglodytes</i>)		+		+
49.	Голям синигер (<i>Parus major</i>)	+	+	+	+
50.	Син синигер (<i>Cyanistes caeruleus</i>)		+	+	+
51.	Лъскавоглав синигер (<i>Poecile palustris</i>)		+	+	
52.	Жалобен синигер (<i>Poecile lugubris</i>)		+	+	
53.	Дългоопашат синигер (<i>Aegithalos caudatus</i>)		+	+	+
54.	Горска зидарка (<i>Sitta europaea</i>)		+	+	+
55.	Червеногърба сврачка (<i>Lanius collurio</i>)		+	+	+
56.	Сврака (<i>Pica pica</i>)		+	+	+
57.	Сойка (<i>Garrulus glandarius</i>)		+	+	+
58.	Чавка (<i>Corvus monedula</i>)	+ *	+	+	+
59.	Сива врана (<i>Corvus cornix</i>)		+	+	+
60.	Гарван (<i>Corvus corax</i>)		+	+	+
61.	Обикновен скорец (<i>Sturnus vulgaris</i>)		+	+	+
62.	Авлига (<i>Oriolus oriolus</i>)		+	+	+
63.	Домашно врабче (<i>Passer domesticus</i>)	+	+	+	+
64.	Полско врабче (<i>Passer montanus</i>)	+	+	+	+
65.	Обикновена чинка (<i>Fringilla coelebs</i>)		+	+	+
66.	Планинска чинка (<i>Fringilla montifringilla</i>)		+		+
67.	Обикновено конопарче (<i>Carduelis cannabina</i>)		+		+
68.	Щиглец (<i>Carduelis carduelis</i>)		+	+	+
69.	Зеленика (<i>Chloris chloris</i>)		+	+	+
70.	Елшова скатия (<i>Carduelis spinus</i>)		+		+
71.	Черешарка (<i>Coccothraustes coccothraustes</i>)		+		+
72.	Градинска овесарка (<i>Emberiza</i>		+	+	

	<i>hortulana</i>)				
73.	Жълта овесарка (<i>Emberiza citrinella</i>)			+	+
74.	Сива овесарка (<i>Emberiza calandra</i>)			+	+
75.	Сивоглава овесарка (<i>Emberiza cia</i>)		+	+	+

Легенда: (+) - присъствие на вида, (*) - вид гнездил в предходни периоди от време

ПРИЛОЖЕНИЕ 12.

Бозайници. Консервационен статус.

БОЗАЙНИЦИ, СРЕЩАЩИ СЕ В ПЗ „ДЕВЕТАШКА ПЕЩЕРА“.

Разред латинско име	ЗБР	Берн	Бон	EURO BATS	92/43 ЕЕС	IUCN 2013	ЧК
Insectivora							
1. Таралеж (<i>Erinaceus roumanicus</i>)	3	III				LC	
2. Голяма водна земеровка (<i>Neomys fodiens</i>)		III				LC	Слабо засегнат
3. Къртица (<i>Talpa europaea</i>)						LC	Слабо засегнат
Rodentia							
4. Обикновен сънливец (<i>Glis glis</i>)		III				LC	Слабо засегнат
Carnivora							
5. Чакал (<i>Canis aureus</i>)	4					LC	
6. Лисица (<i>Vulpes vulpes</i>)						LC	
7. Белка (<i>Martes foina</i>)		III				LC	
8. Язовец (<i>Meles meles</i>)		III				LC	
9. Видра (<i>Lutra lutra</i>)	2/3	II			2/4	NT	Уязвим
Chiroptera							
10. Полунощен прилеп (<i>Eptesicus serotinus</i>)	3	II	II	+	4	LC	Слабо засегнат
11. Савиево прилепче (<i>Hypsugo savii</i>)	3	II	II	+	4	LC	Слабо засегнат
12. Пещерен дългокрил (<i>Miniopterus schreibersii</i>)	2/3	II	II	+	2/4	NT	Уязвим
13. Остроух нощник (<i>Myotis blythii</i>)	2/3	II	II	+	2/4	LC	Почти застрашен
14. Дългопръст нощник (<i>Myotis capaccinii</i>)	2/3	II	II	+	2/4	VU	Уязвим
15. Воден нощник (<i>Myotis daubentonii</i>)	3	II	II	+	4	LC	-
16. Трицветен нощник (<i>Myotis emarginatus</i>)	2/3	II	II	+	2/4	LC	Уязвим
17. Голям нощник (<i>Myotis myotis</i>)	2/3	II	II	+	2/4	LC	Почти застрашен
18. Мустакат нощник (<i>Myotis mystacinus</i>)	3	II	II	+	4	LC	слабо засегнат
19. Натереров нощник (<i>Myotis nattereri</i>)	3	II	II	+	4	LC	Слабо засегнат
20. Ръждив вечерник (<i>Nyctalus noctula</i>)	3	II	II	+	4	LC	Слабо засегнат

Разред латинско име	ЗБР	Берн	Бон	EURO BATS	92/43 ЕЕС	IUCN 2013	ЧК
21. Подковонос на Мехели (<i>Rhinolophus mehelyi</i>)	2/3	II	II	+	2/4	VU	Уязвим
22. Южен подковонос (<i>Rhinolophus euryale</i>)	2/3	II	II	+	2/4	NT	Уязвим
23. Голям подковонос (<i>Rhinolophus ferrumequinum</i>)	2/3	II	II	+	2/4	LC	Почти застрашен
24. Малък подковонос (<i>Rhinolophus hipposideros</i>)	2/3	II	II	+	2/4	LC	Слабо засегнат

ПРИЛОЖЕНИЕ 13.

Риболов.

РИБОЛОВ – ДАННИ ЗА ВИДОВЕТЕ РИБИ, ОБЕКТ НА РИБОЛОВ И ТЯХНОТО СЪСТОЯНИЕ В РЕКА ОСЪМ.

Речният кефал (*Leuciscus cephalus*) – най-масовия вид. В района се намира една от най-плътните и добре запазени популации в Северна България, която е в отлично състояние – както санитарно така и структурно. Основен проблем е, че точно в района на ПЗ липсват заварени места с дълбочина над 1,5 м, което е проблем при укриването му от хищници и браконieri, а също така представлява проблем при зимуването. По тази причина през зимата огромни пасажии се изнасят извън района на ПЗ – източно, в дълбоките вировете около Александровския каньон, където зимуват и пролетта отново се завръща. В района на ПЗ има отлична хранителна база за вида, множество укрития от плаваща хидрофитна растителност и паднали дървета също и скални подмоли по десния бряг на реката. Районът е с отлични възможности за размножаване. Видът е относително защитен от браконieri и рибари, поради големите плаващи петна хидрофити. Силен интерес като обект на спортния риболов. В района могат да се уловят екземпляри до 2 кг.

Уклеят (*Chalcalburnus chalcoides*) – масов и много разпространен вид, чиято популация в района е с отлична възрастова структура и фитосанитерно състояние. Многочислен вид в района. Видът представлява хранителна база за много хищници от речния кефал и щуката до видри и лисици. Зимува извън защитената територия в района на Александровския бент. През пролетта и лятото е активен и многочислен в района на ПЗ. Уклеят е обект на спортен риболов, но поради по-малките си размери е по-рядко търсен. Няма заплахи за вида, освен браконьерство с агрегати, което през последните две години бързо се разпространява в района. Разпространен по цялата дължина на реката, в частта попадаща край ПЗ.

Скобар (*Chondrostoma nasus*) – сравнително по-рядко разпространен, но през зимните и пролетните месеци могат да се наблюдават големи пасажии (през периода, когато се осъществява сезонната миграция нагоре и надолу по течението на реката). Като цяло не предпочита течението на реката край ПЗ, тъй като преобладават дълбочини под 100 см и по този начин е уязвим от браконьерство и хищници. Въпреки това от тука в посока Дунав започва една от най-многочислените популации, с изключение на тази на около 10 км западно в района на с. Умаревци. Обект на спортен риболов. Улавят се трофейни екземпляри над 1 кг.

Черната мряна (*Barbus meridionalis petenyi*) – масов вид за района. Многочисленна популация в добро състояние. В този участък до с. Александрово е разположена най-долната северна и североизточна част на популацията започваща от гр. Троян (с. Черни Осъм и с. Бели Осъм). Отличен хабитат разнообразен със скални фракции с различна големина до пясъчни наноси и чакъл. Придържа се предимно в западната част на реката в района на ПЗ – там където преобладават бързите течения. Страда от големи прииждания и наводнения както и от

браконьерство поради природата си на хранене и движение - движи се на плътни големи ята и по рядко единично. Зимува в района под скали и големи камъни където често пъти става обект на лов от страна на видри. Представлява научна ценност поради факта, че това е началото и съответно края на популацията на вида в р. Осъм. Като цяло местообитания в горното течение на реката южно от гр. Ловеч са по-благоприятни за развитието на вида. Предпочитан обект за спортен риболов поради отличните си вкусови качества. В района достига до 0,5 кг.

Бяла мряна (*Barbus barbus*) – до скоро силно намалял в района вид, но през последните няколко години успешно се завръща – подхранван и подпомаган от основната популация в р. Дунав. В района на природната забележителност и източно от нея по течението на реката е началото на разпространението на вида по р. Осъм, което с леки прекъсвания се простира до р. Дунав. Основната част от местната популация е разположена в района на Александровския бент (на около 3 км по течението на реката от ПЗ), където поради големите дълбочини средно над 4.0 м има спокойствие и укрития. В района на ПЗ се среща доста рядко поради малките дълбочини и често пъти заедно в пасажи от черна мряна.

Обикновена кротушка (*Gobio gobio*) – масов и често срещан вид в района на ПЗ по цялото протежение на реката. Отлична възрастова структура, добро здравословно състояние, липса на епизоти и др. Заедно с укля един от най-масовите видове. Не е желан обект на спортен риболов поради малките си размери. Предпочита долната североизточна част на ПЗ където преобладава тинесто дъно покрито обилно с гниеци листа и дървесина.

Говедарка (*Alburnoides bipunctatus*) – масов вид но по рядко срещан от укля. Среща се навсякъде по течението. Любима хранителна база за речния кефал и щуката. Района на ПЗ се намира в северния край на популацията по р. Осъм. Обект на спортен риболов поради отличните си вкусови качества.

Каракуда (*Carassius spp.*) – рядко срещан вид в района, тъй като липсват спокойни и дълбоки завирени участъци. На определени места се среща по често предимно в североизточната част на ПЗ. Вида тука се намира в горната частна популацията си която започва от района на с. Казичене и с. Сливек южно от Ловеч.

Морунаж (*Vimba vimba*) – също масов вид за района. През последните години популацията рязко се увеличава. Североизточно от ПЗ в района на Александровския бент основен рибен вид, многочислен и предпочитан обект на спортен риболов. В района на ПЗ разпространен предимно в долната североизточна част около моста за пещерите. Отлично биологично състояние.

Червеноперката (*Scardinius erythrophthalmus*) – по рядък вид от морунажа но също се среща на малки групи в ПЗ. Предпочитана хранителна база за щука и речен костур. Риболовен обект поради отличните си вкусови качества.

Речен костур (*Perca fluviatilis*) – рядък за района вид. Среща се единично по цялото течение на реката в ПЗ. Обект на спортен риболов въпреки малочислената си популация поради добрите си размери за района. Популацията по р. Осъм започва на около 10 км. югозападно нагоре по течението на реката и поради това и местната популация е част от граничната част на тази популация която продължава до р. Дунав.

Щуката (*Esox lucius*) – през последните години все по често срещан по реката вид. Достига добри размери и е предпочитан вид за риболов през есенния период. Бързо се размножава и на места вече се е превърнал в опасност застрашаващ други популации на местни видове риба. В районът е възможно през определени сезони епизодично да се срещнат и др. рибни видове които обитават дълбоките вирове в непосредствена близост до природната забележителност - шаран, сом и др.

3. РЕЧНИК

Абиотични фактори – фактори на неживата природа – климат, води, скали и минерали и др.

Биотични фактори – фактори на живата природа (живите организми и продуктите на тяхната дейност).

Бигорова тераса – морфологична тераса в бигорни (травертинови) скали.

Благоприятно природозащитно състояние (БПС) – запазване на първоначалната численост на даден вид (вписана в Стандартния формуляр на защитената зона) след определен период, съгласно критериите на Директива 92/43/ЕИО. Природозащитното състояние на един тип природно местообитание се счита за „благоприятно“, ако: неговото естествено разпространение (ареал), както и площите, които то покрива в границите на това разпространение, са постоянни или се разширяват, и съществуват необходимите структура и функции за дългосрочното му поддържане и е вероятно да продължат да съществуват в обозримо бъдеще, и природозащитното състояние на характерните за него видове е благоприятно, както е описано по-долу за природозащитното състояние на вид. Природозащитното състояние на един вид се счита за „благоприятно“, данните за динамиката на популацията на този вид по-казват, че той се самоподдържа и ще продължи да се самоподдържа в дългосрочен план като жизнеспособен елемент на своите естествени местообитания, и естественото разпространение на този вид нито намалява, нито е вероятно да намалее в обозримо бъдеще, и съществува, и вероятно ще продължи да съществува, достатъчно голямо местообитание за поддържане на неговите популации в дългосрочен аспект.

Валози (алог) – голяма негативна форма в карста, получено предимно от въздействието на корозията върху големи пукнатини в карстообразуващата скала, успоредни или кръстосващи се. Поне един от диаметрите на отвора е по-голям от дълбочината.

Варовикова свита – скали, образувани от минерала калциев карбонат (варовик).

Въртоп/и – негативна форма в карста, с диаметър от няколко до няколко десетки метра, понякога добре затворена и обрасла с влаголюбива растителност, понякога с продължение в дълбочина - от тесни канали до пещери и пропасти.

Видове предмет на опазване – видове, включени в Приложение II на Директива 92/43/ЕЕС и фигуриращи в съответния раздел на формуляра за инвентаризация (от документацията на защитена зона) и в „Предмета и целите на опазване“ на защитената зона, съгласно чл.8, ал. 1, т.2 от Закона за биологичното разнообразие и видове птици от Приложение I на Директива 2009/147/ЕЕС (79/409/ЕЕС) (Приложение 2 на ЗБР) и Редовно срещащи се мигриращи птици от чл.4.2 Директива 2009/147/ЕЕС (79/409/ЕЕС) (чл.6 ал.1 т.4 на ЗБР).

Възстановяване – консервационна мярка, включваща отстраняването на минали злоупотреби, които са понижили или унищожили ресурсната база.

Галерии (пещерни галерии) – при карстовите пещери се образуват при относително хоризонтално движение на попадналите под земята води, в резултат на химическото и механичното разрушаване на скалите.

Директива за птиците – Директива 79/409/ЕЕС на Съвета от 2 април 1979 г. относно опазване на дивите птици.

Директива за хабитатите – Директива 92/43/ЕИО на Съвета от 21 май 1992 г. за опазване на естествените местообитания и на дивата флора и фауна.

Доминанти – видове, които в борбата за съществуване са достигнали до господстващо положение в съобществата или екосистемите; видове с голяма биомаса и проективно покритие.

Едификатор – преобладаващ (доминиращ) вид в главния (структуроопределящия) етаж на съобществото.

Експертна оценка – оценка, базирана на експертните познания и опит, в случаите, когато няма достатъчно конкретни данни за присъствие/отсъствие на вида или за въздействие върху него.

Ерозионен базис – най-ниската кота, до която може да се осъществи ерозия. Обикновено морското равнище, но може да бъде по-ниска, ако една река се влива в вътрешно море или езеро, чието ниво е под морското равнище.

Зала (пещерна зала) – големи, подземни кухини, които могат да възникнат в следствие на разтваряне и маханично разрушаване на карста, срутвания, разтваряне/разрушаване на пресечни точки на тектонски кухини и др. Входната зала на Деветашката пещера е най-голямата пещерна зала в България.

Застрашен вид – този, който е заплашен от изчезване в целия си ареал или в голяма част от него.

Защитен обект – един от 4-те защитени обекта в ИТ: Рамсарско място, защитена местност, защитена зона за местообитанията, защитена зона за птиците.

Защитени територии (ЗТ) по смисъла на Закона за защитените територии – територии предназначени за опазване на биологичното разнообразие в екосистемите и на естествените процеси, протичащи в тях, както и на характерни или забележителни обекти на неживата природа и пейзажи. Защитените територии се опазват и управляват по разпоредбите на Закона за защитените територии.

Зониране – разделяне на защитената територия на части, наричани зони, които се използват за целите на управлението, обикновено временно. За всяка зона предписанията за управление са приблизително еднакви и се различават по тип и интензивност от тези в другите зони на плана.

Инвазия – навлизане, нахлуване, завладяване на територии заети от автохтонна корена растителност от даден вид или фитоценоза проявяващи силна агресия и пластичност. Навлизане в коренната фитоценоза на видове с чужд географски произход или неместни такива. Насочена подмяна (смяна) на растителността.

Инвазивни видове – силно адаптивни видове растения и животни, които се размножават бързо и изместват автохтонната растителност и животински видове.

Карстови блата – блата, запълнена с атмосферна или подпочвена (грунтова) вода. Негативна форма с карста (обикновено въртоп или малак валог), дъното на която е затлачено с глинести и др. непропускливи материали. Последните подхранват блатна растителност. Биват постоянни и периодични.

Кари – уширени от корозионното въздействие пукнатини по повърхността на карстовите масиви.

Карни полета – големи площи, заети с кари.

Ключови елементи на защитената зона – местообитанията и видовете - предмет на опазване в дадената защитена зона, чието наличие, площ/популация, качество или други характеристики са били причина за определяне на конкретната защитена зона като подходяща за включване в

националната екологична мрежа, както и други елементи на защитената зона от жизненоважно значение за тези местообитания и видове.

Конкуренция – вътрешновидовите и междувидовите взаимоотношения между няколко индивида с еднакви потребности.

Колматирани дъна – дъна запълнени с някакъв наносен материал.

Консервационни мерки – мерките, свързани със запазването, възстановяването, облагородяването, оптимизирането, повторното използване, разпределението и интегрирането на природните ресурси.

Културно наследство – обхваща нематериално и материално, недвижимо и движимо наследство като съвкупност от Културни Ценности, които са носители на историческа памет, национална идентичност, имат научна или културна стойност. Културното наследство се разглежда „като ресурс за устойчиво развитие и качество на живот“. При осигурено право на достъп, формиране на обществено съзнание за неговото значение, за съхранение на националната идентичност в културното многообразие, постигане на баланс в права и задължения на държавни организации, местно управление, администрация, НПО и граждани.

Културна ценност – нематериално или материално свидетелство за човешко присъствие и дейност, природна даденост или феномен, от значение за индивида, общността или обществото и има научна и културна стойност.

Културно-историческо наследство е съвкупност от културни ценности, които са носители на историческа памет.

Кумулативен ефект – сумарен резултат от натрупване на различни отрицателни въздействия на определена територия за определен период.

Кумулативни въздействия – въздействия върху околната среда, които са резултат от увеличаване ефекта на оценявания план, програма и проект/инвестиционно предложение, когато към него се прибави ефектът от други минали, настоящи и/или очаквани бъдещи планове, програми и проекти/инвестиционни предложения, независимо от кого са осъществявани тези планове, програми и проекти/инвестиционни предложения. Кумулативните въздействия могат да са резултат от отделни планове, програми и проекти/инвестиционни предложения с незначителен ефект, разглеждани сами по себе си, но със значителен ефект, разглеждани в съвкупност, и реализирани, нееднократно в рамките на определен период от време.

Ландшафт – обособена територия, появата на някои от елементите на която е възникнала като резултат на действия и взаимодействия между природни и/или човешки фактори.

Литосоли – примитивни почви върху твърди скали. Почвите, образувани върху раздробен скелет от твърди скали с мощност 10 см., под които следва плътна или слабо напукана скала.

Местообитание – пространствено ограничена съвкупност от условията на абиотичната и биотичната среда, които осигуряват пълния цикъл на развитие на индивида, популацията или дадения вид, като цяло.

Местообитание на вид – районът, определен от специфични абиотични и биотични фактори, в който този вид се намира постоянно или временно в някой от стадията на своя жизнен цикъл.

Мониторинг – продължаващо във времето еднотипно проследяване на състоянието на даден показател, фактор, структура и т. н. т., с цел оценка, прогнозиране, контрол и въздействие за тяхното оптимизиране. Система за наблюдения (системно събиране на данни или информация)

във времето при използване на една и съща методология, с цел поддържане степента на съответствие с определен стандарт или основна линия, предопределена от прегледа.

Неблагоприятно природозащитно състояние (НПС) – намаляване на първоначалната численост на даден вид (вписана в Стандартния формуляр на защитената зона) след определен период.

Окно/окна – народно название на отвор/и в свода на пещерата.

Организъм – всяко живо тяло, което е съставено от съгласувано действащи органи и съществува самостоятелно. Организмът е индивид в популация от отделен вид.

Орнитологично важно място (ОВМ) – територия от международна значимост за опазване на птиците, описана по стандартната международна методика на BirdLife International.

Органогенни варовици - зоогенни – пореста скала, изградена от черупки или техни отломки.

Популация – териториално обособена съвкупност от индивиди от един и същи вид, които могат свободно да обменят генетичен материал помежду си.

Потенциално застрашен вид – този, за който е вероятно скорошното му преминаване в категорията на застрашените видове, ако факторите, причинили заплахата, продължават да съществуват.

Приоритетни видове – видове с особено важно значение за статута на местообитанието или защитената територия; видове с природозащитен статус (третираны от националното и международно природозащитно законодателство).

Природно местообитание – естествени или близки до естествените сухоземни или акваториални области, характеризиращи се с характерни географски, абиотични и биотични особености, придаващи им специфичен облик.

Рамсарско място – влажна зона, която отговаря на критериите на Конвенцията по влажните зони с международно значение, по-специално като местообитания за водолюбиви птици (Рамсарска конвенция) (ДВ, бр. 56 от 1992 г.).

Растителност – съвкупност от всички растителни съобщества (фитоценози) на дадена територия.

Режим на опазване – съвкупността от разрешени и забранени действия за дадена територия, определени от закона и целите, функциите и предназначението на въпросната територия.

Рендзини – (хумусно-карбонатни почви). Предпоставка за образуването им е наличието на карбонатни почвообразуващи скали. Разпространени са в комплекс с черноземите, смолниците, сивите, канелените и кафявите горски почви. Те са богати на хумус, сухи и силно дренирани почви.

Рудерални видове – слабоконкурентен вид с големи възможности за бързо семенно и вегетативно размножаване, който се среща на освободени територии. Най-често това са силно антропогенно повлияни площи – селища, обработваеми земи.

Рядък вид – вид, чиито популации са малобройни, разпръснати или зависими от специфични фактори и ако не непосредствено, то косвено е застрашен или потенциално застрашен.

Световно застрашен вид – вид, включен в категориите "изчезнал в природата", "критично застрашен", "застрашен" и "уязвим" на актуалния Червен лист на Международния Съюз за защита на природата.

Синтрови езера – езера, формирани в следствие на наличието на калцитни синтрови прегради, възпрепятстващи оттичането на водата. водопад.

Смекчавачи мерки – мерки, насочени към минимализиране или прекратяване на отрицателното въздействие на плана, програмата и проекта или на инвестиционното предложение по време на или след тяхното осъществяване.

Срещаемост – показател, оценяващ характера на разпространението на индивидите на отделните популации; изчислява се в проценти.

Сукцесия – бавната и редовна последователност от промени в регионалното развитие на съобщества от растения и свързаните с тях животни, кулминираща във върхова характеристика на конкретна географска среда.

Съхранение – всички мерки, които са необходими за запазване или възстановяване на природните местообитания и популациите на диви растителни, животински и гъбни видове в благоприятно състояние.

Смочанска свита – пласт от варовици.

Теригенни скали скали – скали, образувани от отделни частици, получени при разпадането на други скали. Тези частици са с различни размери — от скални късове, през чакъл и пясък, до прахообразна материя.

Трофичен – хранителен.

Увреждане – увреждане на местообитание и/или на вид - предмет на опазване

Увреждане на вид – всяко събитие, което води до влошаване на състоянието на вида, като:

- а) допринася за намаляването на популацията на вида в защитената зона в дългосрочен план;
- б) води до намаляване или риск от намаляване на естествения район на разпространение на този вид в защитената зона;
- в) допринася за намаляването на площта на местообитанието, което осигурява преживяването на популациите на този вид в защитената зона.

Увреждане на местообитание - всяко събитие, което води до влошаване на състоянието на местообитанието, като:

- а) допринася за намаляването на площта на неговото естествено разпространение в защитената зона;
- б) води до влошаване на неговата структура и специфични функции, необходими за дългосрочното му съществуване;

Ургонски варовици – варовици с ургонска възраст.

Фауна – всички видове животни в определен район.

Флора – съвкупност от растителни видове, които се срещат на определена територия или акватория.

Фрагментация – разкъсване на териториалната цялост на популацията на даден вид.

Хабитат – местообитание.

Характерни видове – видовете, свързани тясно с определен растителен синтаксон, в рамките на който имат относително висока константност и намират оптимални условия за своето развитие.

4.КАРТЕН МАТЕРИАЛ

1.Местоположение и граници на защитената територия

1.1. Карта на географското разположение на ПЗ „Деветашка пещера“ – спрямо картата на БГ и на региона

1.2. Карта на административното разположение на ПЗ „Деветашка пещера“ /граници общини,области, РИОСВ, басейнови и прочие

1.3. Карта – Граница на ПЗ, имоти /по НТП

1.4. Карта топоними

2. Граници на защитените зони от НАТУРА 2000 /спрямо ЗТ

3. Граници на Паметника на културата и неговите зони /спрямо ЗТ

4. Карта на съседните територии

5. Карта на Деветашката пещера – вътрешност, окна, съществуваща инфраструктура

6. Зониране

7. Приоритетни за консервацията хабитати

8. Представителни хабитати и находища на приоритетни растителни видове

9. Местообитания на консервационно значими животински видове и групи

9.1. Райони важни за опазване на птиците

9.2. Райони важни за опазване на прилепите

Карта 10. Територии с комплексно значение за опазване на приоритетни елементи от биоразнообразието

Карта 11. Транспортна инфраструктура и Инженерна инфраструктура

Карта 12. Туристически маршрут на територията на ПЗ „Деветашка пещера“

5. СНИМКОВ МАТЕРИАЛ

Деветашка пещера – общи снимки

Деветашка пещера – растителност и местообитания

Деветашка пещера – видове, срещани се на територията на ПЗ

Приучвания на биоразнообразието на територията на ПЗ

Деветашка пещера – инфраструктура и въздействия

Деветашка пещера - заплахи